

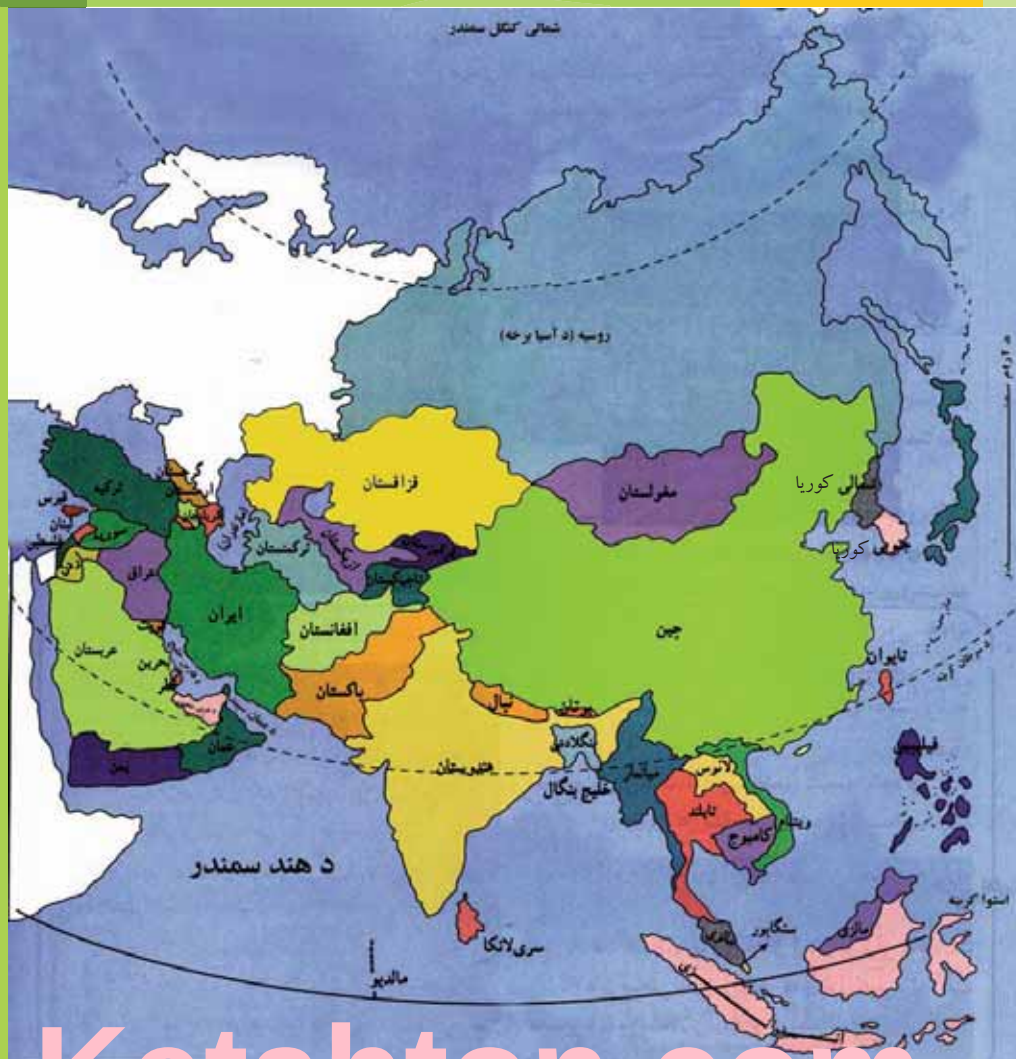
د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

جغرافیه

دولسم ټولګی

رخونه یې په کلکه

Ketabton.com

دین‌دینی وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو
د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تألیف لوی ریاست

جغرافیه

دولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش

الف

ليکوالان:

د سر مؤلف مرستيال محمد رفيق (مومند)

سر مؤلف نجيب الله امين افغان

محمد رازق(بهير)

علمي او مسلکي ايډيټ:

پوهاند غلام جيلاني (عارض)

عزت الله (سامي وردگ)

د ژبې ايډيټ:

افا محمد (گر ندي)

دیني، سیاسي او کلتوري کمیټه:

- ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.

- مولوي عبدالصبور (عربي)

- حبيب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کمیټه:

ډکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین

ډکتور شیر علي ظریفی د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤل

د سر مؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستانی د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی

رئیس

طرح او ډیزاین:

حمیدالله غفاري او میر محمد سهیل انصاري

سرود ملی

دا وطن افغانستان دی	دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د توري	هر پچې پې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی	د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو	د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي	پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي	هم ایماق، هم پشه پان
دا هیواد به تل خلیږي	لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به	لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر	وايو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکي دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف وومي. البته نه بنياني چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدرسي پلان برخه گرځيدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوبو او زامنو په باکفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گامه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په رښتوني توگه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرگندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي. په دې توگه چې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې ښې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو، او نورو ملگرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې ښې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

لومړۍ څپرکۍ سرحداث او اداري تشکيلات

- ۱ لومړۍ لوست ۱-۱ د افغانستان څلور خواوې او موقعيت.....
- ۵ دويم لوست ۱-۲ شمالي سرحدونه.....
- ۹ دريم لوست ۱-۳ شمال ختيځ سرحدونه.....
- ۱۳ څلورم لوست ۱-۴ ختيځ او جنوبي سرحدونه.....
- ۱۷ پنځم لوست ۱-۵ لوېديځ سرحدونه.....
- ۲۱ شپږم لوست ۱-۶ اداري تشکيلات.....

دويم څپرکۍ

- ۲۵ اووم لوست ۱-۲ د هېواد په پرمختيا کې د نفوسو اهميت.....
- ۲۷ اتم لوست ۲-۲ احصايه او د نفوسو جغرافيايي ویش.....
- ۲۹ نهيم لوست ۲-۳ د نفوسو وده او منځنۍ عمر.....
- ۳۳ لسم لوست ۲-۴ د نفوسو کيفيت او په هېواد کې قومي ترکيب.....
- ۳۷ يرولسم لوست ۲-۵ داخلي او خارجي مهاجرتونه او نفوسو ځايي پر ځايي کول.....

درېيم څپرکۍ

- ۴۱ دولسم لوست ۳-۱ دين.....
- ۴۵ ديارلسم لوست ۳-۲ ژبه.....

څلورم څپرکۍ

- ۴۹ څوارلسم لوست ۴-۱ د مواصلاتو اهميت.....
- ۵۳ پنځلسم لوست - ځمکنۍ حمل او نقل.....
- ۵۷ شپاړسم لوست - الف - څړووله ترانسپورتي وسايل پېژنئ.....
- ۶۱ اوولسم لوست - ب - د افغانستان د لويو لارو په هکله څه پوهېږئ؟.....
- ۶۷ اتلسم لوست ۴-۳ د هوايي ترانسپورت په هکله څه پوهېږئ؟.....
- ۶۹ نو لسم لوست د هېواد هوايي شرکتونه او ډگرونه.....
- ۷۳ شلم لوست ۴-۴ الف - د اړيکي اهميت.....
- ۷۷ يوريشتم لوست - ب - پست په افغانستان کې.....
- ۸۱ دوه وريشتم لوست - تېليفون او مېايل.....
- ۸۵ درويشتم لوست - انټرنېټ ، ايميل او فکس.....
- ۸۹ پنځم څپرکۍ - نفوس او نژاد.....
- ۹۵ پنځه ويشتم لوست ۵-۲ په نړۍ کې د نفوسو زياتوالي او لږوالي ستونزې.....
- ۱۰۱ شپږويشتم لوست - د نړۍ په ځينو هېوادونو کې د فعالو اقتصادي نفوسو د لږوالي ستونزې.....
- ۱۰۵ اووه ويشتم لوست ۵-۳ مهاجرتونه او دهغو لاملونه.....
- ۱۰۹ اته ويشتم لوست - نړيوال مهاجرتونه او دهغو پايلې.....

مخونه

سر لیگونه

١١٣.....	نهه وېشتم لوست ٤-٥ - الف نژادونه.....
١١٧.....	دېرشم لوست ب - د نژادونو جغرافيايي وېش.....
	شپږم څپرکی
١٢٣.....	يو دېرشم لوست ٦-١ دنړۍ دمهڼو دينونو په هکله څه پوهېږئ؟.....
١٢٥.....	دوه دېرشم لوست الف - داسلام سپېڅلي دين.....
١٢٩.....	درې دېرشم لوست ب - دمسيحيت دين په هکله څه پوهېږئ؟.....
١٣٣.....	څلور دېرشم لوست ج - تائويزم او شنتويزم د آينونو په هکله څه پوهېږئ؟.....
١٣٥.....	پنځه دېرشم لوست د - بودايي او هندويزم آينونو په هکله څه پوهېږئ؟.....
١٣٧.....	شپږم دېرشم لوست ٦-٢ دنړۍ مهمې ژبې.....
١٤٣.....	اوه دېرشم لوست الف - عربي ژبه.....
١٤٧.....	اټه دېرشم لوست ب - انگليسي ژبه.....
١٥١.....	نه دېرشم لوست ج - لاتيني ژبه (فرانسوي ، اسپانوي او پرتگالي).....
١٥٥.....	څلورېښتم لوست د - جرمني ژبه.....
١٥٩.....	يو څلورېښتم لوست هـ د چينايي ، جاپاني او اندونزياني ژبو په هکله کې څه پوهېږئ؟.....
١٦١.....	دوه څلورېښتم لوست و- بالتيک ، ليتواني او سلاوي ژبې.....
١٦٣.....	درې څلورېښتم لوست ز- هندي او اردو ژبې.....
	اووم څپرکی
١٦٥.....	څلور څلورېښتم لوست ٧-١- اړيکې او نړيواله کېدنه يې.....
١٦٧.....	پنځه څلورېښتم لوست: د اړيکو غوره وسيلو ډولونه.....
١٦٩.....	شپږ څلورېښتم لوست الف- پُست Post په نړۍ کې.....
١٧١.....	اووه څلورېښتم لوست ب - په نړۍ کې تېلېفون او موبایل.....
١٧٣.....	اټه څلورېښتم لوست ج - فکس په نړۍ کې.....
١٧٥.....	نهه څلورېښتم لوست د - انټرنېټ او ايميل.....
١٧٩.....	پنځوسم لوست ٧-٢ د سپوږمکيو شبکه.....
	اتم څپرکی
١٨٣.....	د ژوندانه د چاپيريال نړيوالې ستونزې.....
١٨٧.....	يوه پنځوسم لوست ٨-١- دسون موادو لوگي او غازونه.....
١٨٩.....	دوه پنځوسم لوست الف - وړلو- راولړو حمل او نقل (وسپلې.....
١٩٣.....	درې پنځوسم لوست ب - د ژوند په چاپيريال باندې د کارخانو اغېزې.....
١٩٧.....	څلور پنځوسم لوست ٨-٢ - دصنعتي موادو پاتې شوني.....
٢٠١.....	پنځه پنځوسم لوست ٨-٣ - د اوزون د طبقې د نړۍ کيدلو خطرونه.....
٢٠٥.....	شپږپنځوسم لوست د اوزون دطبقې زيانمن کېدل.....
٢٠٩.....	اووه پنځوسم لوست ٨-٤ د ځنگلونو بريدکول.....
	اصطلاحات.....

لومړۍ څپرکۍ سرحدونه او اداري تشکيلات

لومړۍ لوست:

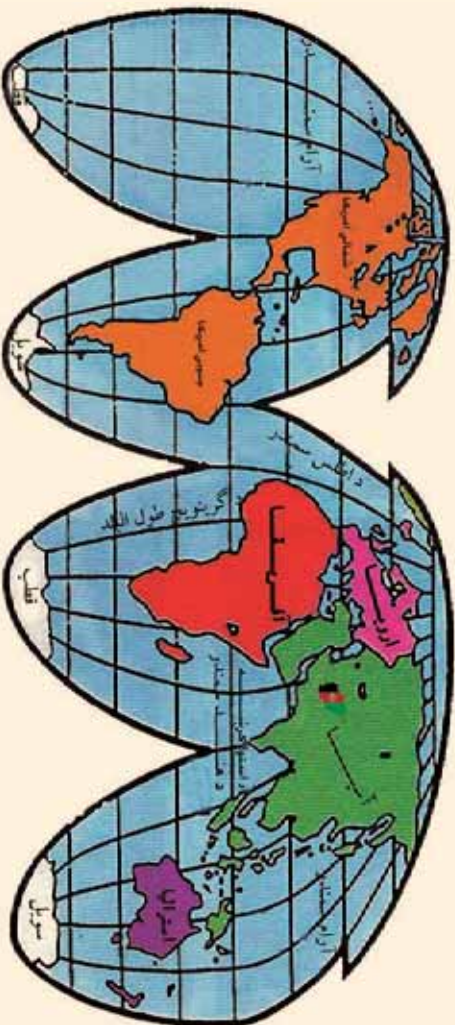
۱-۱ څلور خواوي او موقعيت:

د افغانستان د موقعیت او څلور خواو په هکله څه پوهیږئ؟

د آسیا د لویې وچې دولس هیوادونه د افغانستان په ګلون په وچې پورې تړلي دي. افغانستان د طبیعي څرګندو ځانګړتیاوو له مخې د آسیا په جنوب کې یو غرنی هېواد دی. افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ په درلودلو سره د آسیا لرغونی هېواد ګڼل کیږي. افغانستان په شمالي نیمه کره کې د شمالي عرض البلدونو د ۲۹ درجو، ۲۲ دقیقو او ۵۳ ثانیو او ۳۸ درجو، ۲۹ دقیقو او ۲۸ ثانیو او ۴۷ ثانیو کره کې د ختیځ طول البلدونو ۶۰ درجو، ۲۸ دقیقو او ۴۱ ثانیو او ۷۴ درجو، ۵۱ دقیقو او ۷۷ ثانیو ترمنځ موقعیت لري. د افغانستان مساحت ۶۵۲،۰۰۰ کیلومتره مربع دی د مساحت له مخې د هریوه اروپایي هېواد څخه لوی دی. افغانستان د مساحت له مخې په آسیا کې دولسم هېواد دی.^۱ د افغانستان نفوس په ۳۸۹ لمریز کال کې ۲۶ میلیونه تنه اټکل شوي دي. د افغانستان اعظمي اوږد والی له ختیځې نقطې یعنې د یولي له دري څخه ترلیدیځې نقطې یعنې ذوالفقار پورې ۱۲۰۰ کیلومتره او سوريې په شمال کې له خما ب څخه په جنوب کې د چګایي تر غرونو پورې ۹۱۲ کیلومتره دی. په مستقیم ډول د هند سمندر ته د افغانستان نږدې فاصله د هلمند د ولایت د کشتگان

۱- روسیه، چین، هند، سعودي عربستان، ایران، منګولیا، قزاقستان، اوزبکیزیا، پاکستان، ترکیه، میانمار او افغانستان.

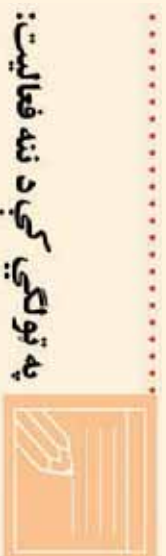
د افغانستان موقعیت په نړۍ کې

غر د مزاري د کوتل له جنوب لویدیځ څخه د عرب د سمندرګي تر ډیر نږدې ساحل پورې تقریباً ۳۹۰ کیلومتره ده. د افغانستان لرغونی هېواد په شمال کې د منځنۍ آسیا د تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان له هېوادونو، په لویدیځ کې د ایران له اسلامي جمهوریت او په ختیځ او جنوب کې د پاکستان له اسلامي جمهوریت سره ګډه پوله لري.

د افغانستان ختیځ او جنوبي سرحدونه د ډیورنډ د تپل شوې کرښې په واسطه، چې د پښتنو قبایلو له زړه څخه تیرېږي، په ښه شوي دي. نوله همدې امله د افغانستان خلکو هغه په رسمیت نده پېژندلي^(۱) افغانستان په شمال ختیځ کې تقریباً د ۹۲ کیلومترو په واټن د چین د جمهوریت د سنکیانګ د ولایت سره ګډه پوله لري.

۱- د افغانستان او برتانوي هند ترمنځ طبیعي سرحد دسند سیند او د بلوچستان جنوبي ساحل وو، خو د انګلیسانو دسیسو او د ګندمکي او ډیورنډ د معاهدې په تېلو د افغانستان له خاورې څخه یوه برخه بېله شوه او د افغانستان سرحد دپامیر او واکان څخه تر بلوچستان پورې وټاکل شو. چې دهغې له مخې د چین، پښتن، وزیرستان، کرې، پاره چنار، افریادو، باجوړ، سوات او چترال سیمې د افغانستان له خاورې څخه بېلې شوې او د هغه وخت د برتانوي هند په دولت پورې وتړل شوې. د پاکستان له منځته راتلو وروسته په پاکستان پورې وتړل شوې، چې د افغانانو لپاره د منلو وړ نه دي.

ډيامير په برخه کې افغانستان څه نا څه تر ۶۴ کيلومترو پورې سوري لري چې تاجکستان د پاکستان له کشمير څخه جلا کوي. افغانستان د جغرافيايي موقعيت له مخې د منځنۍ آسيا په لاره کې پروت دی، د دې سيمې موقعيت د سياست او اقتصاد له پلوه ډير مهم دی، ځکه چې افغانستان، ايران، هند، پاکستان د دريو حوزو او د منځنۍ آسيا هېوادونه سره يوځای کوي. د منځنۍ آسيا هېوادونه هم آزاد سمندر ته لاره نه لري، نو له همدې امله يې سوداگري د آسيا لويې وچې له سويلی هېوادونو سره د افغانستان له لارې کېږي همدغې موضوع د افغانستان موقعيت ته زيات ارزښت وربخښلی دی.

په ټولگي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو و ویشل شي، هره ډله دې د لاندې موضوعاتو په باره کې يوه بل سره بحث وکړي له هرې ډلې څخه يوتن به خپله موضوع په ټولگي کې تشرېح کړي.

- افغانستان د ځمکې د کړي په کومه برخه کې پروت دی. د طول البلد او عرض البلد له مخې معلومات وړاندې کړئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ اعظمي اوږد والی او سوري يې د سيمو له مخې په نقشه کې وښیئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ. له آزاد اوبو سره د افغانستان ډير نژدې واټن، د سيمو له نومونو اوفاصلي سره، بيان کړئ.
- د افغانستان څلور خواوي بيان کړئ.

پوښتني:

- ۱- افغانستان څه ډول طبيعي څرنگوالی لري؟
- ۲- د پنجخو داسې هېوادونو نومونه واخلئ چې له افغانستان څخه ډیر مساحت لري.
- ۳- زموږ هېواد له سمندر څخه څومره واټن لري؟
- ۴- یوازې د افغانستان د شا وخوا د طول البلدونو او عرض البلدونو درجې ووايئ.
- ۵- د افغانستان مساحت څومره دی؟
- ۶- د افغانستان خلکو ولې د ډیورنډ کرښه په رسمیت نه ده پېژندلې.

له ټولگي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ د یو لي دره، ذوالفقار دره، پامیر، خماپ او د افغانستان گاونډیان د نقشې پرمخ وټاکئ.

۲-۱ شمالي سرحدونه

الف: د امير شير علي خان سرحدي کرښه.

د امير شير علي خان سرحدي کرښه

(۳) شکل د افغانستان شمالي سرحدونه

د افغانستان کوم سرحد د پنج او آمو سيند په واسطه ټاکل شوی دی؟

په ۱۹ پېړۍ کې د انګلیسانو او تزاري روسیې د پرمختګ د سیاست له مخې ددې خاورې زیاته او مهمه برخه د افغانستان له بدن څخه جلا شوه. پخوا به د افغانستان شمالي سرحد ونه د افغانستان د محلي حکومتونو او د مرکزي آسیا د هېوادونو له خانانو او یا د افغانستان د مرکزي حکومتونو او د مسوراء لنهر د امیرانو ترمنځ ټاکل کېدل. خو کله چې د ۱۹ پېړۍ په جریان کې تزاري روسیې په پرمختګ او په مرکزي آسیا کې په فتوحاتو پیل وکړ انګلیسانو ددې لپاره چې خپلې استعماري ګټې د هند په شمال کې وساتي، د روسانو له نیت څخه په ویره کې شول او ویې غوښتل، چې زرت زره د روسانو ډیرغل په وړاندې خنډونه رامنځته کړي. په لومړي پړاو کې یې امیر شیرعلي خان وهڅاوه چې خپل سرحدونه له تزاري روسیې

امير شير علي خان

سره وټاکي، نو له همدې امله د دواړو دولتونو ترمنځ خبرې پيل شوي. د انگليسانو د بهرنیو چارو وزير لارډ گرینویل Lord Granville او د روسیې د

بهرنیو چارو وزير پرنس گورچکوف Prince Gorchakov د افغانستان او تراتري روسیې د سرحدونو د تثبیت لپاره وټاکل شول په پای کې په ۱۸۷۳ میلادي کال چې د ۱۲۵۱ لمریز کال سره سم د افغانستان شمالي سرحدونه له زرقول څخه تر خصاب پورې چې د پنج او آمو سیندونو مسیری د امیر شیرعلي خان د سرحدي کرښې په نوم تثبیت شول. د امیر شیرعلي خان کرښه ۱۲۰۰ کیلومتره اوږد والی لري.

د هغه تړون له مخې چې د ۱۳۲۵ لمریز کال د غبرگولي د میاشتې په ۲۲ مه نیټه چې د ۱۹۴۶ میلادي کال د جون له میاشتې سره سمون خوري، د خپل وقت د شوروی د بهرنیو چارو وزیر مولو توف او په مسکو کې د افغانستان سفیر په واسطه لاسلیک شو، پریکړه وشوه چې د آمو سیند منځنۍ کرښه د سرحد په توګه وپېژندل شي او د درقد ټاپو چې تقریباً ۲۲ کیلومتره مربع مساحت لري او د تخار ولایت په شمال کې پرته ده د افغانستان د خاوري برخه وګڼل شي. په ۱۳۲۲ لمریز کال کې چې له ۱۹۴۶ میلادي کال سره سمون خوري د پنج او آمو سیندونو له اوږ څخه د ګډې ګټې اخیستنې تړون لاسلیک شو.

ب- دریچوي سرحدی کرښه:

کله چې امیر عبدالرحمن خان واک ته ورسیده، وېي پټيله چې پاتې شمالي سرحدونه د ځمکې بزمخ تثبیت کړي. نو له همدې امله د تزاری روسیې او برتانیې ترمنځ د دوم ځل لپاره خبرې پېل شوې پریکړه وشوه چې د دریو هیوادونو افغانستان، برتانیې او روسیې پلاوي دې د ۱۸۸۴ میلادي کال په نومبر کې سرخس ته حاضر شي. د روسیې هڅیت په خپل وخت ټاکلي ځای ته حاضر نه شو. او برعکس د روسیې عسکرو په منځنۍ آسیا کې خپلو یرغلونو ته دوام ورکړ، ترڅو چې پنجده ته نږدې شول او د ځانونو له پل څخه یې چې د هرېرود د سیند له پاسه دی د نظامي پایگاه په توگه کار اخیست. د افغاني پوځیانو شمیر چې دوه زرو تنوته رسیده، د پنجده د ساتنې له پاره هلته اوسیدل افغاني پوځیانو د جنرال غوث الدین خان په مشرۍ د روسیې له قوې سره چې د علي خانوف تر مشرۍ لاندې وه، نښته وشوه افغاني پوځیانو چې شمیرې یې او په محاربوي تجهیزاتو هم سمبال نه وو، له پنجده څخه یې دفاع ونه شوه کولای. پنجده او آق تپه په ۱۸۸۵ میلادي کال چې له ۱۲۶۳ لمریز کال سره سمون خوري، تزاری روسانو اشغال کړه، له دې واقعي وروسته د ملکې وکتوریا د انګلستان د هغه وخت د ملکې له تهدید څخه وک تلگرام دوم الکساندر روسي تزار ته ددې سبب شو چې روسي عسکرو له زیات پرمختګ څخه صرف نظر وکړ. یوځل بیا سرحدي مذاکري د تزاری روسیې او انګلستان د استازو ترمنځ په لندن کې پېل شوې چې د افغانستان شمال لویدیځ سرحد چې د ریچوي د کرنې Riage Way په نوم یادېږي د نقشي پرمخ تشبیت کړ دغه سرحدي کرښه وروسته د چارلس پټ charles pate د انګریزانو د استازي او کپتان کامروف capitan kamerove د تزاری روسیې داستازي پواسطه د څلورو کلونو په موده کې د ۵۴۰ کیلومتره په اوږدوالي د ذوالفقار له درې څخه تر خضاب پورې په یوې قوسي کرښې تثبیت شوه چې د ۳۰ کیلومترو په اوږدوالي د مرغاب دسیند او نورې د پېلرونو پواسطه په نښه شوې.

امیر عبدالرحمن خان

په ټولګي کې د زده کړنې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ویشل کېږي. هره ډله له لاندینو موضوعگانو څخه په یوه موضوع په خپلو منځونو کې بحث کوي. له هرې ډلې څخه یو نفر خپله موضوع د ټولګي په منځ کې بیانوي.

- د افغانستان نقشه رسم کړئ او د امیر شیرعلي خان سرحدي کرښه په کې په نښه کړئ او دهغې په باب معلومات ورکړئ.

- د افغانستان نقشه رسم کړئ، دریجوي سرحدي کرښه په کې ونښی او دهغې په باب معلومات ورکړئ.

پوښتنې:

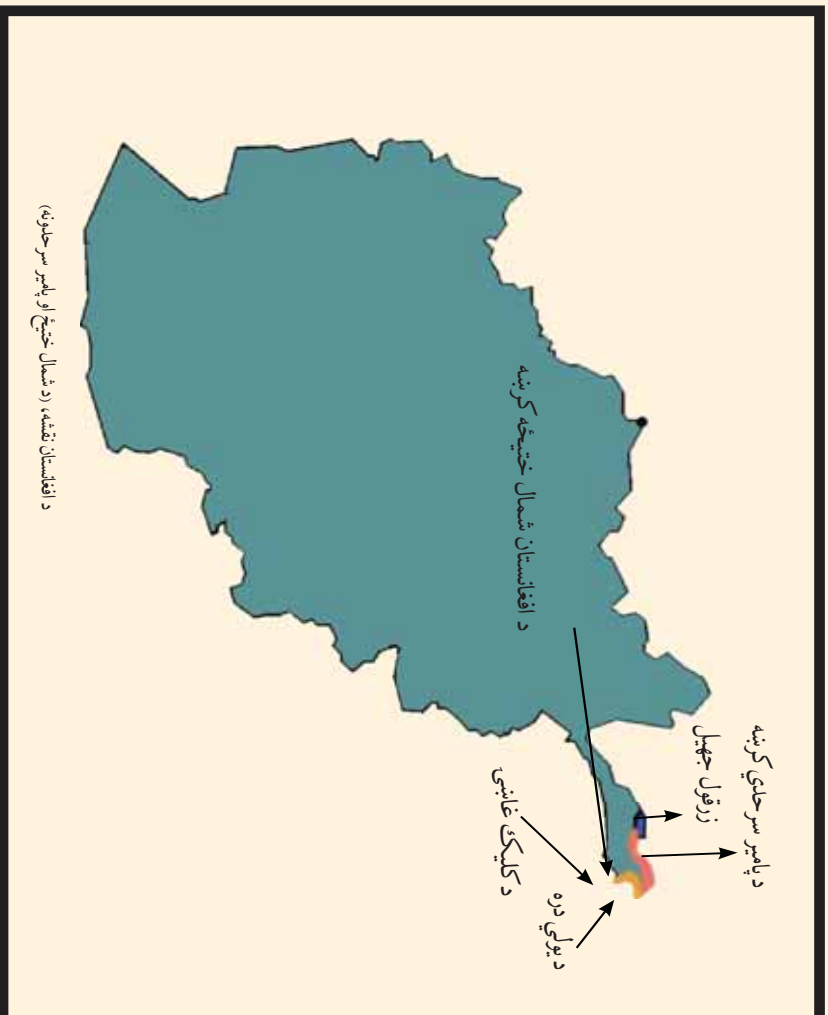
- ۱- د افغانستان شمالي سرحدونه څرنگه وټاکل شول؟
- ۲- ولې انګلیسان د تزاری روسیې له نیت او فتوحاتو څخه چې په مرکزي آسیا کې یې سرتېره رسول، په ویره کې و.
- ۳- په اوسني وخت کې کوم هېوادونه کولای شي د پنج او آمو له سیندونو څخه په ګډه ګټه واخلي.
- ۴- روسانو پنجاهه په څه ډول اشغال کړه؟
- ۵- ولې روسانو په افغانستان کې زیات پرمختګ ته دوام ور نه کړ؟
- ۶- دریجوي سرحدي کرښه له کومې سیمې څخه ترکومې سیمې پورې اوږده شوې ده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې د زرقول (ویکتوریا) جهیل، خما، ذوالفقار، د امیر شیرعلي خان او ریجوي سرحدي کرښې ونښی او د جغرافې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته ونښی.

۱- ۳ شمال ختيځ سرحدونه

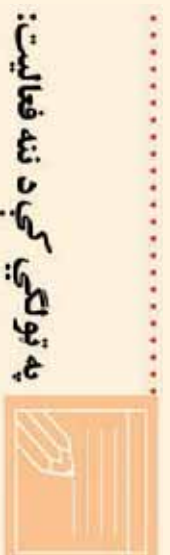
د افغانستان په شمال ختيځ کې دوه سرحدي کرښې شته. د پامير سرحدي کرښه د افغانستان او تاجکستان ترمنځ او شمال ختيځ سرحد د افغانستان او د چين د ولسي جمهوريت ترمنځ په ښه شوېدۍ، د پامير او واخان لورې سطحه چې د سمندر له سطحې څخه ۶۰۰۰ متره لوړوالی لري د آمو او د سندد سيند ترمنځ بيلوونکې ساحه ده. دغه دواړه سيندونه د همدې سيمې له دايمي کنگلونو څخه سرچينه اخلي. له همدې امله د پامير لورې سطحه د نړۍ د بام په نوم شهرت لري. دغه کم سوره افغاني ساحه چې د هغې وخت د تزاري روسيې، چين او برتانوي هند ترمنځه پرته وه. په دې ساحه کې د سرحدونو تثبيت له ډېرې مودې څخه د بحث لاندې وو. د ۱۸۷۳ - ۱۸۸۷

میلادي کلوټونو ترمنځه، کله چې د افغانستان شمالي سرحدونه تثبیتدل، د شمال ختیځو سرحدونو په هکله هم خبرې وشوې خو څرنگه چې د آمو د سیند سرچینه په څرگنده توګه معلومه نه وه، نو په دې برخه کې څه ستونزې وې ځکه چې ځینو فکر کاوه چې د آمو سیند د زرقول له جهیل څخه سرچینه اخیستې ده او ځینو ویل چې د آمو سرچینه د افسو اوبه دي چې د چقمقین، له جهیل څخه یې سرچینه اخیستې ده. نو له همدې امله پدې برخه کې د افغانستان د سرحد ټاکنه او رسمول ضروري وه.

د امیر عبدالرحمن خان د دورې په وروستیو کلونو کې په ۱۸۹۵ میلادي کال کې چې د ۱۲۷۲ لمریز کال سره سمون خوري د دریو هېوادنو استازي چې له افغانستان څخه غلام محي الدین خان دهغه وقت د قطغن او بدخشان د ولایت حکمران، مجر جرو Major Gerlow د انګلیسانو د هیئات مشر او فیفرو شوايکو سکي Fifroshuikoisky د تزاری روسیې د هیئات مشر وو د کوجني او لوی پامیر په سیمه کې یې په مذاکرې پیل وکړ. دغه مذاکرې نه میاشتي اوږدې شوې. په پای کې د پامیر سرحد په ختیځ کې دچین ترسرحده پورې د افغانستان او تزاری روسیې ترمنځ وټاکل شو د انګلیسانو ځینې سیاستمداران د خپلو لاندې شویو ساحو او د تزاری روسیې ترمنځ یوې حایلې ساحې سره مینه درلوده. د پامیر او واخان په ساحه کې د انګلیس او روسیې امپراطورۍ یوله بل سره نښتې، نو ددې لپاره چې د هغوی ترمنځ یوه حایله (بیطرفه) ساحه راشي، نو واخان یې یې پوښتنې افغانستان ته ورکړه.

د پامیر سرحدي کرښه د زرقول د جهیل له ختیځ څخه په ختیځ کې دیو لي تر درې پوري اوږدوالی لري. د روسیې دولت د ۱۹۸۶ میلادي کال د مارچ په میاشت کې دغه کرښه ومنله پدې ډول واخان افغانستان ته د یو نړیوال تړون له مخې ورکړل شو. د همدې کال په اکتوبر کې امیر عبدالرحمن خان درواز ونیو روسانو روشن او شغنان د آمو هغه خوا کې چې د افغاني قوې له خوا خالي شوی وو دبخارا امیرته وسپارل.

په ۱۹۴۹ ميلادي كال كې د چين دولسي جمهوريت له تاسيس څخه وروسته سرحدې مټاكرې يوځل بيا د محمد ظاهر شاه د پاچاهۍ په دوره كې د افغانستان د دولت او دچين د ولسي جمهوريت ترمنځه پيل شوې. په ۱۳۳۶ لمريز كال كې چې له ۱۹۵۷ ميلادي كال سره سمون خوري، موافقه وشوه چې د دواړو هېوادونو ترمنځه دې سرحدونه وټاكل شي او دځمكې پرمخ دې تثبيت شي. نو له همدې امله شمال ختيځ سرحد چې ديولي له درې څخه ديووقوس په بڼه د كليك تر ځاينې پورې چې د واخجير ځاينې په جنوب ختيځ كې پروت دی د افغاني پامير او د چين د سنكيانگ د ولايت ترمنځ د ۹۲ كيلومترو په اوږد والي د ۱۳۴۳ لمريز كال د زمري په مياشت كې په فني ډول د پيلرونو په نصبولو علامه گذاري او تثبيت شو.

په ټولگي كې د ننه فعاليت:

- زده كوونكي په ډلو وويشي، هره ډله دې په خپلو منځو كې په لاندې موضوعاتو بحث وكړي. پورتن دډلې په استازيتوب خپله موضوع خپلو ټولگيوالوته تشرېح كړي.
- د پامير د لوړې سطحې او دهغي د مخكښو او اوسنيو حدودو په باره كې بحث وكړئ.
 - د پامير سرحدې كرنځه وټاكل شوه؟
 - د يوې جابل ساحې هدف څه و؟
 - د پامير د ساحې نقشه رسم كړئ او شمال ختيځه سرحدې كرنځه وړاندې رسمه كړئ او دهغي په باره كې معلومات وړاندې كړئ.

پوښتي:

- ۱- په ۱۹ پېړۍ کې د پامير او واخان دسيمې حدود بيان کړئ.
- ۲- د پامير او واخان د سيمې اوسنۍ حدود شرحه کړئ.
- ۳- د پامير سرحدي کرښه د کومو هېوادونو ترمنځ پرته ده؟
- ۴- د آمو سيند له کوم ځای څخه سرچينه اخلي؟
- ۵- له کومو هېوادونو څخه کومو کسانو د پامير د سرحدي کرښې دټاکلو په پړيکړه کې برخه درلوده؟
- ۶- شمال ختيځ سرحد د کومو هېوادونو ترمنځ پروت دی او څومره اوږدوالی لري؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

- د افغانستان د پامير او واخان د سيمې نقشه رسم کړئ د ويکتوريا او چقمقمتين جهيلونه، د يو لي دره، د کليک او واخلير خانې، د پامير او شمال ختيځ سرحدونه په کې وښیئ؟

۱- ختيځ او جنوبي سرحدونه

د احمد شاه بابا له واکمنۍ څخه د محمد زيانو د واکمنۍ تر لومړي وخت پورې افغانستان په ختيځ او جنوب کې تر کشمير، لاهور، پنجاب، پېښور، د اسماعيل خان ډيرې غازي خان ډيرې، شکارپور، سند، ملتان او په پای کې عرب سمندرگي پورې پراخوالی درلوده. خو د سدوزي او محمد زبي ورونو ترمنځ خپلمنځي نفاق او د سدوزيانو او محمد زيانو د کورنيو ترمنځ سياليو کې ځينې نوموړي سيمې د وخت په تېرېدو سره د انگليسانو لاس ته ورغلې او د انگليسانو د لاس لاندې سيمو او زموږ د هېواد ترمنځ سيمه کې سرحد نه و.

انگليسانو زياته قوه په ۱۸۹۳ ميلادي کال کې د افغانستان په لوري راوړله او امير عبدالرحمن خان ته يې يادداشت واستاوه چې د جنرال رابرټ سياسي هټيات له يوې عسکري فرقي سره په جلال آباد کې ومي. امير عبدالرحمن خان په قهر شو او خپلو سلو زرو عسکرو ته يې د تيارسۍ امر ورکړ او د جهاد د اعلانولو اراده يې وکړه. خو کله چې انگليسانو دغه مقاومت وليد د خپلو پريکړو څخه تير شول او پدې قانع شول چې، خپل پنځلس کسيز سياسي هټيات دمار تيمر ډيورند په مشرۍ کابل ته واستوي.

ډيورنډه کابل ته راغی او د ډيورنډه تړون چې مواد يې مخکې د انگليسانو له خوا ترتيب شوي وو امير عبدالرحمن خان ته وړاندې کړل. له ډيرو خبرو وروسته يې هغه په امير عبدالرحمن خان د چهلستون په ماڼۍ کې لاسليک کړ د ۱۸۹۳ ميلادي کال د نومبر ۱۲ نيټه چې د ۱۳۱۱ قمري کال د جمادى الاول ددويمې نيټې سره سمون لري. امير عبدالرحمن خان د خپلو دولتي اراکينو له مشورې پرته تړون لاسليک کړ او يو لوی تاريخي مسؤليت يې په غاړه واخيست. ددې تړون په پای کې د ډيورنډه سرحدي کرښه د کليک له کوتل څخه د واخجير کوتل، واخان او چترال په جنوب ختيځ کې د بلوچستان او ملک سياه ترغره پورې د هېواد په جنوب لوديځه زاويه کې د ۱۹۲۰ کيلومترو په اوږدوالي وټاکل شوه. چمن، پښين، وزيرستان، کرم، پاره چنار، افريدي، باجوړ، سوات او چترال د افغانستان له خاورې څخه جلا شول او د هغه وخت برتانوي هندپورې وټرل شول د برتانوي هند د هېأت د رئيس له خوا پرېکړه وشوه، چې د هغې له مخې د روشن او شغنان سيمې د پنج په شمال کې او د آمو د سيند پاسنۍ برخه چې د گورچکوف او گرينويل د ۱۸۷۳ ميلادي د پرېکړه له مخې د افغانستان په واک کې وې، بيرته دې ترازې روسيې ته وسپارل شي او دهغې په مقابل کې دې واخان او اسمار د افغانستان د خاورې برخه شي. د ډيورنډه پرېکړه چې د کاغذ پر مخ ليکل شوې وه د ځمکې پر مخ نه وه ټاکل شوې، د ستونزو او اختلافونو باعث شوه دغه پرېکړه د افغانستان د خلکو لپاره د منلو وړ نه وه ځکه چې له يوې خوا دغه پرېکړه د ځمکې پر مخ په عملي توگه د تطبيق وړ نه وه او غوښتل يې چې يوبل هېأت دغه تړون له سره د بحث او څيړنې لاندې ونيسي.

خو متاسفانه د وروستيو هېاتونو مشاهدات او نظريات هم يو طرفه او غير عادلانه وو. کله چې د افغانستان حکومت د موضوع په حقيقت پوه شو او له بلې خوا د ډيورنډه د سرحدي کرښې ددې سيمې قومونه او قبيلې چې له موز سره گډوډين، ژبه، کلتور، ثقافت، رسم او رواجونه او نور بشري مشترکات لري، په دوه برخو ووېشل او حاکمې ستراتيژيکې نقطې هم د برتانوي هند په برخه شوي.

د ډیورنډ د تړون له لاسلیک څخه وروسته په ټولو قبايلي سیمو په تیره بیا د وزیرو او مسودو په قبیلو کې یو په بل پسې مسلسل شورشونه پیل شول. هغوی له امیر عبدالرحمن خان څخه غوښتل چې له انګلیسانو څخه یې ورغوري او په افغانستان پورې یې وتړي، خو امیر په دې برخه کې کوم اقدام ونه کړ.

انګلیسانو په زور او ظلم، نه یوازې قبایلو ته قناعت ور نه کړې شو، بلکې زياتې ستونزې یې رامنځته کړې. انګلیسانو له امیر عبدالرحمن خان سره د ښو دوستانه اړیکو لپاره په کال کې ۱۲ لکه روپۍ امیر ته ورکولې، د تړون له لاسلیک څخه وروسته یې شپږ لکه روپۍ نورې هم ورباندې زیاتې کړې.

د افغانستان له خپلواکۍ (۱۹۱۹ میلادي کال) څخه وروسته بیا هم د ډیورنډ د سرحد مسأله ناحله پاتې شوه په ۱۹۲۷ میلادي کال کې د پاکستان د دولت په رامنځته کېدو سره، بیا هم دغه موضوع د پاکستان له دولت سره ناحله او له پریکړې پرته پاتې شوه.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

- زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي هره ډله دې په پخپلو منځو کې له لاندینو موضوعگانو څخه پریوې بحث وکړي د خپل بحث پایلې دې خپلو ټولګیوالو ته په ټولګي کې وړاندې کړي.
- د احمد شاه بابا له دورې څخه د محمد زیانو د دورې تر پیل پورې د افغانستان د هغو سیمو نومونه واخلئ چې اوس د افغانستان له خاورې څخه جلا شوي دي.
- د ډیورنډ د سرحدی کرښې د ټاکلو جریان په څه ډول و؟

- د افغانستان نقشه رسم کړئ او د ډیورنډ سرحدې کرښه، چترال، بلوچستان او د ملک سیاهه غر په نقشه کې په نښه کړئ.

پوښتنې:

- ۱- د ډیورنډ سرحدې کرښه په کومه نېټه کې لاسلیک شوه؟
- ۲- د ډیورنډ تړون د چاله خوا لیکل شوي وه؟
- ۳- انګلیسانو د ډیورنډ تړون په څه ډول په امیر عبدالرحمن خان تحمیل کړ؟
- ۴- زموږ هېواد ددې تړون په لاسلیک کې کومه بڼه غوره کړه؟
- ۵- ولې د افغانستان ولس د ډیورنډ د سرحدې کرښې پرېکړه نه مني؟
- ۶- د ډیورنډ کرښې د دواړو غاړو خلک څه فرهنګي ورته والی لري؟
- ۷- انګلیسانو ولې او څومره پیسې امیر عبدالرحمن خان ته ورکولې؟

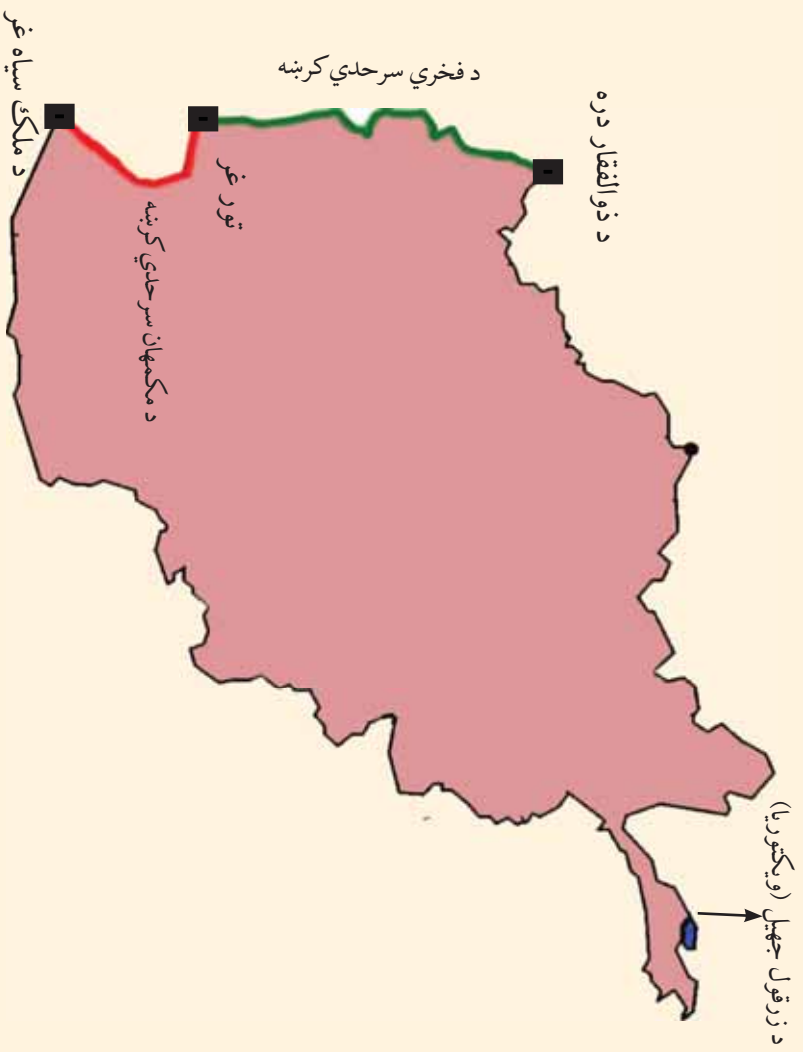

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ، د امیر شیرعلی خان؛ پامیر، شمال ختیځ او د ډیورنډ کرښې پکې وښیئ او د جغرافیه په راتلونکي ساعت کې یې له ځانه سره ټولګي ته راوړئ.

۵-۱ لویدیځ سرحدونه

پنځم لوست:

د لویدیځو سرحدونو په باره کې څه پوهېږئ؟

زموږ د هېواد په لویدیځ کې د افغانستان د اسلامي جمهوریت او ایران ترمنځه دوه سرحدي کرښې شته، چې د مکمهان او فخري سرحدي کرښو په نوم یادېږي چې هر یو یې په تفصیل سره لولو.

الف: د مکمهان سرحدي کرښه:

د سیستان سیمه چې د هېواد په جنوب لویدیځ کې پرته ده، د تاریخ په بیلابیلو دورو کې کله د افغانستان په لاس کې وه او کله به هم د ایران د اداري لاندې وه. د احمد شاه بابا له واکمنۍ څخه (په ۱۷۴۷ میلادي کال کې چې له ۱۱۲۵ هجري لمریز کال سره سمون لري) د ۱۹ پېړۍ ترنیمایي پورې سیستان د افغانستان د خاورې برخه وه.

- د امیر شیرعلي خان د واکمنۍ په وخت کې د سرندي د قبیلې مشر د علي خان په نوم له

خپلي قبيلې سره د ايران د دولت تابعيت ومانه او ځان يې له خپلې قبيلې سره د ايران دولت ته تسليم کړ. له هغې څخه وروسته سرحدې مشکلات د افغانستان او ايران په منځ کې راپورته شول، نو لازم وگڼل شول چې د افغانستان او ايران ترمنځ سرحد وټاکل شي.

د افغانستان او ايران حکومتونو د سرحدې مشکلاتو له مخې ونشو کړای چې کومې پریکړې ته ورسېږي.

نوله همدې امله يې دهند له وایسرا سره تماس ونيو او د افغانستان او ايران د سرحدې ستونزو د حل لپاره يې د حکمت غوښتنه وکړه. د هند وایسرا فريد ريک گولډسمت Sir Fridric goldsmith د سيستان د ناحيې لپاره د حکم په توگه وټاکه، چې د افغانستان او ايران ترمنځ د منځگړي په توگه کار وکړي او موضوع فيصله کړي گولډ سميت د انگليسي هڼيات رئيس د افغاني او ايراني هياتونو مشرانو سره دوه کاله د سيستان په سرحدونو کې په څېړنو بوخت شو او په ۱۸۷۳ ميلادي کال کې يې چې له ۱۲۱۱ لمريز هجري کال سره سمون لري داسې پریکړه وکړه:

د سيستان حوزه د هلمند د سيند په وروستۍ برخه کې په دوو برخو وېشل شوه. هغه سيمې چې د نادعلي د سيند په لويديځ کې پرتې دي د خاص سيستان او ختيځې سيمې يې د ماورای سيستان په نوم ونومولې. خاص سيستان په ايران او ماورای سيستان په افغانستان پورې تړل شول.

په ۱۲۷۴ لمريز هجري کال کې د هلمند سيند له اصلي مسير څخه چې د نادعلي سيند دی او د افغانستان او ايران ترمنځ سرحد وه، منحرف شو او د اوو يوه زياته اندازه له بلې لارې چې د پريان د سيند په نوم یادېږي او د نادعلي د سيند په لويديځ کې پروت دی د هلمند هامون ته ورتو ټېږي.

څرنګه چې د گولډسمت په وخت کې سرحدې کرښه د ځمکې پرمخ په نښه شوې نه وه، د هلمند د سيند د مسير تغيير د دويم ځل لپاره د افغانستان او ايران د خلکو ترمنځ ستونزه رامنځته کړه.

ځکه چې د افغانستان حکومت د نادعلي او د هلمند د سيند مسير اصلي لاره گڼله او د ايران دولت د هلمند د سيند د مسير تغيير په پام کې نيولی و.

بياله انگليسانو څخه مرسته وغوښتل شوه. د انگلستان حکومت مکمان Macmahan له پنځلس زره انگليسي او هندي افسرانو سره ددې کار لپاره موظف کړل د دريو اړو هېوادونو افغانستان، ايران او انگليسانو هياتونه د څېړنې په ټولو وسايلو سمبال وو. هغوي دوه کاله او درې مياشتې له ۱۹۰۲ - ۱۹۰۵

ميلادي كال پوري چې د ۱۲۸۰ - ۱۲۸۲ هجري لمريز کلونو سره سمون لري (د امير حبيب الله د حکومت دوره) څېړنه او مطالعه وکړه او سرحدي کرښه يې د ملک سياه له غره څخه تر سياه کوه پوري چې د مکمهان د کرښې په نوم يادېږي تثبيت کړه.

کله چې د افغانستان حکومت د هلمند او ارغنداب پرمختيايي پروژه د لاس لاندې ونيوله د ايران دولت د ملگرو ملتونو د امنيت شورا ته د اوبو د کموالي په هکله گيله وکړه.

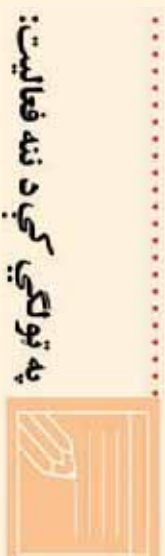
په پای کې د امریکا متحده ایالتونو بډې برخه کې د منځګړیتوب هیله وکړه. د افغاني، ایراني او امریکایي استازو ترمنځ په واشنګټن کې خبري پیل شوې. د امریکا متحده ایالتونو وړاندیز وکړ چې یوځایي کمیسیون دي وټاکل شي چې نوموړي موضوع په سیمه کې وڅېړي او خپله پریکړه دې دواړو هېوادونو ته واوروي. فني متخصصین د امریکا د متحده ایالتونو، کاناډا او چلي له پوهنتونونو څخه وټاکل شول هغوی د هلمند دواډي انکشافی پروژه ولیدله. د ګولډسمت او مک مکهان تاریخي اسناد یې وکتل او په پای کې یې داسې وویل: د هلمند دواډي پروژه د سیلابونو د کنترول او دکال په اوږدو کې د هلمند د سیند د جریان د تنظیم لپاره جوړه شوې ده او د سیند او په بې ندي کې کړي، بلکې په ټول کال کې په یوه ټاکلي اندازه ساتي. د ایران سهم باید دکال په اوږدو کې د اوبو د جریان د توپیر له مخې د هرې میاشتې لپاره وټاکل شي. د افغانستان دولت په ۱۳۲۱ هجري لمريز کال کې د درې کسيز کمیسیون راپور ومانه او د ایران د هغه وخت شاهشاهي دولت سره یې د خبرو د پیل لپاره خپل چمتووالي وښود.

ب: د فخري سرحدي کرښه:

له سياه کوه څخه د ذوالفقار تر درې پوري چې زمونږ د هېواد په شمال لويديځ کې پرته ده. خوځلي د افغانستان او ايران ترمنځ سرحد وټاکل شوه، خو پلدي برخه کې کومه غورځه پریکړه ونشووه، ترڅو چې دواړو دولتونو په ۱۳۱۳ هجري لمريز کال کې د ترکيې له دولت څخه د منځګړیتوب غوښتنه وکړه د ترکيې دولت جنرال فخرالدین الثاني د سرحدي اختلافونو د حل لپاره وټاکه. جنرال فخرالدین الثاني له ډیرې څېړنې او مطالعې څخه وروسته خپله پریکړه دواړو د افغانستان او ايران هېوادونو ته واوروله.

په دې ترتیب سره د افغانستان لويديځ سرحد چې د فخري د کرښې په نوم يادېږي د سياه کوه له سیمې څخه د ذوالفقار تر درې پوري د شمال په استقامت تثبيت او وټاکل شو. د سياه کوه څخه تر اسلام قلعه

پورې سرحدې کرښه د ځمکې پرمخ او له اسلام قلعه څخه د ذوالفقار تر درې پورې د افغانستان او ایران ترمنځ د هرېرو د سیند سرحدې کرښه جوړوي.

زده کوونکي په ډلو ویشل کېږي. هره ډله د لاندې موضوعاتو څخه په یوه موضوع پخپلو منځو کې بحث کوي او پایلې ټولګیوالو ته وړاندې کوي.

- د سیستان د سیمې څرنګوالي په هکله معلومات.
- ولې د افغانستان او ایران دولتونو د سرحدې کرښو د ټاکلو په هکله د هند له وایسرای څخه د مرستې غوښتنه وکړه او د ګولې سمیت د کار پایله څرنگه شوه؟
- د نادعلي د رود د اصلي مسیر انحراف څه ستونزې رامنځته کړې او موضوع په څه ډول حل شوه؟
- ولې د ایران دولت د ملګرو ملتونو د امنیت شورا ته ګیله وکړه او پایله یې څه شوه؟
- د فخرې سرحدې کرښه څرنگه وټاکل شوه؟

- ۱- ولې د افغانستان او ایران ترمنځ د سیستان د سیمې په سر اختلاف راپورته شو؟
- ۲- د سیستان د حوزې په باره کې معلومات ورکړئ.
- ۳- د مک مهان سرحدې کرښه د کومو سیمو ترمنځ پرته ده؟
- ۴- د فخرې سرحدې کرښه د () او () سیمو ترمنځ پرته ده.

د افغانستان نقشه رسم کړئ د مکمهان او فخرې کرښې پکې وښیئ

لري او خراب وینونکی دی. د هیواد په اداري ویش کې په ۱۳۷۰ لمریز کال کې ۳۲ ولایتونه، ۹۴ ښاري ساحې او ۲۹۴ ولسوالۍ او ۵۰۰،۳۳ اصلي او فرعي کلي شامل وو. له ۱۳۸۵ لمریز کال څخه وروسته دوي ولسوالۍ چې یوه پنځشیر او بله یې دایکندی وه نوی ولایت ته لورې شوې.

• په دې وروستیو کلونو کې د افغانستان اسلامي جمهوریت په ۳۴ ولایتونو او ۳۶۴ ولسوالیو ویشل شوی دی. د افغانستان لوی ښار د کابل ښار د هیواد پلازمینه ده لاندینی جدول د هیواد ولایتونه او د ولایتونو مرکزونه نښتی

شمبره	د ولایتونو نوم	د ولایتونو مرکزونه	د ولایتونو مساحت په کیلو متره مربع
۱	کابل	د کابل ښار	۴۵۲۳/۵۸
۲	قندهار	د قندهار ښار	۵۴۸۴۴/۵
۳	هرات	د هرات ښار	۵۵۸۶۸/۵۳
۴	بلخ	د مزار شریف ښار	۲۰۷۹۷/۶۳
۵	ننګرهار	د جلال آباد ښار	۷۶۴۱/۰۵
۶	پکتیا	د ګردیز ښار	۵۵۸۳/۱۵
۷	غزنی	د غزنی ښار	۲۲۴۶۰/۵۳
۸	پروان	د چاریکارو ښار	۵۷۱۵/۰۵
۹	هلمند	د لښکرګاه ښار	۵۸۳۰۵/۰۷
۱۰	بغلان	د پلخمری ښار	۱۸۲۵۵/۲۴
۱۱	فاریاب	د میمنې ښار	۲۰۷۹۷/۶۳
۱۲	نیمروز	د زرنج ښار	۴۲۴۰۹/۵۳
۱۳	بدخشان	د فیض آباد ښار	۴۴۸۳۵/۹۱
۱۴	جوزجان	د شیرخان ښار	۱۱۲۹۱/۵۲

۱۸۰۲۹/۱۶	د باميانو ښار	باميان	۱۵
۱۷۳۷۱/۸۰	د قلات ښار	زابل	۱۶
۳۶۶۵۷/۴۲	د چغچران ښار	غور	۱۷
۲۰۷۹۴/۰۱	د قلعه نو ښار	بادغيس	۱۸
۱۳۳۳۷/۸۱	د اييک ښار	سمنگان	۱۹
۱۲۴۵۷/۸۲	د تالقان ښار	تخار	۲۰
۸۰۸۰/۸۶	د کندز ښار	کندز	۲۱
۳۹۷۷/۰۸۷	د مهترلام ښار (د سراج قلعه)	لغمان	۲۲
۴۹۳۳۹/۱۱	د فراه ښار	فراه	۲۳
۱۹۵۱۵/۸۶	د شرني ښار	پکتیکا	۲۴
۴۹۲۵/۹۰	د اسعد آباد ښار	کونړونه	۲۵
۴۵۶۸	د پل علم ښار	لوگر	۲۶
۱۰۳۴۸/۳۲	ميدان ښار	وردک	۲۷
۱۹۰۸	د محمود راقي ښار	کاپيسا	۲۸
۹۲۶۶/۷۴	د پارون ښار	نورستان	۲۹
۴۲۳۵/۲۶	د متون ښار	خوست	۳۰
۱۶۳۸۵/۵۷	د سرپل ښار	سرپل	۳۱
۱۱۴۷۳/۹۷	د ترين کوبت ښار	ارگان	۳۲
۳۷۷۱/۹۲	د بازارک ښار	پنجشير	۳۳
۱۷۵۰۱/۳۶	د ديلي ښار	دايکنوي	۳۴

په ټولگي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دي په ډلو ویشل شي. هره ډله دي د لاندنيو موضوعاتو په باره کې پخپلو منځو کې بحث وکړي. پورتن دي د ډلې په استازیتوب خپله موضوع ټولگيو لورته شرحه کړي.

• د املې دورې اداري تشکيلات:

- ولې په ۱۳۳۳ هجري لمریز کال کې په اداري تشکيلاتو کې بدلون راغی.
- د ولایتونو او ولسوالیو اداره په خه ډول ده؟
- د هېواد د ولایتونو، ولسوالیو او کلیو شمېر څومره دی؟ وروستي ولایتونه، چې د ولایت سطحې ته لوړ شوي دي نومونه یې واخلئ.

پوښتي:

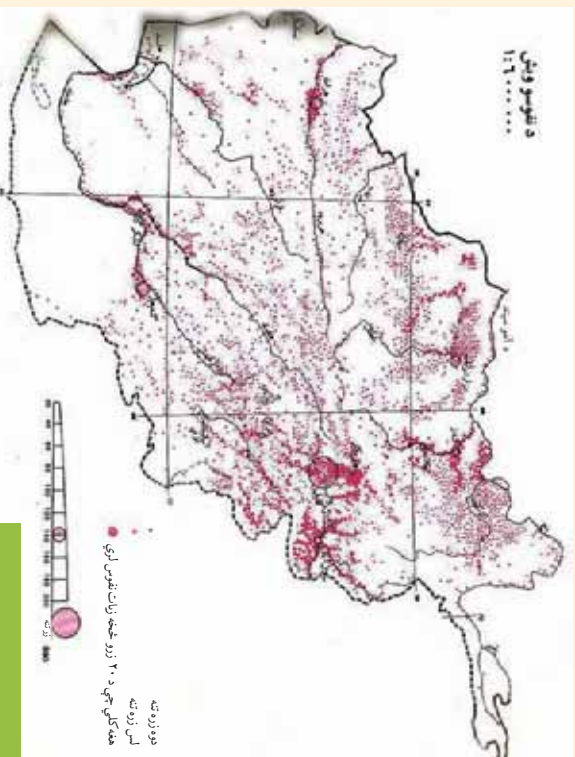
- ۱- د امان الله خان د دورې د ولایتونو نومونه واخلئ.
- ۲- د امان الله خان د دورې اعلی حکومتونه کوم دي؟
- ۳- کوم ولایتونه د هېواد په شمال کې پراته دي.
- ۴- د افغانستان د مرکزي ولایتونو نومونه واخلئ.
- ۵- د کابل، بلخ، ننگرهار، او هرات د ولایتونو د مرکزونو نومونه واخلئ.
- ۶- د هېواد لویدیځ ولایتونه په نقشه کې ونښئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې د هېواد دلیو ولایتونو او ښارونو موقعیت و ټاکئ.

۱-۲ د هېواد په پرمختیا کې د نفوسو اهمیت.

نفوس د هېواد په پرمختیا کې څه اهمیت لري؟

نفوس د هېواد له ټولو اوسیدونکو څخه عبارت دي، چې په بیلابیلو ځایونو کې د بیلو لاملونو له مخې استوګن او ځای پر ځای شوي دي. د نفوسو شمیر په ځینو ځایونو کې لږ او په ځینو ځایونو کې ډیر دی.

نوله دی کبله د نفوسو تناسب د استوګنې پر سیمه باندي د اهمیت وړ دی. د نفوسو د ګڼوالي له پاره باید د یوې سیمې نفوس د هغې په مساحت ویشو. د افغانستان نفوس ۲۶ میلیونه اټکل شوی دی، چې په ټول هېواد کې ژوند کوي اوسنی نفوس په ټول هېواد کې یو ټول ندی بلکې اقلیمي، د ځمکې د جوړښت شرایط او نور اقتصادي، بشري او سیاسي لاملونه د نفوسو په تمرکز کې اغیزه لري.

همدارنگه د پورتنيو لاملونو په پام کې نیولو سره په حاصلخیزو سیمو لکه (ننگرهار، لوګر، کاپیسا، لغمان، او پروان کې په زیات شمیر نفوس ځای پر ځای شوي دي. په داسې حال کې چې د بکوا او مارګو په سوځوونکو دښتو کې د نفوسو شمیر ډیر کم دی. په هېواد کې پرمختیايي پلانونه د نفوسو د زیاتوالي له مخې په پام کې نیول شوي دي.

د افغانستان نفوس په صنعتي مرکزونو، اقلیمي سیمو، ښارونو او کلیو کې په مختلفو اندازو ځای پر ځای شوی دی. د خلکو د ژوندانه لپاره د کرنې په پرمختیا او د لومړنیو توکو د تولید پر بنا ۸۰ سلنه خلک په کلیو او ۲۰ سلنه نور په ښارونو کې ژوند کوي. په دې وروستیو کلونو کې د وخت په تیریدو او د سیاسي بدلونو نو پر اساس د نفوسو ګڼه ګوڼه

دکابل، جلال آباد، مزار شریف، هرات او داسې نورو ښارونو کې زياته شوي ده .

- د اقتصادي او صنعتي لاملو په سبب د هېواد يو شمېر وگړي په صنعتي مرکزونو کې ژوند کوي. لکه د پلخمرې د نساجي، فابريکې د بعلان دقندفابريکې او داسې نورو کارخانو په شاوخواکې استوگن دي.

- په کرنيزو پروژو کې لکه د هډې او غازي آباد فارمونه، دهلمند، ناد علي او داسې نورې پروژې د زياتو نفوسو دځای پرځای کېدنې لامل شوي دي.

- د کرنيزو ځمکو دڅېړلو لپاره د سيندونو شتون د کرنيزو کليو د پرمختگ سبب شوی. همدارنگه سوداگريز بندرونه لکه تورخم، اسلام قلعه، حيرتان ، سپين بولدک او داسې نور د څېړو نفوسو دځای پرځای کېدنې سبب شوي دي.

لنډه داچې په اوارو او مناسبو اقليمي سيمو کې دنفوسو دميشته کېدنې مينه څېره وي نه په سوځونکو شگړو او يا په غرنیو لوړو برخو کې.

په ټولگي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکي دي په ډولو ویشل شي. هره ډوله دي له لاندینو موضوعاتو څخه په یوه موضوع

بحث وکړي او پایلې په ټولگي کې شرحه کړي.

۱- په سیاسي لحاظ د نفوسو گڼوالی.

۲- په اقتصادي لحاظ د نفوسو گڼوالی.

۳- په طبیعي لحاظ د نفوسو گڼوالی.

پوښتي:

۱- نفوس تعریف کړئ.

۲- لاندینی ولایتونه ډیر گڼوالی لري.

الف: کابل، کاپیسا، ننگرهار، لوگر، او پروان ب: تخار، کونړونه او لغمان

د: دایکندی، خوست، او پکتیا.

ج: لوگر، میدان وردک او غزني

۳- آیا اقلیم او ښه خاوره د نفوسو په گڼوالي اغېزه لري؟

۴- په سوځونکو دښتو کې د نفوسو گڼوالی په څه ډول دی ؟ د دغې موضوع بېلگه وویاست.

له ټولگي څخه بهر فعالیت:

د نفوسو په ویش او گڼوالي کې کوم لاملونه شامل دي، نومونه یې واخلئ.

د خپل استوګنځي په باره کې فکر وکړئ و وړیاست چې د هغې سیمې نفوسو ولې پرمختیا کړې ده؟ افغانستان له ډیرو پخوا دورو څخه د خلکو د استوګنې ځای و او بیلا بیلو قبیلو ته یې د غرونو په شتون لمنه، دویا لویه غاره، د سیندونو په ساحلونو او د خوړونو په غاوو کې ځای ورکړی دی او د افغانستان په تاریخ کې یې د لرغوني آریایي، مدنیت بنسټ یې ایښی دی. چې تاریخي جغرافیه د دې حقیقت ښکارندوی ده.

د دې هیواد تاریخي لغونتوب، د نفوسو استقرار چې د لویو مد ښارونو د تاریخې ښارونو د تاسیس له مخې لکه بلخ پیل کېږي. تقریبا له ۸۰-۸۵ سلنه نفوس یې په کرنه او د هغې په اړونده کارونو بوخت دي. تر اوسه هم کرنه د نفوسو د تمرکز او ویش د سترو لاملونو څخه ګڼل کېږي. نوله همدې امله د فزیکي چاپیریال جوړښت، د اقلیم ډول، د هیلدرو ګرافي، ځانګړتیا وې، د انساني نفوسو د تمرکز او استوګنې لپاره، په بیلا بیلو تناسبونو شرایط برابر کړي دي. زموږ په هیواد کې هم د نړۍ د نورو سیمو پشان، سیمې په بیلا بیلو تناسبونو رامنځته شوي دي. زموږ په هیواد کې د نړۍ د نورو سیمو په شان، درې، وادي، جلګې او د سیندونو غاوې په ډیرو پخوانو زمانو کې مساعد چاپیریال د خلکو د بیلا بیلو ډلو د استوګنې لپاره رامنځته کړي دي او د کرنې او ژوندانه له پاره یې مساعدې برخې جوړې کړي دي، چې د کرنې، صنعت او مالدارۍ او د صنعتي فعالیت د پراختیا له پاره ګټورې دي او غیرمسکونی سیمې یې د استوګنې په سیمو بدلې کړي دي. د هیواد په شمال کې د نفوسو تمرکز په هغو سیمو کې چې لوړوالی یې له ۲۵۰۰ مترو څخه زیات دی، محدود دی او بډې سیمو کې یو شمیر نسبتا پرانځې سیمې یې نیولې دي. هغه سیمې چې مساعد اقلیم، ښه خاوره او ډېرې اوبه لري، زیات شمیر خلک پکې استوګن دي. په همدې ډول هغه سیمې چې له ۱۰۰۰ مترو کم لوړوالی لري پرانځې او هواري سیمې دي لکه لویدیځه، شمالي، ختیځه د جنوب لویدیځ یوه برخه او جنوبي حوزې. د دې سیمو زیات نفوس په کرنه او مالدارۍ او نورو تجارتی او صنعتي ډنډو بوخت دي.

د افغانستان اداري واحدونه څرګندوي، چې د کرنې له مخې زیات اهمیت لري او زیات نفوس یې ځانته جلب کړی دی او د نورو سیمو په تناسب یې ګڼ نفوسه سیمې جوړې کړي دي. په همدې ډول یې په پورتنيو نقطو کې د سوداګرۍ راکړې ورکړې لوی ښارونه او داسې نورې سیمې جوړې کړي دي چې د زیاتو نفوسو په تمرکز کې اغېزه لري.

صنایع او د فابریکو جوړول، عرفاني او فرهنګي مرکونه، اداري نظامي او توریستي واحدونه هم د نفوسو د راټولیدو او تمرکز باعث شوي دي. چې کولای شو د کابل له ښار، د ننگرهار او کاپیسا له ولایتونو او نورو ښارونو څخه یې یادونه وکړو.

د اوبو شتون د نفوسو په ګټوالي کې ډېره اغېزه لري. که چېرې د سیندونو، د چینو او کاريزونو غاوې ترکتني لاندې ونیسو. دغو سیمو د نورو سیمو په نسبت زیات نفوس ځانته جلب کړي دي. په تیره بیا د سیندونو، کاريزونو او چینو منځنۍ او وروستۍ برخې د نفوسو په تمرکز کې له ډیرو پخوا کلونو څخه

لویه برخه درلوده. د نفوسو ګڼوالی په دې نقطو کې په څرګنده توګه په سترګو کېږي. د مثال په ډول د لوګر، پنجشیر، الیشنگ، الینگار، کونړ، د هریزود سیند او مرستیالان یې، د هلمند د سیند ساحل او مرستیالان یې لکه ترنک، ارزستان او ارغنداب، د مرغاب سیند او مرستیالان یې، د کندز سیند، فراه رود، خاشرود او ادرسکن او د آمو د سیند کین ساحل د افغانستان ډېر ګڼ نفوسه سیمې دي.

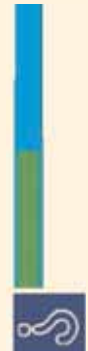
په ټولګي کې د فته فعالیت:

زده کوونکي لومړی په د لو ویشل کېږي. وروسته هره ډله د لاندې پوښتنو په باره کې فکر کوي او نتیجه یې د د لو استازي نورو ته تشریح کوي.

د کومو د لیلونو له مخې د نفوسو ګڼوالی په یوه ځانګړې سیمه کې زیات وي؟ په قناعت بخښونکو د لیلونو یو له بل سره بحث وکړئ.

پوښتنې:

۱. د هغو سیندونو نومونه واخلئ چې د نفوسو د ګڼوالي باعث ګرځي.

۲. د هلمند سیند د لاندې اهمیت لرونکی دی:

الف: اقتصادي، کرنیز، صنعتي او تولیدي ب: اقتصادي او انرژي

د: ټول سم دي

ج: اقتصادي او شخصي د کابل د سیند مرستیالان له (څخه عبارت دي.

۴. هغه سیمې چې په ۱۰۰۰ متره لوړوالي کې پر تې دي، د نفوسو تمرکزېږي (دی.

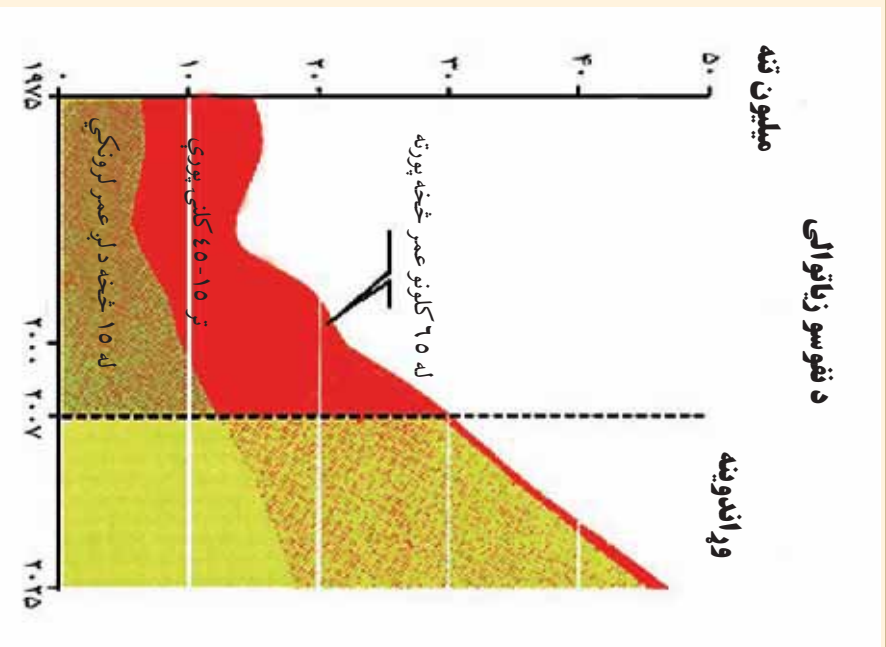
۵. د کاریزونو اهمیت د هیواد د اوسیدونکو په ژوندانه کې، بیان کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

کوم جغرافیایي شرایط د ښارونو د جوړېدو او د نفوسو د ګڼوالي سبب شوي دي؟
په کتابچو کې د ځواب له لیکلو وروسته یې نورو ته تشریح کړئ.

۲- ۳ د نفوسو وده او منځنۍ عمر

یا پوهېږئ چې د نفوسو وده او منځنۍ عمر زموږ په گران هیواد کې څومره دی؟

د نفوسو نسبي وده د یوه هېواد د خلکو زیاتوالي ته ویل کېږي. د خلکو د شمېر او د نفوسو د نسبي ودې په باره کې بنسټیز ارقام او څېړنه له اساسي اړتیا و څخه گټل کېږي. په دې ډول کولای شو چې د دیموگرافي له مخې چې د نفوسو وده، مړینه (نارینه او ښځینه) او نور ارقام هر وخت د څېړونکو او مؤسساتو په واک کې کېږدي. په مخ پر ودې هېوادونو کې د نفوسو وده د ټولنیزو، مذهبي او اقتصادي مقرراتو تابع ده.

• د ټولنیزې او روغتیا له مخې عادي وده په پام کې ده.
نو له همدې امله په افغانستان کې منځنۍ او عادي وده له ۲.۵ څخه تر ۳ سلنه محاسبه شوې ده. سره

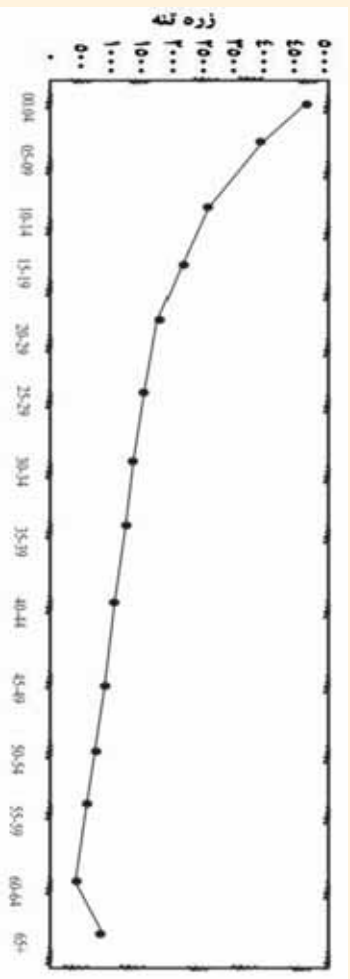
له دې چې دقیقه احصایه نشته. د افغانستان د نفوسو په هکله اټکلي ارقام په رسمي ډول د لومړي ځل له پاره په ۱۳۱۵ لمریز کال کې خپاره شول. د افغانستان ټول نفوس په دې کال کې لس میلیونه او اویا زره ښوول شوي دي، په داسې حال کې چې په ۱۳۸۸ لمریز کال کې چې له ۲۰۰۹ میلادي کال سره سمون لري ۲۶ میلیونه څرگند شوي دي.

د پلان وزارت د ۱۳۲۹ لمریز کال د احصایې له مخې د ټول هېواد نفوس ۱۲ میلیونه اټکل کړي دي. د همدې کلونو د نفوسو وده په اټکل ولاړه ده.

د نفوسو د لومړۍ نمونه یې څېړنه په ۱۳۳۲ لمریز کال کې، د هېواد په پلازمېنه کابل ښار کې د روغتیا د نړیوالې مؤسسې له خوا سرته ورسیده او د لسو ولايتونو په ۸۵ اړونده کليو کې په تیت او پرک ډول د نفوسو د ترکیب (عمر، جنس، دنده او داسې نور) او نورو ځانګړتیاوو په باب معلومات راټول شول. له هغې څخه وروسته یوه بله نمونه یې څېړنه د کابل د کلیو (ده خدای داد) په باره کې په ۱۳۳۸ لمریز کال کې سرته ورسیده. دغه عملیه د ډیموګرافي، د پوهې له مخې د ساحې او د نفوسو د شمېر د محدودیت او د احصایې له مخې لازم ارزښت نلري او له هغې څخه سمه علمي نتیجه په لاس نه راځي. بشپړه سرشمېرنه د ۱۳۵۸ لمریز کال د جوزا د میاشتې په ۲۵ نېټه پیل او د چنګاښ د میاشتې په ۱۴ نېټه پای ته ورسیده. سره له دې چې دقیقه احصایه واخستل شوه، خو بیا هم ویې نه شو کولی چې د هېواد د ټولو سیمو احصایه واخلې. د ۱۳۵۹ لمریز کال د احصایې له مخې د افغانستان ټول نفوس ۱۵.۹۴ میلیونه تنه اټکل شوي چې د هغو له جملې څخه ۱۳.۴ میلیونه تنه دايمي استوګن نفوس او ۲.۵۶ میلیونه تنه نور کورچیان وو. د ټول نفوس ۱۵.۴ سلنه په ښارونو او ۸۴.۶ سلنه په کلیو کې ژوند کوي.

پدې کال کې په کلیو یا ښارونو کې میشت نفوس چې ټولې کورنۍ ۱،۲ میلیونه وي چې په منځني ډول د هرې کورنۍ، غړي ۴ تنه ثبت شول.

په ۱۳۸۶ کال کې، د نفوس د ګروپونو بیلوالی د عمر له مخې

اضافي معلومات:

د نفوسو د زیاتوالي معلوماتي جدول له ۱۳۴۰ څخه تر ۱۳۷۰ لمریز کلونو پورې:

د ودي سلنه	کال	گڼه
۳۱	۱۳۴۰	۱
۳	۱۳۴۸	۲
۲۸	۱۳۵۰	۳
۲۶	۱۳۵۹	۴
۱۹	۱۳۷۰	۵
۲۰.۳	۱۳۸۶	۶

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کونکي دې په ډلو وویشل شي. هره ډله دې د نفوسو د اهمیت په باره کې بحث وکړي او د هیواد د پرمختیا په باره کې د هغې انځورې پخپلو منځو کې شریکې کړي.

پوښتي:

- ۱- د مخ په ودې هېوادونو د نفوسو وده څرنگه ده؟
- ۲- د نفوسو وده څه ارزښت لري؟
- ۳- د افغانستان د نفوسو احصايه اټکلي ده که واقعي؟
- ۴- په کومو هېوادونو کې د نفوسو کنټرول مجاز نه دی؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

زموږ په هېواد کې د نفوسو وده د کومو لاملونو تابع ده؟ وروسته له دې چې د ليلونه مو په کتابچه کې وليکل، بله ورځ پرې په ټولگي کې بحث وکړئ.

د نفوسو څرنگوالی او په هېواد کې قوهي ترکیب

په افغانستان کې د نفوسو څرنگوالی، د لاندیو مطالبو له مخې مطالعه او ارزولی شو.

- د عمر له مخې.
- د جنس له مخې.

د نفوسو د څرنگوالي مطالعه د ټولنیزو او اقتصادي خدمتونو له مخې (کرڼه، کالونه او داسې نور) د ۱۳۵۸ لمریز کال راهیسې د هېواد په سطحه کومه سر شمیرنه نه ده شوې نو له همدې امله په افغانستان کې د نفوسو دوش، ترکیب دودې د اندازې او اقتصادي او ټولنیزو ځانګړتیاوو په هکله مستند احصایوي معلومات په لاس کې نشته. خو په ۱۳۸۳ لمریز کال کې د نفوسو د څرنگوالي لومړیتوب د جنس (د نارینه او ښځینه) له مخې مطالعه شو.

- په ۱۳۸۳ لمریز کال کې د نفوسو دجنس له مخې د څرنگوالي لومړیتوب احساس شو. د اتیا ویمې لسیزې په پیل کې د ښځینه وویه لور پاملرنه راوگرځیده، چې د هغو فعاله ونډه اخیستنه په ټولو برخو کې په څرګنده ښکاري. اوس د کتنې ورشمیر ښځې په شورا(ولسي او مشرانو جرګه) کې دننډه ترسره کوي. په همدې ډول د ښځو ونډه په دولتي ادارو کې په تیره بیا په پوهنې او د اقتصاد په بیلا بیلو سکتورونو کې زیاته شوي ده.

- د مخ پرودي هیوادونو په ډله کې زموږ د هیواد د ټولو نفوسو(د صفر څخه تر ۱۵ کلنۍ پورې) ۴۴ سلنه او د (۱۵ څخه تر ۶۰ کلنۍ پورې) ۲۹.۵ سلنه او د ۶۵ کلنۍ څخه پورته ۲.۶ سلنه اټکل شوي ده. په هېواد کې اقتصادي فعاله نفوس تر (۱۵- ۶۵) کلنۍ پورې دی چې د هغې له جملې څخه ۸۰ سلنه ډګرني او مالدارۍ په برخه کې مشغول دي او پاتې نورې په صنایعو، کانونو او ټولنیزو خدمتونو کې بوخت دي او له ۶۵ کلنۍ څخه پورته غیر فعاله اقتصادي نفوس تشکیلوي.

په افغانستان کې د عمر او جنس د ترکیب څرنگوالی:

کلیوالي نفوس		ښاري نفوس		کال
نارینه	ښځې	نارینه	ښځې	۱۳۸۸
۹۱۲۷۴۰۰ تنه	۸۷۵۲۳۰۰ تنې	۲۶۵۶۲۰۰ تنه	۲۵۰۳۰۹۰ تنې	
۱۷۸۷۹۷۰۰ تنه		۵۱۵۹۲۰۰ تنه		

په پورتنۍ جدول کې د ښځو شمېر د نارینه و په پرتله ۳.۵ ځلي لږ دی.

څو د عمر له پلوه د کوچنیانو شمېر د پنځه کلنۍ څخه کښته ۲۰ سلنه

۲۵ څخه کښته ۸ سلنه

۴۰ څخه کښته ۵ سلنه

۶۵ څخه کښته ۴ سلنه

د افغانستان ټول نفوس جوړوي

په هیواد کې قومي جوړښت او د قومونو جغرافیایي ویش:

- په افغانستان کې د ساکنو قومونو جغرافیایي ویش په څه ډول دی؟

د افغانستان اوسېدونکي اوږد ایلایح د تاریخي عنعناتو له مخې او همدارنګه د اساسي قانون له مخې ټول افغانان دي. خو د بشري جغرافۍ له مخې زموږ په هیواد کې بیلا بیل قومونه ژوند کوی چې په لنډ ډول د هغو په باب اشاره کېږي.

په دې څلوره کې پښتانه د تاریخي اسنادو له مخې د اریایانو ډېر پخوانی نژاد بلل کېږي هغه ژبه چې پرې خبرې کوي د پښتو په نوم یادېږي.

هیرودت د یونان وتلي مورخ پښتانه د پک تویس او سیمو، پکیس په نوم هم یاد کړي دي. پښتانه په ټول افغانستان کې استوګن دي، خو زیات یې په ختیځو په کابل او د کابل په ګاونډیو ولایتونو په جنوبي، جنوب ختیځ، ختیځ او جنوب لویدیځ کې په ګڼه توګه ژوند کوي په شمالي ولایتونو کې هم اوسېږي.

- تاجکان د پښتو پشان د دې سیمې د اریایانو له ډیرو پخوانو قومونو څخه دي، چې بیلا بیل قومونه یې د هیواد په شمال کې له بدخشان څخه تر هرات او د هندوکش په جنوب کې له پروان څخه تر کابل پورې ژوند کوي. او په عمومي توګه په دري ژبه خبرې کوي.

- ازبیک او ترکمن هم د دې هیواد اوسیدونکي دي او د هېواد په شمال او شمال لویدیځ کې ژوند کوي.

ازيک قرضه، قراق او ترکمن په ترکي او ازبکي ژبو خبرې کوي.

• هزاره زموږ د هېواد اوسېدونکي دي چې په هزاره گي لهجه په دري ژبه خبرې کوي. په باميانو او مرکزي لوړو سطحو کې او سېري.

• نورستانيان له اريايي قوم څخه دي او د دې هېواد له اصلي اوسېدونکو څخه شمېرل کېږي. د نورستانيانو داوسېدو سيمه نورستان او ژبه يې د ختيځ اريايي ژبو څخه ده. يو بل قوم چې اريايي نژاد لري، پشه يان دي چې په کورنيزو او کاپيسا کې ژوند کوي. ژبه يې ختيځه اريايي ريښه لري.

• بل قوم چې اريايي نژاد لري بلوڅ دي چې د کندهار په جنوب اوچخا نسور کې ژوند کوي. ژبه يې بلوڅي اريايي ده په پښتو او دري هم خبرې کوي.

په همدې ترتيب زموږ په گران هېواد کې يو شمېر قزلباش، عرب اوسيدان هم ژوند کوي. په همدې ډول يو محدود شمېر هندوان اوسکان هم په کابل، ننگرهار، کندهار، گرديز، خوست او غزني کې ژوند کوي، چې د دې هېواد اوسېدونکي دي.

په ټولگي کې د ننه فعاليت:

د نفوسو کيفيت څه مفهوم لري؟ هره ډله به په دې هکله بحث وکړي. د ډلې استازي دي هم ټول لگيوالونه وړايي، چې په هېواد کې د مېشتو قومونو په هکله بحث وکړي او خپل معلومات له نورو سره شريک کړي.

پوښتي:

۱. هغه قومونه چې په افغانستان کې ژوند کوي، نومونه يې واخلئ.

۲. د اضافي معلوماتو د جدول له مخې په کاربو ختو نفوسو سلنه پيدا کړئ

۳. د کوم عمر خلکو ته اقتصادي فعاله نفوس ويل کېږي؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

په افغانستان کې د استوگن قومونو په باره کې، له بيلا بيلو سرچينو څخه په گټه اخيستنه، يوه لنډه مقاله وليکئ.

افزافي معلومات

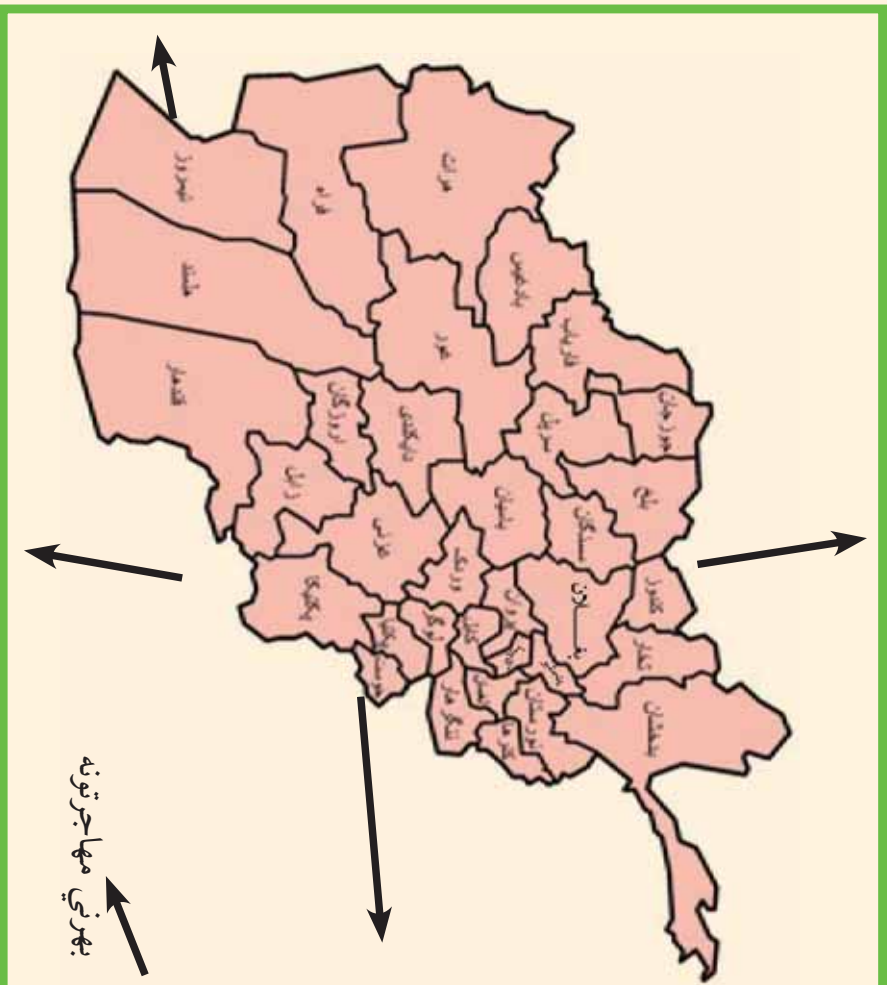
۱۳۸۶ (۲۰۰۸-۲۰۰۷)

ټول دايمي استوگن نفوس

عمر (په کال)	فيصدي	ټول نفوس (تنه)	مېنځينه (تنه)	نارينه (تنه)
۰-۰۴	۲۰	۴۵۱۴۵۶۲	۲۳۲۱۸۷۱	۲۱۹۲۶۹۱
۰۴-۰۹	۱۵	۳۳۴۵۶۷۹	۱۶۹۴۹۶۲	۱۷۵۰۷۱۷
۰۹-۱۴	۱۱	۲۶۵۳۱۴۳	۱۲۵۳۶۸۷	۱۳۹۹۴۵۶
۱۴-۱۹	۹	۲۱۶۵۸۸۱	۱۰۱۷۴۴۴	۱۱۴۸۴۳۷
۱۹-۲۴	۸	۱۸۶۰۸۹۸	۹۰۴۷۱۲	۹۵۶۱۸۶
۲۴-۲۹	۷	۱۵۴۰۶۹۳	۷۷۹۷۲۱	۷۶۰۹۷۲
۲۹-۳۴	۵	۱۲۸۷۲۲۳	۶۷۶۸۰۵	۶۱۰۴۱۸
۳۴-۳۹	۵	۱۱۳۶۸۴۴	۵۹۵۲۷۱	۵۳۹۴۱۳
۳۹-۴۴	۴	۹۸۱۲۷۷	۴۸۶۵۳۴	۴۹۴۷۴۳
۴۴-۴۹	۴	۸۵۲۶۸۲	۴۰۲۴۶۱	۴۵۰۲۲۱
۴۹-۵۴	۳	۷۲۰۶۱۳	۳۲۳۹۲۵	۳۹۶۶۸۸
۵۴-۵۹	۳	۵۸۰۱۷۴	۲۵۱۶۲۶	۳۷۸۵۴۸
۵۹-۶۴	۲	۴۴۷۱۶۴	۱۹۰۹۰۶	۲۵۶۲۵۸
۶۴-۶۹	۴	۸۵۴۲۲۷	۳۵۵۳۷۵	۴۹۸۸۵۲
۶۹-۷۴	۴	۸۵۴۲۲۷	۳۵۵۳۷۵	۴۹۸۸۵۲

نوټ: د کورنيو ۱، ۵، ۱۰ ميليونه نفوس پکې شامل نه دي.

۲- ۵ د اخلي او خارجي مهاجرتونه او د نفوسو خای پر خای کيدل

د هغو مهاجرتونو په هکله چې زموږ له هېواده شوي، معلومات لری؟

زموږ په هېواد کې د اخلي، خارجي، سياسي او تاريخي مهاجرتونه چې د طبيعي پېښو د اغېزو له مخې کېږي، د هغو انگيزې په لاندې ډول دي:

- **سياسي مهاجرتونه:** سياسي مهاجرتونه هغه وخت کېږي چې فکري او عقيدتي ازادي موجوده نه وي. له ۱۳۵۷ لمریز کال څخه وروسته د روس د تهاجم او تيري له امله د افغانانو ډېر لوی مهاجرتونه چې په نړۍ کې ساری نه لري نورو هېواد و نو او لویو وچوټه شوي دي، د افغانستان له پنځه میلیونو څخه زیات نفوس د نړۍ په گوټ گوټ کې مهاجر شول.

•اقتصادي مهاجرتونه:

د کليو، د کوچنيو او لويو بنارونو خلک لويو صنعتي بنارونو ته د کار او دندو د موندلو او د شتمنيو د لاس ته راوړلو او د مصنون ژوند لپاره مهاجرت کوي. د پورتيو لاملونو په نظر کې نيولو سره دکليو خلک بنارونو ته لکه کابل، کندهار، هرات، مزار شريف او نورو صنعتي بنارونو ته مهاجرت کوي چې دغه کار لا تر اوسه دوام لري.

•تاريخي مهاجرتونه:

په ډيرو پخوانيو وختو کې اريا يانو له بلخ (بخدي) څخه شاوخوا سيمو ته تر هند او فارس پورې مهاجرت وکړ. يونانيانو، کوشانيانو او مسلمانانو يو پر بل پسې مهاجرت وکړ.

• په ۱۳۴۹ لمریز کال کې د وچکالۍ له امله زموږ هېوادوال د خپلو کورونو پرې بنودلو ته اړشول چې د بادغيس، ارگان او د هزاره جاتو لوړه سطحه په دې ډله کې راځي.

• مو سمي مهاجرتونه د تودو او سرو سيمو ترمېنځ کېرې يعنې مهاجرين په اوړي کې د څارويو د روزنې او همدا رنگه د کرنې لپاره گاونډيو سيمو ته مهاجرت کوي. د هېواد کوچيان يې ښه مثال دي.

•د مهاجرت اغېزې:

مهاجرتونو په افغاني مهاجرينو مثبتې او منفي اغېزې کړي دي.

۱- د فعال اقتصادي نفوس له لاسه ورکول.

۲- د مغزونو تېښته (د پوهانو او ماهر و خلکو مهاجرت).

۳- منفی اغیزې لکه: په HIV او د پوسټکي په ناروغیو اخته کیدل.

۴- باندنيو هېوادونو ته د سرمايي لېږدول.

مېټې اغیزې لاندې دي:

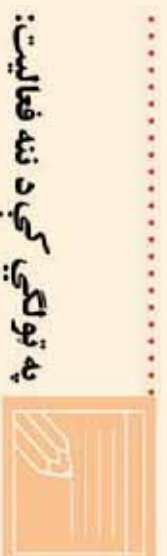
۱- د خپل فرهنگ لېږدول او د نورو له فرهنگ سره آشنایي.

۲- د خپلې ژبې رواجول او د نورو له ژبو سره بلدتیا.

۳- د نوي تکنالوجیو سره بلدتیا.

۴- په پایله کې هر مدنیت د یوه مهاجرت زیربنه ده.

۵- د هغوی انساني حقوق تر پښو لاندې کیدل

په ټولگي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي او هر ه ډله دې د لاندې پوښتنو په باره کې بحث وکړي او د

هرې ډلې استازي دې خپل معلومات په ټولگي کې وړاندې کړي.

۱. په سیاسي مهاجرت او د هغه په انګېزه بحث وکړي.

۲. زموږ هېوادوالو ولې لویو صنعتي ښارونو ته مهاجرت کړی؟

۳- آیا تاریخي مهاجرتونه زموږ په هېواد کې شوي دي؟

پوښتي:

- ۱- زموږ په گران هېواد کې اوسېدونکو ولې له کليو څخه ښارونو ته مهاجر توبه کړي.
- ۲- د مهاجرت منفي تاثيرات بيان کړئ؟
- ۳- آيا زموږ هېوادوال اوس هم نورو هېوادونو ته مهاجرت کوي. ولې؟

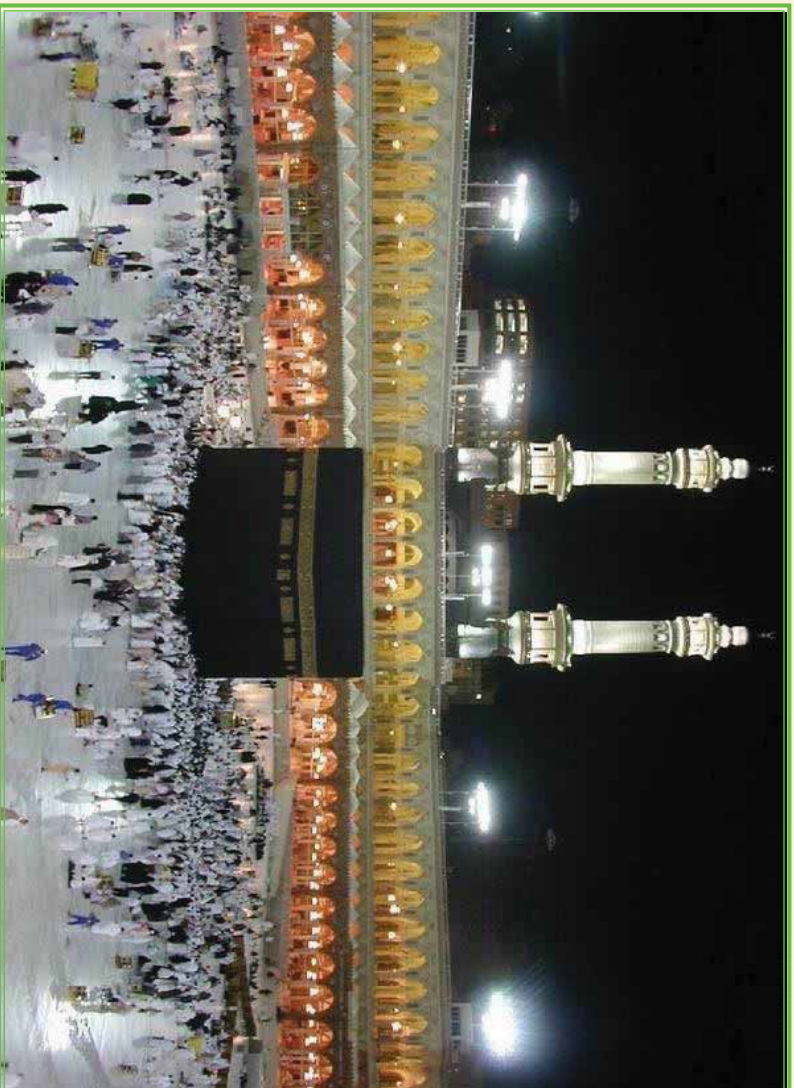
له ټولگي څخه بهر فعاليت:

- ولې زموږ د هيواد اوسېدونکي نورو هيوادونو ته مهاجرت کوي؟ ددې سر ليک لاندې يوه مقاله وليکئ او د جغرافې په را تلونکي ساعت کې يې هم ټولگيو الوتو وړاندې کړئ.

درېم څپرکي دين او ژبې

دولسم لوست:

۱،۳ دين

د مکې معظمې انځور

د افغانستان زياتره خلک د کوم دين و مذهب پيروان دي؟

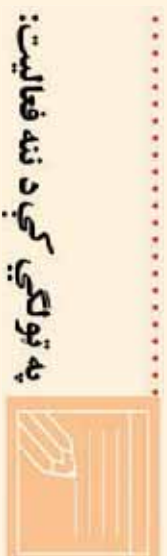
انسانان له خپلو عقيدو سره ژوند کوي. زموږ خلک هم له ډېرو پخوا وختو راهيسې د بېلا بېلو دينونو پيروان وو. زموږ نېکونو اريايانو نوو سيمو ته له کوچيدو مخکې ساده آيين درلوده. دوی د طبيعت هغه عناصر چې په ژوندانه يې اغېز درلوده مقدس شمېرل. د افغانستان خلک، سره له دې چې دويدي او برهمني زړې عقيدې پيروان وو، د هيواد په ختيځ، شمال لويديځ کې

زر دشتي آيين رواج درلود. خو كله چي له ميلاد څخه مخکي ۲۰۶ کال کي اشوکا دبودايي دين د تبليغ او خپورولو له پاره ملا وتر له چي د هغه تاريخ نه زر کاله وروسته هم دی عقيدې او آيين د هېواد په ختيځ او شمال کي بشپړ رواج ومونده، چي د فکري، هنري او فرهنگ له پلوه يې د دې خلکو په ژوندانه ژوره اغېزه درلوده. بودايي دين داشوکادنفوذ او سلطې په واسطه د هندوکش له جنوب څخه ترکندهاره پوري خپور شو.

د اسلام دمقدس دين په ظهور سره بېلا بېل دينونه لکه زردشتي، بودايي او لږ څه آسماني دينونه لکه يهوديت، مسيحيت په خراسان (افغانستان) کي پېر او پلويان درلودل. خو داسي دين چي په ټول افغانستان کي عام رواج ولري او دملي دين په توگه ومنل شي، وجود نه درلوده. چي پدې ډول سره د هغه وخت خراسان يا اوسني افغانستان د اسلام مقدس دين د منلو له پاره چمتو و. د حضرت عثمان (رض) په واکمنۍ کي، له ۲۵ هجري کال څخه وروسته اسلامي فتوحاتو په افغانستان کي پرمختگ وکړ. احنف بن قيس د هرات بنار ونيوه او خلک يې د اسلام په دين مشرف کړل. دريم خليفه حضرت عثمان (رض) عبدالله بن عامر بن کرز چي ۲۵ کن ځوان و د ابو موسی اشعري په ځای وټاکه. عبدالله بن عامر اسلامي امپراطورۍ ترختيځ پوري وغزوله هغه سرخس، فارياب، تالقان، کندهار او غزني فتح او اسلام يې هلته خپور کړل. کابل يې يو کال محاصره کړ او په مشکل سره يې فتح کړ. د وخت په تيريدو سره د افغانستان ټولې سيمې داسلام په دين مشرف شوي. يوازي کافرستان چي وروسته په نورستان ياد شو پخوانی دين يې تر ډېرې مودې پوري وساته چي په ۱۹م پېړۍ کي د امير عبدالرحمن خان په دوره کي د اسلام په دين مشرف شول. د افغانستان د اسلامي جمهوريت د دولت رسمي دين د اسلام مقدس دين دی. د نورو دينونو پيروان، د خپل دين په پيروۍ او ديني مراسمو په سرتړه رسولوکي د قانون له احکامو سره سم آزادي. په افغانستان کي هيڅ قانون نه شي کولای چي د

اسلام د مقدس دين د معتقداتو او احكامو مخالف وي.

په اوسني وخت کې د افغانستان خلک ۹۹.۶ سلنه د اسلام د مقدس دين پيروان دي. يو شمير هندوان او سکان په افغانستان کې اوسېږي. هندوان اوسکان په کابل، جلال آباد، کندهار، چاريکارو، گرديز او نورو ښارونو کې اوسېږي چې اکثريې سوداگر دي. د افغانستان مطلق اکثريت خلک د حنفي مذهب پيروان دي او د تشيع مذهب پيروان هم لري. د افغانستان اهل تشيع په جعفري او اسماعليه مذهبونو وېشل شوي دي.

زده کوونکي په ډولو وېشل کېږي او هره ډله دې له لاندنيو موضوعگانو څخه په يوه موضوع بحث

وکړي او د بحث نتيجه دې په ټولگي کې شرحه کړي.

- آريايان دکوم ايين لرونکي وو؟
- بودايي ايين څه وخت په کومه سيمه کې خپور شو؟
- د اسلام دين په افغانستان کې په څه ډول خپور شو؟

پوښتني:

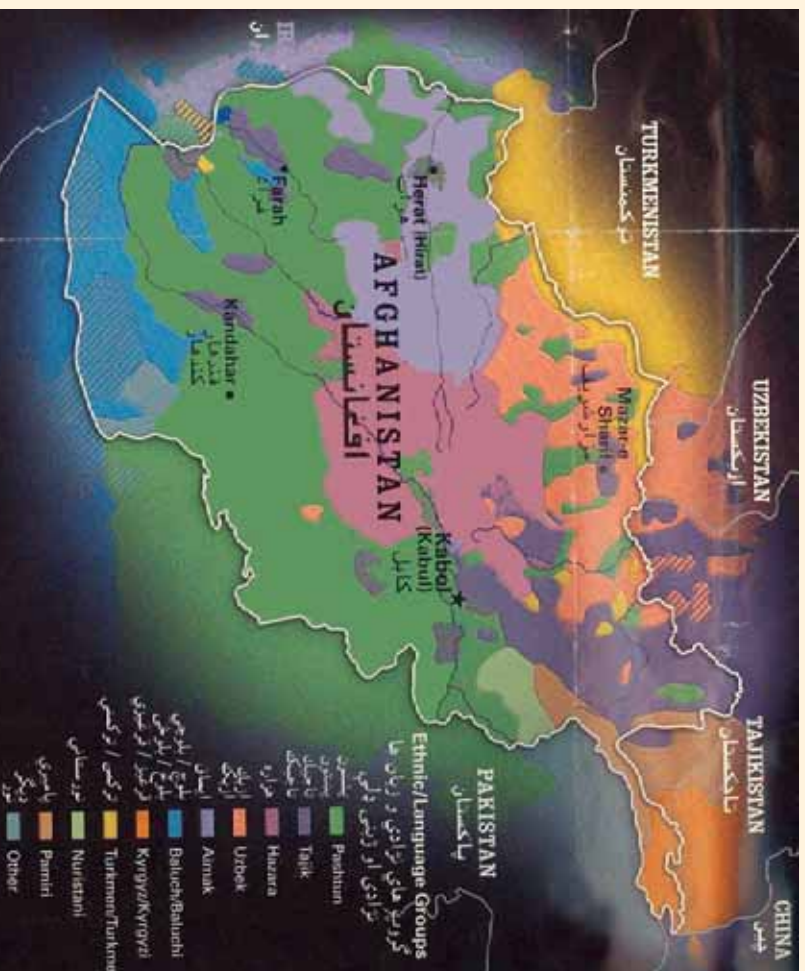
لاندې سمې او غلطې پوښتنې يو له بل څخه بېلې كړئ:

۱. اريانانو د طبيعت هغه عناصر چې په ژوندانه كې يې اغېزمن وو مقدس شمېرل.
۲. د افغانستان ټول خلك د يو مذهب يعني اسلام پيرو دي.
۳. كومو خلكو په افغانستان كې د اسلام په خپرولو كې نقش درلوده؟
۴. په اورسني وخت كې د افغانستان خلك د كومو دينونو او مذهبونو پيرو دي؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

د اسلام دمقدس دين د ښيگڼو په اړوند د ټولنو په هوساينې كې څو كرښې وليكئ او ټولگيوالو ته يې ولولئ.

په افغانستان کې له دیر شو خوخه زناني خپلواکه ژبې شته چې د هیواد په بیلا بیلو سیمو کې خلک په بیلا بیلو لهجو پرې خبرې کوي.

د افغانستان د ژبو اهمیت، لکه د نړۍ د نورو ژبو پشان د ویو نکو په شمېر پورې اړه لري. د مثال په ډول پښتو او دري د هیواد په پراخه ساحه کې عمومیت لري او خلک په هغو خبرې کوي او تقریبا د افغانستان ټول خلک پرې پوهېږي په داسې حال کې چې په اورمړي او عربي یوازې په څو محدودو کلیو کې خبرې کېږي. اندو اروپایي ژبې په دوو اریایي (اراني) او هندي ویشل کېږي. اریایي ژبه په عمومي ډول د هیواد په جنوب لویدیځ، شمال لویدیځ او شمال ختیځ کې زیاته رواج لري او مشهورې ژبې یې پښتو، دري، بلوچي، اورمړي

او پاميري خالچه يي ژبه يعنې غرنۍ ژبې دي. په هندي ژبه کې گورتني، کله يي، تيراني، سنډي او پنجابي شاملې دي. رودا ژبه چې د آرياني هندي گروپ ترمنځ يوه څانگه ده چې کتي، بشکلي، واکلي، پرسني، اشکوني، پشه يي، پراچي افرستاني په کې شاملې دي چې په عمومي ډول د نورستان او دهغه د شاوخوا خلک پرې خبرې کوي.

د افغانستان نوري ژبې ترکي او مغولي دي چې د وه لړۍ په کې شاملې دي. يوه لړۍ هغه ژبې دي چې په مرکزي آسيا پورې اړه لري لکه ازبکي، قراقي او قرضي. دويمه لړۍ بې په جنوب لوېديځ پورې اړه لري چې ترکمني او آذري احتواکوي.

۳. ۳. د ژبو جغرافيايي ویش:

د افغانستان ژبې چې خلک په يوه سيمه کې پرې خبرې کوي په لاندې ډول دي:

- **پښتو:** هغه کسان چې په پښتو خبرې کوي، تقريبا په ټول هيواد کې استوگن دي. خو زياتره پښتانه د افغانستان په ختيځو، جنوبي او جنوب ختيځو سيمو کې استوگنه لري. د اړه ډېرې لهجې لري چې د مشرقي او کندهاري لهجې يو له بل څخه توپير کوي.

- **دري:** د هېواد د ډېرو پخوانيو ژبو څخه ده د هېواد زيات شمېر خلک په مختلفو لهجو له دې ژبې سره آشنايي لري. څه نا څه په ټول هېواد کې ورسره بلديت لري.

- **بلوڅي:** د هلمند، گودزېرې، صابري هامون او هېواد لوېديځ سرحدزونو شمېر خلک پرې خبرې کوي.

- **ازبکي:** د هېواد په شمالي ولايتونو کې يو شمېر خلک پرې خبرې کوي.

- **ترکمني:** يو شمېر خلک د هيواد په شمال او شمال لوېديځ کې د هرات تر ولايته پورې پرې خبرې کوي.

- **پراچي:** يو شمېر خلک د نجرا ب په يوه دره کې چې د تگاب له اله سلی سره نښتي ده، پرې خبرې کوي.

- منځي ژبه د بدخشان په منجان، واخي په واخان، سرېگي د واخان په شمال، سنگليچي د منجان په ختيځ او د بدخشان د زيباک په جنوب، زيباکي ژبه د بدخشان په زيباک، اشکاشمي د بدخشان په اشکاشم، شغني د بدخشان په اشکاشم او په شغنان، رو شاني او اشري د بدخشان په لوېديځ او دينج د سيند په غاړه کې او قرضي ژبه په کوچني پامير کې مرو چې دي.

- کپه وايگلي، شکوني او پاروني په نورستان کې، گورتني ژبه په ختيځ نورستان، پشه يي ژبه په نورستان

کې د لغمان په درو، نگاب، نجراب، کوهستان، کاپیسا او پغمان، تیراهي د خیبر په لویدیځ او ډکه او جتي د جتانو ژبه ده.

- په سندی، لهندا او پنجابی اهل هندو خلک خبرې کوي.
- اورمړي په لوگر، براهوي د چخانسور د شورابک په شاو خوا سیمو کې رواج لري. مغلي، او آذري ژبي اوس له منځه تللي دي. خوقراقي د بلخ دو لایت په ځینو سیمو کې شته.
- له پښتو او دري سره د افغانستان اکثریت خلک آشنایي لري او د دولت رسمي ژبي دي. په هغو سیمو کې چې اکثریت خلک یې له ازبکي، ترکمني، پشه یي، نورستاني، بلوچي گوڅي او یا پامیري ژبو څخه په یوه ژبه خبرې کوي، هلته پر پښتو او دري سربیره سیمه ییزه ژبه هغو سیمو کې د دریمې رسمي ژبي په توگه دي.

په ټولگي کې د ننه فعالیت:

- ز ده کوونکي په ډلو ویشل شي، هره ډله دي له لاندینو موضوعگانو څخه په یوه موضوع پخپلو منځو کې بحث وکړي. یو تن دي د خپلې ډلې په استازیتوب، موضوع په ټولگي کې شرحه کړي.
- د افغانستان خلک په کومو ژبو خبرې کوي. کومې ژبي دکوم دلیل له مخې رسمي دي؟
 - انډو اروپایي ژبه په څو برخو ویشل شوې ده؟ د هر گروپ مشورې ژبي له سیمو سره واضح کړئ.
 - دریدا، ترکي او مغولي ژبو په باره کې معلومات ورکړئ
 - بلوڅان، ازبیک او ترکمن د افغانستان په کومه سیمه کې ژوند کوي؟
 - په بدخشان او نورستان کې کومې ژبي رواج لري؟

پوښتني:

۱. د افغانستان هندوان په () او () ژبو خبرې کوي.
۲. پشه يي ژبه د هېواد په کومو سيمو کې رواج لري.
۳. اوس کومې ژبې له منځه تللي دي او ويو نکې نه لري؟
۴. ولې پښتو او دري رسمي ژبې دي؟
۵. کومې ژبې په کوم دليل د دري يمو رسمي ژبو حيثيت لري؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

د افغانستان مهمې ژبې په ترتيب په يوه جدول کې وليکئ.

۱،۴- د مواصلاتو اهمیت:

په پورتني انځور کې کومه لويه لاروښه

مواصلاتی لارې د ټولنې او يوه هېواد د اقتصادي، ټولنيز او په پای کې سياسي، کلتوري او اداري پرمختګ بنسټ ګڼل کېږي، ټولې اقتصادي اړتياوې (کرښيزې، صنعتي او تجارتي)، ټولنيز، فرهنگي او سياسي د مواصلاتي کرښو د ترقي او پرمختګ پرته امکان نه لري.

د بومي هوسا ټولنې اقتصادي او صنعتي پرمختيا د مواصلاتي کړنو او نقلیه وسيلو په پرمختگ او ترقي پورې اړه لري.

مخ پرودي هېوادونه چې د اقتصادي او صنعتي پرمختگ لومړني پړاوونه وهي، تر ټولو لومړی بېله مواصلاتي او ترانسپورتي شرايط چمتو کړي، چې توليدي او تجارتي وسايل اوکسب او کار وده اوپراختيا ومومي. افغانستان د مخ پرودي هېوادونو په ډله کې وچې پورې تړلی او غرنی دی. سيندونه يې هم دزيات خوړي او سيلابي رژيم په درلودلو ډېرپور دچلولو لپاره برابر نه دي. نو له همدې امله دځمکني مواصلاتي او هوايي سکتورونو وده دهېواد دبنسټيزو اړتياوو څخه دي. له منظمې مواصلاتي شبکې پرته هر اړخيزه اقتصادي او ټولنيزه وده ممکنه نه ده. مواصلاتي لارې ښارونه او سيمې يو له بل سره نښلوي. اومه او د انرژۍ توليدوونکي مواد صنعتي مرکزونو او صنعتي او کرنيز محصولات بازارونو او استهلاکي مرکزونو ته لېږد وي.

په دې برخه کې پانگه اچونه د يوه هېواد د اقتصاد بنسټ جوړوي، چې په ټول هېواد کې د اقتصادي، سياسي، فرهنگي او اقتصادي پلان جوړونې د ودې او پراختيا سبب گرځي.

په لنډه توگه د مواصلاتو د اقتصادي اهميت په هکله ويلی شو چې:

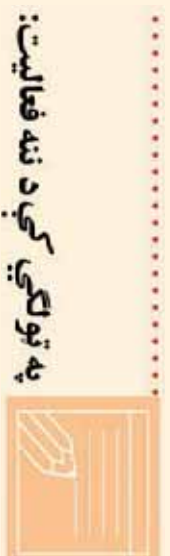
- د منظمو ترانسپورتي لارو څخه دگټې اخېستني په سبب بازار کې دکاليمو بيه کمېږي.
- د سون دموادو په لگښت کې سېما کېږي او د سوداگرۍ مالونه د وخت له ضايع کېدلو پرته بازارنو ته لېږدول کېږي.

- بيلا بيل قومونه ديو اړول له دود او دستور څخه خبرېږي، د هېواد ملي يووالی ټاکنېږي، په ضمن کې په ستونزو اخته سيمو ته په چټکۍ مرستې استول کېږي.

- د ترانسپورتي لارو په نه شتون کې سربېره پر دې چې پورتنې هدفونه لاس ته نه راځي، بلکې د فرهنگي او د ښوونې اوروزنې د وروسته والي سبب هم کېږي.

زمونږ په هېواد کې په تيرو وختونو کې د پورتنيو ستونزو په درک سره پخپلويښځه کلنو پلانونو کې ډېره پرمختيايي برخه، د موټرو د سړکونو د جوړولو لپاره بېله شوي وه. په وروستۍ تپل شوې له دري لسيزو څخه په زياته اوږده داخلي جگړه کې ټولې مواصلاتي شبکې ويجاړې شوي اودهغو دويم ځلي

جوړولو ته اړتيا پېښه شوه. نو له همدې امله د موقت حکومت له تشكيل څخه وروسته د توكيو – جاپان په كنفرانس كې د هېواد د لويو لارو جوړولو او پراختيا لپاره د اقتصادي زيربنا په توگه د لومړيتوب حق وركړل شو. اوس د حقوقي لويې لارې ۸۰ سلنه او له بندرونو سره نېنلول يې بشپړ شوي دي. په همدې ډول يوله بل سره د ولايتونو او له مركز سره دولسواليو نېنلول دوام لري. له بلې خوا په پام كې دي چې ترلنډي كرنېي دشمال او لوېديځ گاونډيانو سره فعالې شي او زموږ د هېواد د سوداگرۍ اړيكي به په منطقه كې پراختيا ومومي.

په ټولگي كې د ننه فعاليت:

زده كوونكي په مناسبو ډلو كې تنظيمېږي. يوه ډله د مواصلاتو اهميت د هېواد د اقتصادي زيربنا په توگه او دويمه ډله د هېواد په اقتصادي او ټولنيزې ودې كې د مواصلاتو برخه تر بحث لاندې نيسي، د زده كوونكو د فعاليت پايلې د ډلې يو غړى، ټولگي ته وړاندې كوي. په پاى كې ښوونكى د ډلې د فعاليت پايلې د خپلو معلوماتو په ورزېدلو را ټوله وي .

پوښتني:

په لنډه توگه ځواب ورکړئ:

- ۱- زموږ په هېواد کې څمکنې اوهالې ترانسپورت ولې د مواصلات له نورو برخو څخه بڼه وده کړې ده؟
- ۲- ولې په تېرو پنځه کلنو پلانونو کې زیاته پاملرنه دموصلاتو ودې ته راگرځول شوې وه؟
- ۳- ولې د توکمر جاپان دهمکارو په کنفرانس کې زیاته پاملرنه دهمپاد د لیو لارو بیا جوړولو ته اړول شوې وه.

له ټولگي څخه بهر فعالیت:

د څمکنیو مواصلاتو اهمیت دهمپاد د اقتصادي ودې له مخې په څو کرښو کې ولیکئ او د جغرافیه دضممون په راتلونکي ساعت کې یې له ځانه سره راوړئ اویا ټولگي کې یې و لولئ .

۲،۴- ځمکنی حمل او نقل

ایا پوهیږئ چې موټر کله زموږ هېواد ته وارد شو؟

د حمل و نقل دیو منظم مواصلاتي سیستم شتون د ټولنیز او اقتصادي (صنایعو په ګلوون) پرمختیا بنسټ جوړوي او په هېواد کې د ټولنیز، اقتصادي یووالي درامنځته کېدو سبب ګرځي او د خدماتي موادو او اطلاعاتو د انتقال لپاره اسانتیاوي جوړوي. په ملي سویه سوداګري پرمختګ کوي او له هغې سره یوځای د پرسونل استخدام او عواید هم زیاتېږي. د ژوند سویه هم لوړېږي. ددې ډول زیر بناوو شتون په افغانستان کې، د ځمکې د جغرافیایي جوړښت په پام کې نیولو سره چې په ځانګړو او جلا سیمو ویشل کېږي، د حمل و نقل اسانتیاوې فوق العاده ارزښت لري. په تیره بیا د صنایعو پراختیا، چې له هغې پرته صنعتي موسسو ته داومو موادو او انرژي تولیدونکي مواد او دهغو تولید ات استهلاکي سیمو ته انتقالیای نه شي.

د منځنۍ، آسیا په جنوب کې د افغانستان د جغرافیایي موقعیت په پام کې نیولو سره د تاریخ له ډېرې پخوا دورې څخه د یوې اوږدې مودې لپاره د ختیځ او لویدیځ او د شمال او سويل ترمنځ د سوداګرۍ اړیکو په تامین کې ډېر اهمیت لري. ددې تجارتي او فرهنګي اړیکو دوام د هېواد د ژوندانه دسویې په لوړولو کې د اقتصاد او فرهنګ له پلوه ډېر مهم رول لوبوي. له میلاد څخه مخکې په څلورمه پېړۍ کې د یوڅي يرغل په پای کې د یونان او هند ترمنځ سوداګرنزې اړیکې د افغانستان له لارې تامین شوې وې. په لومړي میلادي کال کې د یونان باختري پاچاهانو په وخت کې افغانستان د سوداګرۍ اړیکو په

تأمین کې لوړ مقام درلوده، بلخ دهغي لاري د نننیدوځای گڼل کیده.

په همدې ډول د ورښمو او درملو لاره (دکوشانیانود امپراطوری په دوره کې) له دې هېواد څخه تیریده. نو له همدې امله دبلخ ښار د لویدیځ (اروپایی) او ختیځ (دچینایی او هندي) کالیو د تبادلې مرکز و.

د امیر عبدالرحمن خان د حکومت په وخت کې د نوو کاروان سړیونو ابادول او په هېواد کې دننه د سوداګرۍ دمحصول لغوه کیدل دسوداګرۍ او اقتصاد لپاره زمینه برابره کړه. انګلیسانو له کراچۍ څخه ترکوټي (چمن) پورې د اوسپنې کرښه و غځوله، خو د هېواد خارجي تجارت ته پاملرنه ونه شوه.

تر ۱۹۳۰م کال پورې چې د ۱۳۰۸ لمریز کال سره سمون خوري ټول مسافرتونه په پلي ډول وو او یا وړل او راوړل د حیواناتو په مرسته سرته رسیدله. له هغې څخه وروسته په حمل ونقل کې له عصري وسایلو څخه گټه اخیستنه په چټکۍ وده وکړه.

په ۱۹۰۹م کال کې د امیر حبیب الله خان په دوره کې دلومړي ځل لپاره موټرونه د دملر له کمپنۍ څخه په ممبئي (بمبئي) کې وپېرېدل شول اوپه کابل کې په کار واچول شول.(۵۷) تنه کارگران هم بمبئي ته واستول شول چې د موټرو تخنیکي کارونه زده کړي. په دې ډول د موټرو شرکت د درباریانو له خوا جوړ شو. دیادونې وړ ده، چې بایسکل مخکې افغانستان ته وارد شوی و.

دکاروانونو د تګ او راتګ لارې ترمیم شوې. د موټرو لپاره نوري سړکونه د کابل – جلال آباد، جلال آباد- لغمان، کابل - جبل السراج، کابل – لوگر او کابل – غزني ترمنځ جوړ شول. د ټول هېواد په ښارونو کې کاروان سړیونه دسراجیه رباطونو په نوم په خلکو ودان شول. د دوه رباطونو ترمنځ واټن شپږ کړوه (تقریباً د ۱۸ کیلومتره) و. په دې سر بېره د سیندو له پاسه عصري پلونه د موټرو د تګ او راتګ لپاره جوړ شول.

د امانیه په دوره کې او له هغې څخه وروسته ځمکنیو مواصلاتو ته زیاته پاملرنه وشوه. دسړکونو جوړول او د مواصلاتي کړښو پر مختیا یو لازمي امر وگڼل شو. څرنګه چې افغانستان په وچې پورې تړلی هېواد دی او سمندر ته لاره نه لري. نو له همدې امله په هېواد کې دننیو او بهرنیو اړیکو د تأمین لپاره له ځمکنۍ او په دویم پړاو کې له هوايي ترانسپورت څخه اغېزمنه طریقه نه شته.

دځمکنیو ترانسپورتي لارو د جوړولو اوپراختیا په مخکې زیاتې ستونزې شته چې ځینې یې په گوته کوو. - د هېواد طبیعي جوړښت او غرنۍ بڼه.

- د غرنۍ او دښتي سيمو بيل اقليمونه.

- د عصري وسايلو، فني پرسونل او پوره پانگې نشتوالۍ.

لکه څرنگه چې تاسې پو هېرۍ زموږ د هېواد درې په څلورمه برخه غرنۍ ده. دغه غرونه د شمال ختيځ څخه د جنوب لوېديځ په لور د يوه طبيعي دېوال په توگه پراته دي او هېواد يې په دوه شمالي او جنوبي برخو ويشلی دی. زياتره کوتلونه يې له ۳۰۰۰ مترو څخه زيات لوړوالی لري، چې د کال په زياته موده کې په واورو پټ وي او د تگ او راتگ په وړاندې خنډ گرځي. زياتې درې يې له شمال څخه جنوب ته چې سوري يې لږ دی د سيندونو په اوږدو کې پرتې دي، چې د تگ او راتگ په وړاندې ستونزې جوړوي. په همدې ټول غرنۍ سيمې او پراخه شگلنې دښتې هم د ځمکني ترانسپورت د پراختيا په وړاندې ستونزې جوړوي، چې زياتې پانگې، عصري وسايلو او فني پرسونل ته اړتيا لري. د هېواد د سيندونو بهيرونه او مسيرونه، سره له دې چې دکارواني لويو لارو په غځولو کې اغېزمنه پرانختيا په وړاندې ستونزې جوړوي، چې زياتې پانگې، عصري وسايلو او فني پرسونل ته اړتيا لري. د هېواد د ځمکني ترانسپورت په غځولو او پر مخکې کې يې ستونزې رامنځته کړي دي. مرسته کړې ده. خو د ځمکني ترانسپورت په غځولو او پر مخکې کې يې ستونزې رامنځته کړي دي. ددې تر څنگ چې ځينو ځايونو کې درې دومره تنگې دي، چې يوازې د سيند د بهيلو لاره يې جوړه کړې ده لکه ماهير، درونټه، سالنگ او داسې نور، چې په ځينو ځايونو کې د غرونو د توبولو او د توپل د کيندلو لپاره اړتيا پېښېږي. سيندونه هم کېږي او ناوړه لويي او سرکونه بايد څو ځله د سيند له پاسه تير شي. سر بېره په دې بايد پېشماره پلونه او استنادي ديوالونه د اوږدې د بنويډو په وړاندې جوړ شي. نو له همدې امله ددې ستونزې د حل لپاره زيات وخت، پوره پانگې او فني پرسونل ته اړتيا ده. ددې ټولو ستونزو سره سره ځمکني ترانسپورت له ټولو نورو ترانسپورتيونو څخه اړين او گټور دی. د اوسپنې دکربنو ډير مخکې په وړاندې پاسني يادشوي خنډونه د پاملرنې وړ دي، چې دهغې له مخې زموږ په هېواد کې د اوسپنې کربنې نه وي جوړې شوې. خو په پام کې ده چې د گاونډيو هېوادونو (ايکو او سارک) په مرسته دغه ستونزه په را تلونکي کې حل شي.

په ټولګي کې د زده کړو فعالیت:

زده کوونکي دي په مناسبو ډولو کې تنظیم شي، هره ډله دي په هېواد کې د مواصلاتو په رول د اقتصادي او ټولنیزې زېرمې بڼا په توګه په خپلو منځو کې بحث وکړي او د خپلو بحثونو پایلې دي یو زده کوونکی ټولګیوالو ته بیان کړي او ښاغلی ښوونکی دی د بحث پایلې، د خپلو معلوماتو سره راټوله کړي.

پوښتنې:

په لنډه توګه جواب وړایاست:

- ۱- د خپل هېواد د ځمکنی ترانسپورت د پرمختګ په وړاندې سترې ستونزې په لنډه توګه توضیح کړئ.
- ۲- ولې ځمکنی ترانسپورت له نورو ترانسپورتي ډولونو څخه، په هېواد کې زیاته پراختیا موندلې ده؟
- ۳- د هېواد په اقتصادي پرمختګ کې د ځمکنی ترانسپورت اهمیت توضیح کړئ.

لاندنۍ جملې بشپړې کړئ:

- ۱- موټر لومړی ځل لپاره د..... حکومت په دوره کې هېواد ته وارد شو.
 - ۲- د لومړي ځل لپاره د افغانستان له لارې د هند او یونان تر منځ د.....
- د حکومت په وخت کې تامين شوی وی.
- ۱- ایا زموږ د هېواد جغرافيايي موقعیت د ختيځ او لويديځ تر منځ د تجارتی اړیکو په تامين کې ډیر اهمیت لري؟

۲- ایا د موټر لپاره د سړکونو جوړول د امير عبدالرحمن خان د حکومت په وخت کې پيل شول؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د هیواد د اقتصادي، ټولنیزې او کلتوري پراختیا په هکله د ځمکنی ترانسپورت اهمیت په څو کرښو کې ولیکئ او د جغرافيايي د مضمون په راټلونکي ساعت کې یې ټولګیوالو ته ولولي.

الف: خوډوله ترانسپورتي وسایل پېژنئ؟

پورتنيو عکسونو ته په غور وگورئ چې دغه وسایل د ترانسپورت په کوم ډول پورې اړه لري؟

د ځمکنۍ ترانسپورت اصطلاح هغو وسيلو ته ويل کېږي چې د ځمکې د و چې برخې له پاسه حرکت کوي، لکه دباروډلو حيوانات، بايسکل، موټر سايکل، موټر (لاری)، بسونه، مينې بسونه، او گړندي موټرونه) او اورگاډي له ټولو ډولونو سره.

ددغو وسيلو په اختراع سره دسيمو او هېوادونو تر منځ واټن لنډېږي. هغه واټنونه چې کاروانونو په اونیو کې وهل، اوس ددې وسيلو په مرسته، خو ساعتونو ته را لنډ شوي دي. همدارنگه له دې وسيلو څخه په گټه اخېستې درانه تجارتي مالونه، چې پخواليې د لېږدېدو توان نه وړه، اوس په اسانۍ لېږدول کېږي.

بايسکل د ترانسپورت ډېره گټوره وسيله ده. هره ورځ په نړۍ کې په ميليونونو انسانان ورڅخه گټه اخلي. آن داچې په ځينو هېوادونو کې بې دبايسکل دچلولو لپاره ځانگړې جايې هم جوړې کړي دي. دلوپړي ځل لپاره بايسکل يوانگليسي پوه کنت دوسواک په ۱۷۹۰م کال کې اختراع کړ، چې دوه څرخونه او يو چوکاټ يې درلود. اوس دنړۍ په هېوادونو کې په سلگونو ډوله بايسکلونه جوړېږي، چې نه يوازې ترانسپورتي وسيله ده، بلکه دسيورت لپاره هم گټور دي. دسون مواد نه لگوي، داستوگنې چاپير يال نه ککړوي. دچين دځلکو دځمکنۍ ترانسپورت زياته برخه په تيره بيا په بشپړو نويو کې بايسکل جوړوي.

زمونږ هېواد ته بايسکل له موټر څخه مخکې د امير حبيب الله خان د حکومت په وختکې واراښو.

اوس په زرگونو تنه خلک ور څخه گټه اخلي.

بله وسیله چې له موټر سره ورته ده، خو د کوچني ماشین په مرسته، چې لږ تیل لگوي فعالیت کوي، د موټر سایکل په نوم یادېږي. څرنگه چې دتیلو لگښت یې لږ دی نو له همدې امله زیاته گټه ورڅخه اخیستل کېږي. زموږ په هېواد کې یې استعمال له بایسیکل څخه وروسته دی .

د ۱۸م پېړۍ په دویمه نیمایي کې د بخار ماشین په کشف سره، سمنگتن د انتقالولو یوه وسیله جوړه کړه، چې دبخار په واسطه یې حرکت کاوه چې دغه لومړنی جوړ شوی موټر گڼل کېږي.

په انگلستان کې زیاتې انقلابي وسیلې جوړې شوې، خو د ډېرو سکروډ لگولو له امله یې زیات لوگی کاوه او د تخنیکي نیمګړتیاوو له مخې یې زیات ټکرونه کول.

د ۱۹م پېړۍ په دویمه نیمایي کې داسې موټر اختراع شو چې په نفقو یې حرکت کاوه. زموږ په هېواد کې کله چې مسټر ډین د برتانوي هند د خارجې چارو وزارت سکرتر په ۱۹۰۴ زیږدیز کال په ډسمبر کې کابل ته سفر کاوه د نورو سوغاتونو تر څنگ یې یوه عراوه موټر هم امیر حبیب الله خان ته والي کړ، چې ۷۰۰ سټر لنگ پونډه ارزښت یې درلوده. په هغه موټر کې د تیلو پر ځای لرګي سوځېده او ماشین ته یې حرکت ورکاوه.

اوس زموږ هېواد ته بیلابیل ډوله موټرونه وارد شوي دي لکه باروډونکي موټرونه (لاری)، د طبیعي ګاز اوتیلو ټانکرونه)، کوچني اولوی بسونه او ګرځندې موټرونه چې د نړۍ د ډېرو عصري کمپنیو څخه پېرودل کېږي.

د اوسپنې کرښه د مالونو د وړلو او راوړلو ډېره پخوانۍ وسیله ده، چې دبخار د ماشین په واسطه په کار اچول شوي او داوسپنې کرښې ورته غځېږي او نن سبا د ځمکنۍ حمل و نقل ډېره ستره وسیله ده . په ۱۳۰۵ لمريز کال کې د شاه امان الله خان په دوره کې، کله چې د دارالامان عصري ښار جوړول پېل شول، د خلکو او تعمیراتي مالونو د انتقال لپاره یو کوچنی اور گاډی د اوسپنې کرښې سره هم هېواد ته وارد شو چې ډاکرښه د شاه دو شمشیره له زیارت څخه د دارالامان تر ماڼۍ پورې غځېدلې وه. دغې اورگاډي د بخار یو انجن (ماشین) او څو ډڼې درلودې او هره ورځ به یې خلک او کالي په دې کرښه انتقالول . تراوسه یې نښې دکابل په موزیم کې شته. دغې کرښې له ۸-۷ کیلومترو پورې اوږدوالی درلوده او تر ۷۰۳ لمريز کال پورې فعاله و. د شاه امان الله خان له سقوط څخه وروسته، د هغه وخت حکومتونو د اوسپنې کرښې له جوړولو او غځولو سره مینه ښکاره نه کړه.

د یادونې وړ ده چې په هېواد کې ټولې ترانسپورتي تصدیګانې د ملي بس څخه پرته منحل اعلان شوی، دا تصدې د زرو څخه د زیاتو بسونو په درلودلو د کابل ښار په دننه او د هېواد په ولایتونو کې فعالیت کوي او همدارنگه په نظر کې لري چې د برېښنا یې بسونو پېر وړه چې دکابل ښار په داخلي جګړو کې ړنګه شوې وه دویم ځلي احیا کړي. برېښنا یې بسونه سربېره پر دې چې لږ لگښت لري د ژوند چاپیریال هم نه ککړوي.

اضافي معلومات (د مطالعي لپاره):

ځمکنی ترانسپورت په ځانگړي ډول د وسایطو واردولو د یادوني وړ بر مختگ کړی دی. په ۱۳۸۵ لمریز کال کې د ټولر ثبت شورو موټورشمیر ۶۰۶۹۴۳ عرادو ته رسېده دا شمېر په ۱۳۸۶ لمریز کال کې ۸۷۳۷۰۱ عرادو ته لوړ شو چې ۸۸/۴۳ سلنه ډېروالی رابښي. شخصي او ټکسي موټر ډېر زیاتوالی ښکاره کوي او همدارنگه لاری د ۱۷۴۶۰ څخه ۱۳۵۴۴۶ او بسونه د ۲۸۵۱۳ څخه ۵۸۰۴۹ عرادو ته لوړ شوي.

ځمکنی ترانسپورت				
خوښیاټ	د مقیاس واحد	۱۳۸۴ لمریز کال کې	۱۳۸۵ لمریز کال کې	۱۳۸۶ لمریز کال کې
ټول موټرونه	عراقي	۴۸۶۱۴۱	۶۰۶۹۴۴	۸۷۳۷۰۱
دولتي سکتور	عراقي	۲۸۵۱۰	۳۰۲۵۱	۳۳۳۰۶
خصوصي سکتور	عراقي	۴۵۷۶۳۱	۵۷۶۶۹۳	۸۴۰۳۹۲
لاری	عراقي	۱۰۰۸۸۳	۱۱۷۴۶۰	۱۳۵۴۴۶
دولتي سکتور		۱۱۳۴۱	۱۱۹۰۸	۱۲۹۱۵
دخصوصي سکتور	عراقي	۸۹۵۴۲	۱۰۵۵۵۲	۱۲۲۵۳۱
بسونه	عراقي	۴۱۷۱۳	۴۸۵۱۳	۸۰۴۹
دولتي بسونه	عراقي	۳۳۶۸	۳۵۸۶	۴۲۱۳
گرڼدي موټرونه	عراقي	۲۶۲۷۰	۳۱۴۱۶۵	۵۱۷۶۰۱
دولتي سکتور	عراقي	۱۲۵۷۹	۱۳۲۳۳	۱۴۵۰۱
موټر سیکلونه	عراقي	۶۴۸۱۷	۱۰۸۲۸۲	۱۲۷۹۵۹
دولتي سکتور	عراقي	۱۲۲۲	۱۵۲۱	۱۶۷۷
په هېواد کې د بهرنیو اتباعو و سیاط	عراقي	۱۲۶۶۸	۱۳۲۹۶	۲۵۷۹۴

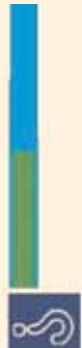
۱۳۸۶ لمریز کال در مرکزي احصايي اداري دکلي احصايي ۲۰۵ مخ.

په ټولگي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دي په مناسبو ډلو ویشل شي او ټولې ډلې دي په ټولنه کې د ځمکنۍ ترانسپورت په اهمیت اوهمدارنگه دهغه دپېژندنه زیاتوالې اغېزې دي د ژوندانه په چاپېریال باندې روښانه کړي او دډلې یو غړی دي د بحثو نو پایله هم ټولگيوالو ته بیان کړي.

پوښتنې:

په لنډه توگه یې ځواب کړئ:

۱- د ځمکنۍ ترانسپورت د وسایلو د ډولونو نومونه رااخلئ.

۲- د ترانسپورتي وسیلو اختراع کومې اسانتیاوې رامنځته کړي دي؟

لاندني، جملې بشپړې کړئ:

الف: د بایسکل مخترع.....دی.

ب: زموږ هېواد ته موټر د برتانوي هند د بهرنیو چارو دسکرتر.....

سفر په وخت کې کابل ته راوړل شو.

سم ځواب په نښه کړئ:

الف: بایسکل د انتقال گټوره وسیله ده چې د ژوندانه چاپېریال نه ککړوي.

ب: پخوانی، ټولې ترانسپورتي تصدی منحل شوي دي.

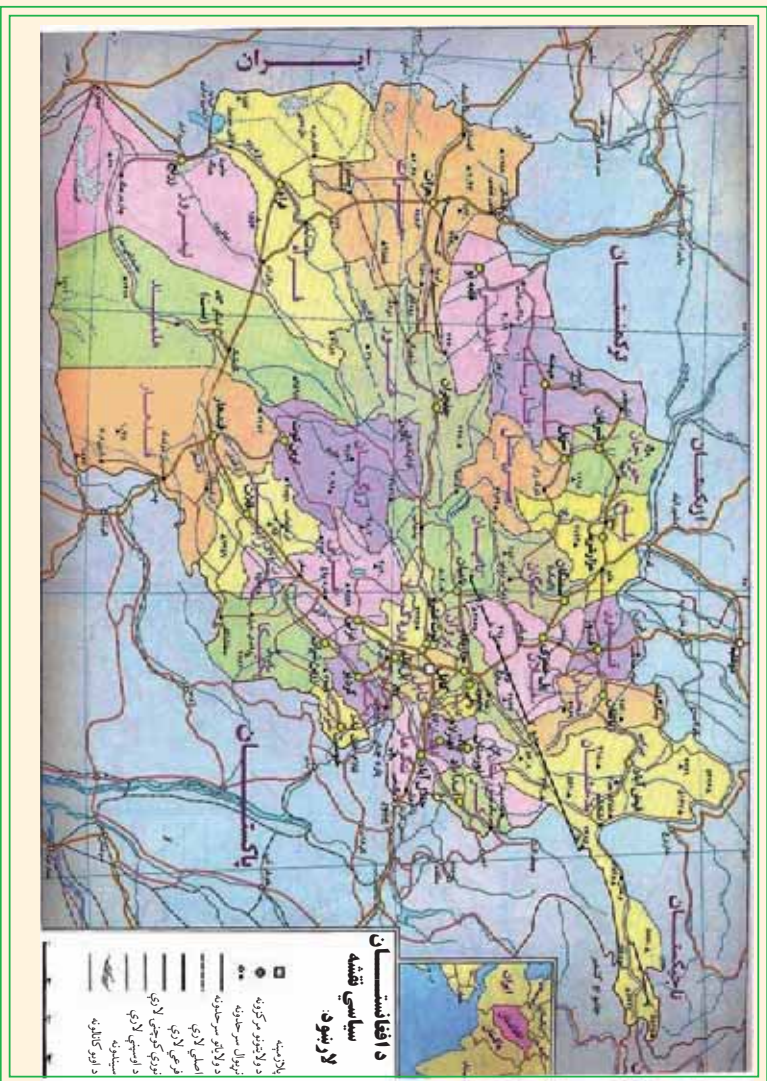
ج: د اوسپنې کرښه د امان اله خان د پاچاهۍ په دوره کې افغانستان ته وارد شوې وه.

له ټولگي څخه بهر فعالیت:

زموږ په هېواد کې د ځمکنۍ ترانسپورت (د اوسپنې کرښې) د سترې وسیلې د اهمیت په هکله تبصره ولیکئ او د جغرافیه په راتلونکې ساعت کې یې ټولگيوالوته بیان کړئ.

ب: د افغانستان د لویو لارو په هکله څه پوهپړی؟

لويې لارې په يوه هېواد کې، د بدن لپاره د وښې د شريانونو په معادلې. هغه هېوادونه چې په هغو کې لويې لارې لږې پرې پر مختلفې دي، په واقعيت کې په هغه هېواد کې ټولنيزه او اقتصادي وده په ټيټه درېدلې او د اقتصادي څرخ بيلې برخې لکه صنعتي توليدات، کرنيز محصولات، عرضه او تقاضا، په بازار کې پېرودل او پلورل، مسافرتونو او گرځېدنه له يوه ځايه څخه بل ځای ته تلل او راتلل په بشپړ ډول له ستونزوسره مخامخ کېږي. هېواد او اړونده ټولنه په بشپړ ډول په فرهنگي او اقتصادي انزوا کې واقع کېږي.

ددې لپاره چې زموږ هېواد د اقتصاد او ټولنيز فعاليت له امله ارزښتمنه خوځښت ولري، بايد په هېواد کې دښه د ټولو ولايتونه، ولسواليو او کليو ترمنځ او له هېواد څخه د باندې له گاونډيو هېوادونو سره سياسي او اقتصادي دواړه تماسونه ټينگ کړو نو اړين برېښي چې مواصلاتي برخې ته يې ځانگړې پاملرنه وشي.

د امان الله خان او محمد ظاهر خان د پاچاهي په دوره کې، په تيره بيا د محمد داود خان د صدارت په دوره کې ډېره هڅه وشوه چې اقتصادي او ټولنيزې انزوا څخه وژغوري. په ټولو پنځه

کلن پلانونو کې د لویو لارو جوړولو ته، د اقتصادي زبر بنا په توګه، ځانګړې پاملرنه وشوه. په پنځه کلن لومړي پلان (۱۳۳۰-۱۳۳۵) لمریز کال، دویم پلان (۱۳۳۵-۱۳۴۰) او دریم پلان (۱۳۴۰-۱۳۴۵) کالو کې د پرمختللي بودجې ۵۰ سلنه په لویو لارو و لګیده او له ۲۵۰۰ کیلومتره څخه زیات قیر شوي او کانکریټي سرکونه جوړ شول.

خو په داخلي جګړو کې دغه ټولې جادې تر یوې اندازې پورې وېجاړې شوې، چې ترمیم یې غوښته. د پخوانیو لویو لارو پراختیا اود نوو لویو لارو جوړول، د دولت اساسي اړتیاوې دي. څرنګه چې خصوصي سکتور په دې برخه کې له پانګې اچونې سره مینه نه لري. نوله همدې امله د لویو لارو ترمیم او جوړول د دولت په غاړه دي.

لوي لارې په دوه برخو وېشل کېږي:

۱- حلقوي لويې لارې چې په هغو باندې ترافیک له یوې نقطې پیل او له یو دوراني حرکت څخه دنامهظمې داېرې یا بیضوي ته ورته داېرې په بڼه، د پیل له نقطې سره نښلي. لکه د کابل - مزار شریف - شبرغان - میمنه - بادغیس - هرات - کندهار - غزني او کابل حلقوي سرک.

۲- بېلې او پېرکړل شوي لارې، چې له حلقوي لویو لارو څخه جلا شوي دي لکه دکابل -خوست او داسې نورې لارې.

د هېواد مهمې لويې لارې عبارت دي له:

د هېواد شمالي لویه لاره:

د مرکزي او شمالي و لایتونو د سوداګرۍ او مواصلاتو په برخه کې، دغه لویه لاره ستره برخه لري. ددې پروژې ګټې په لاندې ډول دي:

۱- ددې لويې لارې په جوړېدو سره مرکزي ولایتونه مستقیماً له شمالي ولایتونو سره ونښلول شول. دغه لویه لاره د ښکاری درې له لارې څخه چې ۴۰ کاله یې دهېواد شمالي سیمې د مرکزي او جنوبي سیمو سره نښلولې، ۲۰۰ کیلومتره لنډه ده. په پای کې ترانسپورتي لګښتونه او د موټرو استهلاک کمېږي او په لږ وخت کې حاصلات سوداګریزو مرکزونو ته وړل کېږي.

۲- د هېواد دشمالي سیمو تولیدي محصولات په جنوب کې لګښتي مرکزونو ته او صادراتي مالونه دهېواد شمالي بندرونو ته په ډېر لږ وخت کې وړل کېږي.

۳- یو شمیر فابریکې لکه د بغلان د بورې فابریکې، غوري سمنټ، د گلېهار، پلخمرې، جبل السراج نساجي او داسې نورې ددې لويې لارې په اړدو کې پرتې دي، دهغو تولیدات د وخت له ضایع کېدو

پرتله دخر خلاو بازارو نوټه او همدا رنگه اومه مواد او د اړتيا وړ نور مواد يې له همدې لارې څخه انتقالېږي.

د کابل – تورخم لويه لار:

دغه لويه لار د ترانزيتي لويو مشهورو لارو څخه ځانگړی اهميت لري. دغه لويه لار د تورخم له لارې له پېښور سره نښتې ده له هغې څخه وروسته د اوسپنې د کرښې او قير شوې لويې لارې په واسطه د کراچۍ، له بندر سره اود هغې له لارې د هند د سمندر اوبو د نړيوالې لارې سره نښلې. له هغې څخه په گټې اخيستنې زموږ د هېواد د سوداگرۍ ټول مالونه د هند هېواد او د آسيا، اروپا او امريکا نورو هېوادونو ته صادريږي. د نړۍ د هېوادونو څخه واراډانی مالونه د ترانزيت له حق څخه په گټې اخيستنې سره، زموږ هېواد ته وړديږي.

دغه لويه لار د فرعي قيرشو لويو لارو په واسطه د کنړ، لغمان او نورستان ولايتونو او د ننگرهار له ولسواليو سره نښتې ده.

ددې لويې لارې په اوږدو کې د برېښنا بندونه او د ننگرهار د کانال پر ورته جوړه شويده، چې د هغې په بشپړېدو کې يې ستر رول لوبولی دی. په همدې ټول د نوموړو ولايتونو توليدي او کرنيز محصولات کابل او نورو استهلاکي مرکزونو ته انتقالېږي، چې په پای کې د نوموړو ولايتونو د اقتصادي پرمختگ سبب گرځي.

کابل – کندهار لويه لار:

دغه لويه لار د ترانزيتي فعاليت له مخې د هېواد د لويو لارو په ټوله کې لومړی مقام لري، ځکه چې د کابل – کندهار لويه لار د کندهار – سپين بولدک له لارې د چمن د اوسپنې کرښې يو واسطه ډکراچۍ او گوانډر (د عرب د سمندر گي په څاړه پروت دی) له بندرونو سره نښلوي. همدا رنگه د کندهار – هرات د لويې لارې يو واسطه د تورغونډۍ د بندر په واسطه د ترکمنستان له جمهوريت سره، د اسلام کلا د بندر په واسطه چې په هرات کې پروت دی، ابونصر فراهي بندر چې په فراه کې موقعيت لري، د نيمروز د ولايت د لارام – زرنج لويې لارې په واسطه د ايران اسلامي جمهوريت سره او د هغې لارې د اوسپنې ډکرښې په واسطه د ايران د هېواد د شاه بهار له بندر سره د عرب د سمندري نړيوالو اوبو ته لاره پيدا کوي. ددې بندر له لارې نه يوازې افغاني مالونه بلکې د مرکزي آسيا د جمهوريتونو مالونه هم وارد او صادريږي.

د کابل – کندهار لويه لار، څو ولايتونه چې د تاريخي او تجارتي ځايونو لرونکي دي يو له بل سره نښلوي.

د کندهار – هرات – تورخم، (پخوانۍ قره تپه) لویه لار:

دغه لویه لاره د جوړښت له مخې ډېره عصري په کانکرتي ډول جوړه شوې وه. خو اوس د بیا رغونې په پایله کې قیر شوي ده. زموږ هېواد د ترکمنستان او د ایران اسلامي جمهوریت سره نښلوي. په همدې ډول دلویدیځو ولایتونو د مرکزونو د نښلولو له مخې اهمیت لري، چې کندهار او هرات په مستقیم ډول او فراه، نیمروز او هلمند په غیر مستقیم ډول نښلوي.

هرات – اسلام قلعه لویه لار:

ددې لویې لارې اوږدوالی ۱۲۴ کیلومتره دی او د هرات ښار د اسلام قلعه له بندر سره چې له ایران سره د افغانستان په سرحد کې پروت دی نښلوي. دغه لویه لار له ایران، ترکیې او نورو اروپایي هېوادونو سره په سوداګرۍ کې زبات اهمیت لري.

د پلخمرې – شبرغان – فاریاب لویه لار:

دغه لویه لار د سوداګرۍ او اقتصاد له پلوه ځانګړی اهمیت لري او د هېواد د حلقوي لویې لارې برخه ده، چې د هېواد شمالي ولایتونه لکه بغلان، سمنګان، بلخ، جوزجان او فاریاب یوله بل سره نښلوي او د بادغیس د ولایت له لارې د هرات له ولایت سره نښلي. له هرات سره دهغې په نښلولو دغه حلقوي لویه لار بشپړېږي. د هغې څخه د جلاشو لویو لارو په واسطه د حیرتان، کلفت او د اندخوی د آقینې له بندرونو سره هم نښلي.

د کابل - خوست لویه لار:

له ډېرو کلونو راهیسې ددویمې درجې لویې لارې په نامه یادیده خو کله چې د خوست د غلام خان د بندر سره وصل شوه او دهغې لارې د کرمرې ایجنسۍ سره ونښته ځانګړی اقتصادي او سوداګرنز اهمیت یې پیدا کړ. د هېواد جنوبي ولایتونه لکه لوګر، پکتیا او خوست یې له کابل سره ونښلول.

د کندز – بدخشان لویه لاره:

د هېواد مهم حاصل خیز کرنیز او صنعتي ولایتونه لکه کندز، تخار او بدخشان یو له بل سره نښلوي. همدارنګه د هېواد د شمالي لویې لارې په واسطه د حلقوي لویې لارې سره نښتي. په همدې ډول د کندز شیرخان بندر له لارې د تاجکستان له هېواد سره نښلي.

د هېواد د لویو لارو جوړول سربېره پردې چې د هېواد د بیلابیلو سیمو تر منځ اقتصادي او تجارتی اړیکې، نږدې کوي، بلکې دهغو له لارې د جنوبي او مرکزي آسیا د هېوادونو تر منځ دوستانه اړیکو

کې هم مهمه برخه لري. نو د همدې موقعیت له مخې يو ځل بيا د افغانستان تاریخي اهمیت د جنوب ختیځې او مرکزي آسیا او ملیتري د حوزې په ښلولو کې څرگند وي.

اضافي معلومات د مطالعې لپاره

شماره	لویه لار	اوږدوالي په کیلومتر
۱	کابل – کنډز	۳۳۷
۲	کنډز – شیر خان بندر	۶۳
۳	پلخمرې - شیر خان	۳۶۰
۴	شیر خان – میمنه	۱۷۹
۵	کابل – تورخم	۲۳۲
۶	کابل – جلال آباد	۱۴۸
۷	جلال آباد – اسعد آباد	۹۰
۸	سرخکان – مهتر لام	۱۸
۹	کابل – کندهار	۴۸۳
۱۰	کندهار – سین بولاک	۱۰۱
۱۱	کندهار – هرات – تور غندی	۶۷۹
۱۲	هرات – اسلام قلعه	۱۲۴
۱۳	کندهار – هرات	۵۶۷
۱۴	کابل – گردیز	۱۲۲
۱۵	گردیز – خوست	۱۱۴
۱۶	کنډز – تخار	۷۰
۱۷	تخار – بدخشان	۱۶۹

په ټولگي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دي په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دي د هېواد په مواسلاتي نقشه کې دیوې لویې لارې ټکلوری وټاکي، چې کوم ولایتونه سره نښلوي لکه دکابل - کندهار، کندهار - هرات، پلخمرې - هرات، کابل - تورخم اوداسې نور. هره ډله دي د فعالیت پایله خپلو ټولگيوالو ته بیان کړي. ښاغلی ښوونکی دي د ډلې د فعالیت پایلې د خپلو معلوماتو سره یو ځای را ټولې کړي.

پوښتي:

لاندې ځواب ورکړئ:

- ۱- د منځمهالې ادارې له جوړېدو وروسته ولې د لویو لارو پراختیا ته ځانگړې پاملرنه وگرځیده؟
- ۲- د هېواد په اقتصادي پرمختگ کې د لویو لارو اهمیت توضیح کړئ.
- ۳- د هېواد کومې ترانزیتي لارې د عرب سمندرگي له نړیوالو اوبو سره نښتي دي؟
لاندې جملې په خپلو کتابچو کې بشپړې کړئ.
- ۴- د هېواد لویې لارې په سترو دوو برخو..... او..... ویشل شوي دي.
- ۵- د شمال حلقوي لویه لار د.....،..... او..... بندرونو له لارې د تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان د هېوادونو سره نښتي ده.
- ۶- زموږ د هېواد د.....،..... او..... لویو لارو له لارې د ایران له هېواد سره نښتي دی.

له ټولگي څخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې د هېواد حلقوي لویه لار رسم کړئ او د جغرافیه د مضمون په را ټلونکي ساعت کې خپلو ټولگيوالو ته وښئ.

۳،۴ د هوایي ترانسپورت په هکله څه پوهېږئ؟

هوایي ترانسپورت د هېواد دلېري پرېو سیمو او نړۍ په نږدې کولو کې ارزښتناکه رول لوبوي. خو دغه ترانسپورت د نورو ترانسپورټونو پرتله د انرژیکي موادو د ډېر لگښت له کبله په لوړه بیه تمامېږي خو سیاسي، تجارتي او نظامي اړیکې په چټکۍ ټینګوي، نو له همدې امله هر هېواد د خپل مالي او اقتصادي شرایطو له مخې ددې سکتور ودې ته ډېر پاملرنه کوي.

لکه چې پوهېږو افغانستان غرنی هېواد دی. د هندوکش، بابا او فیروزکوه غرونو د یوه طبیعي جابل په توګه هېواد په دوو شمالي او جنوبی برخو وېشلی دی. په دې سربېره زموږ هېواد په وچې پورې تړلی دی. د لویو لارو غځول د خلکو اړتیا ته ځواب نه شي ویلای. نو له همدې امله د هوایي حمل و نقل اهمیت زیات او ډیپلرني وړ دی. دغه هېواد له یوې خوا سمندر ته لار نه لري او له بله پلوه د غرونو په واسطه په کوچنیو او بیلو جغرافیایي سیمو وېشل شوی دی، چې دغه ډول طبیعي شرایط ټولنیز او آن سیاسي ستونزې لري. د همدې اصل له مخې د اړتیاوړ زیاتره مواد په مناسب وخت په هېواد کې دننه او بهر کې مصرف کوونکو ته په ټاکلي وخت نه رسېږي.

زموږ هېواد د هوایي نوردۍ فعالیت او له الوتکو څخه د مسافرنو او تجارتي مالونو په وړلو او راوړلو کې ډېر لرغونتوب نه لري. د هوا نوردۍ فعالیت پیل په ۱۳۰۶ لمریز کال د امان الله خان د پاچاهۍ په دورې پورې مربوط ګڼل کېږي چې د لومړي ځل لپاره یوې کوچنۍ روسي الوتکې په میاشت کې دوه ځله د کابل او ترمز ترمنځ په الوتنې پیل کړې و.

په ۱۳۱۷ لمریز کال کې د جرمني د لوفت انزا د کمپنۍ یوه درې ماشینه الوتکه له برلین څخه هرات او کابل او له کابل څخه جاپان ته الوتنه کوله.

هوایي لومړنۍ شرکت په هېواد کې د آریانا افغان هوایي شرکت په نوم، د مسافرنو او تجارتي مالونو د حمل

ونقل په منظور په ۱۳۱۷ لمریز کال کې جوړ او په فعالیت پیل وکړ. خرنګه چې پوره تاسیسات او امکانات یې نه درلودل، نو له همدې امله د هېواد اړتیاو ته یې ځواب نشوولای. نویه ۳۵ لمریز کال کې دملکي هوانوردۍ ریاست جوړ شو. دهمې په جوړېدو سره په افغانستان کې د هوانوردۍ د پراختیا او پرمختګ لپاره زمینه برابره شوه. د هوانوردۍ ریاست په کندهار، مزارشريف، هرات او جلال اباد کې د هوانوي ډګرونو په جوړولو اقدام وکړ. بهرنۍ هوانوي نمایندګي هم دافغانستان له هوانوي ډګرونو څخه ګټه اخلي. له هوانوي ترانسپورت څخه د مسافرنو او هغه مالونو او کالو دانتقال لپاره ګټه اخستل کېږي، چې حجم یې لږ او ارزښت یې زیات وي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دي په مناسبو ډلو ویشل شي او هره ډله دې د هوانوي ترانسپورت د پرمختګ په اهمیت او اړتیا بحث وکړي او پایلې دې ډلې یو غړی ټولګیوالوته وړاندې کړي.

پوښتي:

- سمې جملې د (س) په توري او ناسمې جملې د (ن) په توري په ښه کړئ.
۱- هوانوي ترانسپورت د نورو ترانسپورتونو پرته څه پوره انرژي لګوي.
- د ملکي هوانوردۍ ریاست په جوړېدو سره د هوانوردۍ د پراختیا لپاره وخت برابر شو. لاندې جملې بشپړې کړئ.
۱- د هېواد دملکي هوانوردۍ فعالیت د.....پاچاهي په دوره کې په ۳۰۶ لمریز کال کې پیل شو.
۲- د هېواد لومړني داخلي شرکت د.....په نوم په ۳۳ لمریز کال په فعالیت پیل وکړ.
لنډ ځواب ورکړئ.
۱- له هوانوي ترانسپورت څخه د کومو مالونو د انتقال لپاره ګټه اخستل کېږي؟
۲- د هوانوي ترانسپورت د پراختیا لاملونه بیان کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د هوانوي ترانسپورت د اړتیا او پراختیا په باره کې مقاله وليکئ او د جغرافیه د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې له ځانه سره راوړئ او خپلو ټولګیوالوته یې وړاندې کړئ.

الف - د هېواد هوايي شرکتونه او ډگرونه

د کابل د نړيوال هوايي ډگريوه برخه

دملکي هوايي رياست په ۱۳۳۵ لمریز کال کې جوړ شو، چې په هغه وخت کې يې دوه سترې مورسي دها پېژندنې او هوانوردۍ په نوم درلودلې چې د نړۍ د ملکي هوانوردۍ د مورسي غړيتوب يې هم درلود، چې دهغو دمالې او معنوي مرستو څخه يې په ټولو برخو کې گټه اخېستله، دهاويي ډگرونو جوړول او مراقبت، دمخبرو او د دستگاوو او د هوانو ردۍ وسيلو او ميتورولو ژي دهاويي Meteorology د سيشونو نصابول، دټولو تشېلتانو او د هوايي حمل و نقل د موسسو تنظيم او اداره، د ملکي هوانوردۍ اړونده دټولو مقرراتو او اصولنامو اجراکولو او په پای کې په نوموړو څانگو کې داتيا وړ فني پرسونل روزنه، ددې رياست سترې دندې گڼل کېدې.

د کابل دنړيوال ډگر جوړول:

ددې ډگر د جوړولو کار په ۱۳۳۹ لمریز کال کې پيل شو، او په ۱۳۴۱ لمریز کال کې پای ته ورسېده، چې د دننيو او بهرنیو الوتکو د گټې اخېستې وړ وگرځېد. په دې سربېره دغه ډگر يو عصري ترمينل چې په ټولو وسايلو سمبال دی لکه مخابره، هواپېژندنې، هوايي ترافيک، دگمرک څانگې، تعليمي مرکز، تخنیکي ورکشاپونه او داسې نور هم لري. دغه ډگر په وروستيو کلونو کې نور هم پراخه شو، په ۱۳۸۸ لمریز کال کې د جاپان دهاو اد په مرسته ددې ډگر په لويديځه برخه کې نوی ترمينل چې په

نوو وسایلو او ملحقانو سمبال دی هم جوړشو.

په نورو ولایتونو کې د هوایي ډگرونو دجوړولو پلان هم عملي شو، په لومړي پړاو کې د کندهار، هرات، کندز او جلال اباد د ډگرونو جوړیدل پیل شول.

له هغې جملې څخه د کندهار هوایي ډگر د کندهار دینار د جنوب ختیځ په ۸ کیلو مترۍ کې د سپین بولدک په لاره کې په یوه پراخه ساحه کې جوړ شوی. دغه هوایي ډگر د کابل د نړیوال هوایي ډگر په شان دهر ډول الوتکو د گټې اخیستې لپاره مناسب دی. دا ډگر په ابتدایي او محلي ډول په ۳۳۰ المریز کال کې د گټې اخیستې وړ گرځېدلی و.

دکندهار هوایي ډگر په ټولو عصري تاسیساتو لکه هو ټل، ترمینل، مخابراتي وسایلو او داسې نورو سمبال دی.

په لنډه توگه ویلای شو چې په ۱۳۸۸ المریز کال کې تقریباً ۳۷ هوایي ډگرونه وو. چې له هغې ډلې څخه د کابل او کندهار هوایي نړیوال ډگرونه لومړۍ درجه پر مختللي تاسیسات او دالوتکو دمنډۍ قیر شوی لري لري.

د هرات، مزارشریف، جلال آباد او کندز هوایي ډگرونه د لږ ظرفیت په لرلو په دویمه درجه کې دي ترمینل او دالوتکو دمنډۍ قیر شوی لري لري نور ۱۴ هوایي ډگرونه دریمه درجه او ۷ نور څلورمه درجه کې راځي چې ترمینل او دالوتکو دمنډۍ خامه لري لري د هغو سربیره پنځمه درجه هوایي ډگرونه هم په هېواد کې شته.

د یادونې وړ ده چې هغه عواید چې دنیوالو ډگرونو له مقرري سره سم دهرنیو الوتکو له الوتنو څخه په ۱۳۸۸ المریز کال کې ددولت خزانې ته تحویل شوي دي په لاندې ډول دي:

۱- دهرې بهرنۍ الوتکې له ټول وزن څخه، دیو تن (۵۰۰) افغانۍ د دولت عوایدو ته تحویل شوي دي.

۲- دهرې بهرنۍ الوتکې له الوتنې څخه ترافیکي خدمتونه (۷۵۰۰) افغانۍ اخیستل شوي دي.

۳- هره بهرنۍ الوتکه چې له څلورو ساعتونو څخه زیاته په هوایي ډگر کې تم شوې، د درولوکړا په د (پارکینگ ټکس) ور څخه اخیستل شوی دی.

۴- هره بهرنۍ الوتکه چې په ترانزې توگه زموږ د هېواد له فضا څخه تیرېږي، (۲۰۰۰۰۰) افغانۍ لیا د هغې معادل ۴۰۰ امریکایي ډالره ورڅخه اخیستل شوي دي.

ب- د هېواد هوایي شرکتونه:

۱- د آریانا افغان هوایي شرکت لومړنی دولتي شرکت دی چې په ۱۳۳۳ المریز کال کې یی د

مسافرانو او د سوداګرۍ د مالونو په حمل و نقل کې رسماً په فعالیت پیل کړی، لو مړنۍ پانګه یې درې سوه زره امریکایي ډالره وه، چې په هغې کې ۵۱ سلنه دولت ونډه او ۴۹ سلنه د انډیمان شرکت ونډه وه.

د دې شرکت لو مړنۍ الوتنې د DC-۳ الوتنې په مرسته چې د ۲۸ مسافرانو ظرفیت یې درلود له کابل څخه د کندهار، هرات او مزار شریف ښارونو ته یې الوتنه کوله.

دوه کاله وروسته د انډیمان لوی شرکت د پان امریکن په شرکت کې مدغم شو او کله چې DC-۴ او DC-۶ په نوم دوه الوتنې وپېرودلې شوي د آریانا شرکت نړیوالو هوايي ډګرونو ته لار پیدا کړه. د آریانا افغان هوايي شرکت لو مړنۍ بهرنۍ الوتنه له کابل څخه د بحرین په لور وه، چې د ۱۳۳۴ لمریز کال دغزالي په میاشت کې له ۲۸ مسافرانو سره سرته ورسېده.

د آریانا افغان هوايي شرکت سره له دې چې په درې لسیزو داخلي جګړو کې ډېر مالي، اقتصادي او کادري تاوانونه ولیدل، بیا هم Airbus-۳۱۰ AN ۲۱-۲ الوتنکه او Airbus-۳۰۰ څلور الوتنې یوه الوتنکه او Airbus-۳۱۰ نوی ماډل دوه الوتنې لري چې هره ورځ له پلان سره سم د هرات، کندهار، مزار شریف، جلال آباد، زرنج، لښکرګاه، بادغیس، فیض آباد، کندز او مېمنې ته الوتنې کوي.

په همدې ډول د آریانا هوايي شرکت د نړۍ ۱۷ لوی ښارونه هم د خپلو الوتنو ډیورنښن لاندې نیولې او د پراختیا په حال کې دي. د نړۍ هغه ښارونه چې آریانا ورته الوتنه کوي د جهلي، امرتسر، تهران، مشهد، اسلام آباد، دوشنبه، ارومچي، باکو، مسکو، دوی، شارجه، استانبول، انقره، ریاض، جده، کویت او فرانکفورت نومونه اخیستلای شو.

د آریانا افغان هوايي شرکت د خپلو الوتنکو په الوتنو سربېره داخلي خصوصي شرکتونو او بهرنیو هوايي شرکتونو ته لکه انالین ایر لاین، د آسمان هوايي شرکت، د اذربایجان هوايي شرکت، د عرب متحده آمارانو او د پاکستان هوايي شرکت ته هم لازم ځمکنی ټول خدمات برابر وي. بار وړونکو لویو الوتنکو (کارګو) بارول او تخلیه کول او نور لازم خدمتونه په چټکۍ سرته رسوي.

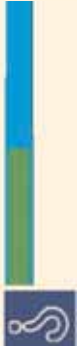
۲- هوايي خصوصي شرکتونه له صافي ايرونيز، پامير او کام ایر څخه عبارت دي. چې د فعالیت جواز یې د افغانستان له پانګې څخه د ملاتړ له ادارې څخه تر لاسه کړی دی او د خپلو الوتنکو په مرسته کورنیو او بهرنیو کړنیو کې په خدمت بوختې دي. پر عوایدو باندي د مالیاتو د قانون له مخې ۱۰ سلنه داخلي عواید او دوه سلنه بهرنی، عواید په هغه ټکس سربېره چې د هوا نوردۍ وزارت او آریانا افغان هوايي شرکت ته ورکوي، دولت خزانې ته یې هم تحویلوي.

په ټولگي کې د ننه فعاليت:

زده کونکي دي په مناسبو ډلو وویشل شي، هره ډله دي د هوائی ډگرو په اهمیت او اقتصادي ارزښت باندې په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث پایلې دي خپلو ټولو لگيو الو ته وړايي.

پوښتي:

سم ځواب د (س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري په نښه کړئ.

۱- دملکي هوا نوردۍ ریاست په ۱۳۳۵ لمریز کال کې جوړ شوی دی.

۲- دکندهار هوائی ډگر له ۱۳۳۰ لمریز کال راهیسې د گټې اخېستې وړ دي.

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱- د هېواد هوائی نړيوال ډگرونه له.....او..... څخه عبارت دي.

۲- له هغو بهرنیو الوتکو څخه چې په ترانزېټي ډول دافغانستان له فضا څخه تېرېږي له هرې الوتکې څخه..... افغانۍ عواید لاس ته راځي.

لاند ځواب ورکړئ:

۱- د دولت خزانې ته د بهرنیو شرکتونو د الوتکو له الوتو څخه څومره عواید تحویلېږي؟

۲- د هېواد په کومو ولايتونو کې دویمه درجه ملکي هوائی ډگرونه جوړ شوي دي؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

زده کونکي دي په هېواد کې د هوائی ډگرونو د جوړولو د اړتیا په هکله، دځمکې دجوړښت او جغرافیایي موقعیت په پام کې نیولو سره په سیمه ییزه او نړیواله سطحه تبصره وکړي او دجغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې دې بیان کړي.

A collection of various objects including a motorcycle, an airplane, a car, a bicycle, a television, a computer monitor, a smartphone, and a portable device.

انټرنېټ. دغه ټول له لېږي واټن څخه د اړيکو چټکي وسيلې دي. په اوسنۍ نړۍ کې غږ او عکس د الکترونیکي بهیر په توگه د سیم، راډیو او تلویزیوني څپو پواسطه د فضا له لارې اوزوري څپې د نوري فایبر په واسطه سره نښلي. راډیوي اوزوري څپې په یوه ثانيه کې د ۳۰۰۰۰۰ کیلومترو په چټکۍ حرکت کوي. په داسې حال کې چې الکترونیکي نښو لېږد هم په همدې اندازه کې دی.

د مخابراتو د اهمیت په هکله دیادوني وړ ده چې د اړیکو دې برخې ته د ټولنې داصحابو اصطلاح ورکړ شوېده. ځکه چې په ټولنه کې د افکارو د انتقال او راکړې ورکړې ښه و سیله ده، په هغو ټولنو او هېوادونو کې چې مخابرات یې ښه فعال دي، په دې معنا چې د ټولنې اعصاب ښه کار کوي او ټولنې هم ښه پر مختگ کړی دی.

مخابراتي لومړنۍ وسیله د تلگراف اختراع ده چې د مورس د نښو د اختراع له مخې د برېښنا د جریان په واسطه د سیم په اوږدو کې لېږل کېده. نن ورځ عکسونه، غږونه، تلویزیوني عکسونه د سپرومیکو، راډیو او نوري فایبر له لارې دغو ټاټیو څخه په لږه موده کې د نړۍ گرد چاپېره مخابره کېږي.

مصنوعي سپرومیکو د مخابراتو او اړیکو په برخه کې ډېر لوي انقلاب رامنځته کړی دی، چې د ټیلیفون او مېایل، تلویزیون او انټرنېټ د تکنالوژۍ د پراختیا سبب شوی ده. په دې سربېره، مصنوعي سپرومیکۍ ځمکې څخه په بیلابیل لوروالي عکسونه اخلي او خپلو ځمکنيو مرکرونو ته یې انتقالوي، چې د هغو له مخې بیلابیل تصویرونه او جغرافیایي نقشې جوړېږي.

اوس زموږ په هېواد کې هم د مخابراتو وزارت ملي او نړېواله گیت وي Gate-way د کابل ښار دمهتاب کلا په ساحه کې جوړه کړې ده. دځمکني تم ځای او مصنوعي سپرومیکۍ په واسطه فعالیت کوي. یو لوی دیش او مخابراتي او تخنیکي پرمختللی سیستم

پہ تو لگی کہی د زندہ فعالیت:

چو بستی

۱- ارتباطات او احتمالاً کوی.

لنہ حجاب ور کری:

۵- مصنوعی سپریمکی کوم مخبراتی خدمتونه سرته رسولای شی.

۵۴

ايا پوهېږئ چې د مخابراتو دوزارت د پُست رياست كوم خدمتونه سرته رسوي؟

پورتني عکس ته وگورئ او وواياست چې د موټرو او بايسکلونو سپرلی، کومې دندي سرته رسوي.

د افغانستان پُستي کارونو د لومړي ځل لپاره په ۱۸۷۰م کال کې د امير شيرعلي خان په دوره کې رواج وموند. په هغه وخت کې يوه پُسته خانه په مرکزي د کابل په بالاحصار کې د (چاپار خانې) په نوم او په لوبو ولايتونو کې په ابتدايي ډول جوړې شوی. دولتي مکتوبونه او شخصي ليکونه يې په را جستر شوي ډول ديو منقال او دوه منقاله په وزن د پُسته خانې په مرکز کې منل پُستي ټکټونه د شاهي او ثنار او دهغي وخت په مروجسکو په بيه، په سپين کاغذ په کمزوري رنگ چاپ او دمکتوبونو او ليکونو له پاسه نښول. دهغه وخت مشهور پُستي ټکټونه د زمري د سر په نامه ياديدل. او له نښولو څخه مخکې يې يو کنج خوځيده. دپُستي د انتقال لپاره له يومرکز څخه بل

مرکز ته ټاکلي وخت په پام کې نه وه نیول شوی. انتقالات د پُستي د ټاکلي حد تابع وو. هغه دولتي مکتوبونه چې دفوري کلمه ورباندې لیکل شوې وه. فوق العاده پُسته گڼل کېده د پُسته بردار په نوم یادیده، دغه پُسته پر اسپ سواره استوونکي له خوا چې چاپار په نوم یادیده، اصلي ځای ته لېږدول کېده.

د مکتوبونو ویش د ویشونکو مستخدمینو له خوا کېده چې د لیک رسوونکي په نوم یادیدل. که کوم دولتي مکتوب چې به کوم بهرني هیواد ته استول کېده، دهغه استونه د ځانگړي فاصل له خوا سرته رسېده.

پورتنيو اجرااتو تر ۱۸۷۸م کال پورې دوام درلوده. له ۱۸۹۲م کال څخه وروسته یعنې د امیر عبد الرحمن خان د واکمنۍ په دوره کې د پُستي منظم کارونه رامنځته شول. په ۱۹۰۷م کال یعنې د امیر حبیب الله خان په دوره کې پُستي کارونو بڼه پرمختگ وکړ. د پُسته خانو په شمېر اوپستي کرښو کې زیاتوالی راغی. د دولتي مکتوبونو لپاره ځانگړي ټکټونه چاپ شول. په دې وخت کې د پُستي دفترونه د واکخانو په نوم یادیدل. یوه واکخانه په پېښور کې هم جوړه شوې وه. پُستي کارونه د امانیه په دوره کې ډېره پراختیا وموندله او د داخلي د وزارت په چوکاټ کې د پُست او تلگراف عمومي مدیریت جوړ شو.

په ۱۹۲۵م کال کې د کابل او مشرقي ترمنځ د لومړي ځل لپاره د پُستي د حمل او نقل لپاره له موټر څخه گټه واخیستل شوه او د تبادلې یو دفتر په تورخم کې هم جوړ شو. نور دفترونه په اسلام کلا، دایران په طبیات، د مزار شریف په تاشگندر، سین بولدک او تور غنډۍ کې جوړ شول. افغانستان په ۱۹۲۸م کال کې د نړۍ د پُستي اتحادې غړیتوب حاصل کړ او د پُست اداره د د پیلومانيکو لارو دنړۍ د پُستي کنوانسیون د حکمونو سرته رسولو ته ژمنه شوه. پُستي سیستم مخ په سمون شو.

په ۱۳۴۴ لمریز کال کې د مخابراتو ریاست د مخابراتو وزارت ته لوړ شو، د پُست د انتقال لپاره پُستي سروس موټرونه د کابل څخه د تورخم او کندهار په لور په کار واچول شول.

د افغانستان په پسته کې پستي قلمونه لکه مکترونه، پست کارتونه، کوچنۍ بستي، چاپ شوي مواد، درندويانې او پارسلونه شامل دي. ددې قلمونو تبادله د ځمکې او هواله لارې، د دنننيو خدمتونو سربېره، په نړيواله کچه د آريانا افغان هوايي شرکت لخوا سرته رسېږي.

په ټولگي کې د ننه فعاليت:

زده کونکي دي په مناسبو ډلو ورشل شي او هره ډله دې دپستي په سترو خدمتونو پخپلو منځو کې بحث وکړي. د خپل بحث پايلې دي د ډلې يو غړی خپلو ټولگيوالو ته تشرېح کړي. بياغلې ښوونکي دي د بحث پايله د خپلو معلوماتو په ورزياتولو را ټوله کړي.

لنہ جواب ویااست:

۲- ٻه ڀڻي خدمتونو کي ڪو به برنجي شامل ٿي ڏي؟

♦ ♦ ♦ ♦ ♦
پہ نوم جو رہ شوہ.

۲- د امير شيرعلي خان د حڪومت په وخت كې بيرنۍ پسته د اسپ په سپرلي چي د
په نوم ياديده ليردول كېده.

زده کونکي دي ديو پارسل دپاسه لازمي لارښوونې وليکي، چې د پستي له لارې پر اروپايي هېواد ته په مصنوعي ډول د پام وړ تن ته ورسېږي.

ج – ټيليفون او مېايل

ټيليفون داسې وسيله ده چې غږ لېږي او نږدې سيمو ته انتقالوي.

په لسمې پېړۍ کې زياتې اختراعاتگانې د ارتباطاتو او رسنيو په برخه کې را منځته شوي، لکه عکاسي ،سینما، چاپ او داسې نور، چې د خلکو په ژوند کې ېې ستر بدلون راوست. خو ډېره مهمه اختراع ټيليفون او تلگراف وو. چې د چټکو ارتباطاتو لپاره ېې له لېږې سيمو سره را منځته کړه. ټيليفون له دوو کلمو څخه جوړ شوی دی. د Tele دوېلو او phone د غږ په معنای.

د هېواد لومړنۍ د ټيليفون دستگانه د مسي سيمي لين په واسطه د امير حبيب الله خان او دهغه د ورور نصر الله خان د استوگنې په ځای کې د يو کيلومتر په اوږدوالي فعاليت کاوه او بل لين ېې د امير د استوگنځي او دهغه وخت تر قوماندانۍ پورې او دريم لين ېې د ارگ له دروازې څخه د بلېر تر بڼې پورې غځېدلی و.

زموږ په هېواد کې د ټيليفون لومړنۍ بطري لرونکې سوچېجورډ چې د ۲۵ لينونو ظرفيت ېې درلوده د امير حبيب الله خان د واکمنۍ په دوره کې د ارگ په شمالي څلي (برج) کې جوړ شو.

د امان الله خان د پاچاهۍ په دوره کې په ۱۲۹۸ لمریز کال کې یو (۵۰) لینه سوچېوړه د شاه دو شمشیره د پسته خانې په ودانۍ کې نصب شو او تېلېفوني اړیکې د مرکز او نورو ښارونو تر منځ جوړې شوې. په همدې ډول دهیواد پلازمینه د تلگراف په مرسته د لویو نړیوالو مرکزونو تر منځ وصل شوه. په لومړي سر کې په دولتي دایرو کې له تېلېفون څخه ګټه اخېستنه مروجه شوه، وروسته انفرادي اشخاصو هم وکولای شول د ولایت له مرکز څخه یو له بل سره خبرې وکړي او شخصي او تجارتي پیغامونه ولېږي.

له تېلېفون څخه ګټه اخېستنه دسیمې لین دغځېدنې اود لویو لارو په اوږدو کې د پلېو په نصبولو سره ممکن شوه. لومړني تېلېفون ځانګړي اډال درلوده چې دهغه په مرسته به له سوېچېوړه (دخیرولو د مرکز سره) او له هغه ځایه به د سوېچېوړه د مسوولو کسانو (پرتر) په مرسته پیام وړ ارتباط را منځته کېده.

په ۱۳۲۲ لمریز کال کې د ۵۰۰۰ لینونو اتومات لومړنۍ دستگاه د المان د زیمنس له کمپنۍ څخه وپېرودل شوه او په کابل کې په کار واچول شوه او لومړني تېلېفوني محابره د کابل اویارس ترمنځ ټینګه شوه. په همدې ډول د پاریس دترانزیت مرکزونو د افغانستان تېلېفوني محابره د نړۍ له نورو هېوادونو سره ټینګه له.

په ۱۳۴۰ لمریز کال کې د محابري ترانزیت له نورو مرکزونو سره د ډهلي، لندن او مسکو سره هم ټینګ شو، وروسته تېلېفون په پرمختللي ډول دناالګ اوډیجیټل په بڼه تبدیل شو ددې تېلېفوني مرکزونو ولایتي او نړیوال اړیکې د ستلایت (مصنوعي سپوږمکۍ) له لارې ټینګېږي.

موبایل:

موبایل په ۱۹۸۰ م کال کې د ارتباط وسېلې په توګه وپېژندل شو او په ۱۹۸۳ م کال کې د امریکا دمتحده ایالتونو په شیکاګو کې د ټولو ډګني اخېستې لپاره وړاندې شو. موبایل په کمزورو لنډو څپو کار کوي چې پیغام د انتن پایګاه ته محابره کوي اویایي اخلي. ګټه اخېستونکي کولای شي له هر ځای څخه تېلېفون وکړي او یا پیغام تر لاسه کړي.

زموږ په هېواد کې په وروستیو دیرش کلنو جګړو کې ټولې محابراتي شبکې تر یوې اندازې اویا په بشپړ ډول ویجاړې شوې او آن داچې په وروستیو کلونو کې خلک د نړیوالې محابري لپاره ګاونډیو هېوادونو ته سفر کاوه. د افغانستان دغربي جوړښت په پام کې نیولو له مخې او د یوزیات شمیر مهاجرینو شتون په باند نیو هېوادونو کې، ارتباطاتو د جوړولو په منظور لومړي خصوصي کمپنۍ لکه افغان بیسیم او روشن په ۱۳۸۲ لمریز کال کې MTN په ۱۳۸۴ لمریز کال او اتصالات په ۱۳۸۵ لمریز کال کې په

فعاليت پيل وکړ. نن ورځ په ټول هېواد کې په سلگونو زره گډون کوونکي لري، چې کولاي شي په ټول هېواد کې د اړوندو انتونو او له هېواد څخه د باندې د رابطې سپورمکيو په مرسته خپلې ټېلفوني اړيکې جوړي کړي. اړيکې د هېواد ټېلفوني کوډ ۰۰۹۳ دی. ددې کوډ په مرسته، له بهرنیو هېوادونو څخه هېواد ته دنده ټېلفوني اړيکې ټينگيدلاى شي.

له ټېلفون څخه په گټه اخېستنه اقتصادي او تجارتي اړتياوې او د خلکو ورځنۍ ستونزې په ډېرې چټکۍ او لږ وخت کې حل کېږي. د خلکو ترمنځ د تفاهم ډېره چټکه او ارزانه وسيله گڼل کېږي.

په ټولگي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هر ډله دې د ټېلفون د اهميت په هکله پخپلو منځو کې بحث وکړي او د فعاليت پايلې دې د ډلې يو غړی خپلو ټولگيروالوته وړاندې کړي. بياغلې بنوونکي دى د فعاليت پايلې راټولې کړي.

پوښتني:

لنډ ځواب وړياست:

۱- ټيليفون په سوداگرۍ كې څه ارزښت لري توضيح يې كړئ؟
لاندې جملې بشپړې كړئ:

- ۱- زموږ په هېواد كې لومړی ځل ټيليفون..... د حكومت په وخت كې استعمال شو.
- ۲- زموږ په هېواد كې دمويال لويي كمپنۍ له..... او..... څخه عبارت دي.
- سم ځواب در س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري په نښه كړئ.
- ۱- په ۱۹ م پېړۍ كې د اړيكو په برخه كې با ارزښته اختراع ټيليفون او تلگراف دی.
- ۲- زموږ په هېواد كې ټيليفون څخه لومړی ځل د امان الله خان د پاچاهۍ په دوره كې گټه واخېستل شو.

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

په ورځني ټولنيز ژوند كې د ټيليفون د اهميت په هكله يو څو كرښي وليكئ او د جغرافيا په را
تلوړنكي ساعت كې خپلو ټولگيوالوته يې وړاندې كړئ.

د: انټرنېټ، ايمل او فکس Internet, E-mail and Fax

له انټرنېټي خدماتو څخه څنگه گټه اخېستلای شو؟

له انټرنېټ څخه گټه اخېستنه، د انټرنېټي شبکې، کمپیوټر او له هغې څخه د گټې اخېستې په طریقې پوهېدلو اړینه ده. انټرنېټ په ۱۹۸۳م کال کې رامنځته شو، د انټرنېټ د رامنځته کولو فکر د امریکا د متحدو ایالتونو د دفاع وزارت څخه پیل شو، چې په هغه وخت کې له انټرنېټ څخه د اطلاعاتو د تبادلې د باوري سیستم په عنوان گټه اخېستل کېده. وروسته انټرنېټ د علمي زده کړو د سرچینې او د څو رسنیو له یو ځای کېدو څخه رامنځته شو. د ۱۳۶۹ لمریز کالونو په لسیزه کې په ټوله نړۍ کې په میلیونونو رسنیو د انټرنېټ له نړیوالې شبکې سره ونښتې. انټرنېټ هغه وسیله ده چې د نیو علمي او فني پرمختګونو د اندازه کولو توان لري او هغې له بشپړېدلو سره مرسته کوي.

انټرنېټ له دوو کلمو Inter کلمو International له نړیوال او Net د Network له شبکې څخه اخېستل شوی دی.

انټرنېټ بې مثله نړیواله معلوماتي وسیله ده، هر څوک هر ډول معلومات چې غواړي له هغې څخه لاس ته راوړلی شي.

انټرنېټ په حقيقت کې د سيستم پلشېکې نوم دی چې د نړۍ ټولې کمپيوټري شبکې سره نښلوي. د انټرنېټ لپاره ډېر پروگرامونه جوړ شوي دي او د جوړېدو په حال کې دي انټرنېټ د ايميل يا برېښنا ليک لويه سرچينه ده. څه موده مخکې يوازې پيغامونه د انټرنېټ له لارې استول کېدل. اوس ټيليفون، تلويزيون، راډيو اونور موضوعات دهغې پرمخ راتلاى شي.

زموږ په هېواد کې انټرنېټي فعاليتونه د څو کمپنيو له لارې سرته رسېږي.

له انټرنېټ او ايميل څخه د جغرافې په مضمون کې څه گټه اخيستل کېږي؟

له نورو جغرافيه پوهانو سره د اړيکو ټينګول د ايميل E mail له لارې سرته رسېږي. انټرنېټ ددې امکان برابروي چې جغرافيه پوهان دنړۍ په بيلا بيلو سيمو کې خپلمنځي اړيکي ټينګې کړي او يو د بل په نظرياتو پوه شي.

د ايميل يا برېښنالیک: په انټرنېټ کې کولای شو د خپل نظر وړ شخص سره دهغه د ايميل ادرس په علاوه کولو اړيکي ټينګې کړو. له نورو څخه مطالب لاس ته راوړو اويا علمي اطلاعات او داسې نور هغه ته واستوو.

انټرنېټ او جغرافيه:

مينه وال کولای شي چې د پام وړ جغرافيايي موضوعگانو دموندلو لپاره، اوږنده انټرنېټي سايتونو ته ورننوځي او د اړتيا وړ اطلاعات لکه متن، عکسونه، نقشي او فلم لاس ته راوړي. نو موږي اطلاعات د پرنټر Printer په مرسته چاپ او يا په کمپيوټر کې زېرمه او ثبت Save کړي.

د انټرنېټ ډېره لويه گټه داده چې د هغه په مرسته بيلا بيلې موضوعگانې پاتلاي شو. هريو زموږ څخه کولای شي چې د جغرافې د اړتيا وړ اصطلاح په ليکلو سره لکه اوقيانوس، نقشه، مهاجرت او داسې نور، په هغه صورت کې چې د سايت فهرست اويا ادرس په واک کې ولرو اويا د څېړنې د وسيلې له لارې Search Engine دقيق معلومات لاس ته راوړو. د جغرافې د پلټنې د سايتونو له جملې څخه کولای شو د Google, M SN, Amazon, yahoo, Hot mail Gmail

او داسې نورو نومونه واخلو.

ايا کله مو د فکس په مرسته پيغام استولې دي؟

پورتنی عکس په غور وگورئ او وړایاست چې نوموړې دستگاه د اړیکو د ټینګولو له مخې څه اهمیت لري؟

د فکس دستگاه په نړیوالو اړیکو کې مهم رول په څارډه لري. دغه دستگاه په خوثانیو کې استول شوي پیغامونه د لیکلي پیغام په توګه اخیستونکي ته د نړۍ هرې نقطې ته رسوي. د فکس دستگاه د فوتوکاپي ماشین سره ورته ده، خو په ټیلیفون سیماله ده. دغه دستگاه د پیغام د استولو په وخت، پیغام په کلمو او کرښې په الکترونیکي ښو چې دانتقال وړوي تبدیلوي. د پیغام اخیستونکي دستگاه، دغه لاس ته راغلي ښې په لیکلو ښو اړوي او دقیقه نسخه د اصلي نسخې په څېر بهر ته راباسي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د ایمیل او انټرنېټ موضوعگانو او ګټو په هکله پخپلو منځو کې بحث وکړي او د ډلې یو غړی دې د بحث پایله خپلوی لګیوالو ته وړاندې کړي. همدارنګه ښاغلي ښوونکي دې د ډلې د فعالیت پایله دې راټوله کړي.

پوښتنې:

۱- په لومړي ځل انټرنېټ په کوم هیواد کې په کارېدل وکړ او د څه لپاره ورڅخه ګټه اخیستل کېده؟
لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱- د انټرنېټ اصطلاح له دوه کلمو او څخه ترکیب شوې ده چې معنایې نړیواله شبکه ده.
۲- د جغرافیې د پلټنې سایټونه له ۶ او داسې نورو څخه عبارت دي.

سم ځواب د (س) په توري او ناسم ځواب د (ن) په توري په ښه کړئ:

۱- په ۱۹۸۳ میلادي کال کې د اطلاعاتو په میلیونونو رسنیو په ټوله نړۍ کې د انټرنېټ له شبکو سره وصل شوی.

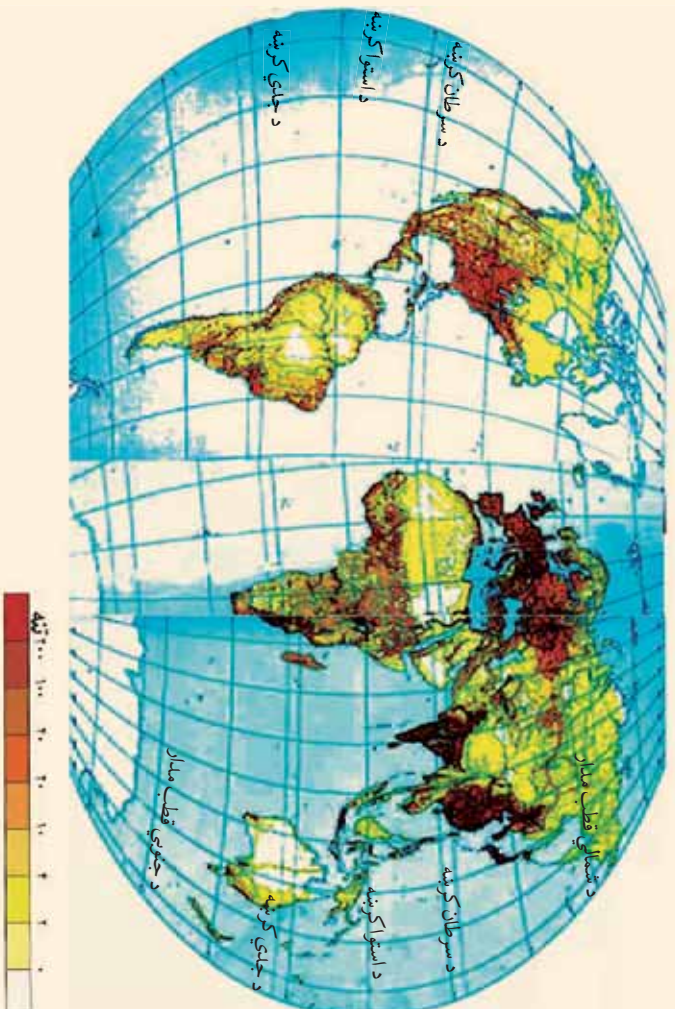
۲- انټرنېټ له علمي او زده کړې له سر چینو او د ډېرو رسنیو د پیوستون څخه منځته راغلې دی.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي د انټرنېټ د امکاناتو په لرلو سره د جغرافیایي اصطلاحگانو لکه اور غورځونې د فعالیت او توریسم په هکله دې معلومات راټول ثبت یا زېرمه کړي او خپلو ټولګیوالو ته دې د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې وړاندې کړي.

۵-۱ د نفوسو ویشل او ګڼوالی

په يوه كيلومتر مربع كې د نفوسو ویش

آيا پوهېږئ چې په ځمكه كې نفوس په څه ډول ویشل شوی دی؟

د نفوسو د ویش پورتنۍ نقشه په غور ولولئ. او ووايست چې ډېر زيات او ډېر لږ نفوس د نړۍ په کومه برخه کې ځای پر ځای شوی دی. ولې؟

د نفوسو ګڼوالی د ځمکې د سطحې په يوه واحد ساحه کې د اوسېدونکو خلکو د شمېر څخه عبارت دی. د نفوسو د ګڼوالي د معلومولو لپاره بايد د يوې سيمې نفوس د همغې سيمې په پراخوالي ویشل شي.

د نړۍ نفوس په ۲۰۱۰ ميلادي کال کې ۶،۸ ميلياردو تنوته ورسېد، چې د ځمکې پر مخ ژوند کوي. دغه نفوس په ټوله نړۍ کې په مساوي ډول نه دي ویشل شوي. يابه بل عبارت القليمي شرايط د ځمکې جوړښت او نور اقتصادي، بشري او سياسي لاملونه د نفوسو په تمرکز اغېز لري. لکه دښتي

سیمپي (هغه تودې او سوځونکي سیمې چې پوره اوبه هم ونه لري)، لوړې، ناواړه سړې سیمې، په غرونو لري، جې، گې او لنډه بل ځنگلونه، استوایي توده او لنډه بله هوا، قطبي سړه هوا، له سواحلو او د حمل او نقل له لارو څخه لیږوالی، د نفوسو ډېره پاملرنه یې ځانته را اړولې ده. آن داچې په ځینو سیمو کې د سلگونو کیلومترو په واټن لېرې سیمو کې هم د انسانانو ښې په سترگو نه ښکاري. په داسې حال کې چې د ځمکې په بله سیمه کې لکه: په ښو اقلیمي شرایطو (معتدله آب او هوا او پوره باران)، مناسب جغرافیایي موقعیت، اوارو او ښېرازو ځمکو، پوره اوبو لرونکو ځمکو، د سیندونو او سمندرونو په غاړو، بندرونو، د صنایعو، کانونو او د ارتباطي لارو په شاوخوا کې ډېر خلک استوگنه کوي، چې دځینو ځایونو په یوه کیلومتر مربع کې له زرو څخه زیات خلک ژوند کوي. په دې ترتیب په یوه سیمه کې د نفوسو استوگنه د فزیکي، اقتصادي سیاسي او بشري لاملونو پایله ده. چې د دې لاملونو اغېزې په لنډه توګه بیانوو:

• **فزیکي عوالمو اغېزې:** لکه جغرافیایي موقعیت (عرض البلدونه)، لوړې سیمې، اقلیمي شرایط، اوبه او داسې نور د ځمکې پرمخ د تل لپاره لیدلای شو، چې په مستقیم یا غیر مستقیم ډول د ځمکې د منابعو څخه په ګټه اخیستنې باندې اغېزه لري. دغه لاملونه د نفوسو د زیات ګڼوالي او یا برعکس د یوې سیمې د نفوسو د کموالي لامل ګرځي.

• **د اقتصادي لاملونو اغېزې:** په طبیعي منابعو او بشري فعالیتونو منځي دي، چې له کانونو، اوبو، د خاورې له ډولونو، نباتاتو، حیواناتو، د پانګې په شتون او په نوې تکنالوژۍ، د کار په شرایطو، صنایعو او داسې نورو څخه عبارت دي، چې د نفوسو په ګڼوالي اغېز لري یعنې د صنعتي پراختیا او د نفوسود ځای پر ځای کېدنې تر منځ متقابل اړیکې شته دی. په هر ځای کې چې د صنعت او له هغې څخه وروسته د هغې پورې تړلي خدمتونه را منځته شي، نو زیات نفوس په هغې سیمې کې جذبېږي.

د يادونې وړ ده چې تر ۱۸ مېلادي پېړۍ پورې کرنه او د هغې اړوند لاملونو (اوبو، خاورې، او اقليم) د نفوسو په استوگنې ټاکونکې اغېزه درلوده، لکه د مصر په هېواد کې د نيل د سيند وادي او داسې نور. زموږ د هېواد اقتصاد تر اوسه پورې په کرنه ولاړ دی او د نفوسو ډېره زياته برخه له همدې لارې ژوند کوي.

- د سياسي لاملونو: په برخه کې د حکومت پرېکړې او د اداري مرکزونو له تشکيل څخه يادونه وکړو که چېرې دولت د هېواد ځينو سيمو ته د پرمختيايي پروگرامونو په برخه کې پانگې اچونې، د کارونو پيدا کولو او يا خدماتي امکاناتو او روغتيايي فعاليتونو ته پاملرنه ونه کړي، د نفوسو گڼوالی هلته لږ وي.
- بشري لاملونه: په پورتنیو موضوعاتو سر بېره لېرې پرتې سيمې، چې د حمل و نقل لارې او ارتباطي وسايل په لاس کې نه لري، خلک هلته په تيت او پرک ډول ژوند کوي.

د هغو لویو وچو دننه سيمې چې له سيندونو او سمندرونو څخه لېرې پرتې دي د ساحلي سيمو پر تله لږ تجارتې امکانات لري، لږ نفوس پکې استوگنه کوي.

د پورتنیو لاملونو په پام کې نيولو سره د نړۍ گڼ نفوسه سيمې densely populated region

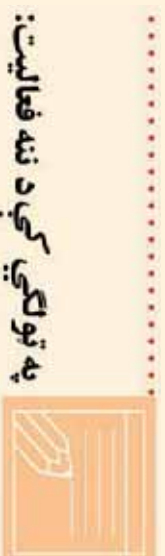
کولای شو په درې حوزو په نښه کړو:

- ۱- لومړنۍ گڼ نفوسه سيمه د آسيا د لويې وچې جنوبي سيمه (پاکستان، هند او بنگله ديش)، د جنوب ختيځې آسيا ځينې برخې (اندونيزيا) او ختيځه آسيا (د چين ختيځ، د کوريا ټاپو وزمه او جاپان) دي. د دې سيمې په هېوادونو کې په منځني ډول د نفوسو گڼوالی په يوه کيلومتر مربع مساحت کې له ۱۰۰ تنو څخه زيات دی. او په ځينو ځانگړو ځايونو کې په يوه کيلومتر مربع مساحت کې له ۵۰۰ تنو څخه زيات دي. چې علت يې موسمي آب و هوا، د کرنې (د وريجو کرنې) ښه شرايط او د نفوسو طبيعي زياتوالی دی.

- ۲- دويمه گڼ نفوسه سيمه د اروپا په لويه وچه کې د پانگوالۍ په دوره کې رامنځته شوې ده. د دې سيمې په ځينو هېوادونو کې د نفوسو منځنی گڼوالی په يوه کيلومتر مربع پراخوالي کې له ۲۰۰

۴۰۰ تنو ته رسېږي. په همدې ډول په صنعتي سيمو کې د نفوسو ګڼوالی په يوه کيلومتر مربع مساحت کې له ۵۰۰ څخه تر ۱۰۰۰ تنو پورې رسېږي، چې ډير زيات يې د سيندونو په غاړه، په بندرونو او د صنعتي مرکزونو په شاوخوا او د کرنې ورسيمو کې ژوند کوي.

دريمه ګڼ نفوسه سيمه د امريکا د متحده ايالتونو د شمال ختيځې څنډې برخې (نيو انگلنډ، نيويارک، پينسلوانيا او د پنځه ګونو جهيلونو شاوخوا) او د کاناډا جنوب ختيځ دی. چې د هغې لامل تجارتي او صنعتي فعاليتونه دي.

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکي دې، په مناسبو ډلو ووېشل شي. پخپلو منځو کې د مشورې له مخې دې لاندني جدولونه کاپي او بشپړ کړي او د ډلې استازی دې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

مو قعيت	د نفوسو د مېشته کيدلو لاملونه
د چين ولسي جمهوريت او د هند هېواد	
شمال لويديځه اروپا	
د امريکا د متحده ايالتونو شمال ختيځ او د کاناډا جنوب ختيځ	
د هماليه غرونه	
د امازون ځنګلونه	
د ګرينلېنډ ټاپو	

په لاندې جدول کې د نفوسو منځنۍ ځای پر ځای کېدنه، مانا، بڼگله دیش او استرالیا په هېوادونو کې محاسبه کړئ.

گڼه	هېواد	د هېواد مساحت په کيلو متر مربع	نفوس	د نفوسو گڼوالی په یوه کيلو متر مربع مساحت کې
۱	موناکو	۲	۳۲۲۷۰ تنه	۱۵۸۴۶,۵ تنه
۲	سنگاپور	۶۴۷	۴,۳۵۳,۸۹۳ تنه	۶۷۲۹,۳ تنه
۳	مالټا	۳۱۶	۳۹۶,۸۵۱ تنه	۱۰۱۴ تنه
۴	بحرین	۶۶۸	۶۷۷,۸۸۶ تنه	۱۰۱۴ تنه
۵	بنگله دیش	۱۴۷۵۷۰	۱۴۱,۳۴۰,۴۷۶ تنه	۱,۷ تنه
۶	مغولستان	۱,۵۶۵,۰۰۰	۲,۷۵۱,۳۱۴ تنه	۲,۳ تنه
۷	استرالیا	۷,۶۸۶,۸۵۰	۱۹,۹۱۳,۱۴۴ تنه	
۸	کاناډا	۹,۹۷۰,۶۱۰	۳۲,۵۰۷,۸۷۴ تنه	

پوښتنې:

لاندې څواب وویاست:

۱. د آسیا د جنوب او جنوب ختیځو هېوادونو د نفوسو د گڼوالی لامل بیان کړئ.
۲. د اروپا په شمال لویدیځ کې د اروپا د نورو سیمو په نسبت ولې گڼ نفوسه سیمې منځته راغلي دي.
۳. د شمالي امریکا کومې سیمې گڼ نفوسه دي، لامل یې بیان کړئ؟
۴. د آسیا د جبرگي نفوسه هېوادونو نومونه واخلئ.
۵. د نړۍ په ټولو برخو کې ولې نفوس په مساوي ډول نه دی ویشل شوي؟

۶. کوم سیاسي لاملونه د نفوسو په ګڼوالي زیات اغېز لري څرنگه؟

۷. آیا بشري عوامل هم کولای شي د نفوسو پر ځای پر ځای کېدنی اغېز وکړي؟ څرنگه؟
سم ځواب په نښه کړئ.

۱- کوم طبیعي لاملونه په یوه سیمه کې د نفوسو د ګڼوالي سبب کېږي؟

الف: مناسب اقلیمي شرایط او اوبه

ب: لوړې او سړې قطبي سیمې

ج: ګڼ او لنډه بل استوایي ځنګلونه

د: ټول ځوابونه سم دي

۲- کوم اقتصادي لاملونه په یوه سیمه کې د نفوسو د ګڼوالي سبب ګرځي؟

الف: ابتدایي کرنه

ب: په صنایع کې پانګه اچونه

ج: د پرمختیایي پلانونو تطبیق

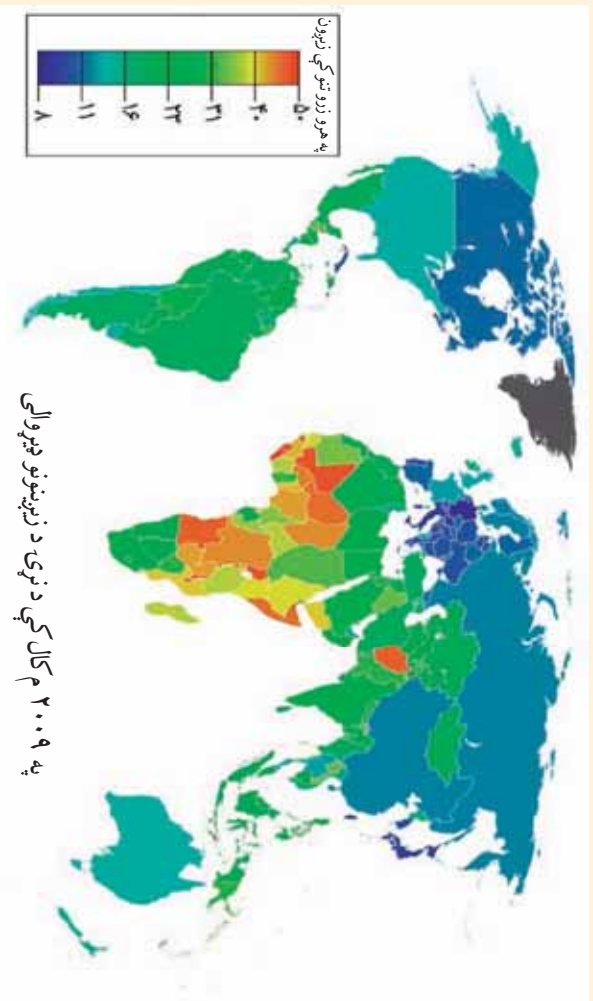
د: ټول ځوابونه سم دي

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

لاندې پوښتنې ته ځواب وویاست او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

که چېرې ستاسې ټولګي ۶ متره اوږد والی او ۴ متره سور ولري او د زده کوونکو شمېر ۶۰ تنه وي،
تاسې مهرباني وکړئ د ټولګي په یوه متر مربع کې د نفوسو ګڼوالي محاسبه کړئ.
ستاسې له نظره د ټولګي د زده کوونکو مناسب شمېر باید څو تنه وي. ولې؟

۲۵ په نړۍ کې د نفوسو د زیاتوالي لړ والي ستونزې

د نفوسو موضوع د پراختیا له مخې د دوو جلا موضوعاتو تر عنوان لاندې لوستل کېږي.

۱- د نړۍ په هیوادونو کې د نفوسو زیاتوالی:

د نړۍ نفوس په ډېره چټکۍ زیاتیږي، ځکه چې زېږونه Birth Rate له مړینې Death Rate څخه زیات دي.

د شلمې پېړۍ په پیل کې دغه د نفوسو زیاتوالی په کال کې ۱۰ میلیونه، دهمدې پېړۍ په نیمایي کې په کال کې ۳۵-۴۰ میلیونو پورې او اوس له ۶۰ څخه تر ۶۵ میلیونو تنو پورې په کال کې زیاتیږي.

د ملګرو ملتونو د احصايې له مخې د نړۍ نفوس

(اضافي معلومات)

د ځمکې ټول نفوس	کال
۱,۶۱۷ میلیارده تنه	۱۹۰۰ میلادی
۲,۲۵۲ میلیارده تنه	// ۱۹۴۰
۲,۹۸۲ میلیارده تنه	// ۱۹۶۰
۳,۶۱۰ میلیارده تنه	// ۱۹۷۰
۴,۳۳۶ میلیارده تنه	/ ۱۹۷۹
۶,۶۰۰ میلیارده تنه	// ۲۰۰۸
۶,۸ میلیارده تنه	// ۲۰۱۰

له پاسني جدول له مطالعې څخه دې نتيجه ته رسېږو چې د نړۍ نفوس په وروستيو تقريبا ۵۰ کلونو کې په ډېره چټکۍ زيات شوی دی.

د نفوسو دغه زياتوالی په دوه لاملونو پورې اړه لري:

- د نفوسو طبيعي زياتوالی.
- د نفوسو ميخانيکي زياتوالی.

الف: د نفوسو طبيعي زياتوالی: Natural Increase

د نفوسو دغه زياتوالی د زېږونونو په زياتوالي او د مړينې په کموالي پورې اړه لري. د مثال په ډول که په يوه هېواد کې زېږونه په زرو کې ۴۰ وي او مړينه په زرو کې ۲۰ وي د نفوسو زياتوالی به ډېر زيات وي. د نفوسو زياتوالی په ډېرو لاملونو پورې اړه لري، چې ډېر زيات مهم يې په يوه هېواد کې ټولنيز اقتصادي او کلتوري لاملونه دي. په تيره بيا وقايري او معالجيوي طب وده او پرمختيا د نفوسو په زياتوالي ډېره اغېز لري. چې له يوه پلوه د مړينې د کموالي سبب گرځي او له بله پلوه منځني عمر اوږدېږي. خو دنفوسو دغه زياتوالی د نړۍ په ټولو هېوادونو کې په يو ډول نه دی. موږ کولای شو چې دغه ټول په دوه برخو ووېشو: لومړی ډول د شمالي امريکا او اروپا پانگه والو هېوادونو او د چين او روسيې ځانگړتيا ده. د هغو خصوصيات ډېره لږه زېږونه چې نور هم دکمښت په حال کې دي او

لاملونه يي په لاندې ډول دي:

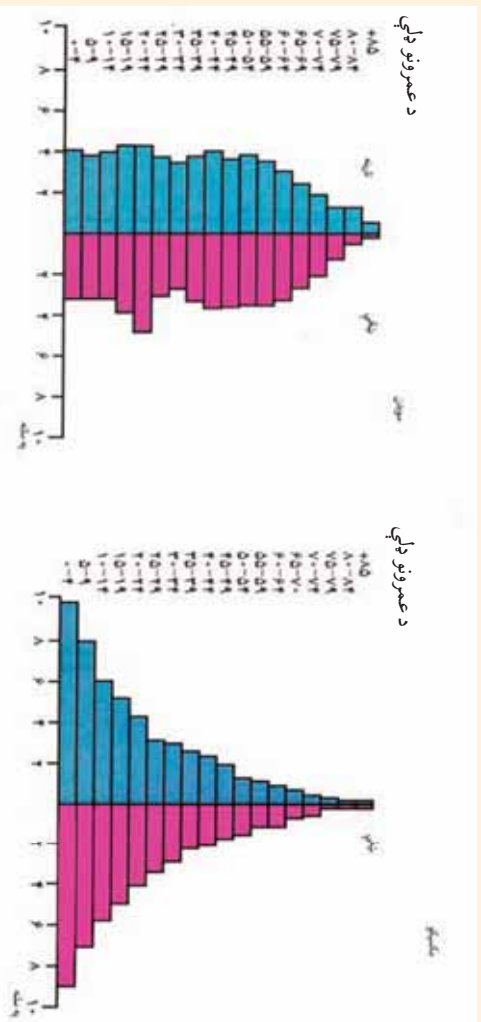
۱- په پرمختللو هېوادونو کې ښاري نفوس اکثریت لري. ښکاره ده چې زېږونه په ښاري کورنيو کې له کليموالي کورنيو څخه لږ وي.

۲- په دې هېوادونو کې ښځې ټولنيزو کارونو ته جلب او جذب شوي دي. معمولاً هغه ښځې چې له کور څخه د باندې کارونه لري، نسبت هغو ښځو ته چې کار نه کوي د ماشومانو شمېرې لږ وي. په پرمختللو هېوادونو کې د زېږېدنو او مړينو دواړو شمېر لږ وي. د نفوسو طبيعي زياتوالی ۰.۵ - ۱ سلنه يا په زرو کې له ۵۰ - ۱۰ پورې وي. کله يې اندازه له دې څخه هم کمه وي. دغه لږ زياتوالی د پرامختللو هېوادونو ځانگړتيا ده.

دويم ډول زياتوالی د مخ پر ودې هېوادونو ځانگړتيا ده لکه آسيایي، افريقايي او د لاتيني امريکا هېوادونه، چې هغه د زيات زېږونونو څخه عبارت دی، چې په لاندې لاملونو پورې اړه لري: اقتصادي ودې ډېره ټيټه سطح، د ميکانيزه (ماشيني) کرنې نه شتون، بيسوادې د اکثریت خلکو له پاره د حفظ الصحې نشتوالی، په ټولنه کې د عنعنوي فرهنگ څخه د ښځو پيروي کول او د هغوی له وخت څخه مخکې نکاح او داسې نور.

په آسيایي، افريقايي او د لاتيني امريکا په هېوادونو کې د روغتيايي خدماتو د سمون په پايله کې په مړينه کې کمښت راغلی دی، نو همدغه لامل ددې سبب شوی دی چې د نفوسو زياتوالی زيات شي. له زيات زېږونونو سره جوخت د نفوسو طبيعي زياتوالي چټکوالی مومي چې د نفوسو دغه زياتوالی له ۲ څخه تر ۳ سلنه پورې د تغير په حال کې دی. چې په هرو زرو تنو کې له ۲۰ څخه تر ۳۰ پورې زياتوالی مومي. دغه زياتوالی زياتره د وروسته پاتې ټولنو او هېوادونو ځانگړتيا ده.

د پرمختللو صنعتي هېوادونو او مخ پر ودې هېوادونو د نفوسو د ودې د مقايسې لپاره د عمر هرم په راتلونکي مخ کې وگورئ. د عمر په هرم کې افقي کرښې د نفوسو شمېر په سلنو او په عمودي کرښو باندې د نارينه او ښځينه شمېر په مختلفو عمرونو بنودل کېږي ماشومان او نوي ځوانان (له صفر څخه تر ۱۸ کلنۍ)، او سپين پيري (له ۶۵ کلنۍ څخه د زيات عمر خاوندان) معمولاً اقتصادي فعال نفوس نه گڼل کېږي. لويان (له ۱۵ - ۶۵ کلنۍ پورې) اصلي توليدونکي او اقتصادي فعاله ډله گڼل کېږي. دنړۍ په بيلا بيلو برخو کې د عمر هرمونه سره توپير لري مخ پر ودې هېوادونو لکه مکسيکو کې د هرم قاعده لويه وي يعنې په هرو ۱۰۰ تنو کې زيات نفوس له ۰ - ۵ کلنۍ پورې وي. دغه هېواد ځوان نفوس لري. هغه هېوادونه چې ډېر زيات ځوان نفوس لري، نو بايد د ځوانانو اړتياوو د پوره کولو له پاره په تيره بيا د ښوونې او روزنې، د هغوي لپاره د کار په پيدا کولو کې پانگه واچوي. په پرمختللو صنعتي هېوادو لکه سويډن کې زېږونونه او مړينه دواړه کم دي او ژوند ته زيات هيله من دي. په دې هېواد کې

د هرم قاعده کوچنۍ ده او فعال اقتصادي نفوس زیات دی، خو نفوس ورو ورو د سپین ږیر ترو ب په لور پرمخ ځي.

دغه شمیر نه باید دیو کال په اوږدو کې تر سره شي، باید یې په سلنه اعلان شي. کله چې زېږېد له مړینې څخه زیاته وي، د نفوسو طبیعي زیاتوالی شتون لري.

$$\text{د نفوسو زیاتوالی} = \text{د زېږونونو شمیر} - \text{د مړینې شمیر}$$

ب. د نفوسو میخانیکي زیاتوالی:

د نفوسو د طبیعي زیاتوالی سره یوځای د نفوسو میخانیکي خوځښت یعنې مهاجرتونه هم د نفوسو په زیاتوالي کې د پاملرنې وړ اغېز لري.

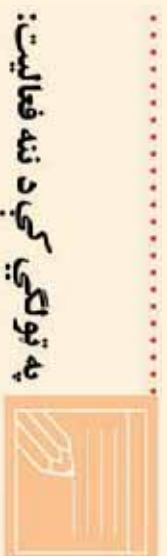
په هیواد کې دننه مهاجرتونه یوازې د نفوسو د بیا ځای پر ځای کېدنې سبب گرځي او د هیواد نفوس تغیر نه کوي، خو له هیواد څخه د باندې مهاجرتونه د نفوسو په شمېر باندې اغېز لري. که چېرې هیواد ته له باندې څخه مهاجرتونه له هیواد څخه بهر ته مهاجرتونه په نسبت زیات وي د نفوسو میخانیکي زیاتوالی را منځته کېږي. او برعکس یې د نفوس د کمښت سبب گرځي. د یوه هیواد د نفوسو په مطلقې ودې کې باید له زېږېدنو او مړینو سره بېرته مهاجرتونه هم وشمېرل شي.

د نفوسو مطلقه وده = (د زېږونونو شمېر - د مړینې شمېر) + هیواد ته له باندې څخه مهاجرت.
د نفوسو مطلقه وده = (د زېږونونو شمېر - د مړینې شمېر) - له هیواد څخه نورو هیوادونو ته مهاجرت،
د نفوسو ډېره زیاته طبیعي او میخانیکي وده د اضافي نفوسو over population مسأله رامنځته

کوي. د اضافي نفوسو اصطلاح هغه وخت رامنځته کېږي او استعمالېږي چې په يوه سيمه کې د منابعو له شتو امکاناتو څخه زيات نفوس استوگنه ولري او يا له ټاکلو ټولنيزو هدفونو څخه زيات وي. کله هم بنياني نفوس مناسب وي، خو نامناسب ویش رواج ولري. په ځينو مآخذونو کې د مناسب نفوسو اصطلاح کارول شوي ده. خو دغه اصطلاح هم کوم ټاکلي تعريف نه لري. اضافي نفوس نسبي اصطلاح ده چې په سيمه کې له منابعو څخه گټې اخېستې په اندازې پورې اړه لري. د مثال په ډول پرمختللي هېوادونه له مخ پر ودې هېوادونو څخه له همدې موجوده منابعو څخه د خلکو له پاره ښه کار او زيات امکانات برابر کړي دي. نو له همدې امله د اضافي نفوسو مطالعه د تکنالوژۍ د پرمختگ په سويلي پورې اړه لري.

په پای کې وړلاي شو چې د نفوسو چټکه وده او د زېږونونو زياتوالی د وروسته پاتې هېوادونو ځانگړتيا ده. د نفوسو دغه طبيعي زياتوالی اقتصادي بودجه محدود وي او فشار پرې زياتوي او کارونه په ټيټه دروې. په پخوانيو وختونو کې صحي خدماتو زياته پراختيا نه وه کړې قحطي، ناروغي او جگړې د نفوسو د محدودولو لاملونه وو. خو نن ورځ نفوس په سرسام اور ډول زيات شوی دي او وروسته پاتې هېوادونه چې له لورې، ناروغيو او بیکارۍ سره لاس په گريوان دي. دغه بیکاري د بيوزلي او بيوزلي د فقر او يا غير قانوني مهاجرتونو سبب گرځي.

ټولنپوهان دغې زيات زياتوالي ته د نفوسو چاودنه وايي او ټولنې ته يې زيات خطر بولي. د نړۍ ټول نفوس چې په ۲۰۱۰م کال کې ۶،۸ ميليارده وو. په ۲۰۵۰ ميلادي کال کې به ۹ ميلاردو او په ۲۱۵۰ ميلادي کال کې د اټکل له مخې ۱۱ ميلياردونه د رسېدو وړاند وينه شوې ده چې که کنترول نه شي نو نړۍ به له فاجعې سره مخامخ کړي.

په ټولگي کې د ننه فعاليت:

زده کونکي دي په مناسبو ډلو ویشل شي او لاندي جدول دي کاپي او بشپړ کړي او هغه پوښتنه چې له جدول څخه لاندي ليکل شوي دي، ځوابونه وړايي او د ډلې استازي دی هغه خپلو ټولگيوالو ته وړاندي کړي.

هېوادونه	د نفوسو ګڼوالی په یوه کیلومتر مربع ساحه کې	زېږونونه په ۱۰۰۰ تنو کې	مړینه په زرو تنو کې	طبیعي زیاتوالی په زرو تنو کې	د نفوسو وده په سلنه
برازیل	۱۸ تنه	۲۶	۸	۱۸	۱٫۸
ایتیوپي (جېشه)	۴۷ تنه	۴۹	۱۹		
جاپان	۲۳۰ تنه	۱۲	۸	۴	۰٫۴
عربستان سعودی	۸ تنه	۲۶	۵		
آلمان	۲۲۹ تنه	۱۱	۱۲		
کینا	۴۷ تنه	۴۳	۱۰	۳۳	۲٫۳
د امریکا متحده ایالاتونه	۲۳۹ تنه	۱۴	۹		
فرانسه	۱۰۶ تنه	۱۳	۱۰		
بنګله دیش	۷۹۱ تنه	۴۱	۱۴		

الف: د هغو هېوادونو د نفوسو طبیعي وده چې معلومه نه ده محاسبه کړئ.

ب: د ټولو هېوادونو طبیعي وده په سلوکې محاسبه کړئ.

ج: آیا کولای شئ چې هېوادونه د نفوسو د لږې او زیاتې ودي له مخې و ویشئ. دغه کار څرنگه کیدای شي؟

پوښتنې:

- ۱- مخ پر وړدي هېوادونو کې کوم لاملونه د نفوسو د چټکې طبیعي ودې سبب ګرځي؟
- ۲- د نړۍ په پرمختللو هېوادونو کې کوم لاملونه د ورو ودې باعث ګرځي؟
- ۳- په یوه هېواد کې کوم لاملونه د اضافي نفوس د ودې سبب ګرځي؟
- ۴- د اضافي نفوسو اصطلاح هدف څه دي، څرګنده یې کړئ؟
- ۵- د ټولنې د عمر په جوړښت او ترکیب کې د طبیعي نفوسو چټکه وده په څه ډول ده و واضح یې کړئ؟
- ۶- په هغو هېوادونو کې چې د نفوسو وده یې ورو ده د ټولنې د عمر جوړښت په څه ډول دی توضیح یې کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

لاندې پوښتنو ته ځواب برابر کړئ او د جغرافیه په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ. آیا موز د هېواد نفوس په چټکۍ زیاتېږي؟ که چېرې دغه نفوس په همدې ډول زیات شي، څه ستونزې به رامنځته کړي؟ څرنگه کولای شو د نفوسو د زیاتوالی مخنیوی وکړو؟

د نړۍ په ځینو هېوادونو کې د فعال اقتصادي نفوسو د لږوالي ستونزې.

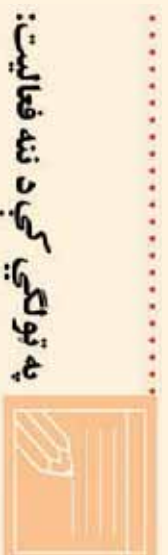

تاسې په تیر لوست کې د اضافي نفوسو په باره کې معلومات حاصل کړل. اوس د نفوسو د کمښت ستونزې مطالعه کوو. د نفوسو کنټرول په هغو هېوادونو کې چې په هغې کې اضافي نفوس شتون ولري، ګټور کار دي. خو په یو شمېر نورو هېوادونو کې، د نفوسو د کنټرول له مخې د زیږونونو شمېر له مړینې څخه لږ دي. همدغه لامل سبب کېږي چې د بوداګانو نفوس چې عمر یې له ۶۵ کلنۍ څخه زیات وي یا متقاعد او د ناتوانو خلکو شمېر زیاتېږي. په دې صورت کې صنایع د بشري قوې له کمښت سره مخامخ کېږي او د صنایعو پرمختګ محدودېږي. په پای کې په ټولنه کې له موجوده بشري استعدادونو څخه په ټولنه کې په ګټوره توګه ګټه نه اخیستل کېږي دغه حالت په هغو هېوادونو کې چې د فعال اقتصادي نفوسو په کمښت De

population اخته وي(۱۸ څخه تر ۶۵ کلنۍ)، ليدل کېږي. او د شتو صنايعو او منابعو په کار اچولو لپاره اقتصادي فعالو نفوسو ته اړتيا لري. نو مجبوراً بايد دغه اړتيا د زېږونو د هڅونې (د مثال په ډول اروپايي هېوادونو کې چې د فعال اقتصادي نفوسو له کمښت سره مخامخ دي) معمولاً د کورنيو د هڅونې، د جايزو په ډولۍ، کولو او يا کورنۍ د کار او ژوندانه د وسايلو او د ماشومانو د ساتنې د ځانگړو اسانتياوو په پام کې نيولو له مخې هڅول کېږي). يا هېوادونه د بهرنيو مهاجرينو په جلبولو سره دغه ستونزه حلوي.

په پاي کې ويلاى شو چې اضافي نفوس او کم نفوس دواړه حالتونه هېواد ته ستونزې پېښوي. يوتن انگليسي ټولنپوه د مالتوس په نوم باور درلوده چې د ځمکې سر چينې د نفوسو د اړتياوو په نسبت چې هره لحظه شمېرې مخ په زياتېدو دی، محدودې دي. کورنۍ بايد د زېږونونو د محدودولو له لارې کنترول شي. له دويمې نړيوالې جگړې څخه وروسته د نفوسو دغه بېساري زياتوالی د نړۍ د اقتصادي ستونزو $\frac{1}{3}$ برخې جوړوي. د ۱۹۵۰ ميلادي کلونو په لسيزه کې پرمختللو هېوادونو، مخ پر ودې هېوادونو ته د اقتصادي او فرهنگي پرمختگ له پاره د کورنيو د محدودولو وړانديز وکړ. هند لومړنی هېواد و چې د کورنيو د محدودولو له پاليسۍ سره يې په ۱۹۵۲ ميلادي کال کې موافقه وکړه وروسته د پاليسۍ د چين او د مصر په هېواد کې هم پلې شوه. د چين هېواد په دې برخه کې زيات برياليتوبونه په برخه شول. د نفوسو د زياتوالي ضريب چې ۱۹۵۵ ميلادي کال کې ۴ سلنه و په ۱۹۹۶ ميلادي کال کې ۱۷،۷ سلنې ته رانځته شو، چې دهغې له مخې هرې چينايي کورنۍ ته له يوه ماشوم څخه زيات ماشومان منع شول. په داسې حال کې چې په هند کې د نفوسو د زياتوالي ضريب له ۲،۶ - ۳،۹ سلنه دی. د مالتوس د نظريې برخلاف ځينې ټولنپوهان باور لري چې زيات نفوس د توليداتو د زياتوالي او د اقتصادي ودې سبب گرځي، نو د نفوسو د زياتوالي موضوع بايد ازاده پرېښودل شي. له همدې امله يو شمېر هېوادونه د کورنيو له محدودولو سره مخالفت کوي او گڼ نفوسه کورنۍ

هڅوي. دغه پاليسي په ۱۹۳۰ ميلادي كال كې په نازي آلمان كې پلې شوې وه. همدارنگه بلجيم، سويلن، انگلستان او فرانسې كې هم په بېلابېلو وختونو كې يې پلويان درلودل. ددريمې نړۍ په ځينو هېوادونو كې له خپلواكۍ وروسته د بزرگرانو او كارگرانو د زياتوالي لپاره او په خارجيانو باندې نه نكيه كول، د نفوسو د زياتوالي له پاليسي څخه پلوري كوله. په پاې كې وياړلې شو، په هغو شرايطو كې چې د لگښت وړ منابع او د نفوسو اندازه يوله بل سره متناسبه نه وي او د مصرف كورنكو فشار له اندازې څخه زيات وي وياړلې شو چې په منابعو فشار شته كه د نفوسو د زياتوالي ضريب كم نه شي دغه فشار نور هم زياتېږي. بيا به بل عبارت كه چېرې د يوه هېواد د اقتصادي ودې پلان د نفوسو د زياتوالي سره متناسب نه وي اقتصادي او ټولنيزې ستونزې را منځته كوي. د نفوسو لېروالۍ هم د اقتصادي ودې د ركود سبب گرځي او د صنايعو دننه پرمختگ سبب كېږي او د يوه هېواد د وروسته پاتې كيدو لامل گرځي.

زده کونکي دي په مناسبو ډلو وويشي. هره ډله دي په لاندې موضوعاتو پخپلو منځو کې بحث وکړي او د فعاليت پايله دي، د ډلې استازي خپلو ټولگيالو ته وړاندې کړي. آيا زموږ د هېواد منابع د هېواد د نفوسو اړتياوو ته ځواب وياړلې شي يا نه؟ كه چېرې د هېواد اړتياوو ته ځواب وياړلې شي، ولې زموږ خلك بېوزلي او بېكاره دي او بهرنیو هېوادونو ته مهاجرت كولو ته اړكېږي په دې برخه كې پخپلو منځو كې بحث وكړئ.

پوښتني:

لنډ ځواب وړاى است

- ۱- ولې مخ پر ودې زياتو هېوادونو کې د کورنيو په محدود ولو ټينگار کېږي؟
- ۲- د کورنيو محدود ول څه پايلې لري؟
- ۳- د کورنيو محدود ول په کومو هېوادونو کې اغېزمن دي؟
- ۴- ولې ځينې هېوادونه د کورنيو د محدودولو مخالف دي؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

لاندې موضوع تحليل کړئ او د جغرافيه په راتلونکي ساعت کې بهرني خپلوتوالگيو ته وراندې کړئ.
اضافي نفوس په يوه هېواد کې د کومو ستونزو سبب گرځي. د هغې لپاره د حل کومه لاره وړاندې کړئ؟

۳.۵ مهاجرتونه او د هغو لاملونه

اووه ویشتم لوست:

مهاجرت څه ته وايي او څو ډوله مهاجرتونه پېژنئ؟

مهاجر يا Immigrant هغه چا ته ويل كېږي چي د استوگنې ځاي ته بدلون وركړى او د يوه ادراي واحد څخه بل اداري واحد ته نقل مكان شوى وي. مهاجرتونه د انسان د تاريخ په اوږدوكې سرته رسېدلي او بيلا بيل ډولونه لري، چي ځينې په هيواد كې د ننه كېږي، لكه كليوال چي ښارونو، صنعتي سيمو او نورو كرنيزو ځمكو ته مهاجر كېږي او داسې نور. ځيني نور له نړيوالو سرحدونو څخه تېرېږي او بهرنى مهاجرت بلل كېږي.

دغه مهاجرتونه په بيلا بيلو هيوادونو كې په بيلا بيله اندازه پلي شوي دي. نوموړي زياتره مهاجرتونه اختياري مهاجرتونه دي چي پخپله خوښه د زياتي اجوري اوښه ژوند له پاره كېږي.

خو اجباري مهاجرتونه هم كېږي چي خلك د سياسي او نظامي شخړو په سبب مهاجرت ته اړ شي. هغه څوك چي په هيواد كې د ننه نقل مكان كوي په هيواد كې د ننه د پيځايه شوي په نوم ياديږي. د ملگرو ملتونو د ارقامو له مخي شميرېږي په ۱۳۸۷ لمریزكال كې ۲۴ ميليونه وو او هغه خلك چي له نړيوالو سرحدونو څخه اوږي دپناه اخيستو ونكو په نوم ياديږي. لكه فلسطينانو چي په عربي هيوادونو كې او

افغانانو په ګاونډيو اود نړۍ په نورو هيواد ونو کې پناه اخيستي ده د هغو پناه اخيستونکو ټول شمېر ۱۶ ميليونو ته رسېږي چې افغانان هم په کې شامل دي. ځينې نوموړي مهاجرتونه لنډ مهاله دي چې لومړني ځای ته د بېرته راګرځېدو نيت لري. لکه زموږ د هيواد کوچيان چې د آب وهوا، څرخليرونو د او دموسم د تغير له مخې بيا بېرته لومړني ځای ته راګرځي. دايمی مهاجرتونه هم شته چې لومړني ځای ته د راګر ځېدو نيت نه لري.

مهاجرتونه بيلابيل لاملونه لري، چې کولای شو د هغې ځينې برخې دلته يادې کړو:

۱. طبيعي لاملونه: طبيعي لاملونه هم د مهاجرت سبب ګرځي لکه په سيمه کې د اوبو کمښت د آب و هوا د شرايطو خرابتيا، د خاورې کمزورتيا يا طبيعي آفتونه لکه زلزله، سيلابونه، سمندري طوفانونه، وچکالي او داسې نور.

۲. اقتصادي لاملونه: اقتصادي لاملونه د مهاجرت بنسټيز لامل دي، اوس دغه مهاجرت دمخ پر ودې هيواد ونو ځانګړتيا ده. ځکه په دې هيوادونو کې د کليو او ښارونو ترمنځ ډېره نا برابري ده. په داسې حال کې چې په پر مختللو هيوادونو کې د کليوالو ژوند په ډېره چټکۍ سره ښاري ژوند ته نژدې شوي دي. برعکس په دې هيوادونو کې ښاري خلک مينه لري چې له ښار څخه د ښار څنډو او کليو ته مهاجرت وکړي، چې په پاچه هوا او چاپېريال کې په ارامه ژوند وکړي.

مخ پر ودې هيوادونو کې ددې مهاجرت اصلي لامل اقتصادي دی. د کليوالو برعکس عايدات يوازي لومړنۍ اړتياوې پوره کوي نو نشي کولای چې په کليو کې اقتصادي فعاليت پرمخ بوځي. له بلې خوا د نفوسو طبيعي ودې له مخې په کليو کې ځمکه او اوبه د ټولو اوسيدونکو د اقتصادي فعاليت له پاره کافي نه دي. دکرني ماشيني کيډل هم د يو زيات شمېر بزگرانو د بیکارۍ سبب ګرځي او مهاجرت ته اړکېږي.

دغه مهاجرين چې زياتره يې ځوانان دي او په ښار کې خپله دنده له بزګرۍ څخه په غير بزګري کارونو بدلوي په ښارونو کې دغه مهاجرين هغه دندې چې لاس ته يې راوړي هم ناکافي دي. ځکه هغوي ماهر کار کوونکي نه دي، نو په هغو کارونو لاس پورې کوي چې سطح يې ټيټه او عايد يې لږ وي لکه: لاسي خرڅلاو او شاقه فزیکي کارونه او داسې نور. نو په پای کې په لومړني استوګنځي کې او هغه ځای ته چې د ژوندانه لپاره يې ورته سترګې نيولي وي د نفوسو په زياتوالي او کمښت، د نفوسو د عمر په ترکيب، د کار قوه، بیکارۍ، مزدورۍ، همدارنګه فرهنگ، او ژبه اغېزه کوي.

د اقتصادي مهاجرتونو بل ډول دکر نښې ځمکې په پر اختيا، د اوبو لګولو په نويو پروژو، صنعتي سيمو د کانونو په را ايستلو او تجارتي فعاليتونو او يا برعکس د کورنيو عايد کموالي، بیکاري، د کار خانو تعطيل په سبب منځته راځي.

۳. سیاسي مهاجرت: دغه اصطلاح زیا تره د سیاسي پناه اخيستونکو له پاره کارول کېږي. هغه چاته اطلاع کېږي، چې د بیلا بیلو لا ملونه له مخې لکه جگړې، دهشت، سیاسي تعقیب، مذهبي عقایدو، د ټولنیزو د لوډ اړیکو او هغه قومي اقلیتونه چې اصلي هیواد ونه یې پرې اېښي دي او له بل هیواد څخه یې د پناه اخيستي غوښتنه کړي وي لکه افغاني پناه اخيستونکي چې له ۱۳۵۷ لمریز کال څخه وروسته یې ګاونډیو او د نړی هیواد ونو ته مهاجرت کړی دی اویا د یو سني اوهرز ګوني د پخواني (یو ګوسلاوبا) پناه اخيستونکي او په افریقا کې د رونډا د کمپ پناه اخيستونکي او د سوډان د داد فور پناه اخيستونکي او داسې نور. په جینواکي د ۱۹۵۱ میلادي کال د کنو انسیون پریکړې، د پناه اخيستونکو د حالت په هکله او د هغو حقونو څخه د دفاع له پاره په یو مهم سند بدل شوي دي. د پناه اخيستونکي او یا د پناه اخيستي د غوښتنې اصطلاح هغه چاته ویل کېږي چې په اصلي هیواد کې د عقیدتي فعالیت (ایډیالوژیکي او سیاسي)، نژاد، ژبې، ملیت او قوم له مخې د تعقیب لاندې وي او یا عملاً (روحي او فزیکي) زندان او مړینې شکنجې خطر لاندې وي.

د اقتصادي او سیاسي مهاجرینو ترمنځ ګډوډي یوازې له وطن څخه جلا توب اوبیزولي ده. د اقتصاد له مخې مهاجرت، مهاجر وېخه منلی دی او د خپلې اقتصادي بڼې په ښه والي پسې ګرځي. په داسې حال کې دویم ټی (سیاسي مهاجر) ځان قرباني بولي، سره له دې چې په ارامه او مطمینه فضا کې ژوند کوي.

۴- مذهبي مهاجرتونه: دغه ډول مهاجر تونه په مذهبي او نورو ټولنیزو او فرهنګي مسایلو باندې د قیوداتو او محدودیتونو د وضع کولو له مخې کېږي. د دې ښه مثال په ۱۹۴۷ میلادي کال کې په هندوستان او پاکستان باندې د هند د لویې نیچې وچې ویش و چې دهغه په پای کې په میلیونو د هند و مذهب د پیروانو کورنۍ له پاکستان څخه هند ته او په مقابل کې په میلیونونو مسلماني کورنیو له هند څخه پاکستان ته پخپله خوښه مهاجرت وکړ. په لنډه توګه ویلای شو، هغه لاملونه چې د مهاجرت سبب ګرځي هغه له اقتصادي، بیکاری، طبعي افترونو، سیاسي، مذهبي، فرهنګي او نور لاملونو څخه عبارت دي.

هغه لاملونه چې د مهاجرینو د جذب او هغوینې سبب ګرځي عبارت دي د ښه ژوندانه له امکا ناتو څخه، ښه ښوونه او روزنه، داستوګنې ښه ځای او په کورنیو پورې تړاو.

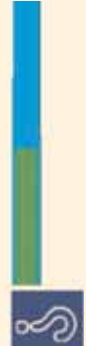
په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو وویشئ. په لاندې موضوعو عکاسانو دې پخپلو منځو کې بحث وکړي او د مباحثې پایلې دې د لې استازي ټول لگيوالو ته وړاندې کړئ.

۱. په هیواد کې د ننه مهاجرت اوله هیواد څخه بهر مهاجرت.
۲. د مهاجرت اقتصادي لاملونه.
۳. هغه لاملونه چې د هغې له مخې افغانان نورو هیوادونو ته مهاجر شوي.
۴. که چېرې مهاجرت له کلیو څخه ښارونو ته ادامه ولري په کلیو او ښارونو کې څه ستونزې رامنځته کوي. تاسې د دې مهاجرت د کمولو له پاره د حل کوونکې لارې وړاندې کوئ.

پوښتنې:

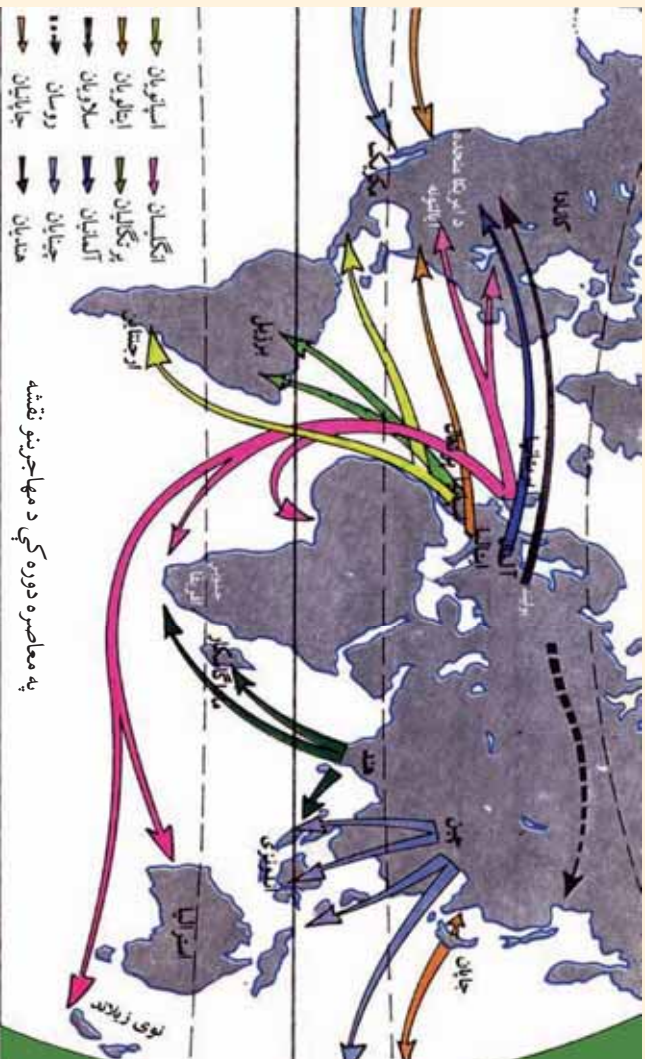
لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱. د کوچیانو مهاجرت زموږ په هیواد کې ----- مهاجرت دی.
۲. د فلسطینیانو مهاجرت د اردن او لبنان هیوادونو ته ----- ډول مهاجرت دی.
- لنډو ځواب ووايست:
۳. کوم طبیعي لاملونه د مهاجرت سبب ګرځي؟
۴. ولې د مخ پر ودې هیوادونو خلک له کلیو څخه ښارونو ته او پرمختللي هیوادونه برعکس له ښارونو څخه کلیو ته له مهاجرت سره مينه لري؟
۵. د څو اقتصادي ډوله مهاجرتونو نومونه واخلئ.
۶. کوم سیاسي لامل د مهاجرت سبب ګرځي؟
۷. د ۱۹۵۱ میلادي کال د اپرېل کنولسیون چې په ژبنو کې لاسلیک شو پناه اخیستونکي یې څه ډول تعريف کړ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په دې موضوع چې ولې له مخ پر ودې هیوادونو څخه خارجي مهاجرتونه کېږي. د دې مهاجرتونو د مخنیوي له پاره د حل کوونکې لارې وړاندې کوئ. یوه مقاله ولیکئ او د جغرافیه په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

ولې خلک له هیواد څخه د بهر مهاجرت سره مینه لري؟

لکه چې په تیرو لوستونو کې یادونه وشوه، مهاجرت د دوو لاملونو له مخې کېږي.

۱. نامساعد لاملونه: لکه طبعي، اقتصادي، ټولنیز، سیاسي او مذهبي لاملونه چې په مخکینیو

لوستونو کې ورڅخه یادونه شوې ده.

۲. جزیونکي لاملونه: لکه د یوې ساحې د نفوسو کموالي، رابنکونکي سیمې، د ځمکې لاندې منابع، دکار زیاتوالي او ډیره اجوره.

مهاجرتونه د تاریخ په اوږدو کې رامنځته شوي دي او تر اوسه جریان لري. ځینې په هیواد کې دننه وي، چې په هیواد کې دننه د مهاجرت په نوم یادېږي، ځینې له نړیوالو سرحد ونڅخه په تیرېدو سره کېږي، چې د بهرنیو مهاجرتونو په نوم یادېږي. مهاجرین غواړي چې د اوږنده هیواد له سیاسي، اقتصادي یا ټولنیزو شرایطو څخه گټه واخلي. د آریایانو مهاجرتونه ختیځ، جنوب او لویدیځ ته اوږد ختیځي آسیا د خلکو مهاجرت، د امریکا لویې وچې او همدارنګه نړیوال مهاجرتونو د ۱۵م پېړۍ د جغرافیایي لویو اکتشافونو په پایله کې پراختیا وموندله او د نړۍ نورو سیمو ته د اروپایانو د مهاجرت سبب شو. په هغه وخت کې په یوه نیمه پېړۍ کې ۷۰ میلیونه تنه مهاجر شول، چې له خپلې پانګې څخه په نوي نړۍ کې گټه واخلي او په سوداګرۍ، لاس پورې کېږي. په پایله کې د امریکا او اوقیانوسیی

لوبې وچې گڼ نفوسه شوي. چې ښه مثال يې دشمالي امريکا هيواد ونه دي. چې ۹۵ سلنه نفوس يې اروپايي مهاجرين او ۲ سلنه يې افريقايي توربوستکي دي. د ۱۹ پېړۍ په ټوله دوره کې د نفوسو زياتوالی او اقتصادي بحران د مهاجرتونو سبب شو چې دهغو پواسطه د اروپا اضافي نفوسو د گڼوالي د روند بار کم شو. يوازي د انگلستان په هيواد کې له ۱۸۱۵ ميلادي څخه تر ۱۹۲۰ ميلادي پورې ۱۷ ميليونه تنو مهاجرت پيل کړ. دغو مهاجرتونو دوه اړخونه درلودل، دايمي مهاجرين او اداري کارکوونکو او مذهبي مبلغينو مهاجرت چې موقتي جنبه يې لرله. ددې دوو مهاجرينو له ترکيب څخه د بریتانيا امپراتوري رامنځته شوه. چې وروسته دغه مهاجرتونه په بېساري ډول په نړيواله

ستونزه بدل شوه او هيواد ونه يې اړکړل چې د مهاجرينو د منلو له پاره مقررات وضع کړي. د امريکا دمتحده ايالتونو کانگرس د مهاجرينو د مخنيوي له پاره په ۱۹۲۴ ميلادي کال کې د مهاجرينو په نوم قانون تصويب کړ. دغه قانون امريکا ته په هغه شمېر مهاجرين چې له بيلا بيلو هيواد ونو څخه کولای

شي امريکا ته راشي مقررات

وضع کړل. نوموړي قانون زيات دهغو مهاجرينو مخه نيوله چې د جاپان او چين ژېړنژاد پورې يې اړه درلوده. وروسته د نورو هيواد ونو په باره کې هم عملي شو. ددې مقرري له مخې مهاجرين بايد خپله پانگه هم له ځانه سره ولري. هغوی کولای شول چې له پنځو کلونو وروسته په امريکا کې د اوسېدنې تابعيت حاصل کړي او يا له امريکا څخه خارج شي. اوس برعکس زياتره نړيوال مهاجرين د دريمي نړۍ له هيوادونو څخه پرمختللي صنعتي هيوادونو ته کېږي چې بنسټيز لامل يې اقتصادي اوسياسي لامل دي. کله چې د يوې کورنۍ عايدات يوازي د لومړنيو اړتياوو پوره کول وي او يا حد اقل معاش وي، هغوی د دې توان نه لري چې په هيواد کې د ننه پانگه واچوي. له بلې خوا ورځ په ورځ نفوس زياتېږي او د نفوسو طبيعي زياتوالی او دا سې نور مشکلات ددې

سبب گرځي چي خلک له کليو څخه ښارونو او خارجي هيواد ونو ته مهاجرت وکړي. څرنګه چي هغوی له مهاجرت له پاره قانوني اسناد نه لري. نو له غير قانوني اوقاچي لارو څخه استفاده کوي. نو د ستونزو په منلو او آن د تلفاتو په منلو ځانونه ټاکلي هيواد ونو ته رسوي. دغه نفوس د يوه هيواد فعال اقتصادي نفوس (له ۱۵ کلنه څخه تر ۶۵ کلنه پورې) احتواکوي څرنګه چي دهغوي يو شمير دکار کولو رسمي ويزه او کار کولو اجازه او د کار ځانګړی مهارت نه لري نو له همدې امله لږمعاش او خراب چاپيريال کې چي د دولت نظارت څخه لږې وي شاقه او غير صحي کارونو ته مخه کوي.

د بيا دونې ور خبره دا ده چي يو شمير پر مختللي پانګه وال هيواد ونه د نفوسو د طبيعي کنترول له مخي د بشري قوې له کمښت سره مخامخ دي چي د دې ستونزي د حل له پاره د قانوني لاري مهاجر کار ګران مني. په لويديځه اروپا کي تقريبا ۱۱ ميليونه مهاجر کار ګران کارکوي. د مهاجر وکار ګرانو د منلو له مخي المان په لومړۍ درجه کې دی، ورپسې انگلستان، فرانسه، سويس او سکند يناوي هيواد ونه دي.

د لويديځي اروپا هيواد ونه په ورستيو کلونو کې له ګاونډيو هيواد ونو (ايتالېي، پرتګال او هسپانيې) موسمي مهاجر و کار ګرانو د کموالي د احساس له مخي، د جنوب ختيځې اروپا، ترکيې، د انټل د ټاپو ګانو او افريقا د هيواد ونو کار ګرانو ته متوجه شول. المانيان معمولا د ترکي اويو ناني مهاجو کار ګرانو څخه، فرانسويان د شمالي افريقا د مهاجو کار ګرانو څخه او انگلستان د مشترک المنافع د هيواد ونو له کار ګرانو څخه ګټه اخلي. د امريکا متحده ايالتونه د مکسيکو له موسمی کار ګرانو څخه کار اخلي.

په همدې ډول د نړۍ د پر مختلو پانګه والو هيواد ونو څخه مخ پر ودې هيواد ونو ته هم مهاجرت کېږي د هغوی پانګه په کار کې پوهه په تيره بيا د هغوی په کار کې تجربه ده چي پخپلو هيواد ونو کې يي حاصله کړي ده. په کال کې د دې مهاجرينو شمير تقريبا له ۲۰۰ څخه تر ۳۰۰ زرو پورې رسېږي، چي د کار او د ښه ژوند په لټه کې خپل هيواد ونه پرېږدي او د لويو وچو ترمنځ په مهاجرت لاس پورې کوي. نوي سيمې دغه مهاجرين په پراستيې خبره او زياتو امکاناتو او ښه ژوند په برابرولو مني. خارجي مهاجرتونه، له هغه هيواد ونو څخه چي مهاجرت کوي د نفوسو په کمښت او هغو هيواد ونو ته چي مهاجرت کېږي د نفوسو د زياتوالي سبب ګرځي. د مخ پر ودې هيواد ونو ټول مهاجرين ځوان او فعال اقتصادي نفوس تشکيلوي. د دې مهاجرت له مخې د مخ پر ودې هيواد ونو فعال اقتصادي نفوس کمېږي، چي په پای کې د اقتصادي رکود سبب ګرځي.

په ټولګي کې د زده کړنې فعالیت:

زده کوونکي چې په مناسبو ډلو وویشل شي. د لاندې موضوعو عکاس په باره کې چې پخپلو منځو کې بحث وکړي او مباحثې پیلې دي د ډلې مشر په ټولګي کې وړاندې کړي.

۱. د یوه هیواد کوم نامساعد عوامل اوسیدونکي د وطن پر ښوودنه اړیسي. دغه ستونزه پخپلو کې وارزوي.

۲. کوم لاملونه د مهاجرینو د جذب سبب ګرځي. زموږ له هیواد څخه زیات مهاجرین کومو هیوادونو ته تللي دي. ولې؟

۳. ناسي له کلو څخه ښارونو ته د مهاجرینو د کموالي او مخنیوي لپاره اوباله وطن څخه دباندې مهاجرت له پاره څه وړاندیز لري؟

۴. د خارجي مهاجرتونو اغیزې د هیواد په اقتصاد او نفوسو تر کتنې لاندې ونیسي.

۵. د مخ پر ودې او پر مختلفو پانګه وال هیوادونو د مهاجرینو شرایط پرتله کړئ.

پوښتنې:

۱. کوم لاملونه د مهاجرینو د جذب سبب ګرځي؟

۲. کوم لاملونه د مهاجرینو مخه نیسي؟

۳. د جغرافیایي لویو اکتشافاتو څخه وروسته کومو لویو وچو زیات مهاجرین منلي دي؟

۴. ولې د امریکا د متحده ایالتونو کانګرس په ۱۹۲۴ میلادي کال کې امریکا ته د مهاجرینو قانون وضع کړ.

۵. کوم لاملونه له دریمې نړۍ څخه پر مختلفې صنعتي هیوادونو ته د مهاجرت سبب ګرځي؟

۶. کومو مهاجرتونو ته قانوني او کومو مهاجرتونو ته غیر قانوني مهاجرتونه وايي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زموږ په هیواد کې کوم لاملونه د د اخلي او خارجي مهاجرتونو د زیاتوالي سبب ګرځي. د دې تحلیلي مطلب په باره کې مقاله ولیکئ او د جغرافیه د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلوئ لګیوالو ته وړاندې کړئ.

په نړۍ کې ولې بيلابيل نژادونه شته؟

الف: نژاد

نژاد د خلکو ډلې ته ويل کېږي چې د ظاهري خپرې، د پوستکي او وينتانو رنگ، بيلوونکي نښو او ارثي ګډې ځانګړتياوې ولري. د نړۍ ټول خلک په درېو اصل نژادونو وېشل شوي دي، چې له سپين يا اروپايي نژاد، ډېر نژاد يا مغولي نژاد او تور يا استوايي نژاد څخه عبارت دي. له يادو شمو نژادونو څخه هر يو نژاد ځانګړي ارثي مشخصات لري. لکه د وينتانو شکل او رنگ، د پوستکي رنگ او دسترګو، پزړې او دسر دکو پزړۍ جوړښت او داسې نورې ځانګړتياوې.

سپين نژاد: لوړه ونه، سپين پوستکي، جګه پزه او خرمالي وينتان او پراښتي سترګو ځانګړې بڼه او داسې نور.

ډېر نژاد: ډير پوستکي، تور او صاف وينتان، لږه پزړه، ګرد سر، بادامي سترګې لنډه پزه، ټيټه ونه او لږ غونډې چاڅ وي.

تور نژاد: تور يا نصواري ته ورته پوستکي او بلنډه پزه، ګرګوتي وينتان او پيرې شونډې لري.

ګلي يا دوه رګه نژاد: د مهاجرتونو او د مختلفو نژادونو تر منځ دودونو په بڼه کې منځته راغلي دي لکه مولات او سامبو نژادونه.

سره پوستګي: اصلاً د ژېړ نژاد پورې اړه لري، خو د مذهبي عقيدوله مخې په مخ او وېښتانو نکرېزي وهي. نوله همدې امله د سور پوستکو په نوم مشهور شوي دي.

ستاسې په نظر دنوموړو نژادونو په منځته راتللو کې کوم لاملونه اغېزه لري؟ په داسې حال کې چې ټول انسانان له يوه مور او پلار څخه يعنې آدم (ع) او بي بي حوا (ع) څخه پيدا شوي دي.

پوهان دي پوښتنې ته داسې ځواب وايي:

نژادونه د طبيعي چاپېريال د بېلابېلو شرايطو، اقليم او خورو سره د تطابق له مخې چې په انساني ژوند باندې اغېزه لري، را منځته شوي دي. نوموړي طبيعي شرايط په بېلابېلو نژادونو اغېزه کوي. د مثال په ډول په کومو ځايونو کې چې تور پوستکي ژوند کوي د لمر وړانګې په عمود ډول لګېږي او د هوا تودوخه زياته وي او لمر دسيمې د اوسېدونکو په پوستکي په مستقيم ډول اغېزه کوي، له اړتيا او اندازې څخه زياته تودوخه انسانانو ته تاوان اړوي. نو له همدې امله ددې هېوادونو د اوسېدونکو جسم (اورګانېزم) د زرګونو کلونو په تېرېدو سره له اندازې څخه دزياتې تودوخې سره توافق کړي دي او په پاې کې دتور رنگه نسجونو ماده يې په پوستکي کې را ټولېږي. دغه نسجي ماده (ميلاتين) د پوستکي ايلدرمس رنگينه طبقه داسې حجات لري چې د پوستکي رنگ جوړوي، ژېړ، نصواري، سور او آن داچې تور رنگ لرونکي وي.

د هغو خلکو پوستکي چې ډېر ميلاتين لري د بدن پوستکي يې زيات تور وي، دغه ماده د لمر دوزيانګو د نفوذ مخه نېسي او پوستکي د لمر د وړانګوله سوځېدو څخه ژغوري. د وخت په تېرېدو سره په دې ډله کې د پوستکي توروالي مېراني ګرځي، زېړه او ګرګوتي وېښتان د سر کاسه له تودوخې څخه ساتي.

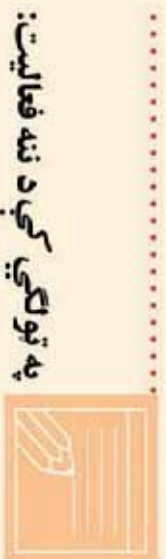
سپين پوستکي زياتره په شمالي معتدله سيمو کې ژوند کوي، په داسې سيمو کې زيات اورښت، لنډېدل او زياتره وريځ وي او خلک يې له لمر څخه لږه ګټه اخلي، نو له همدې امله يې بدن زيات لمر ته اړتيا لري. د هغوی په بدن کې د ميلاتين ماده يوازې په اوږې کې زياتېږي. هغه وخت چې د انسان بدن د لمر د وړانګو بواسطه د اړتيا وړ وېټامين وي جنوبي د انسان پوستکي غم رنگه

گرځي.

په هغو ځایونو کې چې ژېړ پوستکي ژوند کوي، په هغه ځایونو کې معمولاً باد او طوفانون لګېږي، چې له ځان سره خاورې، میده شګې انتقالوي. د کلونو په تېرېدو سره له دې بادونو او طوفانونو سره توافق کوي او د ژېړ پوستکو سترګې تنګېږي، چې وکولای شي د خاورې او شګوپه وړاندې وسائل شي. دغه نښه په ژېړ پوستکو کې ارثي ګرځي اود زیاتره خلکو ورځني خواړه وربچي وي، چې ډېر لږ غذايي مواد لري. ټول نژادونه د دکاوت او استعداد له مخې توپیر نه لري، د هغوی ظاهره څېره لکه چې ورڅخه یادونه وشوه د طبیعي او محیطي شرایطو محصول دی.

ځینې پوهان باور لري چې سپین نژاد، عالي نژاد دی او ژېړ او تور نژاد له شاته پاتې نژادونو څخه ګڼل کېږي. هغوی یوازې جسماني کارونه سرته رسوي. نژاد پالونکي تراوسه په ځینو هېوادونو کې همدغه نظر عملي کوي. په دې هېوادونو کې تور پوستکي له سپین پوستکو څخه لږ ارزښت لري نو تور پوستکي تحقیر وي او لږه حق الزحمه ورکوي.

۱۹۶۵م کال د ملګرو ملتونو عمومي غونډې د ټولودونو نژادي تبعیض د له منځته وړلو لپاره نړیواله معاهده لاسلیک کړه. د هغې له مخې یې د هر ډول نظریاتو خپرېدل چې په نژادي امتیازاتو ولاړ وي منع کړل. توهین اود هر ډول نژادي تبعیض لپاره هڅې جنایت ګڼي. دغه موضوع د اساسي قانون د دویم فصل په ۲ ماده کې درج شوې ده. چې د افغانستان په اتباعو کې هر ډول تبعیض او امتیاز منع دي. د افغانستان اتباع ښځې وي او که نارینه د قانون په وړاندې مساوي حقونه اووجایب لري.

زده کوونکي دې په مساوي ډلوویشل شي او هر ډله دې په لاندې موضوعگانو پخپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث پایله دې د ډلې داستازي په واسطه خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړي.

۱- په بشري نژادونو کې کوم نژاد ډکي اوډېر استعداد لري؟

۲- ولې تور نژاد تور پوستکي او ظاهري ځانگړې خبره لري؟

۳- ولې سپين نژاد ظاهري ځانگړي خصوصيات لري؟

۴- سره پوستکي دنړۍ په کومه لويه وچه کې استوگن دي او دڅپرې د سوروالي علت يې توضيح کړئ؟
۵- گل نژاد په څه ډول منځته راځي؟

لنډ ځواب ور کړئ:

۱- د تور پوستکو ظاهري ځانگړتياوې بيان کړئ.

۲- سور پوستکي په نړۍ کې په کوم نژاد پورې اړه لري؟
سم ځواب په نښه کړئ:

۱- د نړۍ ټول خلک په څلورو نژادونو لکه سپين، سور، تور او نېر نژاد وېشل شوي دي.

۲- سپين نژاد لوړه ونه، سپين پوستکي، جگه پزه، تور گورگوتي وېشنان لري.

۳- نژادونه د بېلابېلو طبيعي محيطونو، اقليم او خوړو محصول دي.

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱- گل نژادونه د مهاجرت او د ودونو پراسطه منځته راغلي لکه ۰۰۰۰۰۰ او ۰۰۰۰۰۰۰۰.

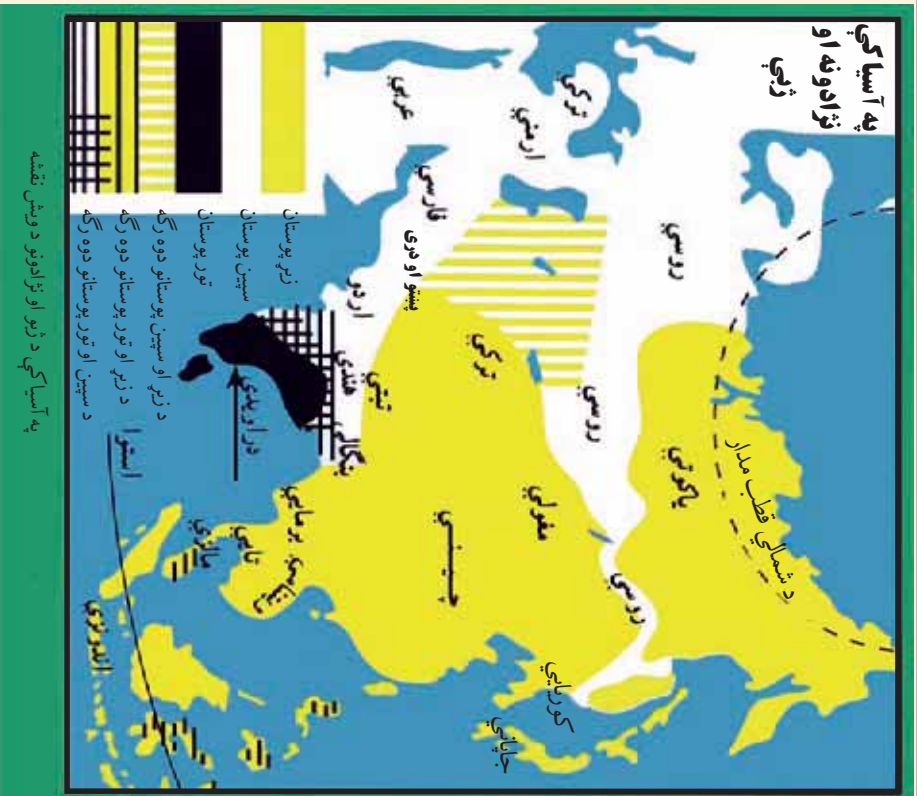
۲- د اساسي قانون د دويم فصل ۰۰۰۰۰۰۰۰ مادې له مخې د افغانستان اتباعو ترمنځ هر ډول تبعيض او امتياز منع دی.

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

لاندې موضوع تحليل کړئ او د جغرافيه په راتلونکي ساعت کې يې ټولگيولونه وړاندې کړئ.
زموږ د هېواد خلک دکوم نژاد پورې اړه لري. د هېواد اساسي قانون په کومه ماده کې هر ډول تبعيض منع شوي دي.

ب: د نژادونو جغرافیایي ویش:

په آسیا کې د ژبو او نژادونو د ویش نقشه

د نړۍ په کومو لویو وچو کې د سپین نژاد، او تور نژاد نفوس متمرکز شوي دي؟

د آسیا د لویې وچې نفوس له بېلابېلو نژادونو څخه جوړ شوي دي، چې زیاتره یې نېر نژاد جوړوي او پاتې نور یې سپین پوستکي او تور پوستکي دي.

د هغوی د جغرافیایي ویش په باره کې لنډه معلومات وړاندې کېږي.

د آسیا د لویې وچې نژادي ګروپونه:

الف زیږ نژاد: د آسیا په لویه وچې کې ددې نژاد خلکو د نورو نژادونو په پرتله ډېر نفوس تشکیل کړي دي. مغلان، تبتیان، ساموډیان، ترکمنان، قرغیزیان د شمالي چین خلک، کوریایان په لږ څه توپیر همدغه نژادي ځانګړتیاوي لري، د جنوب ختیځې آسیا خلک (جنوبي چین، کامبوج، لاوس، تایلند، برما او ویتنام او آن جاپانین

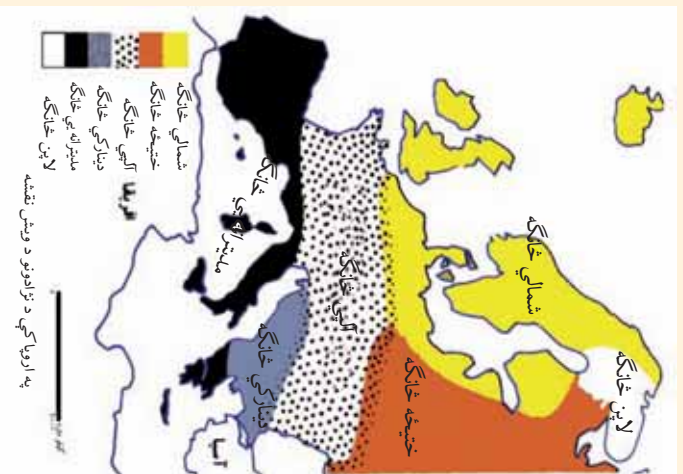
چې د پوستکي رنگ يې روښانه دي د همدغې نژاد برخه جوړوي. ددې نژاد ځينې فرعي ډلې دشمالي ساليپا يا تندرا او تاياگاه په ځنگلونو (ستنې ډوله پانې لرونکي ځنگلونو) کې د خو زرنزو خلکو د ډلې په څېر ژوند کوي.

ب- سپين نژاد: په هندوچين کې د سپين پوستکو نژاد نسبتاً لږ شمېر موندل کېږي، چې په ابتدايي ډول ژوند کوي. د سپين پوستکو د استوگنې اصلي ځاي د همالياد غرونو دلريو لويديځې سيمې او دهند نيمه وچه ده . افغانان،ايرانيان،بلوڅان، قفقازيان او روسان د سپين نژاد ښې بېلگې دي. همدارنگه سامي نژاد ه په عربستان، سوريه، اردن، اسرائيل، د ترکيې يوه برخه او کردستان کې استوگن دي د سپين غنم نژاد پورې اړه لري.

ج: تور نژاد: تور نژاد په استوايي سيمو کې ژوند کوي، چې نژاد پيژندونکي هغوي ته نگرېتو Negritos وايي. دغه تور پوستکي کورۍ کورۍ وېښتان لري چې سوچه بېلگه يې په سيلون، هند کې د هماليې د غره په جنوب کې، د ملاکا په ټاپو وزمه، د انديمان او نيکوبار په ټاپوگانو کې تيت شوي دي. دغه خلک په نيمه ابتدايي حالت ژوند کوي او زياتره يې په ځنگلونو کې استوگن دي چې زياتره يې د هماليه د غرونو په جنوب کې استوگنه کوي .

د اروپا د لويې وچې نژادي ډلې:

د اروپا اوسيدونکي تقريباً ټول سپين پوستکي دي او په شمالي، ختيځ، الپي، ديناريکي او مديترانه يي ډلو ويشل شوي دي. شمالي او ختيځ سپين نژاد برخې داستوگنې ځای سکنديناوي هېوادونه، انگلستان، د فرانسې شمال، المان، لهستان(پولېنډ) د روسيې اروپايي برخه ده، الپي نژاد يې د اروپا په مرکزي او لويديځو برخو کې استوگن دي. په داسې حال کې چې مديترانه يي نژاد څانگه يې غنم رنگه څېره لري د مديترانې د سمندر گي په شاوخوا هېوادونو کې ځای پر ځای شوی دي د اروپايي نژاد ديناريکي برخه په البانيه او دختيځې اروپا په ځينو هېوادونو کې ژوند کوي. لېنيان د اروپا په ډېره شمالي برخو کې استوگن دي.

د افریقا د لویې وچې ژادي ډلې:

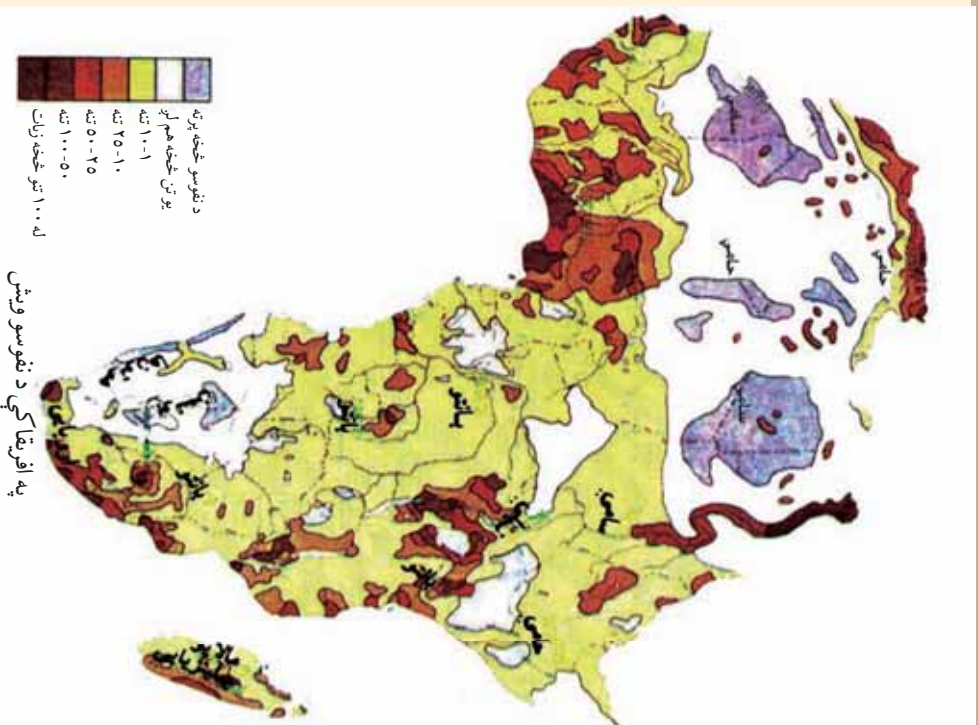
د افریقا ژادي ډلې تور بوستان،
عربان، بربریان، آسیایان او
اروپایان تشکیلوي. تور بوستان
د افریقا ۷۰ سلنه نفوس
جوړوي، چې ټول یې د لویې
صحرا په جنوب کې استوګن
دي. تورنژاد هم په څلوروډلو
وېشل کېږي؛ چې عبارت دي
له بانټو، نیلوت Neletes
پیګمې Pygmies بوشمن
Bushmen او هوتن تن
Hottentots څخه.

د دې هرې ډلې په څېره کې
زیات توپرونه لیدل کېږي. بانټو
د افریقا دنوربوستانو ډېره لویه
ډله ده چې د افریقا په لوېدیځ

کې په تیره بیا ددې سیمې د ساحل په اوږدو کې په مرکزي افریقا کې، په ختیځ او جنوب ختیځ
برخو کې او د مادغاسکر په ټاپو کې ژوند کوي.

د هغوي د بدن پورستګې قهوه لې، پلنه پزه، ډېلې شونډې او کورۍ وېښتان لري.
نیلوت خلک جګه ونه لري (۸۳ سانتي متره) چې په سوډان، یوګنډا او کییا کې ژوند کوي.
پیګمیان په استوایي ځنګلونو کې استوګن دي. ونه یې ټیټه ده (لوروالي یې ۱۴۷ سانتي مترو
پورې رسېږي).

بوشمن او هوتن تن ټیټه ونه لري او د کلاهارې ددبټې په شاوخوا کې ژوند کوي.

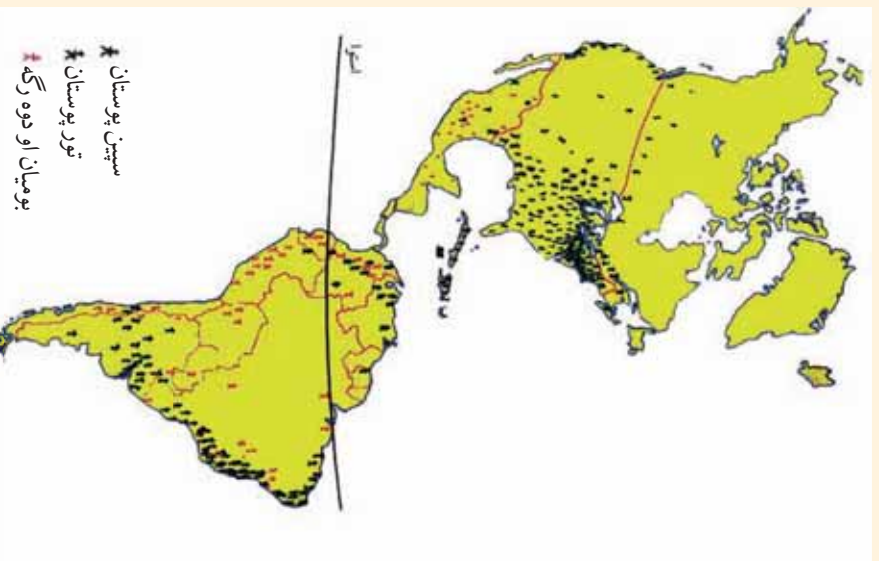

عربان او بربران د لويې صحرا په شمال کې استوگن دي. عربان غنم رنگه دي او تور وېښتان لري د افريقا په شمال لويديځ کې سپين پوستکي بربر قبيلې ژوند کوي چې په نسل کې داسپانيې اويټاليې له خلکو سره ورته والی لري. نو له همدې امله د الجزاير، تونس او مراکش هېوادونو، خلک د بربر د هېوادونو په نوم يادوي.

سپين پوستکي اروپايي مهاجر، له استعمار څخه وروسته په افريقا کې تيت شول. د تمرکز اصلي ځاي يې په شمال لويديځ کې (المغرب) اوپه جنوب کې (جنوبي افريقا او زمبابوي) دي. همدا رنگه په کينيا او زابر کې هم ژوند کوي، مهاجر آسيان له اروپايانو څخه زيات دي. هنديان په جنوبي افريقا، کينيا او يوگندا کې استوگن دي. د مورثس د ټاپوگانو نفوس زياتره هنديان دي. د ماد غاسکر زياتره نفوس مالايي يان او پولينزي يان دي.

د امريکا د لوي وچې نژادي ډلې:

د امريکا زيات اوسېدونکي سپين پوستکي ياگه نژاد څخه دي. د امريکا د لويې وچې اصلي اوسېدونکي سور پوستکي دي. چې په اصل کې د زير نژاديوه برخه ده، چې د مذهبي عقيدې له مخې خپل مخ اوينښتان په نکريزو سره کوي. شمېر يې په شمالي امريکا کې ډېر محدود دی، خو په مکسيکو او السلوادور کې د نفوسو اصلي عنصر گڼل کېږي، د بوليويا، گواتيمالا، اکوادور، پيرو او پاراگواي د لوړو سيمو نيم نفوس سور پوستکي دي. د امريکا په لويه وچه کې د سپين پوستکو دريائولي لامل د نړۍ له بيلا بېلو هېوادونو څخه امريکا ته د

د امريکا په لويه وچه د نژادونو د وېش نقشه

سپين پوستانكو مهاجرت گڼل كېږي زېر پوستانكو له چين او جاپان څخه دې لويې وچې ته مهاجرت كړى دى. تور نژاد د غلامۍ، اورغلامانو د خرڅلاو د رواجولو په پايله كې امريكاه له افريقا څخه راوړل شوي دي. له پورتوريكو، كيوبا او دومينكن پرته نور ټول ټاپوگان د توريستانكو د استوگنې سيمې گڼل كېږي او د ونزوېلا، سورينام، فرانسوي گيانا او پانامي كې تور پوستكي ژوند كوي. دوه رگه او گډ نژادونه د سپين پوستكو او وادوكولو په پايله كې زانېوس (Zanbus)) د څلورنيمو پېړيو اوتور پوستكو او سور پوستكو د وادوكولو په پايله كې زانېوس (Zanbus)) د څلورنيمو پېړيو په اوږدو كې را منځته شوي دي، زياتره دغه نژادونه د مركزي او جنوبي امريكا په هېوادونو كې ژوند كوي. په اقيانوسيه كې زيات نفوس سپين پوستكي اروپايي مهاجرين دي. يو لږ شمېر تور پوستكي او زېر پوستكي او دوه رگه نژادونه هم شته.

د استراليا نژادي ډلې:

د اروپايانو له مهاجرت څخه مخكې په استراليا كې ۵۰۰ تور پوستكي قبيلې مېشتې وې چې د خلكو شمېر يې څه ناڅه شپيته زرو ته رسېده. د استراليا اروپايي كېدنه له (۱۸۳۰) م كال څخه وروسته د اروپايانو له مهاجرت سره پېل شوه. لومړني مهاجرين يې هغه محكومين وو چې دېواد د پېښودو په جزا محكوم شوي وو. اوس ددې لويې وچې د دوه رگه وو نفوس اكثريت جوړوي. د هغې لامل داوه چې سپين پوستكي ښځه حاضره نه وه چې دې ټاپوگانو ته مهاجرت وكړي، نو له همدې امله يې له بومي ښځو سره يې ودونه و كړل او گډ نفوس يې را منځته كړ.

په ټولگي كې د ننه فعاليت:

زده كوونكي دي په مناسبو ډلو ووېشل شي او يو له پرښتنو څخه دې ديو اوبل په مشوره ځواب برابر كړي او دډلې استازي دې خپلو ټولگيوالو ته وړاندې كړي.
۱- د نقشې له مخې په نړۍ كې د سپين نژاد د استوگنې ځاي تثبيت كړي.

۲- د نقشې له مخې په نړۍ کې د زیر نژاد د استوګنې ځای تثبیت کړي.

۳- د نقشې له مخې د تور نژاد د استوګنې ځای تثبیت کړي.

۴- د زیر نژاد خصوصیت وليکئ.

۵- ګډ نژاد څه ته وايي او دغه نژاد د نړۍ په کومه لويه وچه کې زیات دی.

پوښتي

لاندې تش ځایونه په مناسبو کلمو ډک کړئ.

۱- د آسیا د لویې وچې اکثریت نفوس تشکیلوي.

۲- د اروپا اکثریت نفوس نژاد، د افریقا نژاد تشکیلوي.

۳- د تور پوستکو او سپین پوستکو دواړو کولو په پالنه کې ګډ نژاد را منځته شو.

لاند ځواب ورکړئ:

۱- د اروپایي سپین نژاد غنم رنگه برخه د نړۍ په کومو هیوادونو کې ژوند کوي.

۲- د افریقا د لویې وچې د نژادي ګروپونو نومونه واخلئ.

۳- سور نژاد ځانګړتیا وې بیان کړئ.

۴- ګډ نژاد څه ته وايي او دغه نژاد زیاتره په کومه لويه وچه کې شتون لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

مهاجرین په کومو لویو وچو کې د نفوسو د زیاتوالي سبب شوي.

ددې مطلب لاندې مقاله ولیکئ او د جغرافې په را تلونکې ساعت کې په ټولګي کې وړاندې کړئ.

خدای، د باران خدایاو داسې نور.

۳. د اسماني دینونو پېروان: دغه دینونه زیاتره اخلاقي اړخ لري او د خدای (ج) عبادت کوي. چې د هغې د لارښوونې له پاره یې بیلابیل پیغمبران درلودل لکه یهودیت، مسیحیت او اسلام چې تر ټولو کامل دین د اسلام مقدس دین دی.

له بیلابیلو دینونو څخه د خلکو پیروي ځینې وختونه په ټولنیز چاپیریال کې د زیاتو توپیرونو سبب ګرځي. مثلاً هندوان د غوايي غوښه نه خوري او د غوايي غوښه خوړل به یې کې منع دي. د هغوي د ژوندانه په قلمرو کې د غوايي د غوښې د خرڅلاو مرکزونه، نه لیدل کېږي. همدارنګه مسلمانان او عیسویان چې خپل مري ښخوي. د هغوی د ژوندانه په ساحه کې هدېرې لیدل کېږي. په هغو ځایونو کې چې هندوان اوسېږي، نو هلته د مړو د سوځیدو ځایونه لیدل کېږي، ځکه چې هغوی خپل مړي سوځوي.

د رخصتۍ ورځې هم په بیلابیلو دینونو کې توپیر لري، چې په اقتصادي فعالیتونو او نورو کارونو اغېز لري. دیلګې په ډول په اسلام کې د جمعې ورځ او په عیسویت کې د یکشنبې ورځ رخصتي وي. په اسلامي سیمو کې د معمارۍ ځانګړی سبک شتون لري او کورونه د حریم ټاکلې ځایونه لري. جتانونه ګلداسټي، رواقونه، منارونه او ګنبڅې په اسلامي هېوادونو کې ځانګړی سبک لري چې په عیسویت کې دا ډول سبک نه لیدل کېږي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو و ویشئ. هره ډله دې دنړۍ ددینونو په نقشه کې دانیمیزم، ارباب الانواع او آسماني دینونو د عقیدو دنفوذ ساحه، په ښه کړې اوهره ډله دې راټول شوي معلومات خپلوتو لګیوالو ته وښيي.

پوښتي:

لاندې ځوابونه ورکړئ:

۱. دنړۍ دینونه په عمومي ډول په څو برخو ویشل شوي دي؟
۲. انیمیزم څه ډول مذهب دی؟
۳. ارباب الانواع له انیمیزم سره څه توپیر لري؟
۴. کاملترین دین کوم یو دی؟
۵. په یوه سیمه کې د یو ځانګړي فرهنگي سیمې په رامنځته کیدو کې د مذهب د آیین اغېزې واضح کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

دنړۍ د دینونو او آیینونو نومونه واخلئ او دین او آیین ترمنځ توپيرونه واضح کړئ.

مسلمانان دي. د آسیالویه وچه دنړۍ د مسلمانانو د استوګنې لومړنۍ سیمه ده. ددې لویې وچې اسلامي هېوادونه په منځني ختیځ، منځنۍ آسیا، جنوبي او جنوب ختیځې آسیا کې پراته دي. د دې اسلامي هېوادونو د خاورې پراختیا ۱۵ میلیونه کیلومتره مربع او نفوس یې د آسیا د لویې وچې د نفوسو دریمه برخه جوړوي. په آسیا کې ۲۷ هېوادونه مسلمانان دي چې د هغو څخه د ۱۸ هېوادونو رسمي دین اسلام دی. د یادوني وړه چې د اسلام سپېڅلې دین د آسیا په جنوب ختیځ کې (اندونیز یا کې) د هند گجراتي او ایراني سوداګرانو په ۱۳ پېړۍ کې له سوداګرۍ سره یوځای د اسلام دین هم خپور کړ، ترڅو چې د وخت حاکمانو هغه ومانه او دهغه د خپرولو له پاره یې هڅې وکړې. نن ورځ ددې سیمې زیات مسلمانان په اندونیزیا، مالیزیا، برونې او فلپین کې استوګنه لري.

د افریقا لویه وچه د اسلام دویم مرکز ګڼل کېږي. د افریقا په لویه وچه کې د مسلمانانو داستوګنې سیمه ددې وچې په شمال کې پرته ده دغه ناحیه د مدیترانې د سمندرګي په جنوب کې د سواناد تحت استوایي سیمې، په ختیځ کې د سره سمندرګي او په لویدیځ کې د اطلس د سمندر پورې غزیدلې ده. په نورو افریقایي هېوادونو کې په مختلفو فیصدي استوګن دي.

د اروپا او امریکا په لویه وچه کې د پاملرنې وړ شمېر مسلمانان او سپړي، د اروپا په لویه وچه کې په الباني، بوسني او هرګویني او په امریکا کې سورینام په دواړو لویو وچو کې اسلامي سیمې ګڼل کېږي.

د ۲۰۰۰ میلادي کال د احصایې له مخې په ۶۳ نورو هېوادونو کې هم له ۱-۸ سلنه پورې مسلمانان ژوند کوي. اوس په نړۍ کې داسې هېواد نه شته چې هلته مسلمانان نه وي د زیاتو معلوماتو لپاره د دې لوست اړوند جدول ته مراجعه وکړئ.

د اسلامي نړۍ هېوادونه د اقتصاد او نفوسو له پلوه یوډول نه دي، خو په ځینو کارونو کې ګډې موخې لري. اسلامي زیات هېوادونه د طبیعي منابعو له مخې لکه نفت، طبیعي ګاز، د ډبرو سکاره، مس، رېږ او داسې نورو له پلوه ډېر شتمن دي. د نړۍ په ۶۵،۵ سلنه د نفتو زېرمې د فارس په خلیج (په عرب خلیج) کې پرتې دي. د همدغو سرچینو د شتون له مخې د نړۍ د استعمارګرانو د پام وړ ګرځېدلي دي. په همدې ډول زیات اسلامي هېوادونه د استعماري هېوادونو د لاس وهنې او د متخصصینو د نشتوالي له مخې له خپلو منابعو څخه هم ګټه نه شي اخیستلای. په همدې دلیل په ارزانه بیه د لومړنیو اومتوکو دسر چیتو (مبایعو) محصولات صادروي او په مقابل کې په لوړه بیه له پرمختللو هېوادونو څخه کالي واردوي. د اقتصاد له پلوه په شتمنو هېوادونو پورې تړلي دي.

لاندني جدول ۲۰۰۰ ميلادي کال د احصايي له مخي ترتيب شوی دی

اضافي معلومات

کڼه	داسيا په لويه وچه کې	دمسلمان شميره په سلنه	رسمي دين	کڼه	دافريقا دپه لويه وچه کې	دمسلمان شميره په سلنه	رسمي دين	کڼه	د اروپا لويه وچه	د مسلمان شميره په سلنه
۱	افغانستان	۹۹/۶	اسلام	۱	الجزاير	۹۹/۷	اسلام	۱	اسلام	۸۴
۲	اردن	۹۳/۵	اسلام	۲	تاوانيا	۳۵	اسلام	۲	اسلام	۲۸/۸
۳	ازبکستان	۷۶/۲	-	۳	تونس	۹۸/۹	اسلام	۳	اسلام	۴۳
۴	اندونيزيا	۷۶/۵	-	۴	جيبوتي	۹۴/۱	اسلام	۳	اسلام	
۵	امارات	۸۲/۷	اسلام	۵	چاد	۵۹	اسلام	۱	اسلام	
۶	متحد عرب ايران	۹۹/۲	اسلام	۶	سنگال	۸۷/۶	اسلام	۱	اسلام	
۷	بحرين	۸۲/۴	اسلام	۷	سودان	۷۰/۳	اسلام	۱	اسلام	
۸	بروني	۶۴/۴	اسلام	۸	سومالي	۹۸/۳	اسلام	۱	اسلام	
۹	بنگلہ ديش	۸۵/۸	اسلام	۹	سيراليون	۴۵/۹	اسلام	۱	اسلام	
۱۰	تاجکستان	۷۸/۶	اسلام	۱۰	ساحل عاج	۲۸/۶	اسلام	۱	اسلام	
۱۱	ترکمنستان	۸۷/۲	-	۱۱	کومورو	۱۰۰	-	۱	اسلام	
۱۲	ترکيه	۹۷/۴	-	۱۲	گامبيا	۹۸	-	۱	اسلام	
۱۳	پاکستان	۹۶	اسلام	۱۳	گينه	۸۶/۹	اسلام	۱	اسلام	
۱۴	سوريه	۸۶/۲	-	۱۴	گينه بيساو	۶۷/۳	-	۱	اسلام	
۱۵	فلستين	۸۷/۷	اسلام	۱۵	ليبيا	۳۹/۹	-	۱	اسلام	
۱۶	قواقستان	۴۲/۲	-	۱۶	مالي	۹۶/۱	-	۱	اسلام	
۱۷	قطر	۶۰/۸	-	۱۷	مصر	۸۲	-	۱	اسلام	
۱۸	عربستان سعودي	۸۲/۷	اسلام	۱۸	المغرب	۸۴/۴	اسلام	۱	اسلام	
۱۹	عراق	۹۴	اسلام	۱۹	موريتاني	۹۸/۳	اسلام	۱	اسلام	
۲۰	عمان	۹۶	اسلام	۲۰	نيجير	۹۹/۱	اسلام	۱	اسلام	
۲۱	کويت	۸۷/۴	اسلام	۲۱	نيجريا	۹۰/۷	اسلام	۱	اسلام	
۲۲	لبنان	۸۳	اسلام	۲۲	ولاي علیا (بورکينا فاسو)	۴۵/۹	اسلام	۱	اسلام	
۲۳	مالديو	۵۵/۳	-	۲۳	ارتيريا	۴۸/۶	اسلام	۱	اسلام	
۲۴	ماليزيا	۱۰۰	اسلام			۵۰	اسلام			
۲۵	يمن	۶۰/۴۵	اسلام				اسلام			
۲۶		۹۸/۹	اسلام				اسلام			

په برما، سريلانکا او فلپين کې يوزيات شمير مسلمانان ژوند کوي او دهند دنفوسو ۱۲ سلنه مسلمانان دي.
د اسلامي نړۍ دکنفرانس غړي ۵۷ هېوادونه دي چې ۲۵ هېوادونه يې په اسيا ، ۲۷ هېوادونه يې په افريقا
۳ هېوادونه يې اروپا او ۲ هېوادونه يې په امريکا کې دي.

په ټولګي کې د زده کړنې فعالیت:

زده کوونکي دي په مناسبه لارو کې تنظیم شي او هره ډله دي د نړۍ په ټولو لویو وچو کې د اسلام د دین د خپرېدو د علتونو په هکله پخپلو منځو کې مباحثه وکړي او د ډلې استازي دي بحث پایلې په ټولګي کې وړاندې کړي. بنوونکي دي د بحث پایلې له خپل معلومات سره یوځای کړي او زده کوونکو ته دي توضیحات ورکړي.

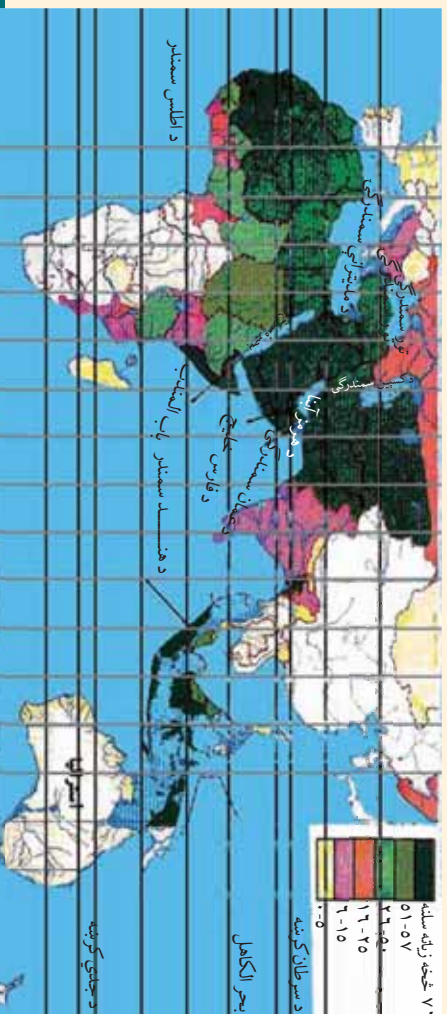
پوښتنې:

لنډ ځواب ورکړئ

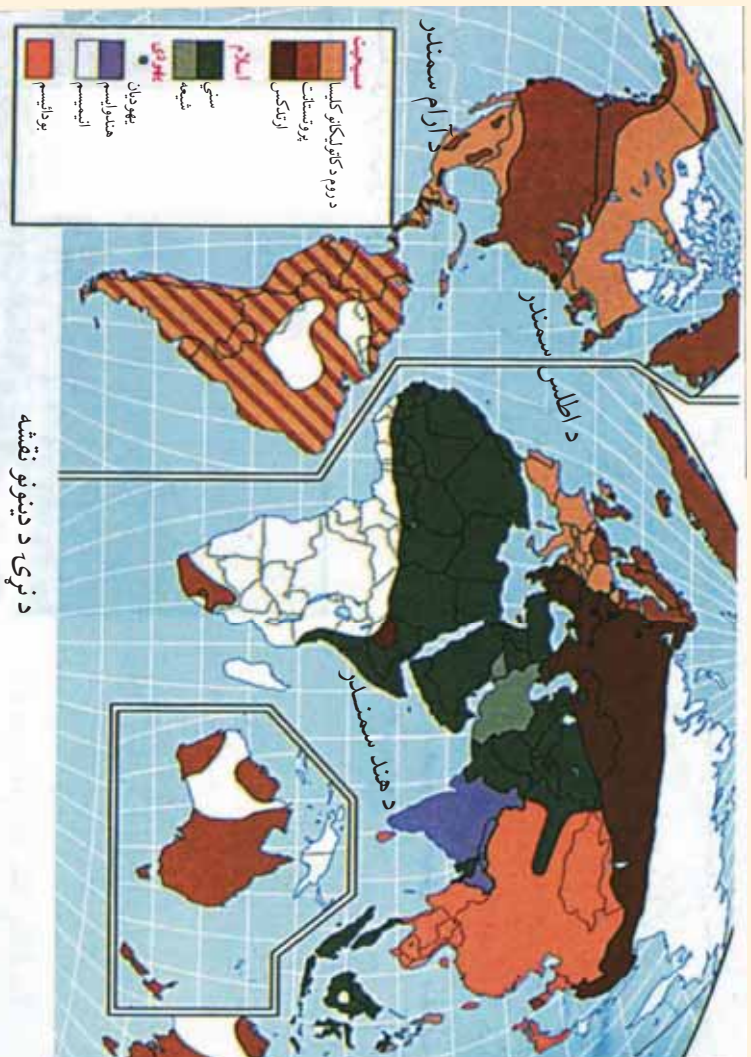
۱. د اسلام د دین بنسټ په څه شي ولاړ دي؟
 ۲. په حضرت محمد (ص) لومړنۍ وحی څه وخت او په کوم ځای کې نازل شوه؟
 ۳. ولې اسلامي هېوادونه دنړۍ د استعمارگرانو د پاملرنې وړ دي؟
- سم ځواب په نښه کړئ:
۱. د آسیا د جنوب ختیځ په کوم هېواد کې د نړۍ جوړ زیات نفوس ژوند کوي؟
- الف: مالیزیا ب: اندونیزیا ج: بنگله دیش د: افغانستان

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له ورکړ شوي نقشې او د نړۍ د اسلامي هېوادونو د لست څخه په ګټې اخیستنې د اسلامي هېوادونو بې نومه نقشه کاپي او بشپړه کړئ او د جغرافیا د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې د لویو وچو په بیلوالی ټولګي کې وړاندې کړئ.

ب - د مسیحیت د دین په باب څه پوهېږئ؟

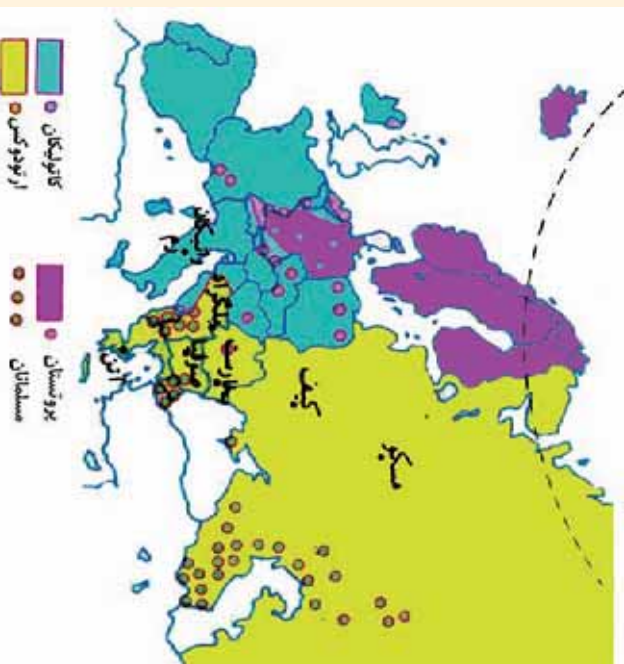
پورتني نقشې ته وگورئ او ووايست چې د عيسويت د دين د پيروانو د نفوذ سيمې د نړۍ په کومو لويو وچو کې برتې دي؟

عيسويت د آسماني نړيوالو د ينونو له جملې څخه دی چې زيات پيروان لري او د لومړۍ ميلادي پېړۍ په لومړيو کې څرگند شوی دی او د دويمې ميلادي پېړۍ په پاي کې په ډېره چټکۍ کې پراختيا موندلې ده. دغه دين لومړی د حضرت عيسی (ع) بن مريم په واسطه په فلسطين کې خلکو ته ور وپېژندل شو. څرنگه چې حضرت عيسی (ع) پلازته درلوده، نو ځکه د عيسی (ع) بن مريم په نوم يا د شوی دی.

پيروان يې دهغه د پيدايښت په هکله ډېرې نظريې لري. آن داچې ځنې هغه د الوهيت په درجه کې هم گوري. له همدې امله دنن ورځې عيسويت له توحيد څخه منحرف شوی او شرکونو او زېلو خرافاتو په کې ځای نېولې دی عيسويان په تثليث عقیده لري يعنې په دريو خدایانو باور لري: خدای، خدای زوی (عيسی بن مريم) او روح القدس يا مريم.

حضرت عيسی (ع) د بني اسرائيلو په انبياوو کې وروستنی پيغمبر دی او د حضرت عيسی (ع) او حضرت محمد (ص) د پيدايښت ترمنځ بل پيغمبر نه دی رالېږل شوی. حضرت عيسی (ع) پخپل ژوند کې واده نه دی کړی او نه يې د استوگنې له پاره کور جوړ کړی دی.

د مسیحیت دین د لومړۍ کنستانتین په وخت کې له ۳۰۶ څخه تر ۳۳۷ میلادي کلونو پورې رسمي

دین او کلیسا د روم د امپراطور د حکومت د مستقیم نظارت لاندې و او قوانین یې له مسیحیت سره موافق کړل، د سان پیترو لومړنۍ کلیسا په اوسني وائیکان کې جوړه شوه. د مسیحیت د دین دستور څانګو په باره کې څه پوهېږئ؟ د عیسویت مذهب په ۲۵۰ مذهبي فرقو ویشل شوی دی چې له هغې جملې څخه یې درې غوره برخې په لاندې ډول دي:

۱. **کاتولیک:** د کلي اوعمومي په

معنای. دغه اصطلاح دهغې پخوانۍ کلیسا په باره کې چې په نورو څانګو ویشل شوی نه وه او درومي کاتولیک په نوم یادیده، استعمالیده. د کلیسا په راس کې پاپ و. په لاندنۍ ژبه کې د پاپ اصطلاح د پلا په معناده.

د روم اسقف د دغې برترۍ له مخې په ټولې مسیحي نړۍ باندې د مستقیم او مرکزي کنترول مدعي شو. د کتولیکانو له نظره پاپ له ټولو ګناهونو، تیروتو او اشتباګانو څخه مصون دی. د کلیسا کارکوونکي باید واده ونه کړي. دغه مذهب په لومړۍ درجه په ایټالیه، بلجیم، فرانسه، اسپانیه، پرتګال او په ځانګړې توګه په لایني قوم کې او په دویمه درجه د اتریش، پولینډ، مجارستان، چک، سلواک، کرواتي او سلواني (پخوانۍ یوګو سلاویا) او اقلیتونه یې د بریتانیا په اتحادیه او نورو اروپایي هیوادونو کې په سترګو کېږي.

۲. **ارثوډوکس Orthodox:** د کامل او صحیح په معنای. د روم امپراطوري په ۴۷۶ میلادي کال کې په دوو څتیځو او لویدیځو برخو ویشل شوه. په همدې دلیل کلیسا هم د لویدیځ روم په کلیسا (کاتولیک) او یوناني څتیځ روم (ارثوډوکس) ویشل شوه. دلویدیځ روم کلیسا هڅه کوله چې خپل نفوذ په سلاویانو (بلغارستان) کې پراخه کړي. دغه عمل د څتیځ روم کلیسا ناراضه کړه.

په همدې ډول مسلمانانو دیرموک په جګړه کې د حضرت عمر (رض) د خلافت په دوره کې ۶۲۶

میلادي کال کې ختیځ روم ته ما ته ورکړه او د سوريې او فلسطين سیمې يې ازادي کړې. د امويانو د خلافت په دوره کې ترکیه هم د مسلمانانو په لاس کې ولویده. د روم امپراطور دریم لیوی د اسلام د دین د نفوذ دمخنيوي لپاره ځینې مذهبي اصلاحات يې عملي کړل. په ۷۶۶ میلادي کال کې فرمان صادر شو چې د هغه له مخې دانځورونو او تمثالونو نصبول په کلیسا کې منع شول. دغه عمل يې یو ډول بت پرستي وگاڼه. دغه عمل په ختیځې او لویدیځې اروپا کې عکس العملونه رامنځته کړل. په ختیځ روم کې د نظامي قوې په زور عملي شول، خو د روم په ښار کې دریم پاپ گری گورس مذهبي شورا جوړه کړه او فتوایې صادره کړه چې هر څوک چې په کلیسا کې تصویرونو او تمثال ته احترام نه کوي د ایمان له دایري څخه خارجېږي.

د دې دواړو مذهبي فرقو ترمنځ لوی اختلاف په لاندې ډول دی:

۱. ارتودوکس په قطعي ډول د دې اصل مخالف دي چې د روم پاپ د مسیحي کلیسا په ټولو ټولنو عمومي ریاست ولري.

۲. د روم پاپ معصوم نه دی، باید په ایماني او اخلاقي مسایلو کې تیروتې ونه کړي. د ارتودوکس د کلیسا کارمندان په واده کولو کې خود مختار دي.

د روسیې، صربستان، رومانيه او یونان زیاتره خلک او په عمومي ډول پر سلاویانو کې د ارتودوکس مذهب زیات پیروان لري.

۳. **پروټسټانت**protestant: د اعتراض کوونکي په معنایي.

کاتولیکي کلیسا چې زیاتره دسکوه او جلال پسې ګرځیده نو د خپلو اړتیاوو دپوره کولو لپاره يې د ګناهونو د بخښنې پانې اولوحي خرڅولې او روحاني مقام يې د پیسو په مقابل کې پلورلو. آلمان کې مارټین لوتر روحاني (۱۴۸۳-۱۵۴۶ میلادي کال پوري ژوندي و د اعتراض لاندې راوستل په ۱۵۱۷ میلادي کال د اکتوبر په ۳۱ اعتراضیه لیک چې ۹۵ مادې يې درلودې ولیکه. په ۱۵۳۴ میلادی کال کې انجیل د لایټې ژبې څخه چې مذهبي ژبه وه په آلماني ژبه و ژباړل شو او د انجیل لوستل اسانه شول. نورزیاتره خلک د لوتري کلیسا پلویان شول. چې شرایط يې اسانه وو او ډېر لږ يې شعارو او رسم و رواجونو ته پاملرنه کوله دغه مذهب دلو ترسېم په نوم هم یادېږي.

د پروټسټانت څانګه په اروپا کې په جرمني قومونو کې زیات پیروان لري. ددغه مذهب پیروان په فلینډ، سویډن، ناروې، فنمارک، انګلستان، هالنډ، المان، اتریش او دسوس، چک، سلواک د هیوادونو په یوه برخه کې او هم د اروپا په نورو هیوادونو کې ځینې کوچنۍ لږه کۍ ژوند کوي.

د جغرافیایي لویو اکتشافاتو څخه وروسته، په ۱۶ میلادي پېړۍ کې چې اروپایانو لویې استعماري

امپراتوری. جوړې کړې، نو په ټوله نړۍ کې یې خپل فرهنگ او مذهب خپور کړ. اوس د اروپا په ټولو پخوانیو مستعمرو کې په بېلابېلو ستنو ددې دین پیروان شته د مثال په ډول د ټولو جنوبي او منځنۍ امریکا د هېوادونو مذهب کاتولیک او د شمالي امریکا د هېوادونو پروتستانت او کاتولیک دی. په همدې ډول هغه افریقایي هېوادونو کې چې یو وخت د اروپا د استعمار لاندې وو دغه مذهبونه شته. ښه مثال یې جنوبي افریقا، ایتوپیا او دگېني د خلیج ساحلي هېوادونه دي.

د اسیا او اوقیانوسیا د پخواني استعمار لاندې هېوادونو کې په مختلفو ستنو ددې مذهب پیروان شته دي. سره له دې هم عیسوي دین د جنوبي امریکا په دریوو هېوادونو کې (ارجنټین، بولیوی او پیرو) په یو افریقایي هېواد (لیسوتو) او په دریو اروپایي هېوادونو (مالت، ناروی او وایکان) کې د هېوادونو رسمي دین گڼل کېږي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دي په مناسبو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د نقشې له مخې په نړۍ کې د عیسویت د دین د خپرېدو د لاملونو په هکله پخپلو منځو کې بحث وکړي او دکار نتیجه دې د ډلې استازي خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتي:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د عیسویت دین ولې په دې نوم یادېږي؟
۲. ډبني اسرا ئیلو په نېانو کې وروستی نبي څوک و؟
۳. د حضرت مسیح (ع) د زېږېدنې په هکله خپل معلومات وړاندې کړئ
۴. د عیسویت د دین مهمې څانګې کومې دي؟
۵. د کتولیکي او ارتودوکس د کلیساوو ترمنځ توپیر څه دی واضح یې کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د اروپا له لویې وچې څخه د باندې د عیسویت د دین د خپرېدو په هکله تبصره وکړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

ج - د تائويزم taoism او شينتويزم shintoism آينونوپه هکله څه پوهېږئ؟

د نړۍ د اديانو نقشه په (۱۲۳) مخ کې ولولئ او د تائويزم او شينتويزم د آيين ساحه په کې په نښه کړئ. تائو په چيني ژبه کې د لارې او طريقې په معنای دغه ښوونځی يا مکتب د چين په لوی فيلسوف لاوو ترو او يا لاووتان پورې اړه لري. يو افسانوي سړی چې د څېړنې او مطالعې خاوند و، د هغه د ژوندانه د سرگذشت په هکله کوم معلومات په لاس کې نه شته. آن داچې د موجوديت حقيقت يې هم له پوښتنې لاندې دی.

داسې روايات شته چې دغه شخصيت د چو په ايالت کې له ميلاد څخه مخکې په ۶۰۴ کال کې نړۍ ته راغې او ځينې دهغه د زېږون نېټه له ميلاد څخه مخکې ۵۰۷ کاله بولي. د تائويزم فلسفه د کنفسيوس له عصر څخه په چين کې مخکې ده.

د چين قوم او ملت په دغې عقيدې ولاړ دی. د تائويزم آيين په ۶۵۱ ميلادي کال کې د هوان له خواد هان د لړۍ خاقان په واسطه رسمي شو او دهغه په نوم يې معبد جوړ کړ، خو دومره زيات پرمختگ يې ونه کړ. د تانگ د لړۍ بنسټ اېښودونکي په ۶۱۸ ميلادي کال کې په هغه ايمان راوړو. له دې څخه وروسته تائويزم په ساز منلي بڼه رسمي دين شو.

- شينتويزم په لغت کې (د خدايانو د لارې) په معنای او د جاپان د خلکو آيين دی.

ددې آيين له مخې زيات شمېر خدايان شته، چې امپراطور هم د خدايانو له ډلې څخه شمېرل کېږي. دغه آيين د جاپان له ميلاد څخه په مخکې تاريخ پورې اړه لري.

جاپانيان باور لري چې له جاپانيانو څخه پرته، نور بايد په دې هېواد کې ژوند ونه کړي او جاپانيان هم بايد په بل ځاي کې مړه نه شي. جاپانيان خپله سيمه الهي هېواد بولي او نور هېوادونه ددې ځانگړتياوو لرونکي نه گڼي.

د شينتويزم آيين د جاپانيانو ټولر پخواني آيين دی، چې وروسته يې د کنفسيوس او بودايي آينونو د اغېزو لاندې تحول وکړ. اوسنۍ بڼه يې اداب،عنفات، د مقدسو ځايو زيارت، جشنونه او عمومي اخترونه دی. دغه مسألې په مذهبي اړخ غلبه لري. ددې آيين پيروان په جاپان او د ختيځې آسيا په زياتو هېوادونو کې ژوند کوي

په ټولگي کې د ننه فعاليت:

زده کونکي دې په دوه نفري ډلو وویشل شي د تاثریزم او شتونیزم د آينونو د فلسفې په غوره ټکو دې پخپلو منځورکي مباحثه وکړي او د بحث پايلې دې خپلو ټولگيو لورته وړاندې کړي.

پوښتي:

۱. د تاثریزم د آيين معناڅه ده او دغه آيين په کوم هېواد کې رامنځته شو؟
۲. د تاثریزم آيين پيروان په کومو هېوادونو کې استوگنه لري؟
۳. د شتونیزم د آيين معناڅه ده او دغه آيين په کومو هېوادونو کې زيات پيروان لري؟
۴. د شتونیزم د آيين له مخې د جاپانيانو نظر د خپل هېواد په باره کې بيان کړی.

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

د تاثریزم او شتونیزم د آينونو په هکله خپل نظر په څو کرښو کې وليکئ.

د-بودايي او هندويزم د آيينونو په هکله څه پوهېږئ؟

په (۱۲۳ او ۱۲۹) مخ کې د نړۍ دمنډېونو نقشه په غور ولولئ او وړياست چې بودايي دين د نړۍ کومو هېوادونو ته پراختيا موندلې ده؟

بودايي Buddha آيين له ميلاد څخه پنځه پېړۍ مخکې رامنځته شو. د هغه مومس د سيدارنا په نوم يوه شهرزاده و چې په (۳۰) کلنۍ عمر کې يې په دې لار کې برياليتوب تر لاسه کړ او د گوتاما لقب ورته ورکړ شو څرنگه چې پوهې او حقيقت ته ورسېده نو بودا (عاقل او فيلسوف) ونومول شو.

بودا باور درلود چې انسان بايد خپل نفساني تمايلات شھوت او غضب و بېرني او هغه کنترول کړي. بودايي آيين ډير پلويان او کتابونه لري چې له ټولو څخه يې زيات مقدس ترې پتيکا(درې ټوکړۍ گل) دی. نن ورځ ددې آيين ډير پيروان په هند، جاپان، چين، مغلستان، تبت، برما، کامبوچ، تاييلند، بوتان او د نړۍ په نورو سيمو کې ژوند کوي. مقدس ښارونه يې په هند کې بنارس او په تبت کې لھاسا دي. دغه آيين د کامبوچ، بوتان او تاييلند په هېوادونو کې رسميت لري. د يادونې وړ ده چې د بودا مجسمه لومړی په گندهارا(د جلال آباد په هلمه کې) د کششکا د حکومت په وخت کې په افغانستان کې جوړه شوې وه. وروسته په باميانو کې لويې مجسمې په غره کې وتورل شوې او د بوديزم د وزارت کورنکو ډېر ستر ځای گڼل کيده. ددې آيين له سترو فرقو څخه لاماييزم دی. لاماييزم د بوديزم ځانگړی بڼه گڼل کېږي او زيات قلمرو يې په تبت کې دی چې د کار واک يې د روحاني رئيس په لاس کې دی چې لا ما نومېږي.

هندويزمHindism يو ټولنيز مذهبي سيستم دی چې د ۱۵۰۰ ميلادي کال په شاوخوا کې يې په هندوستان کې رواج درلوده. نن ورځ د هند زياتره خلک ددې آيين پيروان دي.

ددې آيين ځانگړتيا دروح تناسخ دی. د هندوانو په باور هر انسان په نړۍ کې د خپلو نیکو او بدو عملونو مسؤل دی. د هغوی په باور که چېرې انسان خپل ژوند په سمه توگه سرته ورسوي، نو روح يې دښه سړي جسم ته او که بد کاره اوسي نو روح يې د مجازاتو له پاره د بد سړي جسم ته آن دا چې حيواناتو ته انتقالېږي او تر هغه وخته دې کار ته دوام ورکوي تر څو چې انسان نيک کارونه سرته ورسوي.

هندوان بايد طبقاتي قوانين مراعات کړي او داسې باور ولري چې د هغو په رعايت سره بيا به دې نړۍ کې زېږېږي او د هوسا ژوند خاوندان به شي. د هندوانو آيين درې خدايان لري برهما(د موجوداتو خالق)، ويشنو(د موجوداتو د ساتنې خدای) او شيوا(د موجوداتو د له منځه وړلو خدای) ددې آيين مقدس کتاب ويدا (د برهمنانو ودا Veda) نوم لري. دغه کتاب د هند داريانو له پاره هم سپيڅلی (مقدس) دی، چې د سانسکريت په ژبه ليکل شوی دی. د هند ددې پخواني دين اصول مذهبي سروونه او دستورونه گڼل کېږي. چې لرغونتوب يې له ميلاد څخه ۷ پېړۍ مخکې دی.

هندويزم په کاست مذهبي طبقانو باور لري، چې نوموړي طبقات له برهمنانو، وېشيا، کشتريا او شودرا څخه عبارت دي. چې د هرې طبقې مقام په ټولنه کې ټاکل شوی دی د پاملرنې وړ نقطه داده چې دنړۍ ټول لوی دينونه او آيينونه د آسيا په لويه وچه کې څرگند شوی دی او د نړۍ نورو سيمو ته خپاره شوي دي. هر دين او آيين په بيلا بيلو فرقو وېشل شوی دی.

په ټولگي کې د ننه فعاليت:

زده کونکي دي په مناسبو ډلو وويشل شي او هر ډله دي د يويزم او هندويزم د آيينونو په غوره ټکو بحث وکړي او د ډلې استازی دي د فعاليت نتيجه خپلو ټولگيو الوته وړاندې کړي. بنوونکي دي موضوع را ټوله او د خپلو معلوماتو سره دي ټولگي ته وړاندې کړي.

پوښتي:

لنډ ځواب ورکړئ

۱. د بوديزم د آيين بنسټ اېښودونکی څوک و، چېرې رامنځته شو او مقدس کتاب يې څه نو مېرې؟
۲. د بوديزم آيين د نړۍ په کومو هېوادونو کې پيروان لري؟
۳. د هندويزم په آيين کې دروح تناسخ په کومه معنا کارول کېږي؟
لاندې جملې بشپړې کړئ:
۱. د هندويزم مقدس کتاب په نوم يادېږي.
۲. د بودايانو مقدس کتاب د په نوم يادېږي.

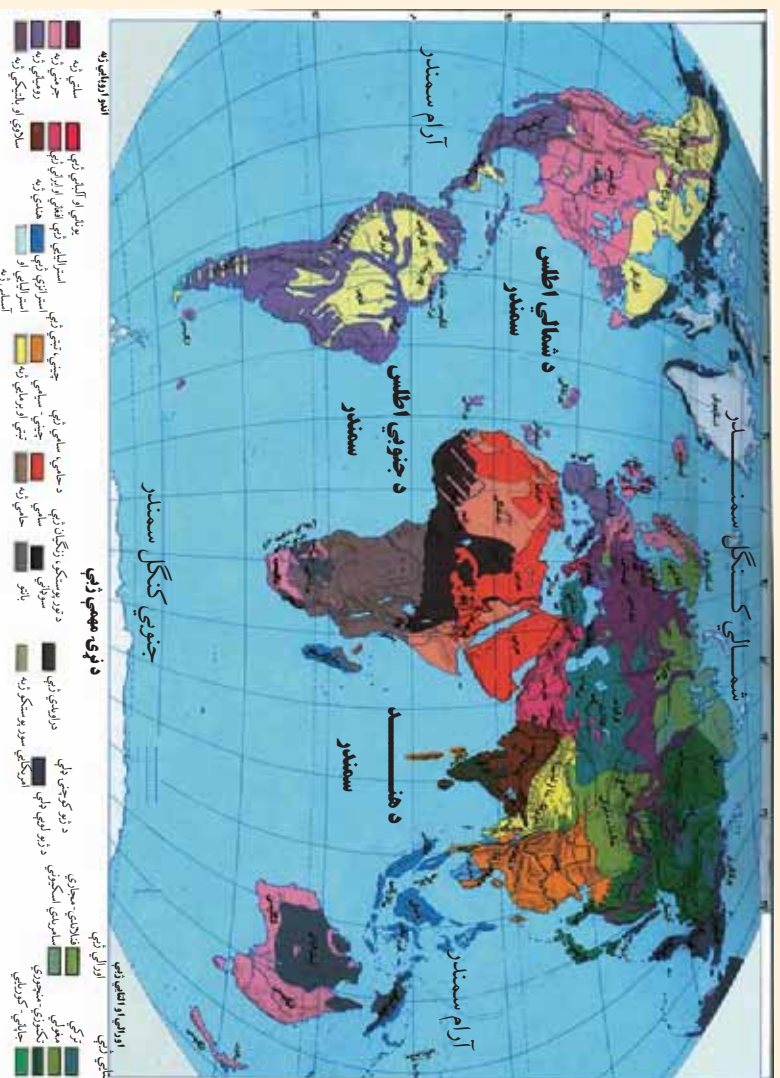
له ټولگي څخه بهر فعاليت:

گرانو زده کوونکو د بوديزم او هندويزم آيينونو په سياسي فلسفي مسائلو خپله تبصره وليکئ او د جغرافيه د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولگيو الو ته ولولي.

اضافي معلومات

گڼه	هېوادونه	هندو آئيزم	بوديزم	ټاټو آئيزم	شنتو آئيزم	گڼه	هېوادونه	هندو آئيزم	بوديزم	ټاټو آئيزم	شنتو آئيزم
۱	اندونيزيا	% ۳۴				۱۰	فجي	% ۳۳/۳			
۲	انگېستان	% ۱				۱۱	شمالي کوريا			% ۲۲/۸	
۳	بنگلې دېش	% ۱۲/۴	% ۰/۶			۱۲	ماليزيا			% ۱۹/۲	
۴	يو تان	% ۳۰/۵	% ۷/۴			۱۳	ميانمار			% ۷۲/۷	
۵	تايبان		% ۴۳/۴	% ۳۳/۵		۱۴	موريس	% ۴۹/۶			
۶	پاکستان	% ۱/۲				۱۵	نيپال	% ۸۰/۶			
۷	جاپان				% ۸۷/۲	۱۶	ويتنام			% ۴۹/۲	
۸	چين		% ۸/۵	% ۲۰/۱		۱۷	هند	% ۸۱/۳		% ۹/۱	
۹	سنگاپور	% ۴۲/۴									

آیا د نړۍ مهمې ټپې پیژنئ؟

پیررتی نقشہ پہ غور سرہ مطالعہ کریں۔ دیہی نقشہ مختلف رنگونہ دہری د ییللو رتو بنکارندویں کوی۔

رڼه دصوتي سمبولونو دقراردادي کسب کونکي سيستم څخه عبارت ده، چې انسان دهغي په وسيله خپلي تجربي تبادله کوي او راتلونکو نسلونو ته يې انتقالوي.

ٿڙه پڙهولو او راڀر هولو (د افهام او تفهيم) وسيله او د علايمو سيستم دى، چي ډيوهڼي د انتقال او حاصلولو، معاشرې او دخلکو د تفاهم له پاره کارول کيږي او د انسانانو دکار او فعاليت په پروسه کي منځته راځي او په تدريجي ډول يي تکامل کړي. خبرې کول انسان ته ددي توان ور بخښي چي خپلي تجربې وساتي او هغه راتلونکي نسل ته انتقال کړي.

د دنيا هغه ټلې چې يوه ريښه ولري د ټو دکورنۍ په نوم ياديږي. دنړۍ د ټو کورنۍ په لاندې

ډول دي:

الف: انډو اروپايي ژبې: د ژبو دغه برخه د ژبو د ډلو ډیره پراخه ډله ده، چې د انډو اروپايي په بيلابيلو څانگو (لاتين، بالتيک، سلاويک، جرمنيک، اريک او ارمني) ويشل شوي ده.

ب: ډيگرو ژبه کې لاندې دوه ژبې شاملې دي:

۱- د سوډان په جنوب، د چاد په جمهوريت، نایجريا او د افريقا په استوايي هيوادونو کې خلک په دې ژبې خبرې کوي.

۲- **د بانټو ژبه:** دکانگو، زمبيا او انګولا دحوزې خلک پرې خبرې کوي.

ج: حامي او سامي ژبه: په عربي آسيايي او دافريقا د شمالي برخې په هيوادونو کې اکثريت لري.

• **سامي ژبه:** د عربستان په ټاپو وزمه، د مصر په عربي جمهوريت، لیبيا، الجزایر، مالي او په مراکش کې مروج ده.

• **دحامي ژبه:** په حبشه، الجزایر، نایجر او دسنگال په يوه برخه کې خلک پرې خبرې کوي. د التاي او اورالي ژبو کې لاندې پنځه ژبې شاملې دي:

۱- دفن په ژبه د الپ، فنلنډ، اويستاک او د اروپايي روسيې شمالي خلک پرې خبرې کوي.

۲- **تورکي:** په ترکیه، ترکمنستان، ازبکستان، قزاقستان، قرغزستان، چین او افغانستان کې

پرې خبرې کوي.

۳- **منګوليایي:** په منګوليا (مغلستان) او د چین په شمال کې خلک پرې خبرې کوي.

۴- **د توګوس ژبه:** د سائیریا په شمال کې په تیره بیا د تایګا او تندر سیمو کې مروج ده.

۵- **جاپاني او کوریایي ژبه:** د جاپان په ټاپوګانو او د کوریا په ټاپو وزمه کې خلک پرې خبرې کوي.

نوري ژبې:

- ۱- ماليزيائي او پولنزيائي ژبه: ماليزيائي او پولنزيائي ژبه د جاوا، سوماترا په ټاپوګانو، د کمبوديا په يوه برخه او د بورنيو په ټاپوګانو کې رواج لري.
 - ۲- دامريکا اصلي او بومي ژبه د امازون په حوزه کې مروجه ده.
 - ۳- د دراوېدن ژبه: د هند په جنوب کې او د سريلانکا په يوه برخه کې رواج لري.
 - ۴- چيني ژبه ديوې کتلې په توګه دچين په هيواد کې رواج لري.
- آيا پوهېږئ چې د نړۍ زيات خلک په کومو ژبو خبرې کوي؟

اضافي معلومات

دنړۍ مهمې ژبې چې زيات ويونکي لري. (شميرې په ميليون تم)

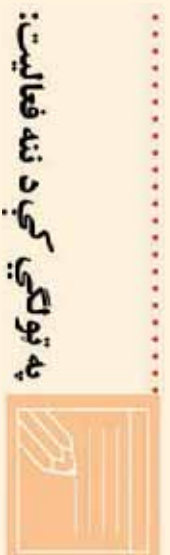
ژبه	مورخه ژبه	دژبې ټول ويونکي
ماندرين چينايی	۸۵۳	۱۲۱۳
هندي	۳۴۸	۴۵۴
اسپانوي	۳۴۶	۴۰۱
انګليسي	۳۳۰	۴۸۷
بنګالي	۱۹۷	۲۰۴
عربي	۱۹۵	۲۳۰
پرنگالي	۱۷۳	۱۸۶
روسي	۱۶۸	۲۸۰
جاپاني	۱۲۵	۱۲۶
آلمان	۹۸	۱۲۴
فرانسوي	۷۴	۱۲۶
مالاي انډونيزيائي	۵۴	۱۶۴
ایټالوي	-	۶۲
اردو	-	۶۱

• مخامخ جدول په غور ولولئ

- مانډراتي ژبه د ختيځې آسيا له ډير و معروفو ژبو څخه ده. دنړۍ پنځمه برخه خلک يا تقريباً ۸۵۳ ميليونه چينايي او په مجموع کې په نړۍ کې ۱۲۱۳ ميليونه ژوندکوي.
- انگليسي ژبه چې د اند و اروپايي ژبو يوه څانګه ده چې ميلونونه انسانان په هغې خبرې کوي او دنړۍ په ۵۰ هيوادونو کې رسمي ژبه ده.
- عربي ژبه چې دسامي ژبې له کورنۍ څخه ده دنړۍ له ۲۲ هيوادونو څخه په زياتو هيوادونو کې رسمي ژبه ده او په هغې خبرې

کوي. د یادوني وړ ده چې د ژبې پر اختلافه سیاسي حدودو سره مطابقت نه لري. بنایي په یوه هیواد کې څو ژبې وي. خو د یوه هیواد ټول هغه خلک چې د هغه هیواد په سیاسي حدودو کې ژوند کوي، خپل ځان په یوه واحد پورې تړي او په هغې افتخار کوي. لکه افغانستان. په دې هیواد کې له ۳۰ څخه زیاتې ژبې او لهجې شته خو ټول په دوو رسمي ژبو پښتو او دری لیکل او لوستل کوي او په هغو سیمو کې چې زیاتره خلک یې په اوزبکي، ترکمني، بلوچي، پشه یي، نورستاني او پامیري ژبو خبرې کوي د پښتو او دري سر بېر په هغه سیمه کې دریمه رسمي ژبه ده.

• برعکس په نړۍ کې داسې هیوادونه هم شته چې بیل سیاسي حدود لري خو په یوه ژبه خبرې کوي لکه عربي ژبه چې په عربستان، سوريه، عراق، مصر، لیبیا کې مروجه او رسمي ژبه ده.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ویشل شي او د نقشې له مخې دې دنړۍ د لویو ژبو سیمې وټاکي. د ډلې استازي دې لاس ته راغلي معلومات خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي. ښوونکي دې وړاندې شوي مطالب د خپلو معلوماتو سره په مناسب ډول را ټول کړي.

پوښتنې:

لنډه ځواب ولیکئ

۱- ژبه یا لسان تعریف کړئ

۲- دسامي او حامي ژبې دنړۍ په کومو هیوادونو کې رواج لري؟

۳- د پنځو هغو لویو ژبو نومونه واخلئ چې زیات شمیر خلک پرې خبرې کوي؟

۴- ولې په نړۍ کې چینایي ژبه زیات ویرنګي لري؟

۵- په اندو اروپایي ژبو کې کومې ژبې شاملې دي؟

۶- النایي او اورالي ژبې په کومو ځانګړو ویشل شوي دي؟

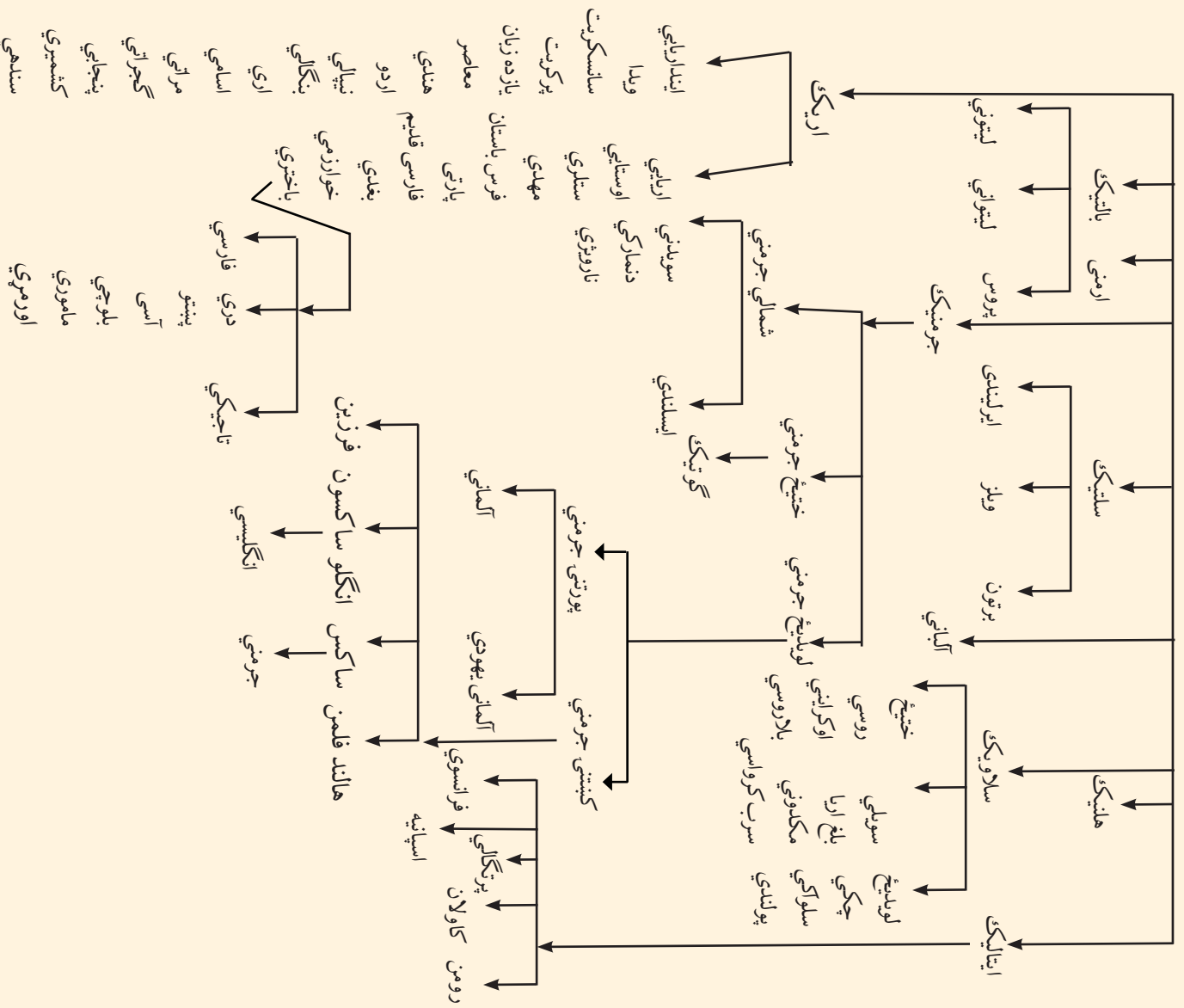

زده کوونکي دې د ژبې د اهمیت په باره کې څو کرښې ولیکي او د جغرافې په بل ساعت کې دې

خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

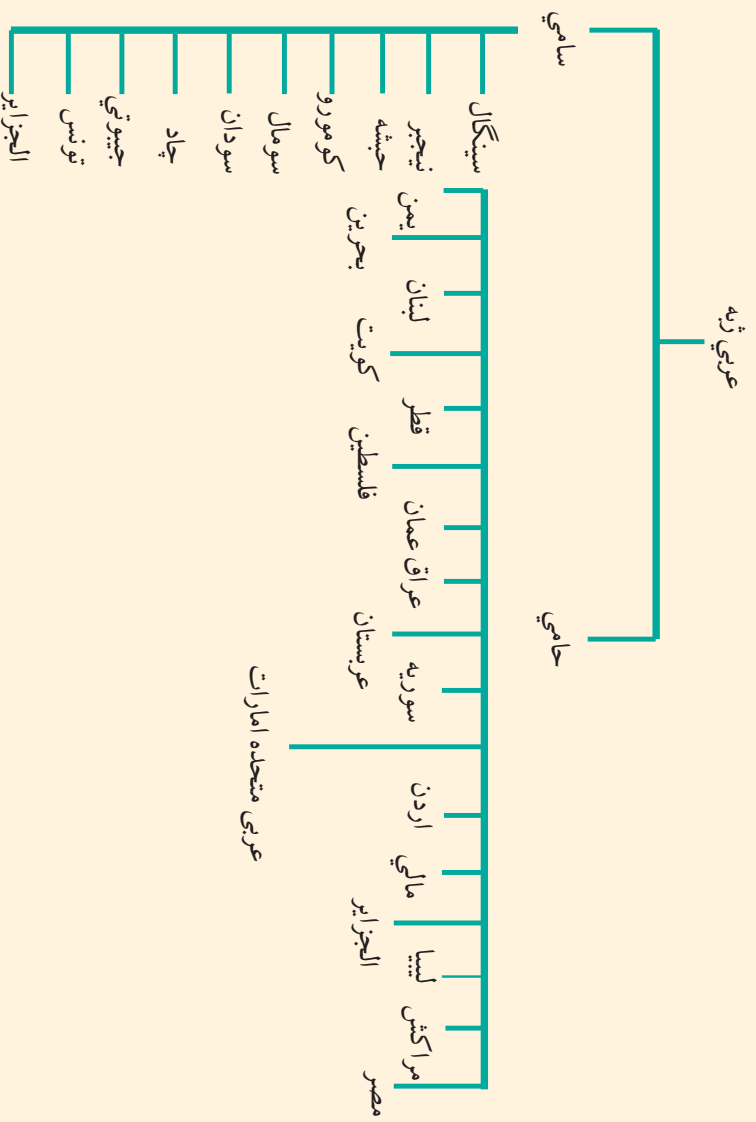
اضافي معلومات:

د اندو اروپايي د ژبو کورنۍ

الف-عربي ژبه

ستاسې په نظر عربي ژبه په کومو هیوادونو کی رسمي ژبه ده؟

په (۱۳۷) مخ کې د نړۍ د ژبو نقشه ولولئ د حامي ژبې د نفوذ ساحه له سامي څخه بېله کړئ.

دا خبره څرګنده ده چې دهیوادونو او ملتونو تر منځ اړیکې د ژبې د پراختیا او د اړیکو نه شتون د ژبې بیلوالی او محدودیت منځته راوړي. لکه عربي ژبه چې د اسلام د مقدس دین د خپریدو او نفوذ له مخې په ټوله نړۍ کې خپره شوې ده.

عربي ژبه د نړۍ د مسلمانانو د مقدس کتاب ژبه ده. نو له همدې امله ځانګړې ارزښت لري.

سره له دې چې قرآنکریم په ډیرو ژبو ژباړل شوی دی، خو د نړۍ ټول مسلمانان هغه په اصلي ژبه یعنی

عربي تلاوت او زده کوي. نوله همدې امله ټولو مسلمانانو ته په کارده چې د قرآن کریم او نبوي احاديثو د تلاوت او د الهي احکامو څخه دگټې اخېستې له پاره د عربي ژبې قاعدې زده کړي.

هغه وخت دعربي ژبې زده کړې دقواعدو تدوين او وضع کولو ته اړتيا پېښه شوه، چې داسلام دين غير عرب هيوادونو او قومونو ته ورسيده او هغه هيوادونه او قومونه دعربي ژبې حوزې ته ورننوتل او په دوامدار ډول يويل نه نژدې شول. لږ لږ يې د عربي په زده کړه پيل وکړ، خبرې او ليکل يې پرې کول. ددغو قواعدو ترتيب کولو دوه هدفونه درلودل.

۱- په قرآن، نبوي احاديثو او نورو شرعي حکمونو باندې د آسانه پوهېدلو له پاره .

۲- د نورو ژبو له تصرف څخه د عربي ژبې ساتنه.

په دې ډول عربي ژبې د اسلامي نړۍ په زياتو سيمو کې د محلي ژبو ځای ونيوه آن دا چې په منځنيو ميلادي پېړيو کې علمي او ادبي کتابونه چې پوهانو ليکل او راټولول، زياتره په عربي ژبه وو. نوله همدې امله عربي ژبه د خپل عصر علمي او نړيواله ژبه گڼل کېده. اوس هم د نړيوالو ژبو په ډله کې ده.

عربي ژبه د آسيا او افريقا په لويو وچو سربېره دمسلمانانو دنفوذ په پايله کې د اروپا په جنوب کې تر پرتگال هم ورسېده. تر اوسه د عربي اصطلاحات د ادبي، نظامي، تجارتي، نېرۍ چلونې، ستورو پېژندنې او علومو (په کيميا، رياضي، بيالوژي، طب او درمل جوړولو) کې کارول کېږي. دغه اصطلاحات زياتره په فرانسوي، ايتالوي او اسپانوي ژبو کې رواج شوي دي.

دنړۍ له ۲۲ هيوادونو څخه چې رسمي ژبه يې عربي ده. لس هيوادونه په افريقا او ۱۲ هيوادونه يې په آسيا کې پراته دي.

اضافي معلومات:

د نړۍ هغه شمېر هیوادونه چې رسمي ژبه یې عربي ده په لاندې ډول دي:

آسیایي هیوادونه چې رسمي ژبه یې عربي ده:	
۱- اردن	افریقایي هیوادونه چې رسمي ژبه یې عربي ده:
۲- عربو متحده امارات	۱- الجزایر
۳- سوریه	۲- تونس
۴- عراق	۳- جیبوتي (عربي او فرانسوی)
۵- عربستان سعودی	۴- چاد
۶- عمان	۵- سودان
۷- فلسطین	۶- سومالي
۸- قطر	۷- کومورو
۹- کویت	۸- لیبیا
۱۰- لبنان	۹- مصر
۱۱- یمن	۱۰- مراکش
۱۲- بحرین	

په تو لگي کې د ننه فعالیت:

- زده کوونکي دي په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې په لاندې موضوعگانو پخپلو منځنځ کې بحث وکړي. لویالې دې د ډلې استازي خپلو ټولو لگوا لو ته وړاندې کړي.
- هغه هیوادونه چې رسمي ژبه یې عربي ده لست یې کړئ.
 - ولې د اروپا په لویه وچه کې تر اوسه دعربي ژبې لغات او اصطلاحات په کیمیا، ریاضي، بیالوژي، طب او داسې نورو برخو کې استعمالیږي.

پوښتني:

- لنډ ځواب ورکړئ
- ۱- ولې عربي ژبه په زياترو هېوادونو کې خپره شوې ده؟
 - ۲- عربي ژبه د آسيا او افريقا په څو هېوادونو کې رسمي ژبه ده؟
 - ۳- دعربي ژبې رېښه معرفي کړئ.

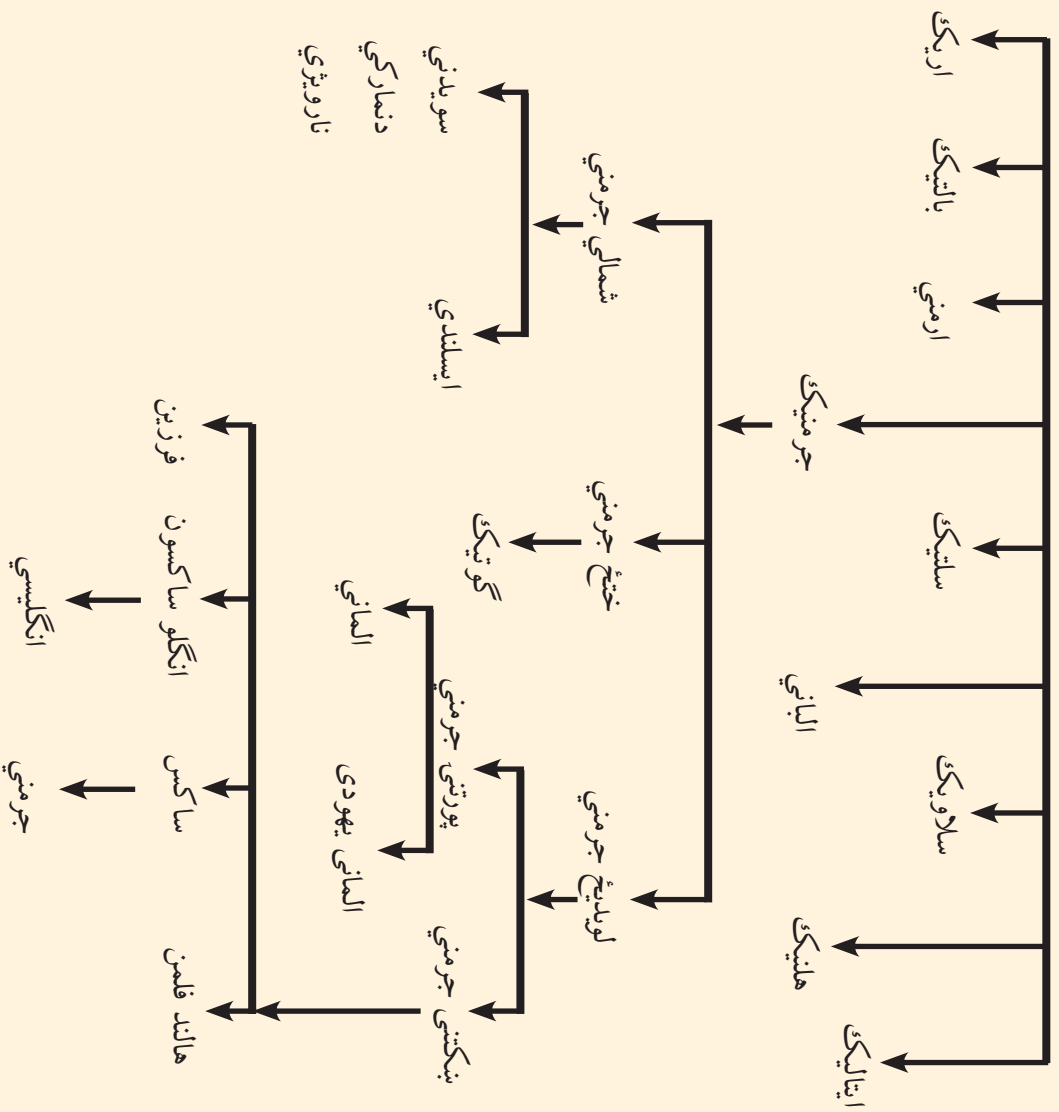
له ټولگي څخه بهر فعاليت:

ولې د عربي ژبې زده کړه د نړۍ د ټولو مسلمانانو له پاره اړينه ده؟
تر دې سرليک لاندې مضمون وليکئ او د جغرافيه په راتلونکي ساعت کې يې خپلو
ټولگيوالو ته وړاندې کړئ.

ب- انگلیسي ژبه

اټه دیر شتم لوست

دهند او اروپایي ژبي جدول

ولې دنړۍ زياتره خلک د انگلیسي ژبي له یادونې سره مینه لري؟

پورتی جدول په غور ولولئ او وواياست چې انگلیسي ژبه د اندو اروپایي ژبو له کومې ډلې څخه ده؟

د انګلو ساګسون د استعمار له دورې څخه د فرانسې د نور مانډي خلکو ترفتحې پورې یعنې له ۵۰۰

څخه تر ۱۰۶۱ ميلادي کال پورې په انگلېنډ کې ډېره پخوانۍ مروجه ژبه انگليسي وه. دغه سوچه توپاني ژبه ډېره مشکله او له خولهجو څخه مرکه وه دنور مانديانو پواسطه د انگلېنډ له فتحې څخه وروسته فرانسوي ژبه هم مروجه شوه او تر ۱۲۵۰ ميلادي کال پورې انگليسي او فرانسوي ژبه په انگلېنډ کې استعماليدې.

وروسته ددې دوو ژبو ډېرځاي کېدو او گليدو پواسطه بالاخره يوه بله ژبه د سوچه انگليسي ژبې په نوم منځته راغله. نوله همدې امله انگليسي ژبه له توتاني Teutonic (پخوانۍ انگليسي)، لاتيني او فرانسوي ژبې (نورماندي) څخه مرکه ده. بياهم انگليسي ژبه د عمومي خصوصياتو او دصرف او نحوي دجوړښت له مخې په بشپړ ډول توتاني شمېرل کېږي.

وروستنۍ سترتغير چې په انگليسي ژبه کې را منځته شو يوله بل پسي ډېهرنيو کلماتوله داخليدوڅخه عبارت دی، چې د معاصرو علومو د پرمختگ او د عمومي افکارو د پراختياپورې اړه لري. يوزيات شمېر کلمې په دې ژبې ورزياتې شوي، چې ډېرې يې يوناني، فرانسوي او ځينې عبراني او لاتيني دي.

انگلستان په ۱۹ پيړۍ کې يوه پراخه مستعمراتي امپراطوري جوړه کړه، چې لمرپه کې نه پريوته. په هغو مستعمروکې د اقتصادي منابعو د بنکيلاک سربيره دخپل فرهنگ په خپرېدويې هم پيل وکړ. چې غوره برخه يې انگليسي ژبه او مذهب دی. هغه خلک چې مورنۍ ژبه يې انگليسي ده په نړۍ کې يې شمېر ۳۳۰ ميليونو ته رسېږي. دنړۍ د ۱۵۷ ميليونو نور نفوسو لپاره دويمه ارتباطي ژبه ده.

همدا رنگه انگليسي د بریتاني په پخوانيو ۴۹ مستعمره هيوادونوکې چې اوس يې خپلواکي هم اخيستي ده او دهيواد اصلي ژبې يې ډېر انکشاف نه دی کړی، انگليسي ژبه دلومړنۍ رسمي ژبې او په ځينو هيوادونوکې د دويمې رسمي ژبې په توگه منل شوي ده.

د انگليسي ژبې زده کړه ديوې نړيوالې ژبې په توگه د نړيوال تفاهم سربيره په جغرافيه او نورو علوموکې د معلوماتي منابعو او معتبرو ماخذونوپه توگه په اترنېټ، کتابونو او محلوکې له انگليسي څخه گټه اخلي.

په ټولگي کې د ننه فعالیت:

زده کونکي دي په مناسبو ډلو ویشل شي او د انګلیسي ژبې د پرمختیا په لاملونو دي پخپلو منځو کې بحث وکړي او د ډلې استازي دي دخپل بحث نتیجه خپلواک لگیاو ته وړاندې کړي. ښوونکي دی د ډلې بحث له خپلو معلوماتو سره را ټول کړي او ټولګي ته دي توضیح کړي.

پوښتي:

لنډځواب ورکړئ

- ۱- انګلیسي ژبه ولې دنړۍ په ۹۴ هیوادونو کې د رسمي ژبې په توګه منل شوېده؟
- ۲- انګلیسي ژبه له کومو پخوانیو ژبو څخه ترکیب شوېده؟
- ۳- ولې زیاتره ځوانان غواړي انګلیسي یادې کړي؟
- ۴- دنړۍ ټولو لیو وچو ته د انګلیسي ژبې د خپرېدو لامل توضیح کړئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت:

د انګلیسي ژبې د زده کړې د اړتیا په هکله څوکرښې ولیکئ او دجغرافیا د مضمون په را تلو نځکي ساعت کې یې خپلواک لگیاو ته وړاندې کړئ

اضافي معلومات

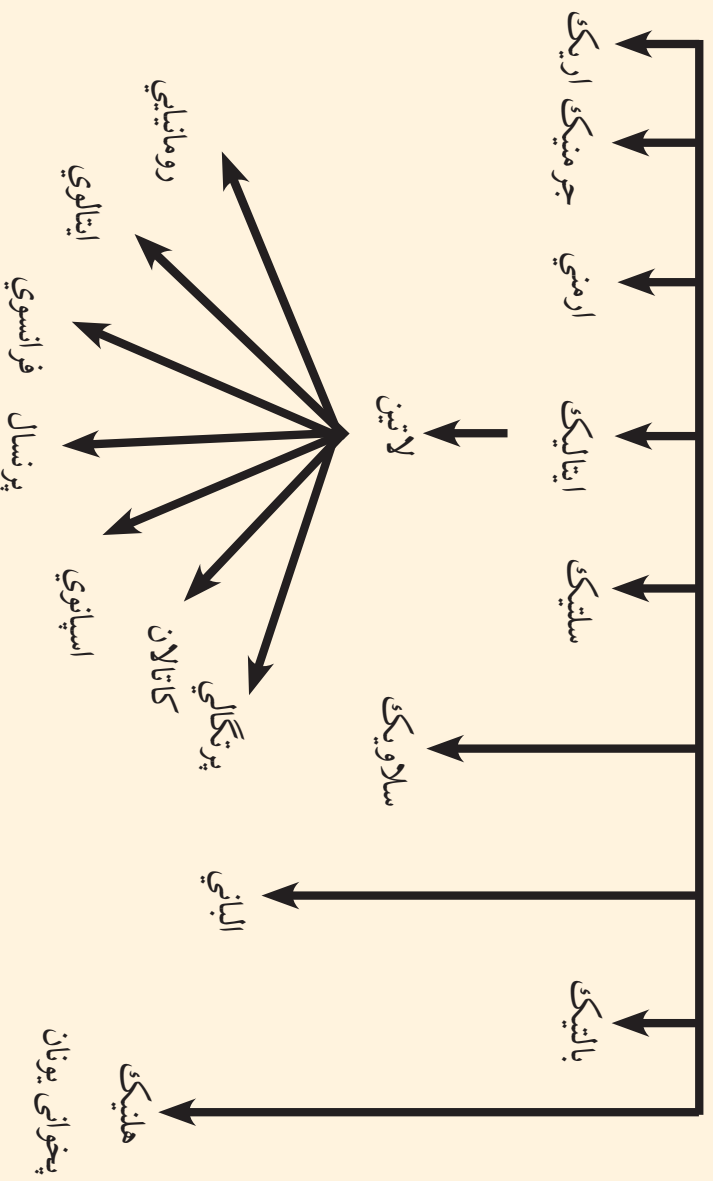
هغه هيوادونه چې په هغې کې انگليسي درسي ژبې په توگه منل شوي ده له انگلستان پرته په ۴۹

هيوادونو کې رسمي ژبه ده)

د امريکا په لويه وچه کې	د افريقا په لويه وچه کې	د اروپا په لويه وچه کې	په اوقيانوسيه کې	د اسيا په لويه وچه کې
۱- انتيگو او باربودا	۱- اوگاندا	۱- انگلستان	۱- استراليا	۱- سينگا پور
۲- دامريکا متحده ايالتونه	۲- بوتسوانا	۲- ايرلنډ	۲- تونگا	
۳- بهاما	۳- تانزانيا	۳- مالټا	۳- تو والو	
۴- باربادوس	۴- زيمبابوي		۴- ساموا	
۵- بليز	۵- ناميبيا		د سليمان ټاپوگان	
۶- ترينيداد او توباگو	۶- سوزلنډو		۶- فيجي	
۷- جاميکا	۷- سراليون		۶- کرياني	
۸- دومينيکا	۸- سينټل		۸- مارشال	
۹- سنټ کيټس او نويس	۹- گانا		۹- ميکونزي	
			۱۰- ناورو	
	۱۰- سنټ لوسييا	۱۰- کامرون	۱۱- وانو اتو	
	۱۱- سنټ وينسنت او گرناډين	۱۱- کينيا		
	۱۲- کاناډا	۱۲- گامبيا	۱۲- پا پواگيني	
	۱۳- گرناډا	ليستو	۱۳- پالاو	
	۱۴- گويان	۱۴- لايبريا		
		۱۵- ملاوي		
		۱۶- موريس		
		۱۷- نيجريا		
		۱۸- زامبيا		
		۱۹- جنوبي افريقا		

ج- لاتیني ژبه (فرانسوي، اسپانوي او پرتګالي)

دهند او اروپايي ژبي کورنۍ

د (۱۳۷) مخ نقشه او پورتنی جدول ولولئ او وویاست چې د لاتیني ژبي څخه کومې ژبي منځته راغلې دي.

رومي ژبه (د ایټالیایانو پخوانۍ ژبه) د اندو اروپايي ژبو د کورنۍ له ډلې څخه ده چې د پخواني روم د امپراتورۍ لاندې سیمو کې پرې خبرې کېدلې. په لویدیځه اروپا کې یې ورو ورو تغیر وکړ او په محلي لهجو تبدیله شوه لکه د اسپانيې، پرتګالي او فرانسې او په ختیځ کې د ارومانیې او البانيې دخلکو ژبي د بېلګې په توګه یادولای شو. د رومیانو پخواني آثار له میلاد څخه مخکې په شپږمې پېړۍ پورې اړه لري، خو د لاتین ادبیات په درېیمې پېړۍ کې پیل شول. فرانسوي، اسپانوي او پرتګالي ژبي د ژونديو ژبو له ډلې څخه دي چې د استعمار او

نورو لاملونو له مخې درېي د اصلي وینونکو له حوزې څخه د باندې بې رواج و مونده او پراخ گرام لري. اسپانیه، پرتگال او فرانسه هغه هیوادونه دي چې د جغرافیایي اکتشافاتو ورسته یې وکولای شول چې د امریکا، افریقا، آسیا او اوقیانوسیه کې لویې مستعمرې لاس ته راوړي په هغو سیمو کې یې خپل کلتور او فرهنگ هم مروج کړ، چې ددغه کلتوری نفوذ یوه مهمه برخه ژبه گڼل کیږي.

د اروپا د استعمار لاندې هیوادونو کې د خوږپیرو د تسلط په پای کې د مستعمره هیوادونو محلي ژبو وده ونه کړه. سره له دې چې خپلواکه هیوادونه هم دي، خو د پخوانیو استعماري ژبو د نفوذ له مخې یې خارجي استعماري ژبه دخپل هیواد د رسمي ژبې په توگه منلې ده. لکه فرانسوي ژبه د نړۍ په ۲۶ هیوادونو کې، اسپانوي ژبه د نړۍ په ۱۹ هیوادونو کې او پرتگالي ژبه دنړۍ په ۶ هیوادونو کې رسمي او لومړنۍ ژبه او په ځینو هیوادونو کې دویمه رسمي ژبه ده. د زیاتو معلوماتو له پاره هغه جدول چې ضمیمه دی ولولئ.

د لاتیښي ژبو خانګي

[illegible]

په ټولګي کې د زده کړنې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووېشل شي او هر ه ډله دې د لاسنيې ژبې د پورې څانګې (برتګالي، اسپانوي، فرانسوي او نور) په باره کې پخپلو منځو کې بحث وکړي. چې ولې د نړۍ په زياتو هيوادونو کې نوموړې ژبې تر اوسه پورې رسمي ژبې دي؟ د بحث پايلې دې د ډلې استازي ټولګي ته بيان کړي او ښوونکي دې د ډلې د بحث پايلې له خپلو معلوماتو سره را ټول کړي او ټولګي ته دې وړاندې کړي.

پوښتي:

لنډ ځواب ورکړئ:

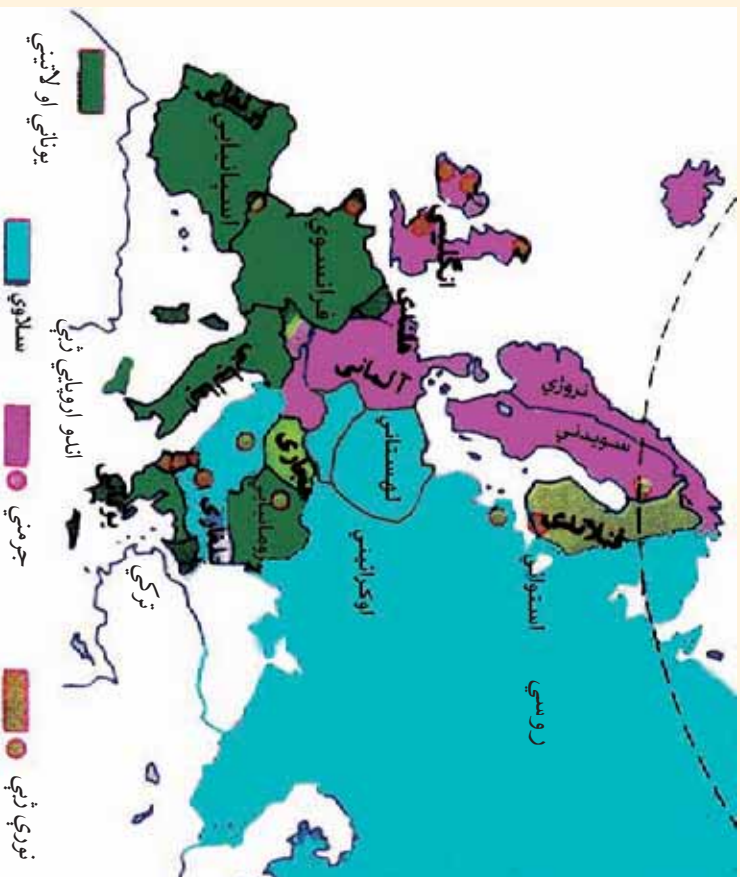
- ۱- دلایتي ژبې دکورنۍ څانګې معرفي کړئ.
- ۲- فرانسوي ژبه، له فرانسې پرته دنړۍ په څو هیوادونو کې رسمي ژبه ده؟
 - ۱- فرانسوي ژبه دلاندې ژبو د کورنۍ یوه څانګه ده
 - الف: جرمنیک ب: لاتین ج: سلاوي د: سانسکرت
 - ۲- اسپانوي او پرتګالي ژبې د لاندې ژبو څانګه ده.
 - الف: سلاوي ب: پخواني یونان ج: لاتین د: جرمنیک

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د هغه جدول په مرسته چې دهیوادونو رسمي ژبه پکې فرانسوي، پرتګالي او اسپانوي ده د نړۍ په نقشه کې تثبیت کړئ او د جغرافې د مضمون په را تلو نځي ساعت کې یې خپلو ټو لګیو او ته وړاندې کړئ.

د- جرمني ژبه

د جرمني ژبې د جغرافيايي ویش نقشه ولولئ او په نقشه کې د جرمني ژبې د نفوذ ساحه تثبیت کړئ. د زياتو معلوماتو لپاره اړونده جدول هم ولولئ.

یوې قبیلې له میلاد څخه مخکې د لومړنۍ زرکلنې دورې په منځنۍ برخې کې د المان په شمال اود سکندیناوي دټاپوزوړمې په جنوب کې ژوند کاوه او له دویمې میلادي پېړۍ څخه وروسته یې نورو سیمو ته مهاجرت وکړ، چې اوس، هلته استوګن دي.

دجرمني ژبه د اندو اروپايي ژبو له ډلې څخه ده چې انګلو ساکسون ژبې (الماني، هالنډي او انګلیسي)، د ایسلینډو خلکو ژبه او د سکندیناوي ژبې (دناروي، سویډن او فنمارک د خلکو ژبې) اوګوتیک ژبه Gothic احتواکوي. د ګوتیک د ژبې اثار د میلادي څلورمې پېړۍ را پدېخوا موجود دي.

جرمني ژبه په دوه محلي لهجو ویشل شوې ده:

۱- د لورو سیمو جرمني ژبه، چې په جنوبي برخه کې پرې خلک خبرې کوي او د جرمني ژبې رسمي ادبیات جوړوي.

۲- د اوارو سیمو جرمني ژبه چې د هیواد په شمالي جلاکو کې پرې خبرې کېږي. له دې ژبې څخه فلامندي او هالنډي ژبې مشتق شوي دي. الماني ژبه د المان د هیواد سربېره د اطریش، لختین شتین اوسویس (الماني، فرانسوي او ایټالوي رسمي ژبې دي). د لوکزمبورگ ۷۰ سلنه خلک او د هالنډ یو شمېر خلک په الماني ژبه خبرې کوي.

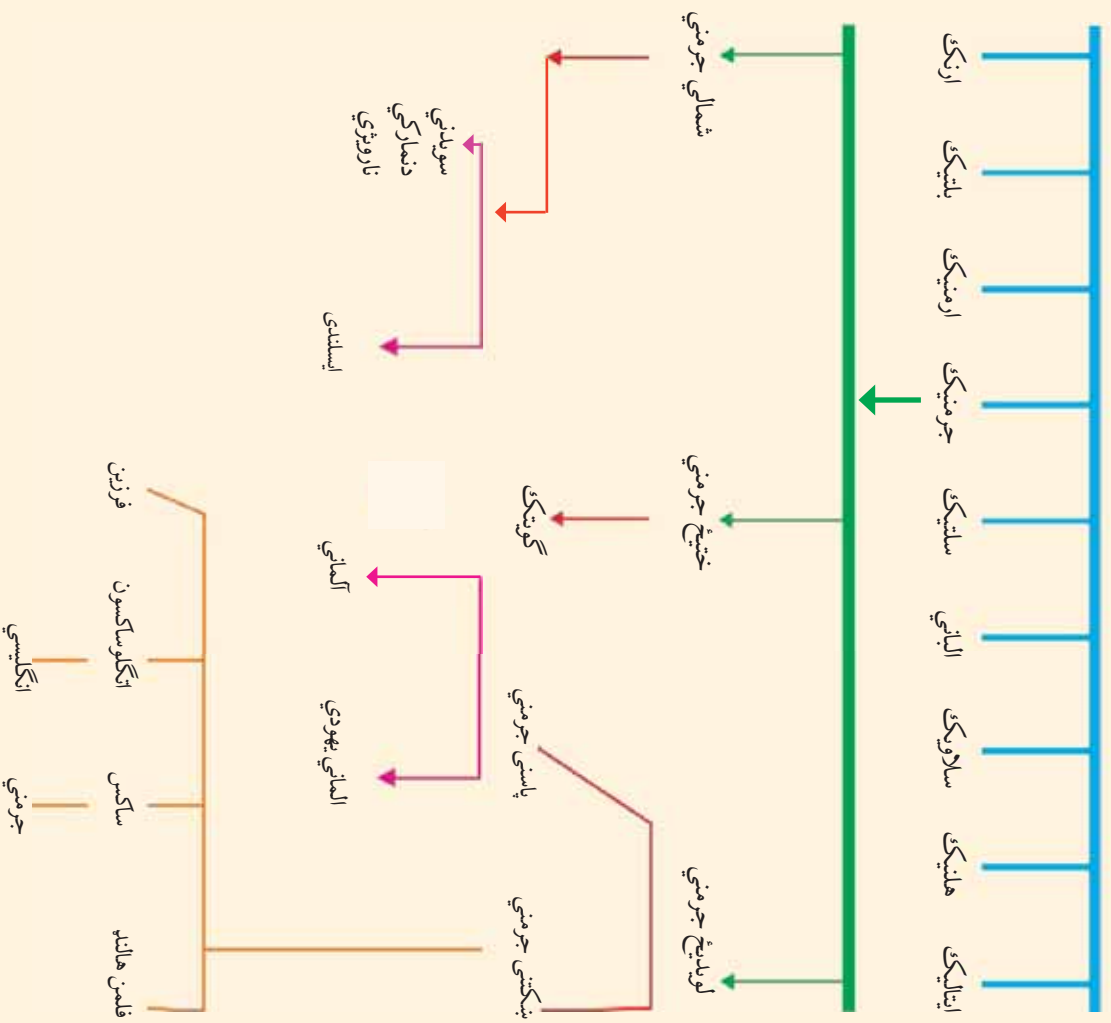
د یادنې وړ ده چې انګلیسي ژبه هم د جرمني د اوارو سیمو د خلکو د ژبې یوه څانګه ده چې د انګلو ساکسون Anglo Saxon د قبیلې د خلکو پراسطه په شپږ مه میلادي پېړۍ کې انګلستان ته یو وړل شوه او وروسته د فرانسوي تورو سره ګډه شوه. د انګلستان خلک او د ایرلینډ دیوي برخې خلک په هغې ګډېږي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

ټولګي دي په مناسبو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د نقشې له مخې د جرمني ژبې سیمې په نښه کړي او د ډلې استازی دې هغه هیوادونه چې په هغې کې الماني ژبه ډېره مروجه ده خپلو ټولګیوالو ته ور ویشي.

د اندو اروپایي کورنۍ ژبې

پو پښتني:

لنډځواب ورکړئ

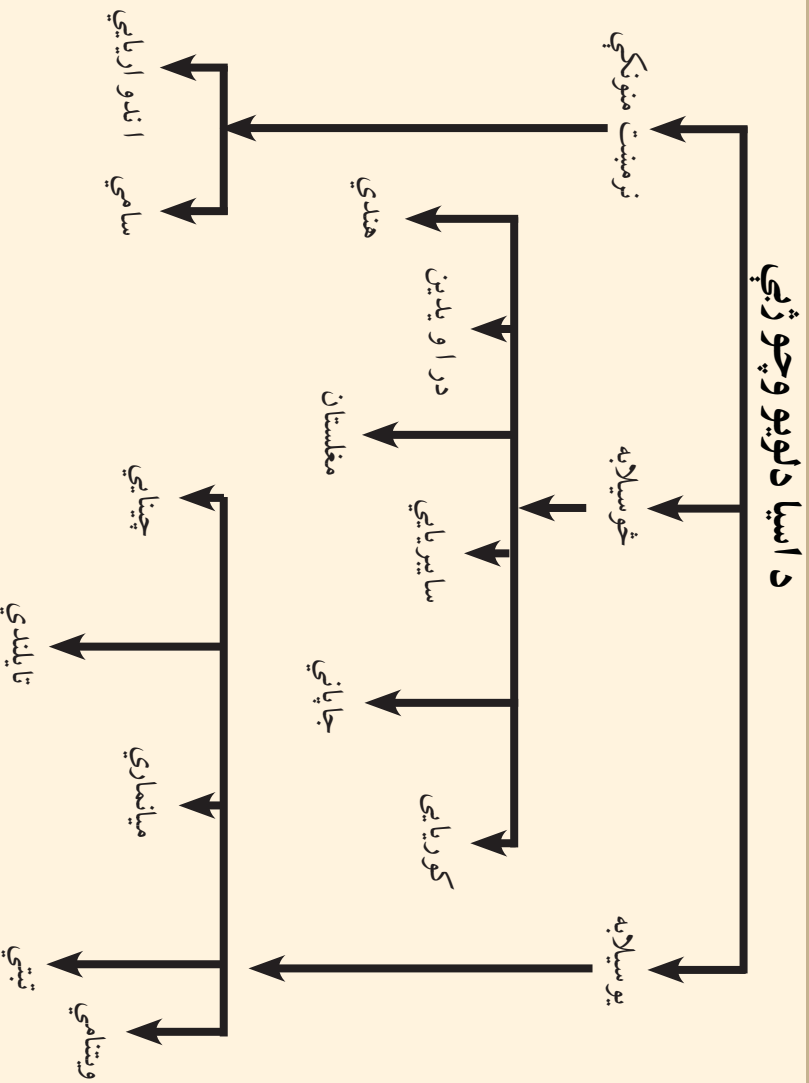
- ۱- د اروپا کومې ژبې د جرمني ژبې پوره برخه ده؟
- ۲- د جرمني ژبې څخه کومې ژبې را بېلې شوي دي؟
- ۳- د سکندوني ټاپو وزمې هغه ژبې چې جرمني رېښه لري نوم واخلي؟
- ۴- الماني ژبه د کومو هېوادونو رسمي ژبه ده؟

له پو لکي څخه بهر فعاليت:

د اروپا د لوبې و چې نقشه يې ليکنې رسمه کړئ. د ژبو د عمومي جدول په مرسته د جرمنيک (لويديځ، ختيځ او شمالي جرمني) د هند او اروپايي ژبو د کورنۍ سيمې او ځانگړې په بېلابېلو رنگونو رنگ کړئ او د جغرافې د مضمون په راټولونکي ساعت کې يې خپلو ټولو لگيو لوسته وړاندې کړئ.

هـ- د چینایي، جاپاني او اندونزیایي ژبو په باره کې څه پوهیږئ؟

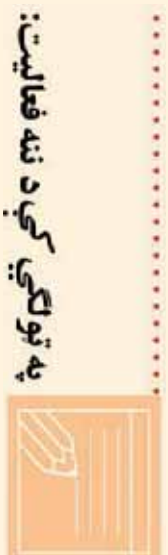
د (۳۷) مخ نقشه او چارټ ولولئ او ووايست چې چينايي ژبه له جاپاني څخه څه توپير لري؟

چينايي ملاندين ژبه لكه د ویتنامي (نامي)، تبتې، تایلندي او میانماري (برملي) ژبو په څیر د ژبپوهنې د اصطلاحي له مخې یو هیچا نې (یو سیلابه) ژبو دي. دې ژبې کلمې جلا سیلابونه لري. د کلماتو صرف فیر لږ دهغو دتغیر سبب ګرځي.

چينايي ژبه ډیره پخوانۍ او د پراخو ادبياتو لرونکې ده. د دې ژبې الفبا څلور سوه توري لري او مصوره ده او څوسره فرعي نښې هم لري. نو له همدې امله د هغې زده کړه ستونزمنه ده او هر څوک هغه نه شي زده کولای او د ولس د بیسوادۍ سبب ګرځیدلی وه. له همدې امله دهغې د اسانولو له پاره هڅې شوي دي. ددې ژبې ویونکي پخپلو منځو کې نژادي اړیکې لري او دشمیر له مخې د آسیا د لویې وچې نیم نفوس جوړوي او دنفوذ ساحه یې د آسیا په ختیځ کې ده.

• په څو سیلابه ژبې ډله کې کوریایي، جاپاني، د سائیریا د خلکو زیاته برخه، منځنۍ آسیا، د راویدي او هندي ژبې شاملې دي. چې په دې ژبې ډله کې د پسونډ او پيشوند ډیرې پیچلي کلمې موجودې دي.

• هغه ژبې چې نرمښت منونکې دي د جلا عنوانو تر سرليک لاندې مخکې معرفي شوي دي. انډونز نابې ژبه: چې د مالايي ژبې (د ماليزيا د هېواد د جنوبي برخې) څخه بيله شوې ده د انډونزيا د هېواد رسمي ژبه ده. په ۱۹۲۸ ميلادي کال کې د ملي ژبې په توگه وټاکل شوه. د وخت په تيريدو د عربي، چيني، هالنډي، پرتگالي، سانسکريتي، تاميلي، فرانسوي او انگليسي ژبې کلمې په دې ژبې کې شاملې شوې دي. د بېلگې په توگه په دې ژبې کې تقريبا د هالنډي ژبې ۷۰۰۰ کلمې شته دي.

په ټولگي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکي دي په مناسبو ډلو ووېشل شي. د ژبو د کورنۍ نقشه دې په (۱۳۷) مخ کې په غور ولولي او بيا وروسته دې د زېږو ستو خلکو ژبې د هغو د اړونده هېوادونو سره يو د بل په مرسته وټاکي ښوونکي دې د فعاليت پايله د خپلو معلوماتو سره را ټول کړي

پوښتي:

- ۱- د ماندرين چينايي ژبې ځانگړتياوې ووايست.
- ۲- آسياني يو سيلا به ژبې کومې دي؟
- سم ځواب انتخاب کړئ
- ۱- چينايي ژبه په کومه کورنۍ پورې اړه لري:
- الف: يو سيلا به ب: خو سيلا به ج: نرمښت منونکي د: ټول ځوابونه سم دي
- سم ځوابونه غوره کړئ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

د آسيا د لويې وچې نقشه يې ليکنې رسم کړئ او يو سيلا به او خو سيلا به ژبې په جلا رنگونو رنگ کړئ او په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولو لگيوا لږ نه وړاندې کړئ.

دباليټک دسمندرگي د سواحلو د خلکو ژبه د سلاوي له ژبې سره ورته والی لري او ليتوانيایي ژبه هم د سلاوي ژبې د کورنۍ څانگه گڼل کېږي.

په ټولگي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ورسئ چې د سلاوي ژبې د غوره څانگو په باره کې پخپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث پایله دې خپلواک لکړا لو ته وړاندې کړي. ښوونکی دې بحث موضوع را ټوله او له خپلو معلوماتو سره یو ځای دې ټولگي ته وړاندې کړي.

پوښتي:

لنډ ځواب ورکړئ

- ۱- سلاوي ژبه د کومې ژبې لویې کورنۍ څانگه گڼل کېږي؟
- ۲- سلاوي ژبه د اروپا په کومه برخه کې زیات ویونکي لري؟
- ۳- دسلاوي ژبې مهمې څانگې معرفي کړئ.
- ۴- د بالټیک ژبه په کومو څانگو ویشل شوې ده؟
سم څارونو په نښه کړئ
- ۱- سلاوي ژبه د لنډو اروپایي ژبو څانگه ده) (
- ۲- سلاوي ژبه زیاتره په ختیځه اروپا او د بالکان په نورو هیوادونو کې مروج ده؟
- ۳- د سلاوي ژبې مهمه څانگه روسي ژبه ده) (

له ټولگي څخه بهر فعالیت:

د اروپا نقشه بې لیکنې رسم کړئ او د سلاوي ژبې د نفوذ سیمه په یوزنگ په نښه کړئ او د جغرافیه د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلواک لکړا لو ته وړاندې کړئ.

د اردو ژبه د پخواني فارسي، ترکي او هندي ژبو څخه جوړه شوې ده. لومړني بنسټونه يې په هند کې د مسلمانانو فاتحيانو په راتلو سره ايښودل شوي دي. څرنگه چې دسلطان محمود غزنوي او د هغه د زوی د سلطان مسعود د حکومتونو په دوره کې هند يانو ته د غزنويانو په دربار کې لوړې څوکۍ ورکړل شوي وې، په هند کې د غزنويانو د دربار ژبه هم فارسي (دري) او د هند مسلمانو حاکمانو په همدې ژبې خبرې کولې. نو له همدې امله دري ژبې اغيزې په اردو ژبه کې را منځته شوې. د اردو اصطلاح ترکي ده او معنایې عسکر او د عسکرو قراگاه ده.

څرنگه چې ترک، فارس او هندو عسکر په يوه عسکري غونډه ځلي کې يو ځای وو، نو د اردو ژبه له دريو ژبو ترکي، دري او هندي څخه جوړه شوه او د اردو په ژبه ياده شوه، چې وروسته د انگليسانو د څو پېړيو واکمنۍ په واسطه انگليسي اصطلاحات پرې هم ورزيات شول.

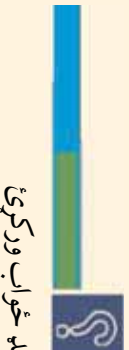
په ټولگي کې د ننه فعاليت:

په ټولگي کې دننه فعاليت:

زده کونکي په دوه تفري ډلو ورشي هره ډله دې د اردو ژبې په تاريخچه پخپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث موضوع دې خپلو ټولگيو لو ته وړاندې کړي. د مضمون ټيټونکي دې د بحث موضوع را ټوله کړي او لاس ته راخلي معلومات دې له زده کونکو سره شريک کړي.

پوښتي:

لنډ ځواب ورکړئ

- ۱- د اندو ارياني معاصرې ژبې کومې دي؟
 - ۲- د اردو ژبه ولې په دې نوم يادېږي؟
- لاندې جملې بشپړې کړئ.

- ۱- د اردو ژبه د د حکومت په دوره کې د اردو په نوم ياده شوه.
- ۲- د اردو ژبه له _____، _____ څخه جوړه شوې ده.

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

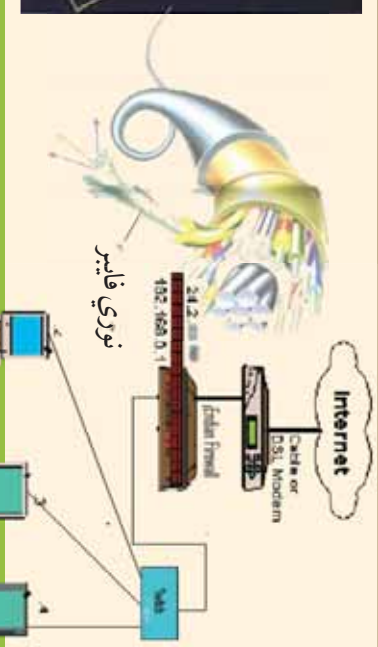

زده کونکي دې د جنوب ختيځې آسيا نقشه بې ليکنې رسم کړي او اردو ژبې هېوادونه دې په جلا رنگ، رنگ کړي او د جغرافيايې د مضمون په راتلونکي ساعت کې دې په ټولگي کې زده کونکو ته وړاندې کړي.

اووم څپرکی

څلور څلوېښتم لوست

۱-۷ اړیکي او نړیواله کېدنه Globalization

آيا د نړيوال کيدو له موضوع سره آشنایي؟

هغه پرمختګونه چې د پوهنې په بيلابيلو برخو کې رامنځته شوي.

لکه مخابرات، په تيره بيا هغه معلومات چې د مصنوعي سپوږمکيو، رادار او انټرنېټ او داسې نورو څخه لاس ته راځي، نړۍ بې له پخوا څخه ډيره نژدې کړې ده دهېوادونو ترمنځ اړيکي بې ټينګې کړي دي.

له ليرې څخه معلوماتو Remote sensing په سوداګرۍ، صنعت، ترانسپورت (ځمکنۍ، هوايي

اوسمندري)، فرهنگ او د هيوادونو او له يوې سيمې څخه بلې سيمې ته د مالونو او کاليو په لېږدولو کې

آسانتيا را منځته کړي ده. نو همدې ټولو مسائلو نړيوال کيدنه، په تيره بيا په جغرافيه کې الکترونیکي

مخابراتو او د مصنوعي سپوږمکيو اړيکو خپل حقيقي اړخ غوره کړی دی. ديدونې وړ اسانتياوې يې د

جغرافيه په بيلابيلو برخو کې برابر کړې دي او په دې اساس بې نړۍ په يوه لوړ مقياس د انسانانو ګډوګور

جوړ کړ دساینس او ټکنالوژۍ د پرمختګ، فضا ته د انسان سفر، فضايي تم ځايونو شتون او مصنوعي

سپوږمکيو ليرل دځمکې شاوخوا ته انسان وکولای شول چې د هغو په مرسته په بيلابيلو برخو کې اړيکي

يو له بل سره نژدې کړي. دمثال په ډول د مصنوعي سپوږمکيو په مرسته انسان کولای شي له کابل څخه

نيويارک، کاناډا او دنړۍ نورو لېږو سيمو ته، له مکاني ولن سره سره په ډير لږ وخت کې تماس ونيسي.

په دې سربېره په سوداګرۍ، بانکي چارو، د اسعارو تبادلو او راګرې ورکړې، فرهنگي او ترانسپورتي

چارو او نظامي چارو کې دنړۍ ټولې سيمې د معلوماتو د پوښنې لاندې راولي. نو زماني او مکاني ولن د

تماس لپاره نژدې شوي دي، چې د نړيوالو تب Globalization مفهوم افاده کوي

د اړيکو پرمختګونه يا Telecommunication لکه پرمختللي رادار، تېلفونونه، موبایل، انټرنېټ،

فکس او د نړۍ د سپوږمکيو سيستمونه د نړۍ هيوادونه يول ته نژدې کړي او هغه ولن چې دنړۍ د

هيوادونو ترمنځ موجود و، له منځه لاړ.

د ارتباطي او اطلاعاتي وسيلو چټکه وده لکه فکس، کمپيوتر، انټرنېټ، تېلفون، تلويزيون او داسې نورو

د هيوادونو د نژدې کولو لپاره زمينه برابره کړې ده د مثال په ډول که چېرې د واراډايي مالونو وارد وړنکي

وغوراي له جاپان څخه زيات سوداګريز مالونه او کالي نيويارک او دوی ته وارد کړي. وارد وړنکي د انټرنېټ

په مرسته د اړوندو کمپنیو څخه د مالونو دلېر دولو غوښتنه کوي. په لومړي پړاو کې فرمایش اخیستل کېږي او وروسته صادر وونکي کمپنۍ د مالونو بیه، کرایه او د مالونو دیمه کولو اطلاع ورکوي.

واردوونکي د الکترونیکي اویز په واسطه د مالونو بیه د انټرنېټ پواسطه مقابل لوري بانکي حساب ته استوي. او وخت پر وخت د انتقالاتي وسایلو خط السیر د مصنوعي سپور، مکي، انټرنېټ، موبایل پواسطه کنټرولېږي، ترڅو چې مالونه اخیستونکي ته ورسېږي.

دغه انتقالاتي پروسه د نوري فایبر یا الکترونیکي اسانتیاوو په مرسته اسانه شوي ده او د زرگونو کیلو مترو واټن په یوه دقیقه کې تنظیموي. دغه په نړۍ کې د ارتباطي مسایلو د نړیوالوب ګټه ده.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

ګران زده کوونکي په دریو ډلو له ویشلو څخه وروسته دنړۍ د دریو مهمو وسیلو لکه رادیو، تلويزيون او ټیلفون په باره کې بحث وکړي او دبحث پایله دي د ډلې استازي خپل پوښتني لګوا او ته بیان کړي او ښوونکي دی له خپل معلومات سره د فعالیت نتیجه را ټوله کړي.

پوښتني:

له څلور څوابونو څخه سم ځواب غوره کړئ
۱- ګلوبالایزیشن عبارت دی له:

الف: اړیکې ب: نړیوالتوب ج: سیاسي نظام د: د اړیکو نشتوالی
۲- ټیلفون دلاندې موضوعاتو لپاره کارول کېږي:
الف: د کالو تبادلې ب: د سوداګریزو کالو تسلیمول ج: د موسسو او افرادو ترمنځ د اړیکو

تامینول د: هیڅ یو سم نه دی
جمله بشپړ کړئ:

۳- انټرنېټ په نړۍ کې

لنډ ځواب ووايست:

۴- د عصري پرمختللو ارتباطي وسایلو نومونه واخلي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

ارتباطي وسایل کوم مفهوم افاده کوي او ارزښت یې په کومه برخه کې دی؟ مهرباني وکړئ هغه په کتابچو کې ولیکئ او د جغرافي په راتلونکي ساعت کې یې شرح کړئ.

د اړيکو د غوره وسيلو ډ ولونه:

د اړيکو څو ډوله وسيلې پېژنئ؟

د پيغام په انتقال کې د جغرافيايي حقايقو موندل، د نورو علومو په څير، د اړيکو د وسيلو پورې اړه لري. نوله همدې امله د اړيکو د وسيلو غوره ډولونو زده کړه د جغرافيايي څانگې د زده کوونکو لپاره حتمي او اړين کار دی. په تيره بيا د نن ورځې څېړنې د لمریز نظام، مصنوعي سپوږمکیو او د هغه نحو لاتو او د حقايقو د موندلو په هکله لکه کانزونه، کرښ زيانونه او داسې نور او همدا رنگه نوي پرمختگونه د کلياتو او دسارو په هکله دحقايقو موندل او د هغو اړيکې له ځمکې سره هغه اړينې مسالې دي چې د مخابراتي وسيلو پواسطه سرته رسېږي.

انسانانو د ژوندانه له لومړيو وختونو څخه په ځمکه کې له اشارو، نينو او ساده وسيلو څخه گټه اخيسته. همدا رنگه ډول (دهل) او نغاړه به يې وهله او بيا وروسته يې له اهلي حيواناتو څخه گټه اخيسته او په پای کې له موټر، سيم لرونکي تېلفون موندلوگ او بې سيم تېلفون، راډيو، تلوزيون، انټرنېټ او رادار څخه يې گټه اخيسته.

ډيجيټل تېلفون او موندلوگ څخه گټه اخيسته په اوسني وخت کې مخابراتي ستورنيزي حل کړي او يوله بل سره يې اړيکې ټينگې کړي.

په هوانوردۍ، سمندري ترانسپورټ او دحمل وقل په ډيرو نورو برخه کې بنسټيز تغيرات رامنځته کړي. لوی بدلونونه په تيره بيله دويمې نړيوالې جگړې څخه وروسته اختراعاتي چټکي شوي. ډله ييزې اړيکې (مېلبيا) په اروپا او امريکا کې د اړيکو معاصري دستگاوې جوړې شوې.

د ارتباطي وسيلې په توگه د راډيو را منځته کېدلو، وکولای شول چې انسانان يوله بل سره نژدې کړي او د راډيو منځنۍ، لنډې، اوږدې او FM څپې لېرې واټنونه د غږ د خپرولو پواسطه نژدې کړي. دسوداگرنو و مالونو اخبار خپرونه، د توليدي، صنعتي او تخنيکي مالونو اعلانول، ورځپاڼې، تلوزيون، انټرنېټ سپوږمکۍ د اړيکو ډېرې لويې وسيلې شمېرل شوي، چې په جغرافيايي څېړنو کې ورڅخه زياته گټه اخيستل کېږي. د گوگل Google، انټرنېټ سايټ کې هغه پروگرام چې د (PC Glob) يا د نړۍ د اطلس په نوم پلايرې، ځای پر ځای شوی دی چې اقتصادي او فزيکي، اوبو او هوا او داسې نورو په

د انسان د ژوندانه په پوله موده کې د اړیکو عمده وسیلو پر مختګ کړی دی چې لاندې برخې لري:

- ۱- لومړنۍ وسیلې: لکه الټرونکي (هډهډ او کوټرې) او اهلي حیوانات لکه آس، اوبښ، خر، قطر.
- ۲- عصری وسیلې: لکه د میډیا د اړیکو وسیلې (رادیو چې منځنۍ، لندې، اوږدې او FM چې لري)، ټلویزیون، موبایل، کمپیوټر، انټرنیټ، مصنوعي سپوږمۍ چې پاس ورڅخه یادونه وشوه.

حمکی پہ نو کشفیاتو کی بیان کری.

۱- میلیا عبارت دی له:

خارجی

الف. اخبار

۲ - د سپون مکيو څخه د جغرافيې په کومو مسالو کې

۳- داریکو اصلی وسائل و _____، _____، او _____

پڇوڪن احوال جي وٺي، اوڻ سئو سالن جي ماضيءَ جو تاريخي جائزو پيش ڪري ٿو.

الف: پُست Post په نړۍ کې.

ایا د پُست په باره کې معلومات لرئ؟

له ډیرې پخوا زمانې راهیسې په نړۍ کې پُستې شتون در لوده، چې نوموړي فعالیتونه په چین، مصر، یونان او د پخواني روم په امپراتورۍ کې له حیواناتو او الوتو نکو څخه په ګټه اخیستنه لیکونه او پیغامونه انتقالیدل. کله چې په اقتصاد کې مختلف شغولونه منځته راغلل نو د پُستي خدمتونو په واسطه یې خپلې اړتیاوې یې د اړیکو په برخه کې پوره کولې. په هغه وخت کې پُستي تشکیلات نیم دولتي وو، چې دغه حالت د منځنیو پېړیو تر نیمایي پورې دوام وکړ. خودغه کار ورو ورو تغیر موند. کله چې غوښتنې زیاتې شوې، پُست غوره پرمختګ وکړ.

همدا رنگه د امویانو او عباسیانو د امپراطورۍ په دوره کې د پُستي سیستم څخه ګټه اخیستل کیده او هغه یې د ښارونو او هېوادونو د امنیت لپاره ډیره ښه وسیله ګڼله. د هارون الرشید په زمانه کې خالد برمکی د امپراطورۍ د پُستي مقصدی په توګه مقرر شو چه د البرید په نوم یادیده.

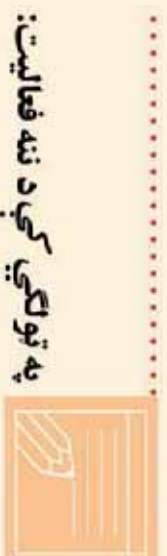
د چاپ د ماشین اختراع او په بیلابیلو هېوادونو کې د لیک لوست او لومړنیو زده کړو زیاتیدل، دنورو لویو وچو کشفیدل، د حمل و نقل د وسیلو زیاتوالی د تګ او را تګ لپاره اسانتیاوې او دهغو تر منځه یې اړیکې زیاتې کړې چې په پای کې په اړیکو کې وده زیاته شوه.

په شپاړسمې میلادي پېړۍ کې پُست د هېوادونو له سرحدونو څخه بهر شو او د فرانسوا ناګسي په همت لومړي ځل لپاره پُستي خدمتونه رامنځته شول او په اروپا کې څو هېوادونه د پُستي موادو چې یوازې لیکونه یې احتوا کول، په تبادلې لاس پورې کړ.

په ۱۸ مې پېړۍ کې پُستي ساحه پراخه شوه او ویې کولای شول چې د اړیکو د یوې باوري وسیلې په توګه خلکو ته وسپارل شوه. هېوادونو خپل منځي د پُستي تبادلې لپاره دوه اړخیزې سراسرې موافقتنامې لاسلیک کړې. دبخار د بېړیو اختراع او د اوسپنې کرښې د منځته را تللو سره پُستي فعالیتونه چټک شول. نړیواله پستي راکړه ورکړه د وخت د حمل و نقل له وسیلو څخه ګټه اخیستنه، د پُستي تشریفاتو د ساده کولو او د اجرتونو په باره کې د یوډول توب له را منځته کېدلو پرته ممکن نه وه. نوله همدې امله راولانډ هل انگلیسي Mr Rawland Hill په ۱۸۴۰ میلادي کال کې تر څنګه او د هیواد د سرحداتو په دننه کې یوښې پُستي ټکتونه رواج کړل.

لومړي ځل د نړۍ د پستي اتحادیه د ټولرو متمدنو هېوادونو ترمنځ په ۱۸۶۸ میلادي کال کې د المان د هېواد د پُست د ادارې دکارکوونکي هنري پراسطه طرحه شوه او خپل دولت ته یې

وړانديز وکړ چې په پورتنۍ طرحه په يو ه کنفرانس کې چې د دولتونو استازي به کې گډون ولري بحث وشي. وروسته د ۱۸۷۴ ميلادي کال د ستمبر په ۱۵ نيټه د ۲۱ غړو هېوادونو ترمنځ د کنفرانس په پايله کې پريکړه چې د برن د معاهدې په نوم يادېږي لاسليک شوه، نوموړې پريکړه په حقيقت کې دېستې د اتحاديې بنسټ ګڼل کېږي. کله چې د پست دموهې اتحاديې سره ډېر شمېر هېوادونه يو ځای شول د پست د جهاني اتحاديې په نوم ونومول شوه چې په ۱۹۹۶ م کال کې يې دغور شمېر ۱۸۹ هېوادونه ورسېد.

زده کوونکي دې په ډلو ووېشل شي او هره ډله دې دېست د اسانیتا وړه باره کې بحث وکړي او د خپل بحث پایلې دې منظمې کړي او تنظیم شوې معلومات دې په ټولگي کې وړاندې کړي

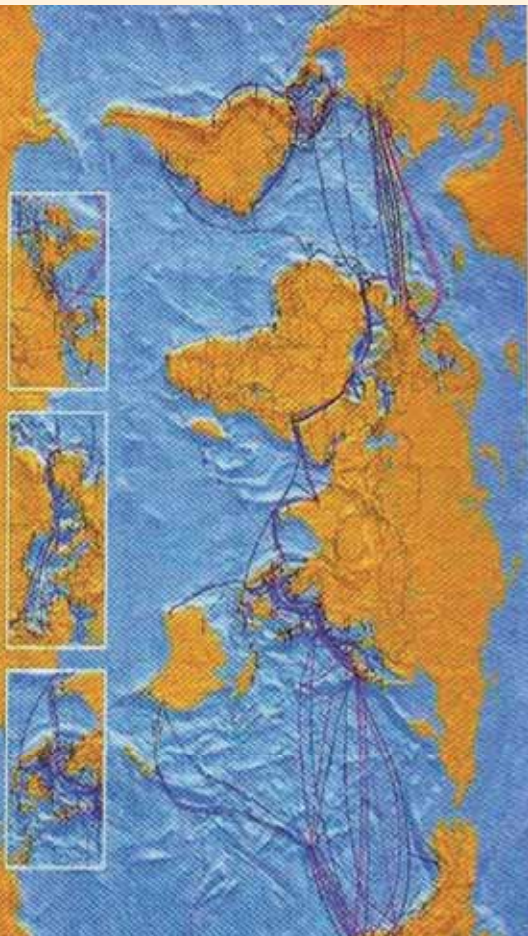
۱. لنډو ځواب ورکړئ: فرانسو اناکسي څوک دی؟
- ۲- د بخار بیرو او داوسپنې کرښې اختراع په نړیوالې پستې کې کوم تحولات را منځته کړل؟ لاندې جملې بشپړې کړئ
۳. دنړۍ پستې اتحادیه د لومړي ځل لپاره د ټولو هیوادونو تر منځ په _____ کال کې د _____ له خوا په سویس کې جوړه شوه.

د پستې رول د انسانانو په ژوند باندې تشریح کړئ، چې له یوه مخ څخه زیات نه وي.

ب: په نړۍ کې تېلفون او موبایل Telephone and Mobil

د نړۍ په سطحه د الکاټل (Alcatel) د سمندر لاندې د کیلونو نقشه.

آيا کولای شئ د تېلفون او موبایل پراسط مختلف پيغامونه خپل د نظر ور شخص ته وليړئ.

په عصري ټکنالوژۍ کې تېلفون Telephone او موبایل Mobil په ډله ییزو رسنیو کې د اړیکو ډیره مهمه برخه لري او له هغو څخه په جغرافیایي مسایلو کې د اړیکو د نیولو په برخه کې د یوې وسیلې په توګه ګټه اخیستل کېږي لکه: (آب و هوا، زلزلې اورلګیدنې، د سوداګریزو او اقتصادي معلوماتو په برخه کې...) نو له همدې امله د تېلفون او موبایل څخه ګټه اخیستنه په جغرافیایي موضوعګانو کې د ټولو زده کوونکو لپاره مهم او اړین دي. لکه چې مخکې ورڅخه یادونه وشوه، د لومړي ځل لپاره ګرام هام بل Graham Bell تېلفون اختراع کړ، چې د انسانان په ژوند کې لوی قدم وو. وروسته یې سیمه تېلفون اختراع شو، چې په ۱۸۹۷ میلادي کال کې لومړنی پیغام د ګلیمو مارکوني Guglielmo Marconi پواسطه له اروپا څخه د اطلس د سمندر څخه هغه خواته مخابره شو. دغه آزمایش و بنودله چې د رادیوي څپو پواسطه د اړیکو نیول امکان لري، چې دغه عمل د شفاهي پیغام د لیږلو پیل دی، چې له یوه سړي څخه بل سړي ته د کوچني ماشین پواسطه استول کېږي. نولسمه پیړۍ د اړیکو او رسنیو په برخه کې د ډیرو اختراعاتو شاهد ده، چې یې سیمه اړیکې د ملګري

هوا نوردۍ او جوي څپونو په برخه کې مهم تغیرات را منځته کړي دي. د دویمې نړیوالې جګړې څخه وروسته ډیرې او چټکې اختراعاتګانې را منځته شوې او عصري تېلفونونو د زرو تېلفونونو ځای ونیوه. ملګرو ملتونو په ۱۹۷۰ میلادي کال کې یې پرې مخابراتي مرکز جوړ کړ. د ملګرو ملتونو نماینده (مک براید) لومړنی پیغام دپارس له یونسکو څخه د ټولنې نړۍ هېوادونو ته خپور کړ. په ۱۹۴۷ میلادي کال کې د ترانسستور Transistor اختراع د نړۍ د مخابراتو په برخه کې زياتې اسانتیا وې رامنځته کړې. د Mobile Radio Communication د لنډې تاریخچې

څخه دا را څرگنديږي چې د مخابراتي د انفرادي خدماتو پروگرام په ټولنيز ژوندانه کې د اړيکو د زياتوېدو
مختګونو سبب شوی دی. د انفرادي مخابراتي له تخنيک څخه ګټه اخېستنه چې په ۱۹۶۰ ميلادي
کال ۶۲ سلنه وه په ۱۹۷۰ ميلادي کال کې ۷۲ سلنې ته زياته شوه. اوس د شخصي مخابراتي خدمات
(Personal Communication service) (PCS) په چټکۍ مخ په زياتېدو دي.

بې سيمه تېلفون چې لامين نوم يې سيلولر Cellular دی، هغه ډول پرمختللي تېلفون ته ويل کيږي
چې د دوه تنو تر منځ اړيکي ټينګوي او هرځای ته د انتقال وړ وي. د سيلولر کلمه Cell يا حجروي له
کلمې څخه اخيستل شوې ده، چې د موخو له مخې لويه يا کوچنۍ ساحه د موبایل دپوشښ لاندې راوړي.
چې دغه کار د موبایل د کمپنۍ په ظرفيت پورې اړه لري او ټاکلې ساحه د پوشښ لاندې راوړي. موبایل
مخابراتي محرميت هم لري چې هره کمپنۍ په هر هېواد کې ځانګړی نمبر هم لري چې د کور د نمبر د
دايرولو پرته اړيکي نيول نا شوني دي.

په ټولګي کې د ننه فعاليت:

د لومړي ځل لپاره تېلفون دکوم مخترع پواسطه رامنځته شو او په انسانانو کې دکومو تحولاتو لامل شو؟
مهربياني وکړې په دې برخه کې خپل معلومات يوله بل سره شريک کړې.

پوښتي:

- ۱- د تېلفون مخترع له لاندنيو مخترعينو څخه کوم يودی؟
الف: ګراهامېل ب: انتوني ج: ماريا د: ګګليمومارکوني
- ۲- سيلولر عبارت دی له:
الف: يو ډول پرمختللي تېلفون دی چې د دوو کسانو تر منځ اړيکي ټينګوي
ب: انټرنېټي ساحه ده ج: د انا لاګ تېلفون ساحه ده د: هيڅ يو
- ۳- ځواب په نښه کړئ
۳- ملګرو ملتونو په ۱۹۷۰م کال کې له تړاو پرته مخابراتي مرکز جوړ کړ.
- ۴- ترانزيستور په نړۍ کې زياتې مخابراتي اسانتياوې منځته راوړي.
لنډوځواب ورکړئ
۵- PCS اصطلاح تشرېح کړئ

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

له مېايل څخه ګټه اخېستنه په خپلو کتابچو کې وليکئ او د جغرافيا له ساعت کې بهي په ټولګي کې بيان کړئ.

ج- فکس Fax په نړۍ کې

د فکس ماشین په جغرافیایي موضوعگانو کې څه مهم نقش لري ؟

د جغرافیې په ټولو څانگو کې یو له مهمو اړتیاوو څخه یوه له فکس څخه ګټه اخیستنه ده چې دهغې یو اسطه پیغامونه لېږي او نژدې سیمو ته استول کېږي. له فکس څخه ګټې اخیستنې د اړتیاوې حقیقتونو دهمستند کولو لپاره په جغرافې او نورو برخو کې ډېرې آسانتیاوې رامنځته کړي دي، لکه صنعت، سوداګرۍ، تولیدي وسایل، صادرات، واردات او داسې نور.

فکس نوی تکنالوژي ده چې په ۱۹۲۴ میلادي کال کې چې د ریچارد رنجر 'Rechar H Ringer' پراسطه اختراع شو او لومړنی پیغام یې له نیویارک څخه لندن ته واستوه.

په ۱۹۷۰ میلادي کال کې د ماشین په جوړښت او اجزاو کې دسمون لپاره بدلونونه رامنځته شول.

فکس د لیکلي پیغام د انتقال وسیله ده، چې د کاغذپر مخ لیکلي پیغامونه او ګذارشونه دي ماشین ته ننه باسي او په څو ثانیو کې ټاکلي ځای ته رسېږي.

فکس میخانیکې وسیله ده چې دهغې یو اسطه اطلاعات او اسناد په لیکلي ډول د یوه سند په توګه انتقالېږي.

د فکس د ماشین له اختراع څخه وروسته تجارتی او صنعتي اسانتیاوې رامنځته شوې. د فکس د ماشین په مرسته حقایق ثبتېږي، سوداګریز فرمایشو اخلي اسناد لېږدول کېږي، صادراتي او وارداتي اقلام او رسمي او شخصي اسناد استول کېږي فکس نه یوازې په سوداګریزو او صنعتي موضوعاتو کې په کار ورل کېږي. بلکې په مصنوعي سپوږمکیو کې هم ورڅخه کار اخېستل کېږي. محرم اسناد او نوري کشفیات له ځمکې څخه فضايي او له فضا څخه ځمکې ته لېږل کېږي.

نوله همدې امله فکس له ډله ییزو رسنیو څخه دی چې د هغه پواسطه شخصي او رسمي پیغامونه، سوداګریز، حقوقي او صنعتي معاملات او داسې نور په لنډ وخت کې لیرې او نژدې سیمو ته سملاسي استول کېږي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

زده کوونکي دې په څو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د فکس د کار په څرنگوالي، فعالیت او اهمیت باندې د ژوندانه په بېلابېلو برخو کې کار وکړي. دهرې ډلې استازی دې د خپل بحث پایله په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتي:

لنډ ځواب ورکړئ:

- ۱- فکس څه شي دی؟
- ۲- له فکس څخه ډګټي اخېستې ځایونه په نښه کړئ.
- سم ځواب خوره کړئ:
- ۴- د فکس پواسطه لاندې مهم مفاهیم استول کېږي.
- الف: جغرافیایي ب: صنعتي ج: صادراتي او وارداتي د: ټول سم دي.

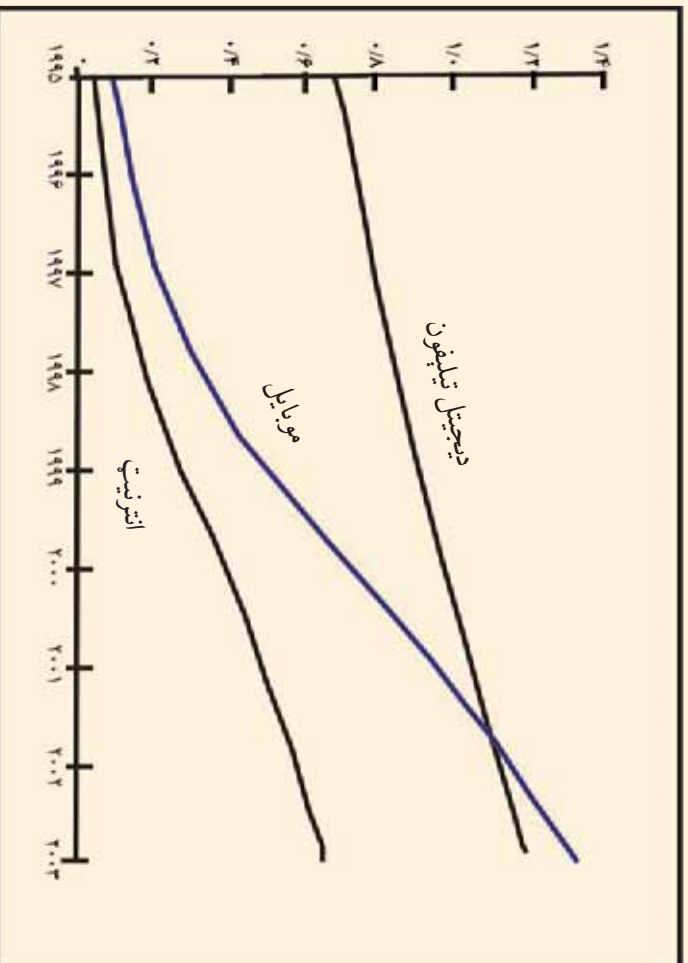
له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د فکس د اسانتیاوو په باب لنډه مقاله وليکي او د امکان په صورت کې دې په ټولګي وړاندې کړي.

د-انټرنېټ او ایمیل E: mail Internet and

له انټرنېټ او ایمیل څخه څرنگه گټه اخېستل کېږي؟

په نړۍ کې اوبکو او خبرتياو ته د لاس رسي نسبت

د مخابراتو ډېره نوي وسيله انټرنېټ او ایمیل دی، چې په جغرافيې او نورو علومو او د ژوندانه په نورو برخو کې ځانگړې دندي سرته رسوي. جغرافيه پوهان د څيړنو په ټولو مرکزونو کې د پيغامونو د انتقال لپاره له دواړو وسيلو څخه گټه اخلي له ټولو مهمه خبره داده چې د پيغامونو اخېستل او په ځانگړي او محرمانه ډول د هغې لېږل، په هره اندازه چې و خواړو، په لنډ وخت کې سرته رسيږي. له دواړو وسيلو څخه گټه اخېستنه په ټولو دولتي سوداگريزو مؤسسو او شخصي ډول سرته رسيږي.

کمپيوټر د نولسمې پېړۍ په نيمايي کې په کار پيل وکړ. له ۱۹۴۴ - ۱۹۵۱ ميلادي کلونو کې يې زياته وده وکړه. کله چې وليم شاگلي ډيجيټل Digital ماشين کشف کړ، کمپيوټر نوره هم وده وکړه. انټرنېټ د کمپيوټر ځانگړې پروگرام دی، چې د يوې بېلې شبکې په واسطه د کمپيوټر سره نېټول کېږي او بيل بيل پروگرامونه لري. چې نه يوازې پيغامونه انتقالوي بلکه تصويرونه، علمي متنونه او نور ټولنيز، سوداگريز،

سياسي ۰۰۰ او داسې نور د کمپيوټر له لارې د انټرنټ پواسطه د پام وړ شخص ته رسوي. هر څوک او هره موسسه کولای شي په بېلو ادرسونو خپل ځانگړي سايټونه پرانيزي او د هغو څخه گټه واخلي. انټرنټ يو تنظيم شوي سيستم دی چې د بشر په نننۍ ټکنالوژۍ کې د پيغامونو او اطلاعاتو په انتقال کې د چټکۍ او بڼې منبع په توگه کارول کېږي.

ټول اسناد چې د انټرنټ له لارې په کمپيوټر کې شامل شي، له چاپ وروسته لاس ته راځي. انټرنټ ارتباطي ډېره بڼه وسيله ده، چې د نړۍ ټول هېوادونه په دې پروگرام کې شامل دي. له ۱۹۹۰ ميلادي کال څخه مخکې د کمپيوټر پواسطه هيڅ ډول اسانتياوې نه وې لومړنۍ څانگه يا ديباړمنت چې د کمپيوټر ماشين پواسطه يې د مخابراتو اړيکې جوړې کړې د امريکا د متحده ايالتونو پوځي څرنيز مرکز وو (DOD)، په ۱۹۶۷م کال کې AC M د کمپيوټري ماشينري مؤسسه د امريکا په متحده ايالتونو کې ياد ARP A دفتر و يو کوم چنی ماشين يې جوړ کړ چې له يو کمپيوټر څخه بل کمپيوټر ته معلومات انتقال کړي. له يوه کمپيوټر څخه بل کمپيوټر ته د پيغام انتقال په دې پورې اړه لري چې لومړی دغه پيغام د I M P (Interface Massage Process) پواسطه په کمپيوټر کې داخل شي.

د کاليفورنيا او لاس انجلس پوهنتونونو وکولای شول چې د انټرنټ پواسطه د يوټا Utah له پوهنتون سره اړيکې جوړې کړي. د انټرنټ پروگرام په ۱۹۹۰ ميلادي کال کې دنړۍ په سطح په کار پيل وکړ. په کيانتو کې او سني فضايي پروگرامونه څېړي او د رازونو دکشفولو لپاره د انټرنټ پواسطه په ډېره آسانۍ له يوه ځای څخه بل ځای ته لېږدول کېږي

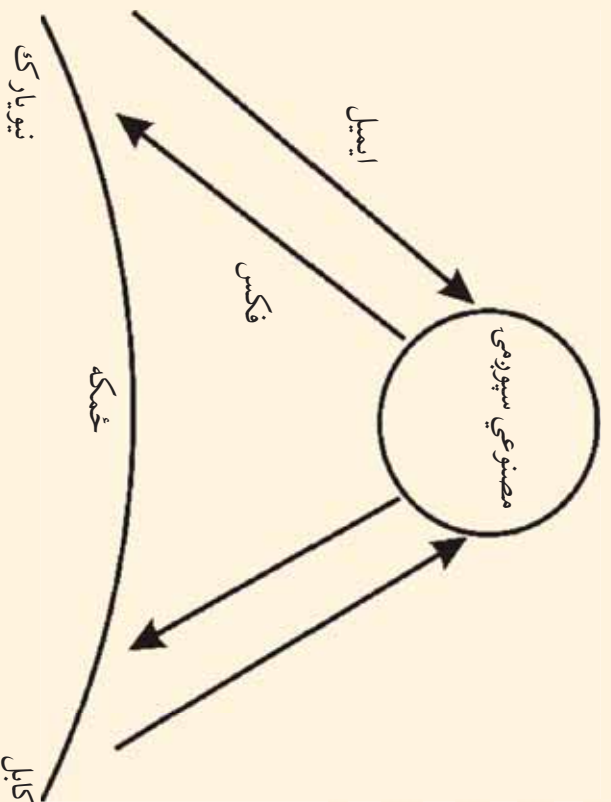
په جغرافيه کې د انټرنټ نقش د جغرافيايي حقايقو موندل دی. په دې ډول د قطبونو د کنډگونو، د ځمکې دکري د تودوخې، د اوزون د طبقې نازک کيدل او د انرژۍ دسرچينو د موندلو لکه نفت، گاز او داسې نورو، طبيعي سرحدونو، په سمندر کې د کبانو د استوگنې د ځای د معلومولو، د ځنگلونو د ساننې، د آب و هو اوړاندوينه، د تودوخې او سړو د درجې ټاکنه، د خاورې بېرژندنه او داسې نورو برخو کې ورڅخه کار اخيستل کېږي. چې خبرورکونکو په ويب سايټ کې اچولي دي او وروسته د انټرنټ، په مرسته هغه

اخلي. له انټرنېټ څخه معلومات د دوه تنو، يا دوه دولتي يا شخصي مؤسسو ترمنځ تبادله کېږي په دې شرط چې دهغه بل لوري د ايميل کورته معلوم وي. دمثال په ډول (<http://www.google.Com>).

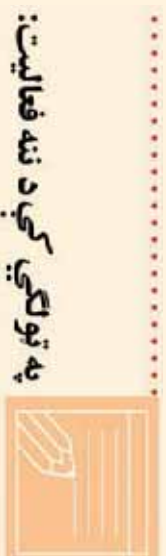
د انټرنېټ اړيکې دسيپروميکو او دنوري فايبر سره دي زياتره پيغامونه او کرنيوز، اقتصادي معلومات اوداسې نور په دقيق ډول د ځمکې څخه اخلي او دوهم ځل يې خپل اوږند مرکز ته مخابره کوي .

ايميل Electronic Mail هم نوي تکنالوژۍ شمېرل کېږي. چې د سوداگريزو، صنعتي، سياسي، فرهنگي او انفرادي پيغامونو په لېږلوکې ډيرې سترې دندې سرته رسوي او د همدې ماشين په مرسته

سملاسي دليږې او
ژډي وټن ترمنځ
ډير ژر ارتباطات
تامينيږي. لنډيزي
ايميل (e-mail)
دی.

يميل پيغامونه راډيويي څپو په مرسته اخلي او لېږي چې د ايميل ديوې دستگاه د مرکز څخه د بلې دستگاه په آدرس پيغام استول کېږي او په څو ثانيو کې اړونده آدرس ته رسېږي.

زده کوزنکي دې په مناسبو ډلو وويشل شي او هره ډله دې د انټرنټ او د هغه د استعمال په هکله په خپلو منځو کې بحث وکړي د بحث پايلې دې خپلو ټولگيوالو ته ووايي.

پوښتي:

لنډ ځواب ورکړئ:

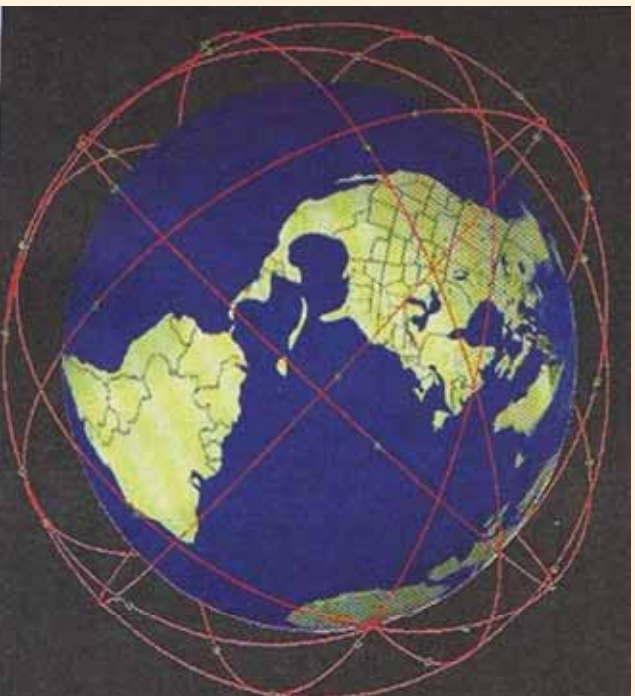
- ۱- د ډيجيټل د ماشين اختراع د کومو لويو تحولاتو سبب شوه؟
- ۲- د کمپيوټر پواسطه پيغامونه په څه ډول استول کېږي؟
- ۳- ايميل څه ته وايي؟ تعريف يې کړئ .
جمله بشپړه کړئ:
- ۴- انټرنېټ په لومړي ځل په () په کارپيل وکړ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

له کمپيوټر څخه د گټې اخېستنې څرنگوالی وليکئ او د جغرافيايي د مضمون په ساعت کې يې په ټولگي کې بيان کړئ.

۷-۲ د سپوږمکيو شبکه Satellite Network

د نړيوالو سپوږمکيو د اړيکو سيستم

ايا د مصنوعي سپوږمۍ په باره کې معلومات لرئ؟

امصنوعي سپوږمۍ او ريموټ سنسنگ Remote Sensing د نوي ټکنالوژۍ ډيره عصري وسيله ده، جغرافيه پوهان يې د دې وړکړي چي د جغرافيې اړونده ځمکې په کړې او فضا کې مسايل چي تر اوسه نه دي کشف شوي، کشف کړي او انسان وکولای شي هغه رازونه وپيژني چي تر اوسه ندي کشف شوي. د مصنوعي سپوږمکيو څيړنو Satellite Network د ځمکې او فضا په هکله معلومات زيات کړي دي. د هغو رول په جغرافيه کې څرگند دی لکه دکرنې، کانونو، طبيعي زېرمو په هکله څيړنې، د آب و هوا وړاند وینه، د ځنگلونو شتون، د کبانو د بنکارسيمې د پيړيو لار ښوونه د سوداگريزو مالونو انتقال اوداسي نور همدارنگه د کيهان وردانو لپاره يې د فضايي مسافرت شرايط برابرکړي دي، چي د سپوږمکيو په مرسته فضا ته سفروکړي.

د سپوږمۍ مخابراتي سیستم د کمپیوټر او تېلېفون په مرسته سرته رسېږي، چې د سیلو لږ تېلېفون د cellular phone یا cell په نوم یادېږي. د سپوږمۍ مخابراتي سیستم د نوي تکنالوژۍ پیچلي سیستم دی چې له فضا څخه ځمکې ته اطلاعات لېږي چې د Down Link او هغه پیام چې له ځمکې څخه فضا ته لېږي Link up په نوم یادېږي. سپوږمۍ په فضا کې د استوا په کرښې، عمود، مایل یا موازي په ټاکلو مدارونو کې د ځمکې په شاوخواځای پر ځای شوي دي. ځینې مصنوعي سپوږمۍ د ځمکې څخه په یو نقطه کې ثابتې ساتلې کېږي چې دا حالت د جیو سشنري Geo Stationary په اصطلاح یادېږي.

انسانان کولای شي چې د سپوږمۍ په مرسته د لمریز نظام او دهغه اړونده سیارو او دهغو څخه د ځمکې په برخه کې زیات معلومات حاصل کړي لکه د ځمکې لوړې برخې، د ځمکې پر مخ روانې اوبه، د اور بنست اندازه او داسې نور. تازه څېړنو ښودلې ده چې سپوږمۍ مکیو انسان ته د دې وس ورکړی دی چې د طبیعت ځینې رازونه پیدا کړي او د زیاتو معلوماتو لپاره دغه ډول څېړنې په چټکۍ دوام لري هغه هیوادونه

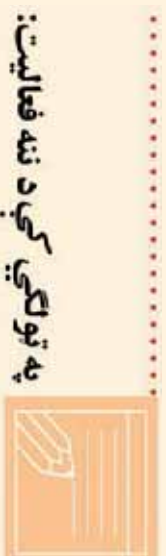

چي سپوږمکي لري په لاندې ډول دي: د امریکا متحده ایالتونه، روسیه، چین، هند او داسي نور ځینې نور هیوادونه هم غواړي چې دغه نوي تکنالوژي ولري.

ټول مخابراتي مسائل د سپوږمکیو له لارې تنظیمېږي لکه رادیو، تلویزیون او داسي نور. زياتې سپوږمکي په فضا کې د بیغا موند لېږلو او رادیويي څپو لپاره فعالیت کوي او ټولې نړۍ ته د رادیو ځانگړې څپې لېږدوي. په ځینو نورو مخابراتي برخو لکه نظامي، استخباراتي او داسې نورو کې هم فعالیت کوي.

يادونه:

سپوږمۍ په فضا کې د فعالیت پر وخت د دوه وزرو په واسطه چې دهغې دواړو خواو کې دي خپله د اړتیا وړ انرژي له لمر څخه اخلي.

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشل او په جغرافیه کې دې د مصنوعي سپوږمکیو د اهمیت دآب وهوا د وړاندوینې، د اقتصادي، کرنیزو او پوځي موضوعگانو په هکله دې بحث وکړي او د بحث پایلې دې د ډلې مشر خپلوټو لگړو ته بیان کړي.

پوښتني:

لنډ ځواب و رکوئ

- ۱- جيو سټشنري Geo Stationary کوم حالت ته ويل کېږي؟
- ۲- Satelit Network په جغرافيه کې کوم خدمتونه سرته رسوي؟
- لاندې جمله بشپړه کوئ:

۳- هغه پيغامونه چې له مصنوعي سپوږمۍ څخه ځمکې ته رسېږي او هغه پيغامونه چې له ځمکې څخه مصنوعي سپوږمۍ ته استول کېږي..... په نوم يادېږي.

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

د مصنوعي سپوږمکيو د ډولونو او د هغو لپاره د اړتيا وړ انرژۍ په باره کې مقاله وليکئ او د جغرافي د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولگيوالو ته وړاندې کوئ.

اتم څپرکی د ژوندانه د چاپیریال نړیوالې ستونزې

یوه پخوانی لوست

۸-۱ د سون د مواد و لوگي او غازونه

په هغه ځای کې چې اوسېږئ، آیا دکومې دستگاه لوگي او غازتاسې ربروي؟

د بدن سلامتي او روغتيا د انسان لپاره د ژوندانه اصلي اړتياوې گڼل کېږي. هر هغه لامل چې د انسان سلامتيا او روغتيا ته تاوان اروي مضر دي. نو له همدې امله بايد د انسان د ژوندانه ځای له هر ډول ککړتيا او مضره موادو څخه پاک وي. له دې پرته به زموږ د ژوندانه چاپېريال متضرر وي، بايد هغه بڼه وپېژنو او د حل لاره ورته ولټوو. طبيعت په فطري ډول پاک دی او د څښتن تعالی له تحفو څخه دی نو له همدې امله د چاپېريال پېژندنه چې د جغرافيايي لويه برخه ده بايد په بشپړ ډول وپېژنو.

د ژوندانه چاپېريال د ژوندانه د ټولو پديدو يوه ټولگه Complex ده چې انسان، حيوان او نبات لپاره يې د ژوندانه شرايط برابر کړي دي. مهمې برخې يې ځمکه، داستوگنې ځاي، خاوره، اوبه، نباتي پوښښ، حيوانات او اتموسفير تشکیلوي.

د وخت په تیریدو سره انسانان په دې پوهیدلي چې همدغه چاپیریال کولای شي چې زموږ ټولې اړتیاوې پوره کړي نو په چټکي له خپل چاپیریال سره اړیکې ټینګې کړې. په دې برخه کې یې زياتې تجربې لاس ته را وړلې، د طبیعت له ښکلا او ستونزو سره اشنا شول او د هغه له تهديدونو سره یې مقابله وکړه. انسانانو پوهنه حاصل کړه چې هر چاپیریال کې باید له طبیعت سره اړیکې ټینګې کړو چې د هغه له امکاناتو څخه ګټه واخلو. تودې او وچې سیمې د کرنې او د خوړو د برابرولو لپاره مناسبې نه وې. هغه شني سیمې چې د سیندونو او جهيلونو په څارو کې پرتې وې ټول شرایط یې د ژوندانه لپاره برابر کړي وو. نو د همدې سندیونو په څارو کې لوي تمدنو نه رامنځته شول.

په هر ځای کې انسان هڅه کوي چې د طبیعي چاپیریال شرایط و پېژني او خپل ژوند له هغو سره برابر کړي او یا چاپیریال ته د خپلو اړتیاوو له مخې بدلون ورکړي.

هغه چاپیریال چې موږ په کې ژوند کوو ځانګړی نظم او قانون لري چې د خدای (ج) له خوا تنظیم شوي دی، د باران اوریدل، د باد لګیدل، د نباتاتو وده، ټول دیوه قانون د بنسټ له مخې فعالیت کوي. موږ باید طبیعي قوانین وپېژنو او دهغورعایت وکړو او خپل چاپیریال پاک وساتو له هغې پرته زموږ طبیعي ژوند اغیزمن کوي او د ټولو موجوداتو لپاره ژوند ستونزمن کوي.

متاسفانه له صنعتي تاسیساتو، فابریکو، په ځمکې باندې صنعتي پاتې شونو او ګلخانه یي مضرو غازونو پورته کیدل د ځمکې اتموسفیر ککړوي او انسانان، حیوانان ژوند له خطر سره مخامخوي. د هوا د ککړتیا په باره کې باید دیوه ځای د آب و هوا په باره کې مستند او دقیق معلومات ولرو. اتموسفیر د انسانانو، حیواناتو، او نباتاتو لپاره د ژوندانه یوه مهمه پدیده ده. نو له همدې امله دغې حیاتي سرچینې ته باید پوره پاملرنه وشي اوله دې سرچینې څخه باید په ښه توګه ګټه واخیستل شي. هغه لوګي او غازونه چې دسون له موادو څخه پورته کېږي په ټوله نړۍ کې یې هو اککړه کړیده ککړه فضاء د انسانان او نورو حیواناتو پر تنفسي سیستم په مستقیم ډول ناوړه اغیزه کوي او د کاربن ډای اکساید او کاربو مونو اکساید، د متان غاز، کلوروفلوروکاربن او د نایټروجن اکساید تعاملات دویني په دوران، او تنفسي جهاز او نورو باندې روغتیايي ناوړه اغیزه لري د ځمکې پر مخ د غازونو او دودونو سرچینه د جوړو سکاره، نفت اورلګیدنې او صنعتي کارخانو څخه عبارت دي.

د کابل د بناري فضاءد حمل ونقل د وسیلو او د نفوسو د زیاتوالي او د بناري ککر تیا پواسط غیر صحي او ککره شویده چې زموږ د بناريا نو په روغتيايي نا وړه اغيزه کړې ده. هغه مواد چې په مجموعي ډول د هوا د ککر تیا سبب گرځي په لاندې ډول دي:

۱. زهري مواد
۲. کيمياوي مواد
۳. دغړونو خپرېدل
۴. د اضافي غیر صحي مواد راټولېدل
۵. د مصنوعي او اتومي مواد وېاتي شوني
۶. د مضرو اجسامو له راټولېدل
۷. سوځېدنې
۸. د مناسب کانا ليزسيون نه شتون او داسې نور.

په ټولگي کې د ننه فعالیت:

ز ده کوونکي په ډ لو ووشی. دمضرو غاړونو په باره کې دې چې زموږ په روغتیا نلوره اغيزه کوي بحث وکړي او دهغو بابلې دې خپلوټو لگيا لو ته بیان کړي.

پوښتني:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. د ژوندانه چاپيريال تعريف کړئ
۲. کوم مواد د ژوندانه د چاپيريال د ککړتيا سبب گرځي.
سمه جمله په نښه کړئ
۳. آيا په فضا کې مضره غازونه د وينې په دوران او تنفسي سيستمونو باندې مستقيمه اغيزه لري) (
۴. د مضرو لوگيو اغازونو اصلي منبع د ځمکې پر مخ اور لگېدنې گڼل کېږي) (

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

ز ده کوونکي دي د کابل د ښار د هوا د ککړتيا او د هنې د ضرر په باره کې معلومات راټول کړي او په ټولگي کې دې وړاندې خبرې وکړي.

الف - د وړلو- راوړلو (حمل او نقل وسيلې):

د ژوند پر چاپيريال باندې د نقلیه وسایلو غاړونه او لوگی څه منفي اغيزې لري؟

نقلیه وسایل د انسان له اړتیاوو څخه گڼل کېږي چې د کالیمو او خلکو په انتقال کې ډېرې اسانتیاوې برابروي. خو دلته نقلیه وسایل په ښارونو کې د هوا د ککړتیا د لامل په توګه څېړل کېږي. نقلیه وسایل په فضا، ځمکه او اوبو کې د انتقال لپاره کارول کېږي. انتقالاتي شبکې په ټوله نړۍ کې د حمل و نقل ستونزې حلوي، خو د دې ترڅنګ د لوګي او غاړونو خپرول د ژوندانه چاپیریال ککړوي او د انسان، حیوان او نبات لپاره تنفس ستونزمن کوي.

د نقلیه وسایلو مضر لوګي او غاړونه هوا اککړوي او د ټولو ژوندیو موجوداتو د روغتیا لپاره ناوړه هوا منځته راوړي د اوسنیو څېړنو له مخې نقلیه وسایل هوا اککړوي. د هوا د ککړتیا غاړونه، لوګي، کاربن ډای اکساید، نایتروجن اوکساید، سلفر، سرپ او داسې نور دي.

. نوهر لامل چې د چاپیریال د ککړتیا سبب ګرځي د Pollution په نوم یادېږي.

په نړۍ کې د نفوسو زیاتوالی ډیرو ونقلیه وسیلو ته اړتیا لري. د دې وسیلو ککړوونکي مواد د هوا د ککړتیا سبب ګرځي.

د وروسته پاتې هیوادونو د ژوند چاپیریال په ښاري او صحي معیارونو سمبال نه دي. پر مختلفې هیوادونه په دې توانیدلي دي چې تربوې اندازې د نقلیه وسیلو د مضر موادو مخه ونیسي، ځکه چې پدې هیوادونو نوي تکنالوژي او د نقلیې ښی وسیلې د دې سبب شوي دي چې د مضر غاړونو مخه ونیول شي هغه نقلیه وسیلې چې د لوګي او غاړونو لامل ګرځي، اجازه نه ورکول کېږي چې تګ او راتګ وکړي.

په دې وړستيو کالوکې زموږ گران هيواد افغانستان د زياتو نځليو وسيلو په لرلو په تيره بيا د کابل ښار چاپيريال د ککړتيا له مخې له ډيرو ستونزو سره مخامخ دی. د کابل د ښار ښکلي فضا مضرو غازونو او د زړوموترو لوگيو اوډي کيفيته تيلو په استعمال سره چې په هواکې د سلفرو او سړيو د زياتوالي سبب کيږي خرابه کوي ده. کولای شو د نځليو وسيلو ککړتيا په ځمکني، سمندري او هوايي برخو وېلېدې او مطالعه کړو. چې هرې برخې پخپل وار سره ځمکه، سمندر او فضا ککړه کړې ده طبعتا صافه او طبيعي هواککړه نه وي خو دا انسان دی چې د نوي تکنالوژۍ څخه په گټه اخېستي سره په ډېرو منطقو کې چاپيريال ککړ وي.

په ټولگي کې د ننه فعاليت:

ټولگي په خود لو وويش او هره ډله دي د هوا د ککړتيا Pollutin د لاملونو په باب يو له بل سره بحث وکړي او د بحث پايله دي د ډلې استازي خپلوټو لگيو او ته وړاندې کړي.

پوښتي:

لنډ ځواب ورکړئ:

۱. پر مختلفو هيوادونو څرنگه د هوا د ککړتيا مخه نيولې ده؟

۲. د نځليو وسيلو د افرازاتو ککړتيا په هواکې د کومو ستونزو لامل گرځي؟

جمالي بشپړې کړئ:

۳. نځليو وسيلې د ککړتيا لامل گرځي.

۴. د انسان روغتيا مستقيماً له سره اړيکې لري.

۵. هغه لاملونه چې د ککړتيا سبب گرځي په نوم ياديږي.

د سم ځواب انتخاب کړئ:

۶. کوم غازونه د هوا د ککړتيا سبب گرځي:

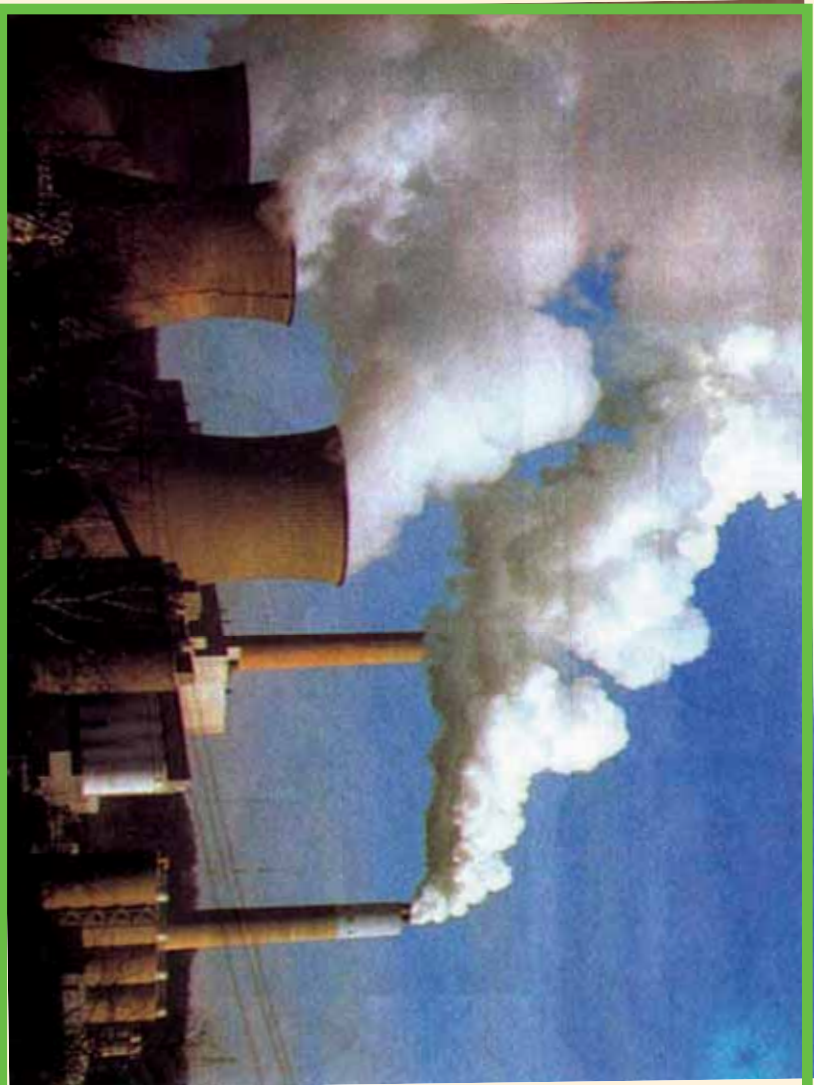
الف: اوکسيجن ب: نايټروجن اکسايډ ج: کاربن مونواکسايډ د- ب او ج سم دي.

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

د نځليو وسيلو په هکله فکر وکړئ چې ولې چاپيريال ککړوي په دې هکله مقاله وليکئ او د جغرافيه په رالټونکي ساعت کې يې خپلوټو لگيو او ته بيان کړئ.

ب: د ژوند په چاپیریال باندې د کارخانو اغیزې:

کله صنعتي فابریکې ته تللې یاست؟ کوم ډول مضر غازونه له فابریکې څخه خارجېږي او د ژوندانه چاپیریال ککړوي؟

د ژوندانه چاپیریال په مجموعي ډول د جغرافیه پوهانو پاملرنه ځانته جلب کړې ده.

اوسنۍ څېړنې ښيي چې د کارخانو په پراخه پیمانه جوړول د هوا د ځمکې د روانو او د ځمکې لاندې اوبو د ککړولو لامل ګرځي.

صنعتي انقلاب له اروپا څخه پیل شو. چې اصلي زانګړې د انګلستان هیواد دی او له هغه ځایه څخه نړۍ ته خپور شو او په شمالي امریکا په تیره بیا د امریکا په متحده ایالتو نوکې یې په پراخه پیمانه پراختیا ومونده او د موټر جوړولو، بېړۍ جوړولو، الوتکو جوړولو او په نورو برخو کې په سلونو فابریکو په کار پیل وکړ.

د آسیا د لویې وچې هیوادونو لکه جاپان، چین، هند او داسې نوروهم د بیلا بیلو کار خانو په جوړولو پیل وکړ او نورو زیاتره هیوادو نو لکه د افریقا لویې وچې او استرالیا هم لویې فابریکې په ځانگړو برخو کې جوړې کړې. دغو ټولو تاسیسات په بیلا بیلو څانگو کې د ژوندانه د چاپیریال په ککړو لو کې زیاتې ستونزې رامنځته کړې، لکه د کاربن ډای اکساید CO_2 ، د متان CH_4 ، کلورو فلورو کاربن غاز CFC ، نایټروجن ډای اکساید زهرجن غازونه، د اوبو پراسونه او د اتومي زرو آیونونه او داسې نور په هوا کې دا خلیبې چې د هوا فزیکي او کیمایي خواص تغیروي.

په مجموعي ډول مضر غازونه له فابریکو څخه خارجېږي ځینې ډېر پورته ځي او هوا ککړوي. د مثال په ډول د کلورو فلورو کاربن (C.F.C)، $\text{choloro fluoro carbon}$) غاز له فابریکو او سروونکو سرچینو څخه خارجېږي چې د هوا په لوړو پوړیو کې د اوزون په قشر کې کیمایي ترکیبونو سره تعامل کوي. د اوزون طبقې ویجاړوي او په پای کې د ځمکې د تودیدو سبب گرځي.

مضر غازونه په ټولیزه ډول د هوا د ککړتیا لامل گرځي او ژوند له خطر سره مخامخوي چې په پای کې د بیلا بیلو ناروغیو سبب کېږي لکه د زړه، رويي (تنفسي)، جلدي او داسې نورو. په همدې ډول اتومي کارخانې رادیو اکتیف Radio Active waster پاتې شوني د لاندینو ستونزو لامل گرځي.

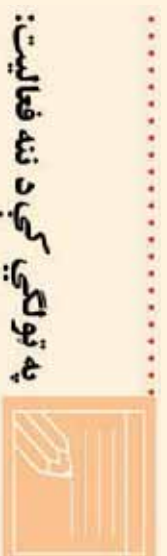
- اتومي وړانګې (تشعشعات) د یو کیلومتر مربع په ساحه کې تخریبات کوي.
- په کرنه، کښت او کار منفي اغېز لري.
- فضا ته دا خلیبې.
- حیوانات، انسانان او نباتات په مرګ تهدیدوي.
- د چرنوبل اتومي چاودنې چې پراخه ساحه له منځه یوړه. د دې مطلب ښه بیلگه ده.
- د کاربن ډای اکساید د غاز د تولید سبب گرځي.

• دوستګي سرطان رامنځته کوي.

• د خوړو موادو تاسيسات اغيزمن کوي.

دکارخانو ناوړه اغيزې، نه يوازې په ځمکه بلکې په فضا او سمندر کې هم د احساس وړ دي. د فابريکو ناوړه اغيزې د ځمکې اتموسفير هم ککړه وي.

هغه سيندونه چې د فابريکو ترڅنگ بهيري، د فابريکو د اضافي موادو پواسط اغيزمن کېږي. اتمي اضافي مواد هم د سمندر اوبه ککړې کړې دي. د نفتو له بېر يو څخه په سمندر کې د نفتو تېدلو هم د سمندر اوبه او سمندري ژوند يې متاثر کړی دی.

ټولګي په مساوي ډول وروشي او هره ډله دي د فابريکو د ضرر په باره کې فکر وکړي او د اتمي دستګاوو ناوړه اغيزې دي توضيح کړي او د ډلې استازی دي خپلو ټولو لګيو لوسته وړاندې کړي.

سم ځوابونه انتخاب کړئ:

۱. له لاندنيو هيوادونو څخه يو هيواد د صنعتي انقلاب زانګو وه.

الف: جرمني ب: انگلستان ج: فرانسه د: ايتاليا

۲. چرنوبل د برېښنا د توليد اتمي دستګاه په کوم يولاندي هيواد پورې اړه لري:

الف: اکراين ب: قزاقستان ج: ترکمنستان د: ارمنستان

۳. مضر غازونه کومې منفي اغيزې لري؟

الف: د اوزون طبقه ويجاړوي ب: د ژوندانه لپاره ګټور دي

ج: د تنفس لپاره گټور دي د يوازې دنيا تاتو لپاره گټور دي.
لنډځواب ورکړئ:

۱. کوم غازونه د ژوندانه چاپيريال ککړوي؟
۲. د فابريکو مضر غازونه د کومو ناروغيو لامل گرځي؟
۳. د اتومي فابريکو تاسيسات کومې ستونزې رامنځته کوي؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

د هغه مضر غازونو او مواد ولست وليکئ چې په پخلنځي کې شته او دانسان په ژوندانه باندې د هغې ناوړه اغيزې واضح کړئ.

۸- ۲ د صنعتي مواد و پاتې شوني:

د ژوندانه دځاي د ککړتيا په هکله مو فکر کړی دی او د صنعتی پاتې شونو په ضرر پوهیږئ؟

د ژوندانه چاپیریال هغه ځای دی چې انسان په کې ژوند کوي او ټول صنایع او فابریکې د انسان د اړتیاوو د پوره کولو لپاره دي. خو د هغو تر څنګ روغتیا او پاکي اساسي اړتیا ده. چې د ژوندانه ځای په مجموع کې پاک وساتو نو له همدې امله هغه صنعتي پاتې شوني چې کار ځانې او صنایع تولیدوي د هغو د ضرر مخنیوی وشي چې چاپیریال ککړ نشي. پاتې شوني په لاندې برخو ویشل شوي دي.

۱. فزیکي پاتې شوني: Physical state لاندې برخې لري: د کورونو پاتې شوني، نالولې اوبه او داسې نور.

۲. حیاتي عضوي پاتې شوني.

۳. خدماتي سکتورونه: چې ځمکني، هوايي او سمندري نقلیه وسپلې دي.
۴. د خوړو پاتې شوني: د دودۍ او پخلنځي پاتې شوني.

۵. بناري پاڻي شورني: ڇي معمولاً د وروستو مواد و پاڻي شورني د مٿان غاز توليدوي.
۶. انومي توليدي منابع: د هوا د انومي اېوزونو دترکيب ککړتيا.

۷- صنعتي توليدات: ڇي له هغو څخه د کلو روفرورو کاربن C.F.C. غاز ورڅخه توليد يږي. پاڻي شورني معمولاً د کيمياوي او فزيکي تعاملاتو پواسطه د چاپيريال اصلي خواصو ته تغير ورکوي او دغه تغيرات په وچه، اوبو او هوا ناوړه اغيزې لري. ڇي په فضا کې د اوزون طبقه ويجاړ وي او له بنفش څخه اخوانه وړانگې مستقيماً په ځمکه لگېږي ځې د انسانانو اونورو ژونديو موجوداتو په روغتيا او په همدې ډول د ځمکې دکري د آب و هوا پرتغير منفي اغيزه کوي. د پاڻي شورنو شتون د انسان لپاره ستره ستونزه جوړه کړې ده ځې د ټولو ژونديو ژوند تهديدوي. اوس وخت د انسان د ژوندانه چاپيريال غير صحي شوي دی او د زياتو ستونزو د رامنځته کولو لامل گرځيدلی دی. له بله پلوه صنعتي پاڻي شونو سمندرونه ککړ کړي دي اوهغه حيوانات ځې په سمندرونو او سيندونو کې ژوند کوي متضرر کړي دي. لکه په اروپا کې تايمر او راین سيندونه. صنعتي او کيمياوي فابريکې ځې ددې سيندونو په غاړو کې جوړې شوي دي، د دې فابريکو اضافي مواد سيندونو ته ځي او د

د الاسکا په سواحلو کې د نفتي ککړتياو پاکول

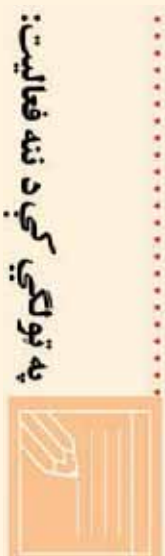
حيوانانو د ژوندانه چاپيريال ککړ وي.

د راين سيند له سر چيني څخه تر مصب پوري ۱۳۰۰ کيلو متره اوږدوالي لري. دغه سيند د سويس له هيواد څخه سرچينه اخلي او د فرانسې، المان او هالنډ څخه تيريږي. سمندرونه د اتومي او نفتي موادو پواسطه هم ککړيږي، چې د سمندري حيواناتو د له منځه تللو سبب گرځي. انسانان د نفتي موادو پواسطه د سمندرونو د زياتو ککړتياوو شاهد دي، چې يوازې د امريکا په متحده ايالتونو کې ۷۰۰۰ واقعي ثبت شوي دي. همدا رنگه په ډيرونو و سيمو کې هم د نفتو بارونکي بېړۍ د تخنيکي ستونزوپه سبب په سمندر کې د نفتو د انتقال پر وخت سمندرونه ککړوي.

د راين دسند حوزه او د هغې د شاوخوا صنعتي مرکزنو

نو له همدې امله د ځمکې په کره باندي صنعتي پر مختگونه که له يوې خوا د انسان د اړتياوو د پوره کولو په برخه کې گټور وو. په هغه اندازه يې ځمکه، سمندر او هوا اککړه کړي هم ده، چې مهمې نمونې مو مخکې وړاندي کړي، يعنې د انساني فعاليت پاتې شونو په ټوله نړۍ کې ستونزې رامنځته کړي دي، چې تر اوسه پوري موږ له دې ستونزو سره لاس او گريوان يو.

ز ده کورونکي په مناسبو ډلو وویشئ او د فابریکو د تاسیساتو او دمعو د ضررونو په هکله دې د ژوندانه په چاپیریال باندې بحث وکړي او د بحث پایله دې د ډلې استازي خپلو ټولګیوالو ته بیان کړي.

پوښتي:

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱. صنعتي پاتې شوني په نړۍ کې د انسانيانو لپاره ډیر لوی دی.
۲. د اروپا کوم سیدونه ډیر ککړ دي.

الف: زلین ب: ټایمز ج: دنیوب د: الف او ب سم دی
لنډ ځواب ورکړئ

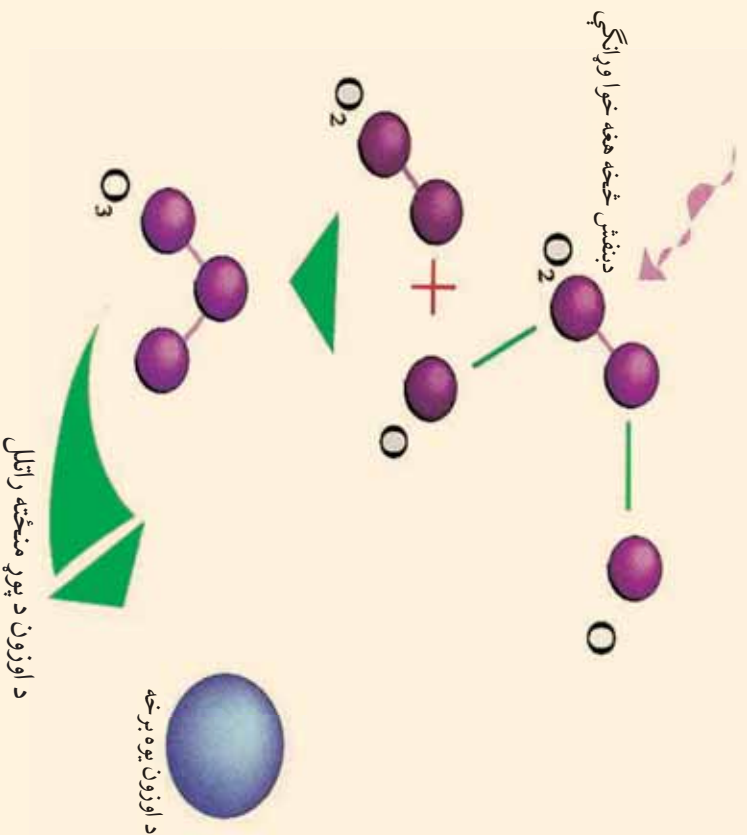
۱. ولې په ښار کې د ننه د فابریکو شتون ضرر لري؟
۲. پاتې شوني څه ته وایي؟
۳. په کوم هیواد کې صنعتي پاتې شوني زیاتې دي؟
۴. د سمندر د حیواناتو د ژوندانه چاپیریال کوم پاتې شوني تهدیدوي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

د ژوندانه د چاپیریال په باره کې معلومات ورکړئ او د مضرو پاتې شونو لاملونه ولیکئ او په ټولګي کې یې وړاندې کړئ.

۸-۰. د اوزون د طبقې د نړۍ کیدلو خطر ونه:

لږ پخوا د اوزون د طبقې له کلمې سره اشنا وی؟

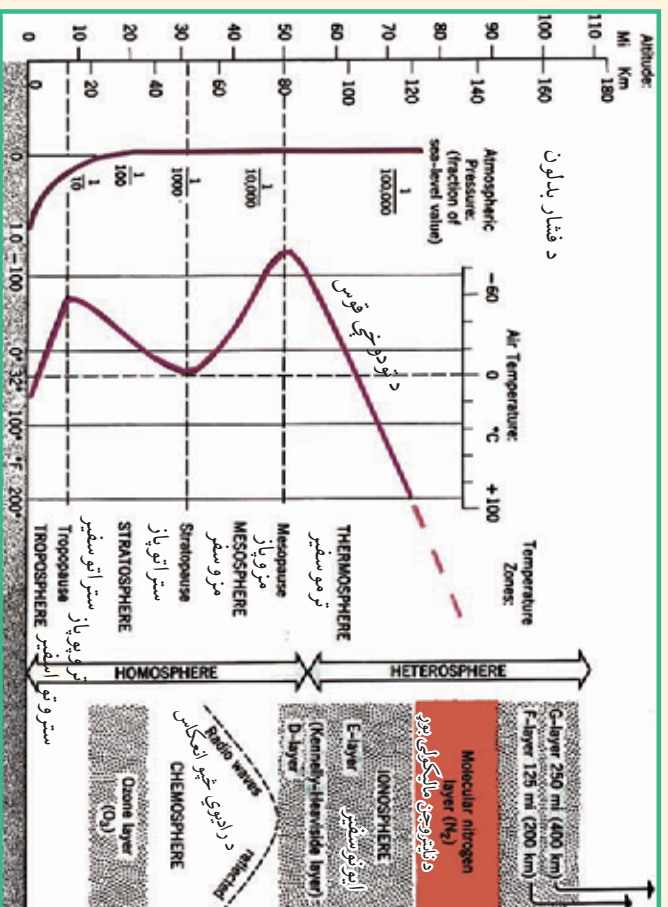
د اوزون O_3 طبقه د تروپو سفیر د طبقې له پاسه د سمندر له سطحې څخه د 15 کیلو مترو په لوړوالي د بنفش څخه اخوانه د وړانګو یا UV په وړاندې د یو ځنډ په توګه عمل کوي. دغه وړانګې ښايي ډیوسټکي د سرطان د سترګو د عدد سبب د نا بینایي او همدارنګه کرنیزو محصولاتو او دسمندر د کبانو د له منځه تللو او د نوري ترکیب د فوتوسنتز د عملیې د کمښت سبب ګرځي د ژوند لپاره ډیره ضروري ده. له بنفش څخه اخوانه وړانګې په درې ډوله دي:

۱. له بنفش څخه اخوانه هغه وړانګې (UV-C) چې د څپو اوږدوالي یې له $200 - 280$ نانو متر په توان وي. (یو مایکرون متر له زرو نانومترو سره او یو میلیون نانومتره د یو ملي مترو سره مساوي دی.)

د دې وړانګې اغيزې په ځمکه او دهغې په او سیدونکو باندې ډېرې ښې دي، چې ځمکه له بنفش څخه له اخوانه وړانګو څخه ساتي. په تیره بیا هغه ژوندي موجودات چې انسان ورته اړتیا لري او انسان ته د خوړو په تولید کې گټور دي. که چېرې د اوزون طبقه په بشپړ ډول تخریب شي دغه وړانګې (UV-C) بیا هم خپله دنده په ښه ډول سرته رسوي یعنې د اوزون د طبقې تخریب UV په اشعه او دندو اغیزه نلري.

۲. له بنفش څخه اخوانه وړانګې (UV-A) چې د څپو اوږدوالي یې ۲۸۰ - ۳۲۰ نانو متره وي. هغې ته فعالې وړانګې هم وایي چې د تل لپاره د وخت په تیریدو سره ژوند تخریبوي یعنې د ځمکې د اوسیدونکو لپاره خطرناکې وي. اغیزې سملاسي نه وي، خو د وخت په تیریدو د هغې منفي اغیزې په ژوند باندې خطرناکې وي.

۳. له بنفش څخه اخوانه وړانګې (UV-B) چې د څپو اوږدوالي یې له ۲۲۰ - ۳۰۰ نانو متره وي.

د اوزون پور

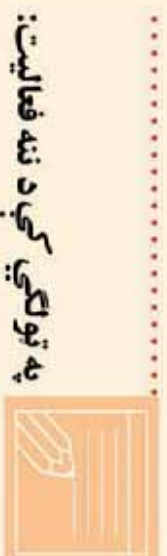
دغه وړانګې د ځمکې د ټولو اوسېدونکو لپاره مضرې دي. د انسان او د ځمکې د نورو حیواناتو ژوند په مرګ تهدیدوي. لکه چې مخکې موبادونه وکړه د سترګو د ږنډیدو او د پوستکي د سرطان سبب گرځي.

ځمکه د استوګنې د ګډې سیمې په توګه د ټولو ژوندیو موجوداتو د استوګنې ځای دی. باید له ټولو ککړتیا و وڅخه وساتل شي. د تریوسفیر په طبقه کې د اوزون ګڼور غاړچې ^۱ کیلو متره پیروالی لري ځمکه چاپیره کړې ده.

د نایټروجن او اکسیجن غاړونه په ژوند باندې مستقیمې اغېزې لري. په دې سر بېره د هغو ترکیب په ټولیز ډول د تریوسفیر طبقه د بنفش څخه اخوانه وړانګو څخه ساتي.

د اوزون طبقه O_3 د لمر د نور د وړانګو او د ځمکې د تریوسفیر Troposphere د هوایي طبقې ترمنځ یوه حایل طبقه ده چې د انسانانو، حیواناتو او نباتاتو د ژوند لپاره د هر ډول فعالیت زمینه برابروي او د ځمکې حیاتي کره یا بایوسفیر Biosphere تمثیلوي.

نو له همدې امله د اوزون د طبقې نري کیدل او یا تخریب اوله منځه تلل، د ځمکې پر مخ ژوند له تهدید سره مخامخ کوي.

په ټولګي کې د ننه فعالیت:

ز ده کوونکي په مناسبو د لو ویشۍ او په لاندې موضوعاتو دي پخپل منځ کې بحث وکړي او د بحث پایله دې د ډلې مشر خپلوټو لګیو لو ته وړاندې کړي:

۱. د اوزون طبقه څه حیاتي ارزښت لري؟

۲. له بنفش څخه اخوانه C-uv وړانګې څه ارزښت لري؟

۳. له بنفش څخه اخوانه uv-B وړانګې څه ځانګړتیاوي لري؟

۴. له بنفش څخه اخوانه uv-A وړانګو ضرر تو ضیح کړئ.

پوښتني:

لنډ ځواب ورکړئ

۱. له بنفش څخه اخراڼه کومې وړانګې د پوستکي د سرطان او د سترګو د ړنډیدو لامل ګرځي؟

۲. بایو سفیر څه معنا لري؟

له څلورو ځوابونو څخه سم ځواب په ښه کړئ:

۱. له بنفش څخه اخراڼه د UV-C د وړانګو ځانګړتیا وی څه دي.

الف: د ژونديو ژوند تامینوي ب: د ځمکې پرمخ په ژوند باندې ناوړه اغېزه لري.

ج: هیڅ ډول اغېز نلري. د: د پوستکي د سرطان لامل ګرځي.

۲. له بنفش څخه اخراڼه UV-B وړانګې:

الف: د ځمکې د مخ ګټورې وړانګې دي ب: هیڅ اغېزه نلري

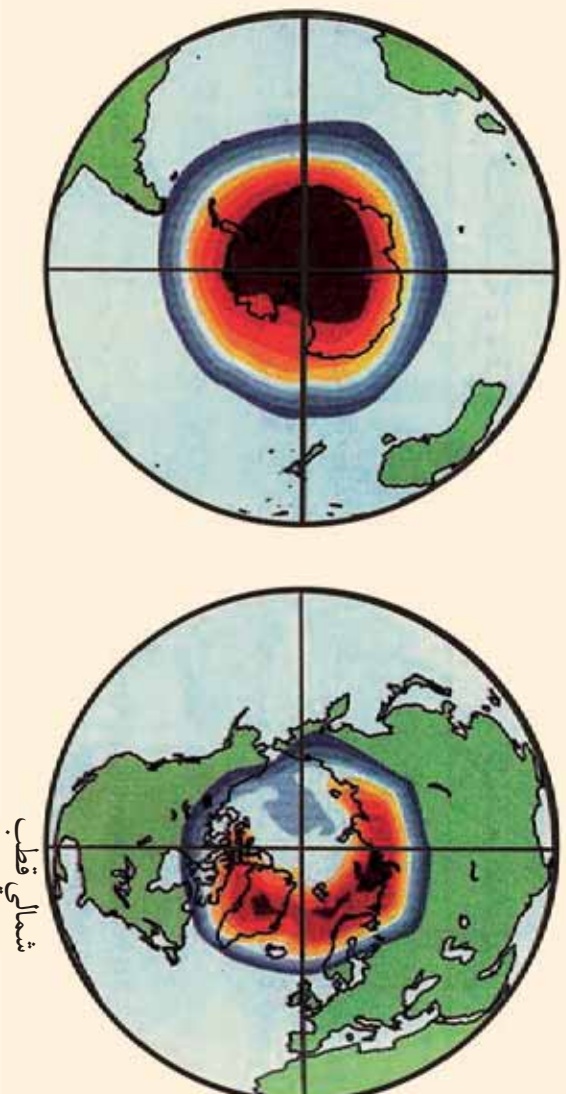
ج: منفي اغېزې نلري د: د ځمکې پرمخ د ژوند لپاره ضرر لري.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

له کتابتون او انټرنېټ څخه په ګټه اخیستنه د اوزون د طبقې د اهمیت تر سرلیک لاندې معلومات راټول کړئ او د جغرافیه په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته بیان کړئ.

د اوزون د طبقي زیانمن کیدل.

سویلي قطب

شمالي قطب

د اوزون طبقه د ځمکې په کره کې د ژوند د دوام لپاره څه ارزښت لري؟

فضا او د هوا طبقاتو په باره کې نوي مطالعات د ریموټ سنسنگ Remote sensing پواسطه سرته رسیدلي دي. جغرافیه پوهانو وموندله چې د ځمکې د مخ د ساتنې قشر د گلخانه اېي او C.F.C غازونو د زیاتوالي پواسطه په جنوب قطب کې زیانمنه شوی ده. د اوزون طبقه انسان له هغو وړانگو څخه چې له بنفش څخه اخواڼه دي ساتي او د هغو شتون لازم او اړین دی.

لکه چې په تېرلوست کې ورباندې بحث وشو، د اوزون طبقه د اتموسفیر Atmosphere د طبقې ساتونکې قشر دی چې ژوندي موجودات د لمر د وړانگو څخه چې له بنفش څخه د اخواڼه وړانگو په نوم یادېږي، ساتي. په ۱۹۴۷ میلادي کال کې ځینو پوهانو و موندله چې گلخانه یي غازونه لکه کاربن ډای اکساید، متان غازونه او د نایتروجن اکساید) او د کلورو فلورو کاربن غاز چې د اوزون د غاز د طبقي د زیانمن کیدلو سبب گرځي، چې له سپروونکو دستګاوو Air condition لکه یخچالونه، ایرکنډیشن، سپروونکي ماشینونو او داسې نور و څخه را

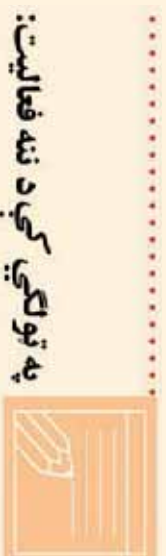
وځې چې په پوره اندازه د فلوروکلورو کاربن غازونه خارجوي او هوا ته پورته کېږي. دغه غاز د انعمو سفیر په ټیټه طبقه کې د درند غازونو سره تعامل نکوي. کله چې د اوزون طبقې ته ورسېږي کیمیايي تعامل کوي او د اوزون د طبقې د تخریب سبب گرځي. همدا رنگه پوهانو په ۱۹۸۷ میلادي کال کې وموندله چې د جنوبي قطب ۵۰ سلنه د اوزون طبقه زیانمنه یا Deplete شوی ده یا له منځه تللې ده او بیروالی یې لږ شوی دی. چې پوهانو هیڅکله په دې اندازه د اوزون د طبقې د زیانمن کیدلو فکر نه کاوه. نو له همدې امله پوهانو په ۱۹۹۵ میلادي کال کې د کاناډا مونتریال بنار کې راتول شول چې د اوزون د طبقې د نور زیات زیان مخه ونیسي او همدغه موضوع د نړیوالو غورځنګ ته ورسوي. نو له همدې امله په دې لویه علمي غونډه کې پریکړه وشوه چې د جنوب قطب د اوزون طبقې د نور لا زیات زیانمن کیدلو مخنیوی وکړي او هغه ترمیم کړي او د کلورو فلورو کاربن د غاز د نور زیات تولید مخه ونیسي. خو متاسفانه ټول ګلون کونکي هیوادونه د مونتریال پریکړې ته ژمن پاتې نشول.

په پای کې د نړۍ د ۱۲۴ هیوادونو استازي د لندن په بنار کې راتول شول او د کلورو فلورو کاربن د زیات خطر او د تولید په باره کې یې بحث وکړ او په قاطع ډول یې پریکړه وکړه چې د مونتریال د غونډې په پیروي، په لندن کې د ګلخانې یې غازونو او د کلورو فلورو کاربن غاز د تولید څخه په جدي توګه مخه ونیسي. په ۱۹۹۸ میلادي کال کې ونډول شوه چې په جنوبي قطب کې لوی سوري منځته راځي دی چې پراخوالی یې ۲۶ میلیون کیلومتر مربع دی چې دغه پراخوالی د شمالي امریکا له پراخوالي سره مساوی دی. Van Alan چینایي پوه د نوموړی په کشفولو بریالی شو. له ۱۹۹۹ څخه تر ۲۰۰۱ میلادي کال پورې د امریکا د متحده ایالتونو پوهانو د NOAA او NASA ټولنو د فضايي څېړنوپه مرکز کې وموندله چې دوان الڼ کشفیات په واقعي ډول صحیح دي. په ۲۰۰۳ میلادي کال کې د اوزون د طبقې د زیانمن کېدلو اندازه ۲۸ میلیون کیلومتره مربع پراخوالي ته ورسیده.

پوهان په دې لټه کې شول چې په بیړني ډول د O_3 د تخریب څخه وساتي. په پای کې په دې بریالي شول چې په جنوبي قطب کې د اوزون د طبقې د زیانمن کېدلو مخه ونیسي. ځکه چې د اوزون د

طبعي تخريب په ځمکه کې د لاندنيو زياتونو سبب گرځي:

- په ځمکه کې د پخچالونو وېلي کيدل.
- د سمندرونو د اوبو د سطحي لوړيدل.
- دوچکالي رامنځته کيدل او په ځمکه کې د کرنيزو محصول لاتو کمښت.
- له مخکينيو کلونو څخه د تودوخې د درجې زياتيدل.

په ټولگي کې د ننه فعاليت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووېشي او د ځمکې پر مخ د روڼديو اجسامو لپاره د اوزون د قشر د ارزښت اوکله چې د اوزون طبقه تخريب شي د هغې عواقب دي د ځمکې په کره کې تر بحث لاندې ونيسي او د بحث پايلې دي د ډلې مشر خپلوټو لگيو لږ ته بيان کړي. ښوونکي دي د بحث پايله د خپلو معلوماتو سره يو ځای کړي او زده کوونکي ته دې وړاندې کړي.

پوښتي:

لنډه ځواب ورکړئ:

۱. د اوزون د طبقې په باره کې لنډه معلومات وړاندې کړئ.
۲. د کلورو فلورو کاربن CFC غاز په کومو صنايعو کې کارول کېږي او د اوزون د طبقې لپاره څه ضرر لري؟

۳. ولې د اوزون طبقه تخريبېږي؟

۴. گلخانه يي غازونه کومو غازونو ته ويل کېږي او ولې په دې نوم ياديږي؟

لاندې ډلې بشپړې کړئ:

۱- د لندن د ۱۹۹۵ ميلادي کال په غونډه کې کې پرېکړه وشوه چې د _____ او _____ غازونو مخنيوي دي وښي.

۲. په ۱۹۹۸ ميلادي کال کې يو چينايي پوه چې نومېږي وموندله چې د اوزون د طبقې زيانمن کېدل..... کيلو مترو مړيو ته رسېدلی ده.

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

د ښوونځي له کتابتون، مجلو او نورو منابعو څخه د گلخانه يي غازونو اوهغه لاملونو په هېکله چې له هغو څخه يې سرچنه ښکاري ده، څوکرښې وليکئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولگيو لرونکي وړاندې کړئ.

یا پوهېږئ چې د ځنگلونو پریکول د ژوندیو موجوداتو لپاره څه ارزښت لري؟

ځنگلونه او د هغو طبیعي وده د خدای (ج) د نعمتونو څخه ګڼل کېږي چې انسانانو ته یې ور بخښلی دی. ځنگلونو د ځمکې کړې ته ښکلا ، صحي او اقلیمي روتق ورکړی دی. ځکه چې د ځنگلونو شته والی د هوا په چاپولو کې چې موږ یې تنفس کوو ځانګړی نقش لوبوي مضر غازونه لکه کاربن ډای اکساید جزیږي او اکسیجن ازاد وي. اکسیجن حیاتي ماده ده چې موږ یې تنفس کوو. ځنگلونه د طبیعت د نظم په برابرولو، د ژوندانه د ښو شرایطو په ساتلو او د ځمکې ډګرې د تودوخې د زیاتوالي د مخنیوي لپاره، ډیر اهمیت لري. په همدې ډول ځنگلونه د فوټوسنتز photosynthesis په عملي نباتات درېښو په واسطه ځمکې څخه اوبه او مالګې جذبوي او پاتو ته یې انتقالوي، پاتې کاربنډای

اکساید له هوا جذبوي اود لمر دروښنایي په شتون کې کاربو هایدريد تولیدوي او د ورځې اوکسیجن ازاډ وي. چې د ژوندیو موجوداتو د تنفس لپاره حیاتي ارزښت لري او برعکس د شپې له خوا اکاربنداي اکساید خارجوي او اوکسیجن اخلي یعنې د کاربن او اوکسیجن د غازونو توازن تنظیموي.

د ځنگلونو موجودیت د انسان لپاره لاندې ګټې لري:

- د میوې او نباتاتو رښې د ځینو انسانانو خواړه جوړوي.
- د ونو لرګي په ودانیو، د کور د سامانونو او کاغذ په جوړولو کې استعمالېږي.
- د ونو سیوری انسان له ډېرې تودو څخه ساتي.
- ځنگلونه د سیلابونو مخه نیسي، ځکه چې باران د ونو په پامو او ځانګړو لګېږي او چټکتیا یې وړوګوي. د

ځنگلونو خاوره په ونو، ښاخونو او

پامو پوښلې وي چې اوبه جذبوي

اوله اوبو څخه ډکې ویاړي جوړوي.

- د ځنگلونو له حاصلاتو څخه د

درملو لپاره ګټه اخلي.

- ځنگلونه د تفریح او ساعت تیرۍ

لپاره مناسب ځای ګڼل کېږي.

- ونې د موټرو، فابریکو او الوتکو

غبرونه کموي.

- د وحشي ژوو د ژوند چاپېریال

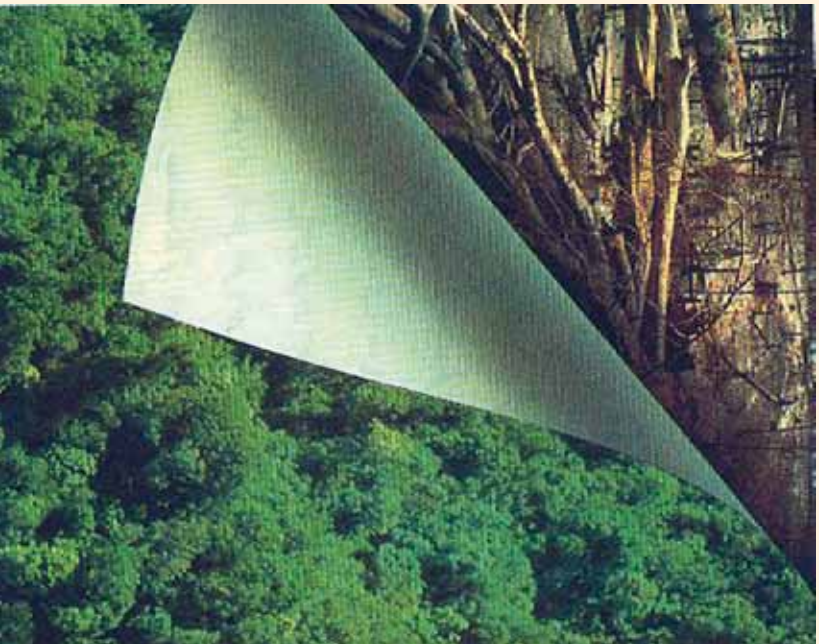
جوړوي.

د نړۍ په زیاترو سیمو کې د خوړو،

د کورونو د سامانونو او سونګ توکو

او نورو اړتیاوو د پوره کولو لپاره

ځنگلونه پري کوي د ۱۹۸۰

د ځنگلونو له منځه وړل د ژوند له منځه وړل دي

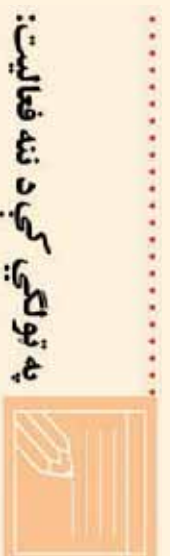
ميلادي ڪال په لسيزه ڪي د نري به زياتو سيمو ڪي د څنگلنو ڊير ڪو لو شاهديو. د احصايي له مخي يوازي د ځمڪي په تودو استوايي سيمو ڪي، هر ڪال د ۱۰۵ مليونو هڪٽارو په اندازه ځمكه له څنگلنو څخه پاڪېږي. د څنگلنو پري ڪول د ځمڪي په ڪره ڪي د گتې پر ځاي ډېر تاون لري او اقليم گډوډ وي. ځكه چې د نفوسو زياتوالي او د صنعت زيات پرمختگ او فابريكو په اروپا، امريكا، افريقا، آسيا او اوقيانوسيه ڪي څنگلونه محدود ڪري. په دې وروستيو ڪلونو ڪي د ملگرو ملتونو شين سازمان جوړ شو. ددې خوځښت پلويان ددې څنگلنو د پريڪولو مخه نيسي، خو تر اوسه بريالي شوي نه دي.

د څنگلنو پري ڪول په شمالي اوسېلي دواړو ڪرو ڪي يو شانته دي. د څنگلنو پري ڪول دنري په زياترو هېوادونو ڪي ليدل ڪيري چې د اورلگيدني اوسنايو لپاره قطع ڪيري او د طبيعي زرمويو ه برخه له لاسه وركوي په پايله ڪي صحرايي سيمي په چټڪي پراخېږي.

لاندې لاملونه د څنگلنو له منځه وړلو ڪي زياته برخه لري:

۱. ډڪورونو جوړول اوپه نري ڪي صنعتي پرمختيا.
۲. د څنگلنو ته تبديلول په ڪرنيزه ځمكه.

۳- اور لگيدني.

ز ده ڪوونڪي په مناسبو ډلو ووښي. يوه ډله دې د څنگلنو د موجوديت په گټو او بله ډله دې د څنگلنو د پريڪولو په ضرر يوله پل سره بحث وکړي او نتيجه دې د ډلې استازي خپلو ټولو گيوالو ته بيان کړي.

پوښتني:

لنډه ځواب ورکړئ:

۱. د فوتو سنسټيز عمليه د هوا په پاکوالي کې څه اغېزې لري؟
۲. له ځنگلونو څخه کومه اقتصادي گټه اخېستل کېږي؟
- ۳- د ځنگلونو له منځه تلل د ژوندانه په چاپېريال څه اغېز لري؟

سم ځوابونه د (س) په توري او ناسم ځوابونه د (غ) په توري په نښه کړئ:

۱. ځنگلونه د اتموسفير دورې او خاورې له منځه وړي.
۲. د اوکسيجن او کاربن توازن په هوا کې تنظيموي.
۳. د ځنگلونو پړيکول زموږ د ژوندانه لپاره دومره گټور نه دي.
۴. د ځنگلونو تخریب په شمالي او جنوبي نيمه کره کې يو ډول دی

له ټولگي څخه بهر فعاليت:

په ډېر ځير سره د ځنگلونو د بړې کولو اغېزې دانسانانو د ژوند په آره وڅېړئ و پايله يې په کتابچو کې وليکئ او د جغرافيه په راتلونکي ساعت کې په ټولگي کې ولولئ

اصطلاحات

- ۱- اتموسفیر Atmosphere: هغه هوا چې ځمکه يې چاپېره کړې ده. اتموسفیر بيلا بيلي طبقې غاږونه او مواد لري. د اتموسفیر عناصر O_2 ، N ، CO_2 ، هيلوم He ، ميثان Ch_4 او کريتون kr دي.
- تروپوسفیر Troposphere له ۰-۱۲ کيلو مترو پورې دی.
- ستراتوسفیر Stratosphere ۱۲-۴۸ کيلو مترو پورې دی.
- ميزوسفیر Mezosphere ۴۸-۹۸ کيلو مترو پورې دی.
- ترموسفیر Thermosphere ۹۸-۶۸۹ کيلو مترو پورې دی.
- اگروسمفیر د Exosphere ۶۸۹ کيلو مترو څخه زيات.
- ۲- اجباري مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه چې په خپله خوښه او رضا نه کېږي لکه د جگړو او طبيعي افتونو په سبب مهاجرت کول.
- ۳- استرونومي Astronomy: د لمر، ستورو، سيارو او نورو اسماني اجرامو تحقيقي علم دی.
- ۴- اسناد Document: تحقيقي رسمي او داسې نور اسناد.
- ۵- انټرنېټ Internet: تنظيم شوی سيستم دی چې د تجارتي، صنعتي، رسمي او تحقيقي اطلاعاتو او پيغامونو په چټکو لېږدولو کې ورڅخه کار اخېستل کېږي او د اطلاعاتو د انتقال نوی سيستم گڼل کېږي.
- ۶- اقليم Climate: په يوه اوږده موده کې (له ۳۰ څخه تر ۴۰ کلونو کې) د ځمکې د آب و هوا منځني حالت ته ويل کېږي.
- ۷- اقتصادي فعاله نفوس: د يوه هېواد هغه نفوس ته ويل کېږي چې په توليدي او غير توليدي اقتصادي ساحو کې بوخت دي. (د ۱۵ څخه تر ۶۴ کلنې پورې)
- ۸- اکسيجن (O_2): کيميايي غاز دی چې د ژونديو موجوداتو لپاره گټور دی.
- ۹- ايکولوژي Ecology: چې د انسانانو نباتاتو او حيواناتو اړيکې د طبيعي چاپېريال سره مطالعه کوي.
- ۱۰- ايمل E.mail يابرېښنالیک: يو تنظيم شوی سيستم دی چې په اوسنۍ ټکنالوژۍ کې د يوې ښې

منېځ په توگه په چټکۍ د اطلاعاتو او پيغامونو په انتقال کې کارول کېږي.

۱۱- بهرني مهاجرونه: هغه مهاجرونو ته ويل کېږي، چې خلک د يو هېواد څخه بل هېواد ته مهاجرت کوي. تر څو دهغه هېواد د شرايطو يا دنظر وړ هېواد د ټولنيزو مختلفو برخو د فعاليتونو څخه گټه واخلي.

۱۲- ترانزيت: د Traitus کلمې څخه اخېستل شوي ده چې معنایې تيريدل دي يعنې د هېوادونو ترمنځ د يوه سټيشن څخه بل سټيشن ته د مالونو او مسافرينو انتقاليدل دي.

۱۳- ترانزېستور Transistor د نوي ټکنالوژۍ لويه وسيله ده چې د مخابراتي وسيلو د نوو بر مختگونو سبب شوی دی.

۱۴- پست Post: د ليکونو او پارسلونو د لېږلو وسيله ده.

۱۵- پاڼې شونې waster: دفابريکو اوصنایعو پاڼې شوي توکي.

۱۶- جې: هغه ټيټه سيمه چې زيات لنډه بل ولري او معمولاً اوښ بوتې او واښه په کې شنه شوي وي او د نلویونو بر خلاف په اوبو نه وي پوښل شوي.

۱۷- څوړي slope: هغه سطحه چې ميله ده او څوړې ولري.

۱۸- زېږونونه Birth Rate: په يوه ټولنه (ښار، سيمه او هېواد کې) په يوه کال کې د زېږونونو شمېر په هرو زرو تنو کې ټاکل کېږي.

$$\text{زېږونونه شمېر} = \frac{\text{په هرو زرو تنو کې}}{\text{زېږونونه په کال کې}}$$

۱۹- غازونه: د مادي يو حالت دي چې په طبيعت کې ليدل کېږي لکه اوبه د جامد په حالت کې د کنکال په څير، د مايع په حالت د اوبو په شکل اوېړاس حالت د غاز په څېر ليدل کېږي.

۲۰- د اوزون قشر (O_3): د ځمکې محافظوي قشر دي چې تروپوسفير د طبقې د پاسه موقعيت لري او ځمکه له بنفش څخه هغه خوا وړانگو څخه ساتي.

۲۱- داو بو دوران Hydro cycle: د سمندر اوبه د تبخير پواسط په بخار بدلېږي او هوا ته پورته کېږي او د سوړوالي پواسط بيا د باران په شکل ځمکې ته راځي او د سيندونو پواسط سمندر ته ځي.

۲۲- د نقلېي وسيلې Transportation: هغه وسيلې چې د تجارتي کالېو او خلکو د انتقال لپاره

کارول کبری.

۲۳- د نفوسو گڼوالی: په یوه ټاکلي ساحه کې د هغو اوسیدونکو ته ویل کېږي

$$\text{د یوې سیمې ټول نفوس} = \frac{\text{د یوې سیمې د نفوسو منځني گڼوالی}}{\text{د سیمې پر ټول پراخوالي}}$$

۲۴- د نفوسو طبیعي وده: د زیږیدلو او مړینو دواړو لاملونو پورې اړه لري په یو هیواد یا یوه سیمه کې د نفوسو د طبیعي ودې د شمېرنې لپاره باید د پام وړ کال کې د زیږیدونو دودې او د مړینو اندازه و شمېرل شي او باید یې په سلنو اعلان شي.

$$\text{نفوسو طبیعي وده} = \frac{\text{د زیږیدونو شمېر} - \text{د مړینو شمېر}}{\text{په ټول نفوس}}$$

په هغه صورت کې چې د زیږیدلو شمېر د مړینو څخه زیات وي د نفوسو طبیعي وده شتون لري.

۲۵- د نفوسو میخانیکي حرکت: هغه حرکتونه چې سیاسي، اقتصادي او مذهبي او نورو لاملونو په سبب د هیواد څخه بهر ته کېږي د نفوسو د میخانیکي حرکت څخه عبارت دي. د نننۍ مهاجرتونو د نفوسو د دوهم ځلي ځای پر ځای کېدنې سبب کېږي د نفوسو په شمېر اغیزه نه لري. خو بهرني مهاجرتونه د نفوسو په شمېر مهمه اغیزه لري. که مهاجرتونه هیواد ته د بهر څخه نسبت هغو مهاجرتونو ته چې د هیواد څخه بهر ته کېږي ډېر وي د نفوسو میخانیکي وده منځته راځي ده.

۲۶- د نفوسو چاودېدنه: د نفوسو د شمېر چټک زیاتوالی په وروسته پاتې هیوادونو کې د مړینې د سطحې راټیټېدل او د زیږونونو شمېر په لوړه سطحه ساتلو ته د لویدیځ پوهان د نفوسو چاودېدنه وایي.

۲۷- دايمي مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه دي چې مهاجرین یې خپل لومړني ټاټوبي ته د بیرته راتلونکیت ونه لري.

۲۸- د ننني مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه چې په دايمي یا موقتي (مورسي) توگه د هیواد په دننه کې عملي کېږي.

۲۹- دیمو گرافي: د يوناني کلمې دېموس Demos (خلک) او گراف Graph (ترسيم) څخه ترکيب شوي. چې د نفوسو د طبيعي زياتوالي، هجرت، جنس، عمر، کسب او کار او نورو ځانگړتياوو د مطالعې څخه عبارت دي

۳۰- ډله ييزې اړيکې يا Telecommunication لکه راډيو، تېليفون، موبایل، انټرنېټ، دسپوډ مکیو سيستم او داسې نور.

۳۱- کلورو فلورو کاربن مخفف C. F. C دی.
۳۲- ککړتيا Pollution: هغه پروسه ده چې په مستقيم يا غير مستقيم ډول د هغې پواسطه د چاپيريال يوه برخه د ژوند لپاره نا مساعده کېږي يا خطرناکه گرځي. ککړتيا په چاپيريال کې د يوه يا څو عناصرو، لکه لوگي او غازونه په هوا کې او يا په سمندر کې د نفتي موادو و زياتوالی د نفت وړونکو ټانکرونو دسوري کولو پواسطه ککړېږي. تيزايي يا رانونه او داسې نور.

۳۳- کنگلونه: د يخ ټوټې چې د غرونو په لوړو برخو او قطبنو کې شتون لري.
۳۴- لوېي لارې High way: د ځمکني ترانسپورت عمومي سرکونه.
۳۵- ناسا NASA: د امريکا د متحده ايالتونو د فضايي تحقيقاتو مؤسسه
مړينه: په زړو تنو کې د مړينې اندازې ته ويل کېږي .

د مړو شمېر
= په يوه کال کې مړينه = په هرو زرو تنو کې

۳۶- مهاجرت immigration د استوگنې د ځاي بدلون ديوې سيمې څخه بلې سيمې ته مهاجرت ويل کېږي که دا مهاجرت د هېواد په دننه کې وي د Internal Displacement په نوم او که د يوه هېواد څخه بل هېواد ته وي د immigration په نوم ياديږي.

۳۷- ميډيا Media يادله ييزه اړيکې چې تلوزيون، راډيو او چاپ شوي مطبوعات او داسې نور احتواکوي.

۳۸- مصنوعي سپوږمکي Satellite: د نوي تکنالوژۍ ډېره عصري وسيله ده چې د ځمکې او سيارو

مطالعه کوي.

۳۹- مگنتوسفیر Magnetosphere: د ځمکې به شاوخواکې د مقناطیسي کړي څخه عبارت دي

۴۰- نړیوال توب Globalization

۴۱- موقتي مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه دي چې مهاجرین خپل لومړني ټاټوبي ته بیرته د راتګ نیت لري.

لکه د دکوچیانو موسمي مهاجرتونه

۴۲- سلولر Cellular: مخابراتي نړۍ وسیله ده چې کوچنۍ او لویې سیمې د مخابراتي تړونښتن لاندې راولي.

۴۳- فکس Fax: میخانیکي جوړښت دی چې دهغه پواسطه اطلاعات او اسناد لکه اقتصادي، تجارتي، دفتری او تحقیقي لیرې او نژدې واکمن ته په لږ وخت کې له یوه ځایه بل ځای ته انتقالوي.

۴۴- هایډروسفیر Hydrosphere: او بڼې کړې ته ویل کېږي. ځمکه د سمندرونو او نورو او بلنو عناصرو پواسطه احاطه شوې ده.

۴۵- Remote Sensing: د اوسني وخت عصري ټکنالوژي ده چې له لیرې واکمن څخه معلومات ورکوي.

۴۶- Interface Message Processor I M P: له یو کمپیوټر څخه بل کمپیوټر ته د پیغامونو انتقال دي

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library